

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**İSTİSMAR VE İHMAL OLGUSU ÜZERİNDEN ANNELERİN ÇOCUK
YETİŞTİRME TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ**

Neslihan YAMAN
(Doktora Tezi)

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**İSTİSMAR VE İHMAL OLGUSU ÜZERİNDEN ANNELERİN ÇOCUK
YETİŞTİRME TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ**

INVESTIGATION OF ATTITUDES AND BEHAVIORS OF MOTHERS IN THE
CONTEXT OF ABUSE AND NEGLECT

Neslihan YAMAN

(Doktora Tezi)

Danışman

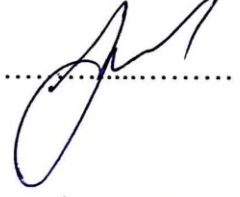

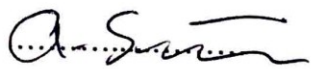
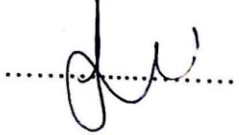
Doç. Dr. Müge YUKAY YÜKSEL

İstanbul, 2020

**Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.
© 2020**

ONAY

Neslihan YAMAN tarafından hazırlanan “İstismar ve İhmal Olgusu Üzerinden Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi” konulu bu çalışma, 21/02/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
TEZ DANIŞMANI	Doç. Dr. Müge YUKAY YÜKSEL	
JÜRİ ÜYESİ	Doç. Dr. A. Nilgün CANEL	
JÜRİ ÜYESİ	Doç. Dr. A. Esra İŞMEN GAZİOĞLU	
JÜRİ ÜYESİ	Prof. Dr. Ahmet ŞİRİN	
JÜRİ ÜYESİ	Doç. Dr. Füsun EKŞİ	

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

21/02/2020

Neslihan YAMAN

ÖZGEÇMİŞ

2005	Keşan Yusuf Çapraz Lisesi
2009	İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı Lisans Programı
2009	Psikolojik Danışman – İsmet Paşa Ortaokulu
2010-2011	Araştırma Görevlisi – İstanbul Üniversitesi – Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü
2013	The University of Nottingham, School of Education – MA Counselling
2014-2020	Araştırma Görevlisi – Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
2017-2020	Marmara Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde Uzman Psikolojik Danışman
2014-2020	Marmara Üniversitesi – Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı Lisans Programı
2020	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Doktora Programı

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Görev Yaptığı Kurum : Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

E-Posta : neslihan.b.yaman@gmail.com

Yüzünde yaşını aşan çizgilere sahip tüm çocuklara...

ÖNSÖZ

Beş buçuk yıllık, epey zorlu ve çok emek harcadığım bu süreçte değerli katkıları olan hocalarım ve arkadaşlarımı minnetle hatırlayacağım. Öncelikle, uzun anketlerimi sabırla dolduran tüm katılımcılarıma ve tezimin örneklem grubunu (nitel aşamanın) oluşturan ancak etik sebeplerle isimleri belirtilmeyen 17 anneye güvenerek, içtenlikle kendilerini açtıkları ve desteklerini esirgemedikleri için teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez öğrencisi olduğum için kendimi çok şanslı hissettiğim, araştırmanın her aşamasında ilgisi ve cesaret verici tutumlarıyla manevi desteğini esirgemeyen, yanımda olarak güvenini hissettiren, pozitif enerjisiyle her daim güç veren, duruşu, eleştiri ve yorumlarıyla ufkumu açan, hiçbir konuda hevesimi kırmamaya çalışan, birikim ve tecrübesiyle kendisini örnek aldığım, kıymetli hocam Doç. Dr. Müge Yüksel'e sonsuz teşekkür ederim.

Doktora derslerinde her defasında beni heyecanlandıran, farklı bakış açılarıyla zenginleştiren, bilgi ve deneyimleriyle tez sürecime destek olan değerli hocam Doç. Dr. A. Nilgün Canel'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans hayatımın dönüm noktalarından birini oluşturan, akademisyenliğe yönelmemde bana model olan, istismar konusuyla çalışmaya kendisiyle başladığım, bilgisine, duruşuna, akademik azmine hayranlık duyduğum, çalışmamda kıymetli desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. A. Esra İşmen Gazioğlu'na en içten şükranlarımı sunuyorum.

Destekleyici ve merhametli bir yöneticinin nasıl olabileceğini, zamanın nasıl verimli kullanılabileceğini öğreten, her konuda rahatlıkla kendisinden destek alabileceğimi bildiğim değerli hocam Prof. Dr. Halil Ekşi'ye emekleri için teşekkürü borç bilirim.

Bu tezin tamamlanması sürecinde bir adım daha ileri gitmemi cesaretlendiren, yorulduğum anlarda bana eşlik eden, duygusal desteklerini eksik etmeyen, varlığına şükrettiğim dostlarım Berna Ant, Eda Gökalp, Gökçe Çağatayalp Özdin, Münevver Mutlu, Nuray Şimşek ve Pınar Ocak Ovalıoğlu; iyi ki varsınız.

Yan yana masalarda, yoğun çalışma temposunda kendisiyle nefes aldığım, tanıdıkça benzerliklerimize tebessüm ettiğim, bilimsel duruşundan çok etkilendiğim, çarpıcı bakış

açıları ve donanımıyla tez çalışmamı zenginleştiren, en yoğun zamanlarda dahi benden desteğini esirgemeyen canım arkadaşım Dr. Hilal Çelik'e binlerce kez teşekkür ederim.

Geçtiğim zorlu süreçlerde bana hep bir çıkış yolu bulunabileceğini gösteren, mizahıyla, sosyalliğiyle hayatıma renk katan canım arkadaşım Dr. Özge Ünsal, nasıl da güzel anılarla hayatımdasın. Her motivasyon kaybında birbirimizin elinden tuttuğumuz ne çok anı biriktirdik. Gelecekteki maceralarımızı heyecanla beklemedeyim; iyi ki varsın. Tüm desteklerin için çok ama çok teşekkür ederim.

Berber başladığımız yolda, gülümseyerek hatırlayacağım anılarımda yer alan, destekleri ve dönütleriyle zihnimi açan kıymetli arkadaşlarım Dr. E. Burcu Tunç'a, Dr. Çiğdem Demir Çelebi'ye, Dr. Simel Parlak'a, Arş. Gör. Feride Öksüz Gül'e, Dr. Derya Eryiğit'e, Dr. Münevver Başman'a, Arş. Gör. Bilge Aydoğdu'ya, Dr. Müge Uluman'a, Arş. Gör. Erdem Sevim'e, Dr. Akif Avcu'ya ve Arş. Gör. Nesrullah Okan'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayaklarında salladıkları günlerden kendisine tutduğum ve her daim bir telefon kadar uzağımdan duygusal desteklerime hızır gibi yetişen abim Necmi Balcı'ya, bir abla nasıl olabilir en güzel örnekleyen ve yanındayken huzur bulduğum, en derin paylaşımlarımı kendisiyle yapabildiğim canım Çiğdem Durgun'a, strese girilebilecek en zorlu zamanlarda dahi olurlarına bırakabilmeyi kendisinden öğrendiğim, tatillerimin keyifli insanı Erhan Arıcı'ya ve varlıklarına her daim şükrettiğim geniş aileme sonsuz teşekkürler.

Yetemediğim anlarda yetişen, zamanımın ve enerjimin azaldığını benden önce sezerek yanıma koşan, kızıma ayıramadığım zamanları telafi etmem için elinden geleni yapmaya çabalayan, her daim yanımda olduklarını bildiğim, her karamsarlığımda sana güveniyoruz diyerek sarılan, varlıklarından güç aldığım, haklarını asla ödeyemeyeceğim iki emektarım: anne ve babama, hayat sensiz nasıl olurdu diyebildiğim canım kardeşim Dilay Çetiner'e ve iyi ki ailemizde dediğim eşi Eray Çetiner'e minnet borçluyum.

Her daim dualarında olduğumuzu bildiğim, huzurun, merhametin, dinginliğin güzelliğini varlıklarıyla deneyimlediğim Fatma annem ve Hüseyin babama'a varlıkları için minnettarım.

Yaptığım işin daha anlamlı olduğunu hissetmemde yardımcı olan, iyilik, şefkat, merhamet, sevginin kendisinde hayat bulduğu, harika bir yol arkadaşı, eşim Fatih'e tüm kalbimle teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, birlikte geçirebileceğimiz zamanlardan yoğun çalışma temposuyla çaldığım, zaman zaman minik parmaklarıyla tezime küçük dokunuşlar yapmaya çalışan, geleceğe umutla bakmamı kolaylaştıran, varlığıyla hayatıma daha da anlam katan güzel kızım Neva, senle olmak çok keyifli!

Neslihan YAMAN
İstanbul- Şubat 2020

ÖZET

Bu çalışma, istismar ve ihmal edici olan ve olmayan annelik tutum ve davranışlarına yönelik karşılaştırmalı bir araştırma niteliğindedir. Araştırmanın temel amacı; istismar edici çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesine yönelik bir ölçüm aracının Türkçeye uyarlanması ve istismar edici olan ve olmayan çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik annelerle bireysel görüşmeler yapılmasıdır. Araştırma, iki aşamadan oluşan karma yapıda bir çalışmadır.

Birinci aşama olan nicel aşamada, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu doğrultuda, istismar edici çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemeye yönelik, Bavolek ve Keene tarafından 1999 yılında geliştirilen ve 2017 yılında revize edilen “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri (Adult-Adolescent Parenting Inventory-AAPI-2.1)” Türkçeye uyarlanmıştır. Araştırma örneklemi, maksimum çeşitlilik yöntemiyle seçilmiştir. Araştırmanın katılımcıları, 18 yaş üstü 453 (348 kadın, 105 erkek) kişidir. Bu aşamanın verileri, “Kişisel Bilgi Formu”, “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri”, “İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği” aracılığıyla toplanmıştır. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri (YEEE), 40 maddeden oluşan, beşli Likert tipinde bir ölçme aracıdır. Çalışmada, envanterin geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesinde doğrulayıcı faktör analizi, ölçüt bağıntılı geçerlik, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı, madde analizi yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan istatistiksel analizler neticesinde, araştırma bulgularının envanterin geçerlik ve güvenilirliğini desteklediği ve istismar edici ebeveyn tutumlarının belirlenmesinde Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin uygun bir ölçüm aracı olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ikinci aşaması olan nitel kısımda, araştırmacı tarafından uyarlanan *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri* ve Ünal (2017) tarafından geliştirilen *Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği* annelere uygulanarak, istismar edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına sahip olan ve olmayan toplam 17 anneyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın bu kısmında, nitel desen türlerinden Giorgi'nin “betimleyici fenomenolojik deseni” kullanılmıştır. Çalışmanın veri toplama süreci yarı yapılandırılmış görüşme formları ile sağlanmıştır. Nitel veriler için yapılan analizler doğrultusunda, “*anneliğin belirleyicileri, çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler ve başa*

çıkma stratejileri” olmak üzere üç ana tema elde edilmiştir. Alt temalar ise, istismar edici olan ve olmayan gruplara göre farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, annelerin çocuk yetiştirmedeki tutum ve uygulamalarının kaynakları belirlenmiş; belirlenen ana tema ve alt temaların içerikleri detaylıca sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İstismar, ihmal, anne, önleme, ebeveyn tutumu, çocuk yetiştirme, geçerlik, güvenilirlik.

ABSTRACT

This study is a comparative research on abusive/inoffensive and negligent/non-negligent maternal behaviors. The main purpose of the research is to adapt a measurement tool for the determination of abusive child-rearing attitudes and behaviors into Turkish and to hold individual interviews with mothers to determine the abusive and inoffensive child-rearing attitudes and behaviors. The research has a mixed study design consisting of two stages.

In the first stage, that is, the quantitative stage, the relational screening model was used. Accordingly, “Adult-Adolescent Parenting Inventory-AAPI-2.1.”, which was developed by Bavolek and Keene in 1999 and revised in 2017, has been adapted to Turkish to determine abusive child-rearing attitudes. The research sample was selected with the maximum diversity method. The participants of the research were 453 individuals (348 female, 105 male) over the age of 18. The data of this stage were collected through “Personal Information Form”, “Adult-Adolescent Parenting Inventory”, “Abuse Awareness Scale Parents Form” and “Family Life and Child Rearing Attitude Scale.” Adult-Adolescent Parenting Inventory is a 5-point Likert type measurement tool consisting of 40 items. Confirmatory factor analysis, criterion-related validity, Cronbach's Alpha reliability coefficient, item analysis methods were used in testing the validity and reliability of the inventory. As a result of the statistical analyses, it is seen that the research findings support the validity and reliability of the inventory and that Adult-Adolescent Parenting Inventory is an appropriate measurement tool in determining abusive parental attitudes.

In the second and qualitative stage of the research, Adult-Adolescent Parenting Inventory adapted by the researcher and "The Parents' Child Neglect and Abuse Scale" developed by Ünal (2017) were applied to parents, followed by in-depth interviews with 17 mothers with abusive/inoffensive child-rearing attitudes and behaviors. In this part of the research, Giorgi's "descriptive phenomenological research design", one of the qualitative designs, was used. The data collection process of the study was conducted with semi-structured interview forms. In line with the analyses made for the qualitative data, three main themes were obtained: “determinants of motherhood, methods used in child rearing

and coping strategies.” Sub-themes differ according to the abusive and inoffensive groups. In line with the findings, sources of mothers' attitudes and behaviors in child rearing were determined, and the contents of the main theme and sub-themes are presented in detail.

Keywords: Abuse, neglect, mother, prevention, parent attitude, child rearing, validity, reliability.

İÇİNDEKİLER

ONAY	i
ETİK BEYANI	ii
ÖZGEÇMİŞ	iii
ÖNSÖZ	v
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
İÇİNDEKİLER	xii
KISALTMALAR VE SEMBOLLER	xviii
TABLolar LİSTESİ	xix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xx
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	11
1.3. Önem.....	12
1.4. Sınırlılıklar	14
1.5. Sayıtlar	15
1.6. Tanımlar	15
BÖLÜM II: İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	16
2.1. Aile, Ebeveynlik ve Annelik	17
2.2. İstismar ve İhmal Kavramı.....	20
2.3. İstismar ve İhmalin Tarihsel Gelişimi	21
2.4. İstismar Türleri.....	23
2.4.1. Fiziksel istismar	23
2.4.2. Cinsel istismar	24
2.4.3. Duygusal istismar	25
2.4.4. Ekonomik istismar	26
2.4.5. İhmal.....	27
2.5. İstismar ve İhmale İlişkin Kuramsal Açıklamalar	28
2.5.1. Psikolojik kuramlar	29
2.5.2. Biyolojik kuramlar	29

2.5.3. Bağlanma teorisi.....	30
2.5.4. Psikodinamik teori.....	31
2.5.6. Sosyal öğrenme kuramı	31
2.5.7. Bilişsel kuramlar.....	32
2.5.8. Öz-belirleme kuramı.....	32
2.5.9. Sosyal psikolojik kuramlar	33
2.5.10. Sosyolojik kuramlar	34
2.5.11. Ekolojik kuramlar.....	37
2.5.12. Gelişimsel-ekolojik yaklaşım	38
2.5.13. Baumrind'in modeli	38
2.5.14. Maccoby ve Martin'nin modeli	39
2.6. İstismar ve İhmale İlişkin Risk Faktörleri	39
2.6.1. Ebeveynin özellikleri.....	40
2.6.2. Çocuğun özellikleri	42
2.6.3. Ailenin özellikleri.....	43
2.7. İstismar ve İhmal Edici Tutumların Çocuk Üzerindeki Etkileri.....	44
2.8. İstismar ve İhmalin Önlenmesi	47
2.8.1. İstismar ve ihmalin önlenmesine yönelik programlar	51
2.8.1.1. Okul temelli önleme	51
2.8.1.2. Aile temelli önleme	53
2.8.1.3. Toplum temelli önleme	57
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	59
3.1. Araştırma Deseni: Gömülü Desen Karma Yöntem	59
3.2. Nicel Aşama.....	63
3.2.1. Araştırma modeli.....	64
3.2.2. Çalışma grubu.....	65
3.2.3. Veri toplama araçları	66
3.2.3.1. Kişisel bilgi formu.....	66
3.2.3.2. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanteri.....	66
3.2.3.3. İstismar farkındalık ölçeği-ebeveyn formu	70
3.2.3.4. Aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu ölçeği.....	70
3.2.4. Verilerin toplanması	71
3.2.5. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması.....	71

3.3. Nitel Aşama	75
3.3.1. Araştırma modeli.....	75
3.3.2. Çalışma grubu.....	80
3.3.3. Veri toplama araçları	84
3.3.3.1. Demografik bilgi formu	85
3.3.3.2. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanteri.....	85
3.3.3.3. Ebeveynlerin çocuk ihmali ve istismarı farkındalık ölçeği:.....	86
3.3.3.4. Yarı yapılandırılmış görüşme formu	87
3.3.4. Verilerin toplanması	87
3.3.5. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması.....	88
3.3.6. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği	90
3.3.7. Araştırmacının rolü.....	92
BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUMLAR.....	93
4.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular.....	93
4.1.1. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanteri dilsel eşdeğerliğine ilişkin bulgular	93
4.1.2. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bulgular.....	94
4.1.2.1. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin geçerliğine ilişkin bulgular	94
4.1.2.2. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin ölçüt bağımlı geçerliğine ilişkin bulgular.....	101
4.1.2.3. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin güvenilirliğine ilişkin bulgular	102
4.1.2.4. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin madde analizine ilişkin bulgular.....	103
4.1.2.5. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanteri alt boyutlarına ilişkin test-tekrar test sonuçlarına ait bulgular.....	106
4.2. Nitel Verilere İlişkin Bulgular	106
4.2.1. İstismar ve ihmali edici olan annelere ait bulgular.....	107
4.2.1.1. Anneliğin belirleyicileri	109
4.2.1.1.1. Annelik mirası.....	109
4.2.1.1.2. Annenin özellikleri.....	111
4.2.1.1.2.1. Farkındalık düzeyi.....	111
4.2.1.1.2.2. Ebeveynlik yaşı	112
4.2.1.1.2.2. Gelişime açıklık.....	113

4.2.1.1.3. Anelik kimliği	114
4.2.1.1.3.1. Aneliğe yüklenen anlam.....	114
4.2.1.1.3.2. Çocuğa yüklenen anlam	117
4.2.1.1.3.3. Çocuğun davranışsal uyumu	121
4.2.1.1.4. Ebeveynlik ilişkisi.....	123
4.2.1.1.4.1. Babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyeti	124
4.2.1.1.4.2. Ebeveyn tutarlılığı	126
4.2.1.1.5. Aile dinamikleri	127
4.2.1.1.5.1. Aile tipi.....	127
4.2.1.1.5.2. Geniş aile.....	127
4.2.1.1.5.3. Çekirdek görünümlü geniş aile	127
4.2.1.1.6. Çocukların yaş farkı.....	128
4.2.1.1.7. Çalışma hayatı ve maddi imkânlar.....	129
4.2.1.1.7.1. Düşük yaşam standardı.....	129
4.2.1.1.7.2. Yoğun alışma saatleri	130
4.2.1.2. ocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler	130
4.2.1.2.1. Annenin kontrol davranışları	131
4.2.1.2.1.1. Fiziksel şiddet.....	131
4.2.1.2.1.2. Psikolojik şiddet.....	132
4.2.1.2.1.2.1. G ve bağımsızlığın bastırılması	132
4.2.1.2.1.2.2. Bağırma tepkileri	133
4.2.1.2.1.2.3. Tehdit.....	135
4.2.1.2.1.2.4. Ceza	136
4.2.1.2.1.2.5. Ödül	136
4.2.1.2.2. Uygun olmayan ebeveyn-ocuk rol sorumlulukları.....	137
4.2.1.2.3. Yakınlık.....	138
4.2.1.2.3.1. Sevginin dışavurumu.....	138
4.2.1.2.3.2. Çocukların ihtiyaçlarına yönelik yetersiz empati.....	139
4.2.1.2.3.3. Yetersiz etkileşim.....	140
4.2.1.2.3.4. Yetersiz ulaşılabilirlik	140
4.2.1.3. Başa ıkma stratejileri	141
4.2.1.3.1. İşlevsel olmayan duygu düzenleme.....	141
4.2.1.3.2. Geçmiş eğitim deneyimleri	144
4.2.2. İstismar ve ihmal edici olmayan annelere ait bulgular	145

4.2.2.1. Anneliğin belirleyicileri	147
4.2.2.1.1. Annelik mirası.....	147
4.2.2.1.2. Annenin özellikleri.....	149
4.2.2.1.2.1. Farkındalık düzeyi.....	150
4.2.2.1.2.2. Ebeveynlik yaşı	151
4.2.2.1.2.3. Gelişime açıklık.....	152
4.2.2.1.3. Annelik kimliği	156
4.2.2.1.3.1. Anneliğe yüklenen anlam.....	156
4.2.2.1.3.1.1. Yüceleştirme.....	156
4.2.2.1.3.1.2. Ebeveynlik ilişkisinde annenin merkeziliği.....	157
4.2.2.1.3.2. Çocuğa yüklenen anlam	158
4.2.2.1.3.2.1. Ahlaki kimliğin uygulanabilirliği	158
4.2.2.1.3.2.2. Sağlık	159
4.2.2.1.3.2.3. Özgüven.....	159
4.2.2.1.3.2.4. Akademik başarı	160
4.2.2.1.3.3. Çocuğun davranışsal uyumu	160
4.2.2.1.3.3.1. Beklentiyle uyuşma	160
4.2.2.1.3.3.2. Beklentiyle uyuşmama	161
4.2.2.1.4. Ebeveynlik ilişkisi.....	162
4.2.2.1.4.1. Babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyeti	162
4.2.2.1.4.2. Ebeveyn tutarlılığı	163
4.2.2.1.5. Aile dinamikleri	165
4.2.2.1.5.1. Aile tipi.....	165
4.2.2.1.5.2. Çocukların yaş farkı	166
4.2.2.1.6. Çalışma hayatı ve maddi imkanlar.....	166
4.2.2.2. Çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler	167
4.2.2.2.1. Annenin kontrol davranışları	168
4.2.2.2.1.1. Sözlü kontrol	168
4.2.2.2.1.2. Ceza	169
4.2.2.2.2. Olumlu disiplin	169
4.2.2.2.2.1. Güç ve bağımsızlığın desteklenmesi	169
4.2.2.2.2.2. İletişimde açıklık	172
4.2.2.2.2.3. Şiddetsiz iletişim	172

4.2.2.2.3. Yakınlık.....	173
4.2.2.2.3.1. Sevginin dışavurumu.....	174
4.2.2.2.3.2. Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati	174
4.2.2.2.3.3. Etkileşim.....	175
4.2.2.3. Başa çıkma stratejileri	177
4.2.2.3.1. İşlevsel duygu düzenleme.....	177
4.2.2.3.2. Geçmiş eğitim deneyimleri	180
BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	182
5.1. Sonuç.....	182
5.1.1. Nicel aşamaya ilişkin sonuç	182
5.1.2. Nitel aşamaya ilişkin sonuç.....	185
5.1.2.1. İstismar ve ihmal edici olan annelere ait sonuçlar	185
5.1.2.2. İstismar ve ihmal edici olmayan annelere ait sonuçlar	187
5.2. Tartışma	189
5.2.1. Nicel aşamaya ait tartışma.....	189
5.2.2. Nitel aşamaya ait tartışma	192
5.2.3. Karma yöntem araştırmasına ilişkin sonuç ve tartışma.....	227
5.3. Öneriler	234
5.3.1. Araştırmacılara öneriler.....	234
5.3.2. Uygulayıcılara öneriler.....	237
KAYNAKÇA.....	246
EKLER	287
Ek 1: Ebeveynler için Kişisel Bilgi Formu.....	287
Ek 2: Yetişkin Ergen Ebeveynlik Envanteri – Örnek Maddeler	288
Ek 3: İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu – Örnek Maddeler	289
Ek 4: Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği – Örnek Maddeler	290
Ek 5: Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği - Örnek Maddeler.....	291
Ek 6: Anneler İçin Kişisel Bilgi Formu.....	292
Ek 7: Anneler İçin Görüşme Formu	293

KISALTMALAR VE SEMBOLLER

AÇEV	:	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
ALSPAC	:	Avon Longitudinal Study of Parents and Children
APA	:	American Psychological Association
ÇİKORED	:	Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
SHÇEK	:	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TUIK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	:	United Nations Children's Fund
WHO	:	World Health Organization
YEEE	:	Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1.	Türkiye İstatistik Kurumu Çocuk İstismarı Verileri	20
Tablo 3.1.	Örneklem Grubunun Cinsiyet, Medeni Durum, Çocuk Sahibi Olup Olmama Değişkenlerine Göre Dağılımı.....	66
Tablo 3.2.	Araştırmaya Katılan Annelerin Demografik Bilgileri.....	82
Tablo 3.3.	Araştırmaya Katılan Annelerin Ölçüm Araçlarından Aldığı Puanlar	83
Tablo 4.1.	Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri Dilsel Eşdeğerlik Sonuçları.....	94
Tablo 4.2.	Çocuklardan Beklentiler Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulatoryıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri	96
Tablo 4.3.	Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulatoryıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri	97
Tablo 4.4.	Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulatoryıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri	98
Tablo 4.5.	Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulatoryıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri	99
Tablo 4.6.	Çocukların Güç ve Bağımsızlığı Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulatoryıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri	100
Tablo 4.7.	Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri, İFÖ ve AHÇYTÖ Ölçekleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Uygulanan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Analizi Sonuçları	101
Tablo 4.8.	Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin Özgün Formunun ve Türkçe Formunun Alt Boyutlarına Ait Cronbach Alfa Katsayısı Sonuçları	102
Tablo 4.9.	Yetişkin Ergen Ebeveynlik Envanterinin Madde Analizi Sonuçları.....	104
Tablo 4.10.	Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar	105
Tablo 4.11.	Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri Alt Boyutlarına İlişkin Test-Tekrar Test Sonuçları	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1.	Karma Yöntem Aşamaları	62
Şekil 4.1.	Çocuklardan Beklentiler Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı	96
Şekil 4.2.	Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı	97
Şekil 4.3.	Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı	98
Şekil 4.4.	Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı	99
Şekil 4.5.	Çocukların Güç ve Bağımsızlığı Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı	100
Şekil 4.6.	İstismar ve İhmal Edici Olan Annelere Ait Ana Tema ve Alt Temalar	108
Şekil 4.7.	Anneliğin Belirleyicilerine İlişkin Alt Temalar	109
Şekil 4.8.	Çocuk Yetiştirmede Kullanılan Yöntemlere İlişkin Alt Temalar	131
Şekil 4.9.	Başa Çıkma Stratejilerine Ait Alt Temalar	141
Şekil 4.10.	İstismar ve İhmal Edici Olmayan Annelere Ait Ana Tema ve Alt Temalar ..	146
Şekil 4.11.	Anneliğin Belirleyicileri Ana Temasına İlişkin Alt Temalar	147
Şekil 4.12.	Çocuk Yetiştirmede Kullanılan Yöntemlere İlişkin Alt Temalar	167
Şekil 4.13.	Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Alt Temalar	177
Şekil 5.1.	İstismar ve İhmal Edici Olan Annelere Ait Ana Tema ve Alt Temalar	186
Şekil 5.2.	İstismar ve İhmal Edici Olan Annelere Ait Ana Tema ve Alt Temalar	188

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem

Çocukların güvenliği ve iyi oluşlarını tehdit eden istismar ve ihmal yaşantısı, bilişsel, duygusal, davranışsal ve sosyal gelişim alanlarında uzun süreli ve olumsuz etkileri beraberinde getirmektedir (Gürsel, 2012). Özellikle çocukluk döneminde maruz kalınan istismar ve ihmal, çocuğun yaşamında derin izler bırakarak gelişimini pek çok açıdan sekteye uğratmaktadır (UNICEF, 2010). Bununla birlikte, güven duygusunun temellerinin atıldığı aile ortamı, çocuğun duygusal olarak desteklenmesi, sevgi ortamının yaratılması, temel ihtiyaçların karşılanması gereken yer iken, bu alanlarda yetersiz yahut zarar verici nitelikteki yaklaşımlar çocuk için yaralayıcıdır (Corby, 2006).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, yaşamak her çocuğun hakkı olup, herkesin ilk görevinin onların yaşamını korumak üzerine temellenmesi beklenmektedir (Akyüz, 2012). Buna karşın, çocuklar, sağlıklı olarak büyümelerini engelleyecek çeşitli olumsuz durumlara maruz kalmaktadır. Bazı çocuklar ihtiyaç duydukları sevgi, ilgi ve bakımdan yoksun bırakılmakta, bazıları ebeveynleri, kendilerine bakmakla yükümlü kişiler yahut çevrelerindeki bireyler tarafından şiddete maruz kalmakta, bazıları işgücü olarak görülmekte ve bazıları ise cinsel yönden sömürülmektedir (Kırca, 2006). Bu tür olumsuz yaşantılara tarihin her döneminde, farklı kültürlerde ve farklı biçimlerde, tüm ırk, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzeylerde çocukların maruz kaldıkları bilinmektedir (American Psychological Association [APA], 2012).

İnsanlık tarihi boyunca çeşitli biçimlerde karşılaşılan çocuk istismar ve ihmali, artan insan ve çocuk hakları bilinciyle birlikte üzerinde daha fazla durulmaya başlanan bir konu olmuştur. Son otuz yıla baktığımızda, çocuk istismarı konusunun önemi hem tıbbi, hem de toplumsal bakımdan artmış; istismara uğrayan bireyler üzerindeki yıkıcı sonuçları ve kalıcı izler bırakan taraflarıyla çocuk istismarı ve ihmali, önemli bir toplumsal sorun olarak görülmeye başlanmıştır (Bilgel, 2002). Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı, türleri farklılık gösteriyor olsa da her toplumda karşımıza çıkmakta ve her yıl milyonlarca çocuk mağduriyet yaşamaktadır (Ünal, 2008). Bu bağlamda, büyük bir evrensel sorun olma özelliğini günümüzde sürdürmekte olan çocuk istismarı ve ihmali, bireyler üzerinde gerek fiziksel gerekse ruhsal bakımdan sağlıklarını ve yaşam boyu gelişimlerini olumsuz

etkileyebilecek izler bırakmaktadır (World Health Organization [WHO], 2006; Yılmaz, 2009). Zira çocuğun yaşamında karşılaştığı psikolojik, davranışsal ve sağlıkla ilgili sorunlar birlikte gerçekleşmekte olup, temeline büyük ölçüde, çocuk istismar ve ihmali içerir durumların kaynaklık ettiği görülmektedir (Biglan, Flay, Embry ve Sandler, 2012). Yapılan araştırmalar, sıklıkla tartışan, çatışma yaşayan anne-baba ile yaşayan, şiddet ve istismara maruz kalan çocuklarda, çocukluk ve erişkinlikte hem fiziksel hem de ruhsal sağlık sorunlarının daha yoğun görüldüğünü ortaya koymaktadır (Repetti, Taylor ve Seman, 2002). Bununla birlikte, çocukluğunda istismara maruz kalmış bireylerin, yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıklarını açıklayan ortak temalar: “kendilik gelişiminde zedelenmeler”, “güçsüzlük”, “güvensizlik”, “korku”, “kaygı”, “düşük özsaygı” (Finkelhor, Hotaling, Lewis ve Smith, 1990), “gelişimsel gecikmeler”, “duygusal gelişim aşamalarında takılmalar” (Hall ve Lloyd, 2005), “suçluluk”, “umutsuzluk”, “yaşamın anlamına ilişkin duyulan varoluşsal şüphe”, “intihar eğilimi” (Sanderson, 2006), “yetişkinlik sorumluluklarından kaçınma”, “kişilerarası ilişki ve iletişimde zorlanmalar”, “karşı cinsle ilişkilerinde güçlük yaşama” (Jones, 1991; Karson, 2001; Mondimore ve Hopkins, 2000) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, istismara maruz kalan çocukların sağlıklı gelişimlerinin desteklenmesi ve güçlenmeleri adına gerçekleştirilen çalışmaların önemi göz ardı edilemez (Sanderson, 2006).

İstismar ve ihmalin nedenleri incelendiğinde, tek faktörle ilişkilendirilebilecek tanımlar yapmak güç olmakla birlikte, ebeveyn, çocuk ve çevreyle ilişkili faktörlerin belirleyiciliği ön plana çıkmaktadır (Yücel, 2016). Bununla birlikte, çocuk istismarının risk faktörleri arasında ilk sırada “aile” nin yer aldığı görülmektedir (Bulut, 1996). UNICEF’in (2010) “Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet” konulu raporunda, 7–18 yaş aralığındaki çocukların %56’sının fiziksel, %49’unun duygusal ve %10’unun cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında, çocukların son bir yıl içerisinde %25’inin ihmale maruz kaldığı ve araştırmanın katılımcısı her iki çocuktan birinin duygusal istismara uğradığı bulgulanmıştır. Müderrisoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut’un (2014) yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre ise, Türkiye’deki ebeveynlerin çocuklarının davranışlarına kızdıklarında %74’ünün duygusal şiddete, %23’ünün ise fiziksel şiddete başvurduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, 0–2 yaş aralığında, doğum sonrasında ilk yıl sağlık kontrolüne düzensiz götürülen, hastalandıkça götürülen yahut hiç götürülmeyenlerin oranı % 3.1’dir. Bu gruptaki çocukların %5.6’sı ev dışında yetişkin gözetimi olmadan zaman geçirirken, %23.6’sı günde iki saatten fazla TV izlemektedir. Son bir hafta içinde, bir

saatten fazla olmak üzere en az bir kez evde tek başına kalan çocukların oranı %2.8 iken, benzer sürede 12 yaşının altında başka bir çocukla evde bırakılanların oranının %4.7 olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, çocukların ciddi yaralanma oranlarının %4.3 olduğu saptanmıştır. Sonuçlar, yaş artmasıyla ihmal edilme oranının da arttığını göstermektedir. Diğer taraftan, 0–2 yaş grubunda düşük düzeyde duygusal şiddet içeren aç bırakma, bağırma, odaya kapatma gibi eylemler %38.6; küfür ve hakaret gibi yüksek duygusal şiddet davranışları %1.5; tokat atma, terlik fırlatma, itme ve kulak çekme gibi düşük düzey fiziksel şiddet eylemleri %6.6; boğazını sıkmak, bir yerini yakmak ve bir aletle tehdit etmek gibi şiddet davranışları %0.4 oranında görülmektedir. Tüm yaş grupları bir arada değerlendirildiğinde, ebeveynlerin %1'inin yüksek düzeyde fiziksel şiddet, %4'ünün yüksek düzeyde duygusal şiddet uyguladığı tespit edilmiştir.

Her yaş, cinsiyet, ırk, etnik grup ya da sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip çocukların aile içinde istismar ve ihmal edici tutumlara maruz kalabildiği bilinmekle birlikte; ebeveynlerin, çocukların ve ailelerin bazı özellikleri söz konusu riskleri artırmaktadır (Horton ve Cruise, 2001). Çocuğa yönelik istismar edici tutumlarla ilişkili faktörler genel olarak; çevresel etmenler, demografik yapı, sosyo-ekonomik gelir düzeyi, baba desteği, ebeveynin psikolojik iyi oluşu, ebeveynin kendi çocukluk yıllarındaki şiddet deneyimi etrafında kümelenmektedir (Müderrişoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut, 2014). Aile içerisinde çocuğa yönelik istismar ve ihmal edici tutumlar; ebeveynlerin özellikleri (zayıf öfke kontrolü, stres, düşük öz güven, erken yaşta ebeveynlik, depresyon, dıştan denetimlilik, düşük empati düzeyi, psikopatoloji, istismar öyküsü), çocuğun özellikleri (düşük sosyal beceri, davranış problemleri, küçük yaşta olması, fiziksel ya da zihinsel yetersizlik) ve ailenin özellikleri (düşük sosyo-ekonomik gelir düzeyi, geniş aile, sosyal yalıtılmışlık, eşler arası ilişkide sorunlar, çocuk gelişiminde yetersiz bilgi, ebeveynlerin çocuğu bir sorun olarak görmesi, çocuktan uygun olmayan beklentiler) olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir (Horton ve Cruise, 2001; Stith, Liu, Davies, Boykin, Alder ve Harris, 2009). İşsizlik, konut sorunları ve düşük gelir düzeyi gibi alt sosyo-ekonomik gelir düzeyi grubuna ait stres faktörlerinden kaynaklı kısıtlanmalar da çocuk istismarını tetikleyen etmenler arasındadır. Bununla birlikte, modern toplumla birlikte ailenin toplumdan soyutlanması, sıklıkla ev-iş koşullarının değiştirilmesi, geniş aileden çekirdek aileye geçilmesiyle çocuğun büyütülmesinde toplumsal desteğin azaltılması da istismara yol açabilen unsurlar arasında tanımlanmaktadır (Tercan, 1995).

Çocuğun istismarında aile ile ilişkili risk faktörleri bu kadar belirleyici iken, Türkiye’de çocuk istismar ve ihmaline yönelik yapılmış çalışmalar incelendiğinde, aile (%7,81) en az çalışılan grup olarak karşımıza çıkmaktadır (Bakır ve Kapucu, 2017). Halbuki aile, “küçük bir topluluk olarak çocuk için çevre ve topluma doğru uzanan bir köprü görevini üstlenen kurumdur” (Şahin ve Özyürek, 2010). “Aile olgusu, her ne kadar tarih içinde ve bir toplumdan diğerine farklı anlamlar taşısa da, içinde neredeyse evrensel sayılabilecek bazı gelişimsel olayların yaşandığı sosyal bir birimi ifade eder” (Gülerce, 1996). Ayrıca, aile ortamı, çocuğun doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu, yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyulan ilgi, bakım ve desteğin sunulduğu bir ortam olarak, çocuğun sosyalleşmesinde ve gelişmesinde önemli etmenlerden biridir (Özmen, 2004; Yıldız Arabacı, 2007). Bunun yanında, ebeveynlerin çocuklarının gelişiminde sundukları destekleyici rol, çocukları doğduğu anda başlayarak, hayatlarının şekillenmesinde belirleyici olmakla birlikte (Özbey ve Şahin, 2007), ebeveynlerin istismar ve ihmal konusundaki yanlış/eksik bilgileri yahut olumsuz yaklaşımları, çocuk istismarı ve ihmalinin yaşanması ya da tekrarlanmasını tetiklemektedir (Yalçın, Koçak ve Duman, 2014). Bu anlamda, çocuğa yönelik disiplin yöntemlerinde, çocukların sağlığı, bakımı, iyi oluşu ve korunarak güvenliğinin sağlanmasında kritik rol üstlenen anne ve babaları kapsayan çalışmaların yürütülmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Bakır ve Kapucu, 2017).

İnsan yaşamında bir dönüm noktası olan anne-babalık rolü, bireylerin anne-baba olarak önemli sorumluluklar üstlenmelerini gerektirmektedir (Şahin ve Özyürek, 2010). Çocuklar topluma uyumu kolaylaştıran davranış kalıplarını ilk olarak ailelerinden öğrenirler; onların davranışlarını model olarak alır ve taklit ederler (Mangalcı, 2002). Bireylerin fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı olabilmesinde çocukluk döneminde kendisine bakım veren kişilerle kurduğu ilişki oldukça önemlidir (Bekçi, 2006). Çocuğun anne ve babasıyla kurduğu ilişki, psiko-sosyal gelişimini ve topluma sağlıklı bir birey olarak katılımını sağlayan önemli belirleyicilerdendir (Yavuzer, 2007). Erken çocukluk deneyimleri, bireylerin gelecekteki davranışlarını belirlemede etkili unsurlar olarak, sonradan edinilenler üzerinde öncül niteliğe sahiptir (Scully, 1994). Bu anlamda, ebeveynlik, toplumdaki en önemli görevlerden biridir. Çocuğun hayatında merkezi konumdaki ebeveynlerin, ebeveynlik becerilerini geliştirmeleri, çocuklarının sağlıklı gelişimleri adına önem taşımaktadır. Sosyo-ekonomik, kültürel, sosyal ve eğitim yönünden dezavantajlı olan anne-babaların desteklenmesine duyulan ihtiyacın gün geçtikçe artması,

değişen günümüz koşullarında ebeveynlere sunulacak eğitim desteğinin sistemli bir şekilde yapılması zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir (Özbey ve Şahin, 2007).

21. yüzyılda yaşanan bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler, sanayileşmenin ve kentleşmenin artması, iç/dış göç hareketleri gibi pek çok sorun alanına çözüm sunarken, birçoğunun da ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Günümüz yaşam koşullarındaki hızlı değişimler, aile dinamiklerini etkilemeye, birkaç kuşağın birlikte yaşadığı “geniş aile”, yerini “çekirdek aile”ye bırakmaya başlamıştır (Karakaş, Konuk ve Çağan, 2007; Özdoğan, 2006). Geleneksel ailedeki ebeveynlerin beklentisi; “itaatkâr çocuk” iken ve idealdeki çocuk, söylenenlere uyum gösteren olarak tanımlanırken, bugünün modern çekirdek ailesinde idealize edilen çocuk, “kendi başına karar verebilen ve bu kararların sorumluluğunu” sahiplenen olarak değerlendirilmektedir. Fakat idealize edilenle uygulamaya yansıyan birbirinden farklılaşabilmektedir. Bunun yanında, anne-babaların çocuklarına yönelik baskıcı, gevşek ya da korumacı tutumlara sahip olabildikleri de görülmektedir. Bu gibi tutumlarda, anne ve babanın çocuklarına kulak vermeden; aşağılayıcı, suçlayıcı, yargılayıcı tutumla hareket edebildikleri gözlenmektedir (Kartal, 2008). Diğer taraftan, günümüzde artan kentleşmeyle çocuklar daha dar/kısıtlı mekânlarda yaşamını sürdürmekte, ebeveynleriyle karşılıklı iletişim kurma ve birlikte faaliyette bulunma imkânı sınırlanmaktadır. Çekirdek ailede ise, belirgin bir şekilde artış gösteren, paylaşım, iletişim ve etkileşimdeki yetersizlik ve sosyal destekten yoksunlukla beliren stres, çocukların sağlıklı aile ortamında büyümesini tetikleyici etmenlerin başında gelmektedir. Aile kurumu, bu farklılaşmalar karşısında zaman zaman zayıflama eğilimi göstermekte, kimi durumlarda ise parçalanabilmektedir (Karakaş, Konuk ve Çağan, 2007; Özdoğan, 2006). Diğer taraftan, anne-babalar stres altındayken istismara yönelik eylemlerde bulunma riskleri daha yüksektir. Stres faktörleri içsel ve dışsal kaynaklı olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır. Dışsal stres faktörleri yoksulluk, işsizlik, tek ebeveynlik, sosyal yalıtılmışlık, kuşaklararası aktarılan fiziksel cezalar, şiddete meyilli topluluklar iken; içsel faktörler, zihinsel rahatsızlıklar, madde bağımlılığı, zayıf dürtü kontrolü, istismar ve/veya ihmale maruz bırakılma öyküsü olarak tanımlanmaktadır. Genellikle pek çok risk faktörünü bir arada taşıyan bireylerde çocuğunu istismar ve ihmale maruz bırakma durumlarıyla daha fazla karşılaşmaktadır. Buna karşın, söz konusu risklerden bir ya da birkaçının yer alması her zaman istismarı doğuracağı anlamına gelmez. Herhangi bir risk faktörü olmadan da çocuk istismarı ve ihmaliyle karşılaşabilmektedir. Bununla birlikte, sosyo-ekonomik gelir düzeyi, din, kültürel unsurlar, etnik özellikler de

belirleyici olabilmektedir (Barth, 2009; Bolen, McWey ve Schlee, 2008). Düşük gelir düzeyi, ebeveynlik yaşı, düşük eğitim düzeyi, evlilik doyumunun düşük olması, zayıf duygu düzenleme becerisi, sosyal yalıtılmışlık, çocukluğunda istismara maruz kalma (Reyome, 2010) aile kaynaklı çocuk istismarında sıklıkla bulgularan önemli risk faktörleri arasındadır (Whipple ve Webster-Stratton, 1991).

Diğer taraftan, araştırmalar günümüzde pek çok kültürde ve ailede, aile ilişkilerinin merkezinde annelerin yer aldığını, çocukların doğum itibarıyla en yoğun etkileşimlerinin anneye olduğunu, gerek ev gerekse çocuk bakımı konusunda annelerin birincil, babaların ikincil konumda kaldığını göstermektedir (Paquetteve Bigras, 2010; Vogel, Bradley, Raikes, Boller ve Shears, 2011) Çalışmalar ayrıca kadının erkeğe göre toplumsal açıdan üstün olduğu en önemli iki alanın çocuk bakımı ve idaresi olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre, annelerin 0-5 yaş arasındaki çocuklarının bakımından %89,6 gibi bir oranla babalara göre daha fazla sorumluluk üstlendiği görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2015). Benzer şekilde, AÇEV tarafından yayınlanan "Babalık Araştırması" sonuçları, Türkiye'de babaların %91'i çocuk bakımında birincil sorumlunun anne olduğuna inanmakta; %51'i çocuğunu tuvalete hiç götürmediğini, %36'sı çocuğunun altını hiç değiştirmedeğini, %35'i çocuğunun tırnaklarını hiç kesmediğini ifade etmektedir (Anne Çocuk Eğitim Vakfı [AÇEV], 2017). Ebeveynlikteki destek alanlarının yetersizliğine işaret eden bu durumların yanında, toplumsal hareketlilik ve kamuoyu etkisi annelik kültürünün ve annelik algısının şekillenmesinde ve çocuğa yaklaşım biçimlerinde önemli güce sahiptir. Özellikle de, anneliğin ideolojik ayrımlarla sınıflandırılması ve anneliğin toplumsal olarak yüceltirilmesi baskıyı artıran etmenler arasındadır. Dayatılan bu beklentilerin anne tarafından içselleştirilmek zorunda kalınması ya da toplumdan dışlanmamak adına uyulmaya çalışılması annenin kendinden ödün vermesiyle, kendi bireysel ihtiyaçlarını göz ardı etmesiyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla, bu algı ve yaşantıların anne-çocuk etkileşimine de olumsuz yansımaları olmaktadır (Bahar, Savaş ve Bahar, 2009; Hallstein, 2010; Vogel, Bradley, Raikes, Boller ve Shears, 2011). Bu bakımdan, anne-çocuk etkileşimlerini bu bağlam üzerinden değerlendirmek önemli görülmektedir. Zira çocukla oluşturulan etkileşimlerin onun gelişiminde bırakacağı kalıcı izler ele alındığında (Tümkeya, 2012), güvenli bağlanmanın temellerinin atıldığı çocukluk yıllarındaki bağlanma stillerinin çocuk üzerindeki etkilerinin yetişkinlik yıllarına da yansıdığı görülmektedir. Çocuğun anne ile olan bağlanmasının türü (güvenli/güvensiz), çocuktaki

duygu düzenleme becerisinin gelişiminde önemli görülmektedir. Ayrıca, çocuklukta maruz bırakılan istismar ve ihmal edici tutumlar, çocuk ile ebeveyn arasındaki bağlanmanın önemli bir bileşeni olup ilişki yapısının temel belirleyicilerindendir (Mikulincer ve Florian, 2001).

Çocuklarının davranışlarını açıklamaya yönelik görüşlerin değerlendirildiği bir çalışmada, anneler çocuklarının davranışlarının kaynağını “anne-babaya benzeme, anne-babayı örnek alma, anne-babadan gördüğü ilgi ve sevgi” ile ilişkilendirmektedir. Aynı zamanda, annelerin çocuklarını büyütürken pişmanlık duydukları tutumları arasında da “sinirlenip bağırma/kızma” ilk sırada tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, annelerin neredeyse tamamı çocuklarının gelişim sürecinde kendilerini kontrol edemediklerini ve olumsuz davranışlarda bulduklarını, bundan pişmanlık duyduklarını ifade etmektedir (Ceylan, Gözün-Kahraman ve Ülker, 2016). Anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumlarının incelendiği bir çalışmada ise, anneler babalara göre demokratik tutuma, babalar ise annelere göre hoşgörülü tutuma sahip olduklarını belirtmektedir. Babalar ise annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını baskıcı ve otoriter olarak değerlendirirken anneler babaların tutumlarını aşırı hoşgörülü olarak tanımlamaktadır (Özyürek, Yavuz, Begde ve Özkan, 2017). İstanbul’da yaşayan, çoğunluğu kırsal kökenli, işçi olarak çalışan ebeveynlerle yürütülen bir araştırmanın bulguları, annelerin, çocuklarında itaate büyük değer verdiklerini göstermektedir (Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman, 2001).

Araştırmaların sonuçlarında da görüldüğü gibi, anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları ve bu tutumların belirleyicileri birbirinden farklılaşmaktadır. Ayrıca, çocuk istismar ve ihmeline yol açabilecek risk faktörleri incelendiğinde, odağın annelere ve annelere ait özelliklere kaydığı görülmektedir (Holden, Willis ve Corcoran, 1992). Kimi araştırmalar, ebeveynlerin çocuklarını istismara maruz bırakma oranlarını yakın değerlerle tanımlasa da (Polat, 2001), annelerin çocuklarını istismara maruz bırakma oranlarının daha yüksek olduğu ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır (Ayan, 2007; Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998; Bulut, 1996; Ceylan, Gözün-Kahraman ve Ülker, 2016; Karadörük, 2012; Polat, 2001). Ayrıca, yapılan araştırmalar, annelerle yüksek istismar riski arasındaki ilişkide fiziksel istismarı işaret etmektedir (Martinez, Figueiredo ve Albiol, 2014; Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2002; Pelendecioğlu ve Bulut, 2009). Cinsel istismar vakalarında ise babaların daha yüksek orana sahip olduğu görülmektedir (Aktepe, 2009; Foote, 2007; İpek, 1996; Sezgin, 1993). Burada göz ardı edilmemesi gereken husus,

bir ebeveynin diğ erinden daha fazla istismar edici olma durumuna vurgu yapmak yahut bunu ispat etmek de ğ il, istismar ve ihmal iç eren yaklaşımların kaynaklarını ortaya ç ıkarmaya yönelmektir.

İstismar riskini arttıran anneyle ilişkili faktörler incelendiğ inde: “dürtüsellik, ebeveynlik konusunda bilgi eksikliğ i (Holden, Willis ve Corcoran, 1992), olumsuz ç ocukluk yaş antıları, stres (Bulut, 1996), öfke ile baş edememe (Soykan, 2003), işlevsel olmayan baş a ç ıkma yöntemleri (Tower, 2005), düşük gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyinin düşük olması (Erkan ve Toran, 2004), yetersiz problem çözme becerisi, annenin yaşı, çocuğ un yaşı, medeni durum, aile yapısı, eşler arası ilişki (Tuna, 2010), yetersiz sosyal beceri ve sosyal destek, toplumsal yalıtılmışlık (Kolko, 1996), hormonal bozukluklar (Milner, 1998), otorite kullanımı, psikolojik iyi oluş (Dokgöz ve Tırtıl, 2005)” faktörleri karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar, annelerin ç ocuklarını disipline etmek amacıyla farkında olarak ya da olmayarak istismar ve ihmal edici tutum ortaya koyabildiklerini göstermektedir (Polat, 2001). Kara-Doruk (2012)’nin araştırma bulguları, annelerin %77.4’ ünün ç ocuklarına yılda en az bir kez fiziksel şiddet uyguladıklarını, %87.4’ ünün de ç ocuklarını duygusal istismar ve ihmale maruz bıraktıklarını ortaya koymaktadır. Artan risk faktörleri istismar riskini de arttırdığından, söz konusu faktörlerin kültürel bağlamda incelenmesinin önemine vurgu yapılmaktadır (Brown, Cohen, Johnson ve Salzinger, 1998).

Bu bilgiler ışığında, ç ocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesinde annelerin çeşitli özelliklerinin, sorun alanları, geçmiş ve bugünkü yaşamı dikkate alınarak değ erlendirildiğ i ve ç ocuğ u ile ilişkisinin incelendiğ i çalışmalara ağırlık verilmesi önemli görölmektedir (Bulut, 1996; Karakaş, Konuk ve Ç aç an, 2007; Özdoğ an, 2006). Olumsuz çevre koşullarının ç ocuklar üzerindeki etkilerini en aza indirgemek, annelerin ç ocuk gelişimi ve eğitiminde bilinçlenmelerine katkı sunmak; özellikle alt sosyo-ekonomik gelir düzeyindeki ailelere destek amacıyla, ailelerin gereksinimleri ve kültürel özellikleri dikkate alınarak ve ayrıca toplumun her kesimine kolayca ulaşabilecek ve toplumun bilinçlendirilmesine katkı sağlayacak eğitim programlarının hazırlanması gerekliliğ i bu noktada karşımıza çıkmaktadır (Ersoy ve Ş ahin, 2003). Yaş anan her türlü sosyal değ iş ime rağ men, ç ocukların sağ lıklı bireyler olarak yetiş tirilmelerinde, ebeveynlerin eğ itimlere katılmalarının önemi büyük olup bu hususta kendilerine önemli sorumluluklar düş mektedir (Finkelhor ve Dziuba-Leathermann, 1995).

Bilindiği üzere, eğitim, ebeveynlerle yüz yüze gelebilmek amacıyla belki de en fazla kullanılan yöntem olup (Şahin ve Özyürek, 2010), 1980’li yıllardan itibaren çocuğun eğitimi ile birlikte ebeveynlerin de eğitilmesi ve kendilerine yönelik düzenlenen eğitim programlarına katılımının gerekliliği daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Diğer taraftan, istismar ve ihmal durumlarında ebeveynlere yönelik yapılacak önleme yahut müdahale içeren çalışmaların kapsamı çeşitlilik göstermektedir. Aile eğitimlerinin, anne ve babaların çocuklarının bilişsel, fiziksel, duygusal ve sosyal yönden gelişimlerinin her aşamasında gerekli beceri ve anlayış ile birlikte kendilerini bekleyen rollerin ne olduğu ile ilgili farkındalık kazanmalarına yardımcı olmayı hedeflediği görülmektedir (Öztop, 1994; Şahin ve Özyürek, 2010). Aynı zamanda, sağlıklı aile yaşamı, eşler arası ilişkiler ve etkileşim, cinsel eğitim, aile planlaması, bireysel gelişim, dağılmış ailelere yönelik programlar, etkili aile içi iletişim-etkileşim, çocuk bakımı ve gelişimi, çocuk yetiştirme becerileri, çocuk eğitimine aile katılımı ve önemi gibi konular öncelikli olarak ele alınmaktadır (Fine ve Lee, 2001; Hamamcı, 2005).

Ülkemizde çocuk istismar ve ihmalini ele alan çalışmaların kapsamını incelemeye yönelik bir meta-analiz çalışmasının bulguları incelendiğinde (Bakır ve Kapucu, 2017), istismar ve ihmale yönelik araştırmaların son 10 yılda belirgin bir artış gösterdiği (%93.75); %63.28’inin tanımlayıcı nitelikte olduğu, %72.66’sının sağlık uzmanlarınca gerçekleştirildiği, sağlık uzmanları tarafından yapılan çalışmaların %86.02’sinin hekimler, %11.83’ünün hemşireler tarafından yapıldığı bulgulanmıştır. Söz konusu araştırmaların %45.31’inde çocuk ihmal ve istismarının birlikte çalışıldığı, örneklem grubunun %60.93’ünün çocuk ve ergenlerden oluştuğu saptanmıştır. İncelemeler doğrultusunda, söz konusu çalışmaların daha çok tanımlayıcı nitelikte olduğu, ebeveynlerin ve çocukların ihtiyaçları gözetenmeden içeriklerinin yapılandırıldığı görülmektedir. Ayrıca, çocuğa yönelik kötü muamelede bulunan ebeveynlerle süreci derinlemesine araştıran nitel çalışmaların yetersizliği söz konusudur. Dolayısıyla, istismar ve ihmal edici tutum ve davranışların kaynaklarını açığa çıkarmaya yönelik araştırmaların yapılması, buradan hareketle geliştirilecek kapsamlı ve nitelikli önleme çalışmalarının planlanmasında ihtiyaç alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, anne-çocuk ilişkilerini, annelerin çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarını inceleyen çalışmaların ortak noktaları, ebeveynlikteki davranışların, stratejilerin ve yeterliliklerin ortaya konmasıdır. Bu amaçları tespit etmeye yönelik çeşitli değerlendirme yolları mevcut olsa da, ebeveynlik kavramının nasıl değerlendirileceğini ve ölçütlerin neye dayandırılacağını belirlemek oldukça güçtür

O'Conner, 2002). Bu konuda pek çok belirsizlikle karşılaşılmakta olup, var olan tanımların, ebeveynlik süreçlerinin nasıl görüldüğü ve bu konudaki görüşlerin neler olduğunu kapsadığı görülmektedir. Halbuki, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutum ve davranışları, makro düzeyde kültürler ve alt kültürler, mikro düzeyde ise aileler ve bireyler arasında farklılaşabilir. İçinde yaşanılan toplum, sosyo-ekonomik koşullar, kültürel özellikler ve ebeveynin geçmiş yaşam öyküsü söz konusu farklılıklara örnektir (Öztürk, 2017).

Diğer taraftan, gerek yabancı alan yazında (Hurley, Huscroft-D'Angelo, Trout, Griffith ve Epstein, 2014), gerekse ülkemizdeki çalışmalarda ebeveynliğin değerlendirilmesine odaklanan çalışmalar mevcut olsa da araştırmalar genellikle disiplin, memnuniyet, tutum, stres konularıyla sınırlıdır. Bu anlamda, çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesinde yol alabilmedeki öngörülerin başında, ebeveynlerin çeşitli özelliklerinin, sorun alanları, geçmiş ve bugünkü yaşamı ile değerlendirilmesine, çocuğu ile ilişkisinin incelenmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi, istismar edici ebeveyn tutum ve davranışlarını ele alan araştırmaların yapılması önem arz etmektedir (Ferguson, 2013). Söz konusu ihtiyaç alanları, bu çalışmanın adımlarına yön vermiştir.

Anne-babaların ebeveynliklerindeki istismar edici tutum ve davranışlarını yalnızca tek bir analiz yöntemiyle belirlemek, derinlemesine bilgi sunmada yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla, hem nicel hem de nitel yöntemle yapılandırılmış çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizde ebeveynlerin çocuk yetiştirmedeki tutumlarını ortaya koymaya yönelik ölçüm araçları mevcut olsa da, ebeveynlerin istismar edici tutumlarını ölçen güncel araçlar sınırlıdır. Var olanların da fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmali kapsayan çocuk yetiştirme tutumlarını ölçme odaklı olduğu görülmektedir (İşmen, 1999; Öner ve Sucuoğlu, 1994; Uslu, Kapçı, Yıldırım ve Öney, 2010). Bu bakımdan, ebeveynlerin istismar içeren yaklaşımlarının ortaya çıkmasına kaynaklık eden tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik güncel ölçüm araçlarına ihtiyaç olduğu fark edilmiştir. Bu ihtiyaca binaen, çalışmanın ilk aşamasında, “Çocuklardan Beklentiler”, “Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati”, “Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı”, “Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları” ve “Çocukların Güç ve Bağımsızlığı” alt boyutlarından oluşan ve istismar edici tutumları tespit etmeyi sağlayan Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri Türkçeye uyarlanarak, geçerlik ve güvenilirliği test edilmiştir. Söz konusu envanter cinsel istismarı kapsamadığı için, bu çalışma cinsel istismarı kapsamamaktadır. Aynı zamanda,

diğer istismar türlerinde risk faktörleri çocukla daha fazla temas halinde bulunan ve çocuk bakımında daha fazla sorumluluk üstelenmek durumunda kalan anneleri işaret ettiğinden, çalışmanın ikinci aşaması annelerle yürütülmüştür.

İlgili yazında, annelerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar bulunmasına karşın ülkemizde bu alanda kendi kültürümüze özgü çalışmalara duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu bakımdan, annelerin çocuklarıyla temas biçimlerinin, çocuğa yönelik istismar ve ihmal edici tutum ve davranışların belirleyicilerinin neler olduğunun kültürel kodlar üzerinden incelenmesine ihtiyaç vardır. Araştırmanın nitel aşamasında çalışma grubu olarak annelerin seçilmesinde, Bu ihtiyaçtan hareketle, bu çalışma kapsamında, istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesine yönelik geliştirilmiş *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin* Türkçeye uyarlanması ve annelerin istismar edici olan ve olmayan tutum ve davranışlarının nitel görüşmeler yoluyla derinlemesine incelenmesinin alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı; ebeveynlerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesine yönelik bir ölçüm aracının Türkçeye uyarlanması, ardından, istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarının belirlenmesi amacıyla annelerle görüşmeler yapılmasıdır. Bu çalışma kapsamında, öncelikle, alan yazın taranarak konuyla ilgili çalışmaların ve nitel görüşmelerin nasıl şekillendirildiği, ne tür ölçeklerin olduğu, önleyici programların içerikleri ve yapılandırılma biçimleri incelenmiştir. Araştırmanın konusu, çocuk istismar ve ihmali alanında uzman kişilerle yapılan bireysel görüşmeler ve alan yazın taramasıyla belirlenen ihtiyaç doğrultusunda, istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarıyla sınırlandırılmıştır.

Araştırmaya ait aşamalara aşağıda yer verilmiştir:

Aşama 1: Çalışmanın birinci aşamasında, alan yazın taramasıyla elde edilen bulgulardan faydalanılarak seçilmiş ve istismar edici ebeveyn tutumlarının belirlenmesini hedefleyen “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri”nin Türkçeye uyarlanması yapılmıştır. Uyarlanması yapılan envanterin orijinali cinsel istismarı kapsamamaktadır. Dolayısıyla, bu

çalışmada, istismar ve ihmal edici ebeveyn tutumları ele alınırken cinsel istismar hariç tutulmuştur.

Araştırmanın nicel aşama sorusu:

1. Türkçeye uyarlaması yapılan Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri geçerlik ve güvenilirlik ölçütlerine sahip midir?

Aşama 2: Araştırmanın ikinci aşamasında hedeflenen, envanter aracılığıyla elde edilen verilerden yola çıkılarak istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına sahip olan ve olmayan annelerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılması ve elde edilen bulgulardan hareketle, çocuk istismarını önleme temelli ne tür programlara ihtiyaç duyulduğunun ortaya konmasıdır.

Araştırmanın nitel aşama sorusu:

Giorgi'nin fenomenolojik deseninin kullanıldığı araştırmada istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarına sahip olan ve olmayan annelerin söz konusu tutum ve davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın nitel sorusu "Annelerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına ilişkin algıları nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir.

Bu genel amaç doğrultusunda oluşturulan alt problemler şunlardır:

1. İstismar ve ihmal edici olan ve olmayan annelik tutum ve davranışları nasıl ortaya çıkmaktadır?
2. Annelerin çocuk yetiştirmede kullandığı yöntemler nelerdir?
3. Anneler çocuk yetiştirmede karşılaştıkları güçlüklerle nasıl başa çıkmaktadır?

1.3. Önem

Çocuk istismarı ve ihmali, günümüzün en önemli sorun alanları arasındadır. İstismarın risk unsurları her ne kadar pek çok etmenden oluşsa da "aile", "etkili ebeveynlik", "çocuk yetiştirme tutumları", üzerinde en çok durulmaya ihtiyaç duyulan alanlardandır. Çocukluğunda aile bireyleri tarafından istismara maruz kalmış bireylerin, söz konusu yaşantılarının etkilerini yaşam boyu taşıdıkları bilinmektedir (Roberts, O'Connor, Dunn, Golding ve ALSPAC Study Team, 2004). İstismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme

tutumlarının belirlenmesinin, istismar döngüsünü durdurmada önemli bir yere sahip olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla, bireysel, ailesel, kültürel, ekonomik, sosyal ve toplumsal faktörlerin açığa çıkarılması önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, ebeveyn-çocuk ilişkilerini ele alan çalışmaların kilit noktalarından biri de çocuk yetiştirme konusundaki ebeveynlik davranışlarının, stratejilerinin ve aslında tüm yeterliliklerinin değerlendirilmesidir. Çok sayıda değerlendirme yolu mevcut olsa da en temel zorluklardan bir tanesi ‘ebeveynlik’ kavramının nasıl tanımlanacağıdır. Zira var olan tanımlar, ebeveynlik süreçlerinin nasıl görüldüğü ve bu konudaki görüşlerin neler olduğu üzerinden gerçekleştirilmektedir. Zorluk yaşanan bir diğer alan ise ebeveynliğin değerlendirilme biçimlerinin nasıl olacağına ilişkindir (O’Conner 2002). Gerek uluslararası alan yazında (Hurley, Huscroft-D’Angelo, Trout, Griffith ve Epstein, 2014) gerekse ulusal çalışmalarda ebeveynliğin değerlendirilmesine odaklanan çalışmalar mevcut olsa da araştırmalar genellikle disiplin, memnuniyet, tutum, stres konularıyla sınırlıdır.

Bununla birlikte, ülkemizde ebeveyn tutum ve davranışları ve bunların çocuk üzerindeki olası etkilerine ilişkin çalışmalar yapılmış olsa da annelerin istismar edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına yönelik çalışmalar oldukça yetersizdir. Beraberinde, istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesi ve önlenmesine yönelik müdahale programlarının yetersizliğinden de söz etmek mümkündür. Diğer taraftan, çalışmaların genellikle nicel araştırma yöntemiyle yürütüldüğü görülmektedir (Sümer, Gündoğdu-Aktürk ve Helvacı, 2010). Hâlbuki çocuk yetiştirme tutumlarının derinlemesine ele alınabilmesi ve kültüre özgü ebeveynlik tutum ve davranışlarının bağlamsal örüntülerinin keşfedilebilmesi için farklı araştırma yöntem ve tekniklerin kullanımına ihtiyaç vardır. Bunun yanında Sümer, Gündoğdu-Aktürk ve Helvacı’nın (2010) ebeveyn tutum ve davranışlarına yönelik Türkiye’de yürütülmüş çalışmaları derlediği araştırmasında, aile ortamının çocuk ve gelişimi üzerinde kritik önem taşıdığı, okul öncesi ve ilkokul dönemlerindeki çocukları ve ailelerini kapsayan çalışmaların sınırlı olduğu saptanmıştır.

Bu bağlamda, bu çalışma kapsamında uyarlaması yapılan envanterin var olan ihtiyaca yönelik olmasının önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. İstismar ve ihmal, dünyanın her yerinde ve farklı biçimlerde görülmesine karşın kültüre özgü kodlara sahiptir. Dolayısıyla, çalışmanın ikinci aşamasında, nitel görüşmelerle elde edilen veriler, kendi kültürel özelliklerimizin yapısını ve çocuk yetiştirme tutum ve davranışları üzerindeki

etkisini ortaya koyması bakımından çarpıcıdır. Söz konusu kaynakların bilinmesi, istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına yönelik kültüre özgü önleyici çalışmalarının geliştirilmesinde önemlidir.

Sonuç olarak, annelerin çocuk yetiştirme tutumları, makro düzeyde kültürler ve alt kültürler, mikro düzeyde ise aileler ve bireyler arasında farklılaşmaktadır. İçinde yaşanılan toplum, sosyo-ekonomik koşullar, kültürel özellikler ve annenin geçmiş yaşam öyküsü söz konusu farklılıklar arasında sıralanmaktadır (Öztürk, 2017). Bahsi geçen farklılıklar böylesi çeşitlenirken, çocuk yetiştirme tutumlarının belirleyicisi niteliğindeki faktörlerin kendi kültürel bağlamlarımızla incelenmesi önemli olacaktır. Ayrıca, yetişkinlik yıllarında semptomları artan depresyon, iyi olma halinde istikrarsızlık, mutsuzluk ve de umutsuzluk kaynaklı sorunlardan danışmaya başvuranların pek çoğunda çocukluk çağı travmalarının olduğu bilinmektedir (Şahin-Demirkapı, 2013). Dolayısıyla bu travmaların bir kısmının da istismar kaynaklı yaşantılardan oluştuğunu varsayarsak sağlıklı bir toplumun temeli için de bu çalışma önemlidir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmaya ait sınırlılıklar aşağıda sıralanmaktadır:

1. Bu araştırma sonucunda elde edilecek bulgular, çalışma grubuna dâhil edilen katılımcılarla sınırlı olacaktır.
2. Araştırmada incelenen nitelikler, *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri*'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
3. Uyarlaması yapılan envanterin orijinali cinsel istismarı kapsamamaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada, istismar ve ihmal edici ebeveyn tutumları ele alınırken cinsel istismar hariç tutulmuştur.
4. Araştırmanın nitel aşaması yalnızca annelerin ebeveynlikteki istismar edici olan ve olmayan tutum ve davranışlarını değerlendirmektedir.
5. Araştırmada gerçekleştirilen bireysel görüşmeler, katılımcıların ifadeleriyle sınırlıdır; gerçek uygulamalardan farklılık yahut eksiklikler içerebilir.

1.5. Sayıtlar

Bu araştırma aşağıdaki sayıtlara dayanarak gerçekleştirilecektir:

1. Katılımcıların envanter maddelerine verdiği cevaplar gerçek görüş ve düşüncelerini yansıtmaktadır.
2. Katılımcıların görüşme sorularına verdiği cevaplar gerçek görüş ve düşüncelerini yansıtmaktadır.

1.6. Tanımlar

İstismar: Çocuğun yaşamına, fiziksel ve psikolojik sağlığına, gelişimine, güven duygusu, sorumluluk bilinci, yetenek ve becerilerle ilgili değerlerine zarar verici nitelikteki yaklaşım biçimleridir (Dünya Sağlık Örgütü, 2006). Çocuklara anne-babaları, kendilerine bakmakla yükümlü kişiler ya da yabancı birileri tarafından sağlıklarına zarar verici nitelikteki fiziksel, duygusal, zihinsel ya da sosyal gelişimlerini engelleyici tutum ve eylemlerin tümüdür (Polat, 2001).

İhmal: Çocuğun, sağlıklı ve yeterli bir gelişim, büyüme ortamı için gerekli olan barınma, yiyecek, bakım, giysi, eğitim, korunma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmaması durumudur (Dubowitz, Black, Starr ve Zuravin, 1993).

Tutum: Kişilerin belli bir insana, gruba ya da nesneye yönelik olumlu ya da olumsuz bir biçimde düşünmesine, hissetmesine ya da davranmasına yol açan oldukça kalıcı davranışlar bırakan eylemlerdir (Budak, 2003).

Çocuk İstismar ve İhmalinin Önlenmesi: Çocuğa yönelik istismar ve ihmali önlemek amacıyla yapılandırılan ve çocuğa, anne-babaya, öğretmenlere ya da toplumun geneline yönelik bilinçlendirme ve güçlendirme çalışmalarıdır (Polat, 2007).

BÖLÜM II: İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Dünyada her gün binlerce çocuk birbirinden farklı ailelerde ve koşullarda doğarak yaşamını sürdürmektedir. Kimi çocuk planlı bir şekilde dünyaya gelip sağlıklı büyüme ortamında yetişirken, kimileri ise söz konusu olanaklardan yoksundur. Çocukların psikolojik, sosyal ve fiziksel olarak uygun koşullarda büyümeleri tüm toplumların hedefi ve beklentisi olup, birçok ebeveyn, çocuklarına işlevsel yollarla destek sunma arzusu taşımaktadır. Bunun yanında, çocuklar, doğduğu koşullardan bağımsız, kendilerine bakım veren kişilerin sunacağı güvenli, istikrarlı ilişki biçimlerine ihtiyaç duymaktadır (Akyüz, 2012). Ebeveynlik, karmaşık, bazen de zorlayıcı bir rol olmakla birlikte, tek bir yolu bulunmayan, beklenmedik çok sayıda viraj ve dönüşlerin, çoğu zaman birkaç dış desteğin ve yeterlilik için de yüksek toplumsal beklentinin olduğu bir süreçtir. Bazı ebeveynlerin çocuklarının sağlıklı bakımını üstlenmek yerine onları incitmeleri şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla, ebeveynlik tahmin edilenden daha karmaşık ve esrarengiz bir deneyimdir (Giardino, Lyn ve Giardino, 2010). Bu anlamda, uzmanların, psikologların, pedagogların, sağlık çalışanlarının, eğitimcilerin birer yetişkin olarak çocukların riskten uzak büyümelerinde üzerine çok şey düşmektedir (Akyüz, 2012).

Ebeveynlerin çocuklarını büyütmeye mücadelesinin ve yolunda gitmeyen durumların incelendiği bu araştırmada alanyazın, “Aile, anne, çocuğun değeri, ebeveyn tutumları, çocuk istismarı ve ihmali, istismar ve ihmali edici çocuk yetiştirme tutumları, istismar ve ihmali önleme, çocuğa yönelik şiddet, aile içi şiddet, etkili ebeveynlik tutumları, Türkiye’de aile” terimleri ile tanımlanmıştır. Alan yazında istismarın türleri fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar, ekonomik istismar ve ihmali olarak sınıflandırılmakla birlikte, bu çalışmada cinsel istismar dâhil edilmemiştir. Araştırmanın bu bölümünde, Türkiye’de aile ve ebeveynlik süreçlerine, istismar ve ihmali kavramlarına, istismar ve ihmalin tarihsel gelişimine, istismar türlerine, kuramsal açıklamalara, risk faktörlerine, istismar ve ihmali edici çocuk yetiştirme tutumlarına, istismar ve ihmalin önlenmesine yer verilmiştir.

2.1. Aile, Ebeveynlik ve Annelik

Kişilerin sağlıklı bireyler olabilmelerinde içinde buldukları ailenin işlevlerinin sağlıklı bir biçimde yerine getirilmesi temel gerekliliklerden biridir (Tuzcu, 2017). Sağlıklı aileler iletişim, güven, hedeflerin var olması, problem çözebilme gibi aile bağlarının sıkı tutulmasını sağlayan belirgin özelliklere sahiptir (Iorizzo, 2013). Son yıllarda, kalıcı ve sevgi dolu aile bağları oluşturmanın önemine ve çocukların sosyal ve duygusal ihtiyaçlarına yönelik pek çok araştırma yapılmaktadır. Uzlaşılan noktalardan biri, çocuğun yaşamının ilerleyen evrelerinde sağlıklı ve duygusal olarak dengeli bir birey olabilmesinde çocukluk yıllarında güvendiği kişiler tarafından yeterli ve anlamlı düzeyde ilgi, bakım, sevgi ve destek alabilmesinin belirleyici olmasıdır. Bebeklerin beyin yapılarının gözlemlendiği çalışmalarda da, bu yapıların duygusal deneyimlerle şekillendiğini; sosyal ve duygusal ilişkiler doğrultusunda olumlu ya da olumsuz etkilerin ortaya çıktığını göstermektedir (İlden-Koçkar, 2012).

Bir bebeğe sahip olmak anne-babalar tarafından tanımlanan en güzel duygulardan biri iken, aynı zamanda en büyük sorumluluklardan da biridir. Karmaşık, zorlu ve özveri gerektiren çocuk yetiştirme sürecinin sağlıklı işlemesi, içgüdüsel olmaktan ziyade öğrenmeler ve doğru bilgilenmeyle paralel ilerlemektedir. Tüm anne-babaların çocuklarını büyütürken onların nasıl bir kişi olacağına, ahlaki özelliklerine, davranış biçimlerine dair açık ya da örtük beklentileri bulunmaktadır. Çocuklarını bu beklentilere uygun yetiştirmek için denedikleri birbirinden farklı yaklaşım biçimleri ise, çocuk yetiştirmeye dair tutum ve davranışların belirleyicisi olmaktadır (Şendil, 2012).

Aile özelliklerinden birini oluşturan ebeveyn tutum ve davranışları, kültürden bağımsız değerlendirilemez. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumlarını etkileyen pek çok faktörden bahsetmek mümkündür. Bu tutumlar, makro düzeyde kültürler ve alt kültürler, mikro düzeyde aileler ve bireyler bakımından değişim göstermektedir. Söz konusu farklılıklar, bireylerin içinde buldukları toplum, sosyo-ekonomik koşullar, kültürel unsurlar ve ebeveynin çocukluk deneyimleri temelinde şekillenmektedir. Bu bağlamda, tüm kültürlerde, ebeveynlerin kendi değerlerini ve tutumlarını çocuklarına aktarma sürecinde, kendi kültüründe işlevsel olan çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarını benimsedikleri görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2007). Diğer taraftan, ebeveynlerin çocuk yetiştirme yaklaşımlarında temel kültürel farklılıkların yanında, görece homojen kültürlerde dahi farklılıklar görülebilmektedir (Sümer, Gündoğdu-Aktürk ve Helvacı,

2010). Ebeveynlik ile karşılıklı etkileşim halindeki önemli bağlamsal kaynaklardan biri olan kültürel unsurlar doğrultusunda şekillenen kültürel eğilimleri, ebeveynler, çocukları ile olan ilişkilerine yansıtır. Aynı zamanda, referans aldıkları kültürel değerlerin gözlükleriyle çocuklarının özelliklerini yorumlar ve ilişkilerini şekillendirirler (Bornstein, 2012). Bu anlamda, kültür içi farklılıkları betimlemede başvurulabilecek en kapsamlı model olarak Belsky (1984)'nin *ebeveynliğin belirleyicileri modeli* öne çıkmaktadır. Belsky, çocuk yetiştirme sürecinin belirleyicilerini (i) ebeveynlerin bireysel özellikleri ve kaynakları, (ii) çocuğun bireysel özellikleri, (iii) bağlamsal stres ve destek unsurları olmak üzere üç kategoride ele almaktadır. Söz konusu belirleyiciler, bu çalışmada, istismara ilişkin risk faktörleri başlığı altında detaylandırılmıştır.

Türkiye'deki ebeveynlik ve işleyişi incelendiğinde, anne-babaları çocuklarını yetiştirme bakımından başarısız bulduklarını düşünenlerin oranı %42'dir. Ebeveynleri çocuk yetiştirmede başarısız bulanların yarısından fazlası (%57) bu başarısızlığı bilgi sahibi olmamakla eşleştirmektedir. Diğer taraftan, %28'i ise başarısızlığı ebeveynlerin kendilerinin de iyi yetiştirilmemeleriyle açıklarken, %14'ü ise ekonomik ve sosyal imkânların yetersizliğini neden olarak öne sürmektedir. Türkiye'de her 10 kişiden yaklaşık 7'si anne-babaların çocuk yetiştirme konusunda eğitim ihtiyacının olduğunu düşünmektedir. Söz konusu eğitim ihtiyacının ise özellikle aile içi iletişimi kapsamaması gerektiğine inanılmaktadır (Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu, 2015).

Gelişim ve büyüme sürecinde bir bebeğin birden fazla kişiyle bağlanma ilişkisi kurabilmesi mümkün olmakla birlikte, anne ile kurulan bağlanma ilişkisi babayla ya da bakım veren diğer kişilerle kurulandan farklılaşmaktadır (Şendil, 2012). Anne, çocuğun dünyayla ilk bağlantısıdır. “Anneden gelmek, anneden oluşmak, anne rahminden evrimleşmek, yaşamın kaynağı anne, varoluşun bir katmanı” ifadeleri tanımlamalarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Cori, 2017). Bu anlamda, anneler, birincil bağlanma kişisi iken, babalar ise genellikle anneden sonra gelen ikincil bağlanma kişisi olarak tanımlanmaktadır. Buna karşın, bebeğin bağlanma ilişkilerinin niteliği temel ihtiyaçları doğrultusunda değişim göstermektedir. Zira çocuğun temel bakımı sürecine dâhil olan babaların bağlanma kişisi olarak çocuktaki etkisi günümüzde belirgin bir şekilde artmaktadır (Şendil, 2012). Diğer taraftan, ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarına gösterdiği hassasiyet güvenli bağlanmanın temelini oluşturmaktadır (Yılmaz-Irmak, 2012). Anne ile kurulan ilişkinin niteliğinin önemine vurgu yapılmasına karşın, her birey “kaynak olarak

anne”yle ilgili olumlu yaşantılara sahip değildir (Cori, 2017). Anne tarafından yöneltilen istismar ve ihmal durumlarında anne-çocuk arasında kurulamayan sağlıklı ve güvenilir bağlanma ilişkisi, bireyin kendisine ve başkalarına yönelik algılarına yansyarak, kişilerarası ilişkilerde güvensizlik, çatışma, kuşku, öfke, düşmanlık duygularını tetikleyebilmektedir. Yaşamın erken yıllarında karşı karşıya kalınan, içselleştirilen, yıkıcı ve zayıf nitelikteki anne-çocuk ilişkisinin ilerleyen dönemlerde kendini gösteren saldırganlığı ve şiddeti doğurduğu, beslediği ve şekillendirdiği bilinmektedir (Çelik, 2012). Bu anlamda, çocuğa sunulan bakımın niteliği, istismar ve ihmal durumlarının değerlendirilmesi sürecinde önemlidir (Yılmaz-Irmak, 2012).

Anne-babaların farkında olarak ya da olmayarak çocuklarına yönelik istismar ve ihmal edici tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Bununla birlikte, çocuğun bakımını üstlenme ve çocukla vakit geçirme bakımından daha fazla rol üstlenen kişi olarak annelerin bu tutumları daha yoğun sergilediği saptanmıştır. Yapılan pek çok araştırmada, aile içerisinde çocuğa yönelik şiddetin anneleri tarafından daha fazla uygulandığı öne sürülmektedir (Ayan, 2007; Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998; Bulut, 1996; Polat, 2001). Bulgulara göre, annelerin %78’i çocuklarını fiziksel olarak istismar etmektedir (Bulut, 1996). Polat (2001) tarafından, her iki ebeveynin de kendisiyle aynı cinsiyette olan çocuğa karşı fiziksel istismarda bulunduğu, ancak, babaların genellikle yaşı büyük çocuklarını, annelerin ise yaşı küçük çocuklarını fiziksel olarak istismar ettiği görülmüştür. Bir başka araştırma bulguları ise, annelerin %93’ünün çocuklarını duygusal olarak istismar/ihmale maruz bıraktıklarını, disipline etme amacıyla kızma, bağırma, baskı kurmayı seçtiklerini ortaya koymaktadır. Ayan’ın (2007) araştırma sonuçlarında, anneleri tarafından şiddet gören çocukların %42’ sinin terlikle, tokat atılarak yahut saç çekilerek, %9’ unun ise farklı türlerde şiddet gördüğü saptanmıştır. Aynı zamanda, annesi tarafından hem olumlu davranış görmeyip hem de şiddete maruz kalan çocukların saldırganlık eğilimleri, annesi tarafından kısmi de olsa olumlu davranış görerek şiddete maruz kalanlardan daha yüksek düzeyde çıkmıştır.

Çocukların güvende olduklarını hissetmeleri gereken yer aileleri iken, istismar ve ihmal durumlarının karşımıza en çok çıktığı yer de ailelerdir. Özellikle annelerin çocuklarını yetiştirirken zorluk yaşadığı ve baş edemedikleri durumlarda istismar ve ihmal davranışlarını daha yoğun gösterdikleri görülmektedir (Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2002). Bu bakımdan, annelerin çocuklarıyla temas biçimlerinin, çocuğa yönelik istismar ve

ihmal edici davranışların ve bu davranışlarının belirleyicilerinin neler olduğunun kültürel kodlar üzerinden incelenmesine ihtiyaç vardır.

2.2. İstismar ve İhmal Kavramı

Çocuk istismarının geçmişi insanlık tarihi kadar eski kabul edilmekle birlikte, çocuk istismarı, erişilebilen ve bilinen boyutları kadar bilinmez tarafları da içeren çok yönlü bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk istismarı ve ihmali kavramlarının tanımlanışı, ortaya çıkış sebepleri, yolları ve klinik bulguları bakımından farklılıklar göstermektedir (Polat, 2001). Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği'nin tanımına göre, çocuk istismarı olgusu, çocukların bakımları, gözetilmeleri ve eğitimleri konusunda onlara karşı yükümlülük taşıyan, sorumluluk, güç ve güven ilişkisi içinde oldukları kişiler tarafından sağlıklarına zarar verecek, gelişimlerini engelleyecek tüm fiziksel, duygusal ya da cinsel tutumları ve ihmali kapsamaktadır (Çamurdan, 2006). Bir başka ifadeyle, çocuk istismarı ve ihmali, bakımından sorumlu yetişkin bireyler tarafından çocuğa yönelik fiziksel, gelişimsel ve psikolojik iyi oluşlarını olumsuz yönde etkileyen her türlü tutum ve davranışlardır (Polat, 2001). Çocuk istismarına ilişkin yapılan tanımlamalar ele alındığında, istismar durumunda çocuğa yönelik davranışların niteliği, sebepleri, uygulayan kişi veya kişilerin eylemlerini hangi amaçla gerçekleştirdikleri değil, söz konusu eylemlerin çocuk üzerinde bıraktığı etkileri önem taşımaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, çocuk istismarı, çocuğun bakımını üstlenen kişiler tarafından disiplin sağlama, cezalandırma, kontrol altına alma gibi gözetici hakların sömürülmesi durumu iken; ihmal ise, çocuğun bakım, korunma, ulaşılabilirlik, beslenme, giyim, etkileşim, eğitim, sağlık gibi gereksinimlerine yönelik sorumlulukların yeterince yerine getirilmemesi olarak tanımlanmaktadır (Yenibaş ve Şirin, 2007).

Tablo 2.1. Türkiye İstatistik Kurumu Çocuk İstismarı Verileri

	2014	2015	2016
Fiziksel istismar	74087	76237	83607
Duygusal istismar	5019	5613	6995
Cinsel istismar	11095	12689	16877
Ekonomik istismar	3291	1558	551

Tabloda yer alan, çocuk istismarının Türkiye'deki istatistiki verileri incelendiğinde, fiziksel ve cinsel istismar en fazla görülen ve gittikçe artış gösteren türler olarak karşımıza

çıkmaktadır. Keza duygusal istismar da artış göstermekle birlikte, tespitinin zorluğu ve bildirilme oranlarının düşüklüğü tespit edilen oranlara yansımalarının önündeki engellerdendir (ASUMA ve İMDAT, 2018; Türkiye İstatistik Kurumu, 2016). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2016) analiz sonuçlarına göre ise, 2012 ile 2016 yılları arasında çocuk istismarı ve ihmalinden mağdur çocuk sayısı her yıl artmaktadır. Mağdur çocuk sayısı 2011 yılında 111.857 iken, bu rakam 2016 yılında 158.343'e yükselmiştir. Yapılan çalışmalar, aynı zamanda, çocukların fiziksel ve duygusal istismara daha fazla maruz kaldıklarını, cezalandırma amacıyla ebeveynlerin genellikle fiziksel şiddete başvurduklarını ortaya koymaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, T.C., 2011; T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve UNICEF, 2010). Duygusal istismar ve ihmalin ise genellikle tek başına değil, diğer istismar türleriyle birlikte yer alması ve çocuk üzerindeki etkilerinin kendini sonradan göstermesiyle birlikte öncelik diğer istismar türlerine verilmekte olup, bu durum duygusal istismarın tanımlanması ve tanınmasını zorlaştırmakta, geciktirmektedir (Dinleyici ve Şahin-Dağlı, 2016).

2.3. İstismar ve İhmalin Tarihsel Gelişimi

Çocuğa yaklaşım, tarih boyunca toplumların kültürel, ekonomik ve sosyal yapılarının özelliklerine göre farklılık göstermiştir (Postman, 1995). İstismar, ortaya çıktığı kültürel bağlamı, kültürel göreliliği, ırkı, etnik yapıyı, sınıfı ve tarihsel zamanı yansıttığının yanında, istismarın tanımı; ortaya çıkış nedenleri, yöntemleri ve sonuçlarıyla şekillenmekte, gözlenen klinik bulgulara göre geniş bir yelpazede farklılaşmaktadır (Sanderson, 2010).

Çocuk istismarı, belli bir zaman diliminde, yetişkin biri(leri) tarafından çocuğa o kültürde benimsenmeyen bir davranışın uygulanmasıdır. Diğer bir deyişle, çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesi ve gelişmesine olumsuz etkide bulunan eylemlerin tümü çocuk istismarı olarak ele alınmaktadır. Söz konusu davranışlar iki temel değişkenle açıklanmaktadır. İlki, zaman içerisinde değişiklikler göstermesi; yani bundan 50 yıl önce normal olarak kabul edilen bir davranışın günümüzde kabul edilmemesi; ikincisi ise bu davranışların kültürden kültüre farklılaşmasıdır (Polat, 2007).

Çocuk istismarı terimine ilişkin tıbbi alan yazındaki ilk tanımlama 1860 yılında adli patolog Tardieu tarafından yapılmıştır. Altı yeni doğan çocukta açıklanamayan kırıklar tespit eden Dr. John Caffey, bu kemik kırıklarının travmatik kökenli olduğunu saptamıştır

(Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). Aynı zamanda, çocukların istismar yaşantılarından korunması gerektiği düşüncesiyle birlikte, 19. yüzyılın sonlarında bu durum önemli ve ciddi bir sorun olarak ele alınmaya başlanmış; bu doğrultuda yasal düzenlemeler yapılmıştır (Kırca, 2006). 1960'lı yılların başında Kempe ve arkadaşlarının (Kempe, Silverman, Steele, Droegemuller ve Silver, 1962) 'hırpalanmış çocuk sendromu' başlıklı çalışmalarıyla bilimsel çevrelerde fiziksel ve cinsel istismara dikkat çekmeleri önemli gelişmelerin gerçekleşmesini sağlarken, çocuk istismarı kavramı da ilk olarak ortaya atılmıştır (Oral ve İnanıcı, 2004; Topçu, 1997). Başlangıçta, çocuk istismarı ve ihmali konularına ait raporlar incelenmiş ve vaka raporları yayınlanmıştır (Belkin, Greene, Rodrique ve Boggs, 1994). 1970'li yıllardaki kadın hareketleriyle birlikte, basın organlarına yansıyan çocukların ve kadınların cinsel şiddetle mağdur edilmesine ilişkin haberlerin ardından, çocuk cinsel istismarı önemli bir toplumsal sorun olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bir sonraki adımda ise, çocuk istismarı ve ihmalinin bildirilmesini ve tedavisini zorunlu kılan resmi çalışmalar yapılmıştır (Belkin, Greene, Rodrique ve Boggs, 1994). Aynı zamanda, Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği'nin (International Society for Prevention Child Abuse and Neglect) kurulmasıyla birlikte çocukların maruz kaldıkları istismar türleri, tedavileri ve önleme programları hakkında üst düzey çalışmaların yapılmasına başlanmıştır (Topçu, 1997).

1962 yılında Kempe'nin "Hırpalanmış Çocuk Sendromu" nu tanımlamasıyla başlayan araştırmalar 1970'li yıllarda hız kazanmaya başlamıştır. Çocuğun şiddete maruz kalması sonucu oluşan kol ve bacaklarda kırıklar ve kafa içi kanamalarla ortaya çıkan bu sendrom, artan araştırmalarla birlikte, istismar olarak tanımlanarak tüm boyutlarıyla tartışılmaya başlanmıştır. Yapılan ilk çalışmalar genelde ortak bir psikopatolojinin arandığı, kontrol grubu olmadan genellemelerin yapıldığı ebeveyn-çocuk ilişkisinin gözlemlenmesine dayalıdır (Polat, 2007). Diğer taraftan, çocukların haklarını korumaya yönelik uluslararası hukuki metin ise, Birleşmiş Milletler tarafından 1989'da kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'dir. Sözleşmenin kapsamında, çocuk istismarının önlenmesine ve çocukların güvence altına alınmasına dair maddeler yer aldığı gibi, temel konular arasında çocuğun sağlığı, gelişimi ve eğitimi yer almaktadır (Aral ve Gürsoy, 2001).

Ülkemizde son yıllarda çocuk istismarı konusunun hem sağlık alanında hem de kamuoyu gündemindeki yeri ve önemi artmıştır. Çocuk istismarına ilişkin ülkemizdeki gelişmelere baktığımızda; dayak olgusunun 1985'li yıllardan itibaren istismar kapsamında

ele alınmaya başladığı görülmektedir. 1986 yılında Ankara’da Çocuk İstismarını Önleme Derneği kurulmuştur. 1982’den beri, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), istismara uğrayan çocukların resmi tek başvuru merkezi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. 1991 yılında Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği (ÇİKORED) kurulmuş olup, dernek öncelikli olarak konu ile ilgili veriler toplamaya başlamış, aynı zamanda saha uygulamalarına ve destek oluşturma çalışmalarına ağırlık vermiştir (Polat, 2001). 2011 yılında ise, SHÇEK’in yanında diğer kamusal toplumsal hizmetleri ve sosyal yardımları kapsamına alan; bu anlamda politikalar ve stratejiler geliştiren, faaliyetler yürüten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur (Altuntaş, 2016). Günümüzde, Türkiye’de çocuk haklarına ilişkin dayanaklar: “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, “Çocuk Haklarının Kullanımına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”, “Türk Ceza Kanunu”, “Türk Medeni Kanunu”, “Çocuk Koruma Kanunu”, “Sosyal Hizmetler Kanunu”, “İş Kanunu”, “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”, “2012/20 Sayılı Başbakanlık Genelgesi” kapsamındadır (Akyüz, 2012).

2.4. İstismar Türleri

İstismar olgusu; fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, ekonomik istismar ve ihmal kategorileriyle ele alınmaktadır (Polat, 2001).

2.4.1. Fiziksel istismar

Fiziksel istismar, kaza durumları dışında, çocuğa yönelik her türlü yaralanma, zehirlenme, yanma, kırık, çıkık veya ölümlle sonuçlanabilecek kasıtlı yetişkin davranışlarıdır (Aydın, 1997). “Tokat-tekme-yumruk atmak, dövmek, hırpalamak, silkelemek, bağlamak, çekiştirmek, makas/bıçak gibi aletlerle yaralamak, kezzap ya da kaynar su dökmek, sigara ile yakmak” vb. gibi eylemlerin tümü fiziksel istismara girmektedir (Gözütok, Karacaoğlu ve Er, 2007). Kısacası, fiziksel istismar “çocuğun kaza dışı yaralanması” olarak da tanımlanabilir. Bir tokattan, çeşitli objeler aracılığıyla cezalandırma yöntemlerine kadar uzanan eylemleri içermektedir (Polat, 2007).

Fiziksel istismar, belirtileri bakımından daha kolay gözlemlenebilmesi dolayısıyla üzerinde ilk durulan ve çalışılan tür olup, istismar türleri arasında en sık rastlanandır (Aral, 1997; Polat, 2001). Günümüzde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kazalar/yaralanmalar, özellikle çocukluk yılları olmak üzere her yaş grubunda önlenebilir

sağlık sorunlarının başında gelmekte olup, ölüm ve engelli yaşam nedenleri arasında ilk sırada seyretmektedir (İnanç, Baysal, Coşkun, Taviloğlu ve Ünüvar, 2008)

2.4.2. Cinsel istismar

Cinsel istismar, çocuğun kendisinden yaşça büyük birisi tarafından cinsel tatmin amacıyla kullanılmasıdır. Bir başka ifadeyle, rıza yaşının altında bulunan bir çocuğun, bir yetişkinin cinsel doyumuna yol açacak bir eyleme maruz kalması ya da buna göz yumulması durumudur (Akduman, Ruban, Akduman ve Korkusuz, 2005). Bir davranışın cinsel istismar olarak nitelendirilebilmesi için, cinsel eylemde zor kullanımının veya kandırılmanın olması, vajinal, anal veya oral temas gibi uygunsuz ilişkinin gerçekleşmesi ve çocuk ile istismarcı arasında anlamlı yaş farkının bulunması gerekmektedir. Cinsel istismar, yabancı bir kişi tarafından yapılan tek bir olay ya da yetişkin birinin kız veya erkek çocuğa sadistçe yönelttiği cinsel tecavüz biçiminde olabilirken; aynı aile bireylerinin ya da yakın aile dostlarının çocukla kurdukları cinsel ilişkiler biçiminde de görülebilir. Çocukların fuhuş amacıyla kullanılmaları da cinsel istismar türü olarak kabul edilmektedir (Topçu, 2009).

Cinsel istismarın türü saldırının şekline göre farklılaşmaktadır. Saldırıları; a) dokunma olmadan yapılan istismarlar, b) dokunmanın yer aldığı istismarlar, c) şiddet kullanarak yapılan istismarlar olmak üzere üç grupta toplanmaktadır (Günçe, 1999). Birinci gruptaki saldırılarda; sözel sataşmalar, açık saçık telefon konuşmaları, teşhircilik, röntgencilik yer almaktadır. İkinci gruptaki dokunmanın bulunduğu istismarda, yetişkinin çocuğun vücuduna cinsel amaçlı dokunması söz konusudur. Bu olay çocuğun cinsel organına dokunmayla başlayıp, cinsel birleşmeye teşebbüs ya da cinsel birleşmeye kadar çeşitli şekillerde olabilir. Bu sürece fiziksel istismar da eşlik edebilir. Üçüncü grupta ise şiddet kullanılarak yapılan istismarlar yer almaktadır.

İstismar türleri arasında saptanması ve toplumca kabul edilmesi en zor olan ve çoğunlukla gizli kalan cinsel istismar, çocuk üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkileri bakımından önemli bir olgudur (Akduman, Ruban, Akduman ve Korkusuz, 2005). Bununla birlikte çocukların, kendilerinden anlatmamalarının/gizlemelerinin istenmesi, cinsel istismar hakkında bilgisinin olmaması ya da yetersiz olması, neler olup bittiğini anlamlandıramaması ve kafasının karışmış olması, rahatsız oldukları durumları mutlaka

paylaşmaları gerektiğinin kendilerine anlatılmış olmaması gibi sebeplerle cinsel istismar durumlarını anlatmadıkları görülmektedir (Rowan, 2006).

2.4.3. Duygusal istismar

Duygusal istismar, çocukların bakımından sorumlu kişilerce olumsuz olarak etkilendikleri tutum ve davranışlara maruz bırakılmaları, ihtiyaç duyulan bakım, ilgi, yakınlık ve sevgiden yoksun bırakılmaları olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle, duygusal istismar, bir çocuğa devamlı olarak kötü muamelede bulunulması ve bu durumun çocuğun duygusal gelişimi üzerinde ciddi ve kalıcı etkilere yol açmasıdır (Mulryan, Cathers ve Fagin, 2004; Osei-Hwedie ve Hobona, 2001; Polat, 2007). Dünya Sağlık Örgütü (2006)'nın tanımına göre ise, psikolojik/duygusal istismar, çocuğun aşağılanması, suçlanması, tehdit edilmesi, korkutulması, hareket alanının kısıtlanması, duygusal olarak reddedilmesi, çocuğa saldırgan ve düşmanca tutumla yaklaşılması yahut çocukla alay edilmesi durumudur.

Duygusal istismar, en genel anlamıyla, yaş, statü ve bilgi bakımından çocuk üzerinde etkili olan kişi(lerce) çocuklara duygularını rencide edecek biçimde davranılmasıdır. Çocuğun bedenini ve kişiliğini olumlu biçimde algılamasını, değerlendirmesini ve geliştirmesini engelleyici her türlü olumsuz uyararı kullanma, duygusal bakımdan kötü muamelede bulunma, bu davranışlara örnektir (Öztürk, 2007). Duygusal istismar tek başına bulunabileceği gibi, pek çok vakada diğer istismar türleriyle birlikte görülmektedir (Polat, 2007). Brassard, Hart ve Hardy (1991)'ye göre duygusal istismar, çocuğa değersiz olduğunun yahut başkalarının ihtiyaçlarını karşıladıkça değerli olduğunun, istenmediğinin, sevilmediğinin, dışlandığının hissettirildiği, çocuğun benlik ve ruh sağlığı gelişiminde kalıcı hasarlara yol açan, tekrarlanan nitelikteki davranış örüntüleridir.

Glaser (2002) tarafından duygusal istismarın tanılanmasında göz önünde bulundurulması gereken kriterler şu şekilde betimlenmiştir:

- Duygusal istismar, ebeveyn-çocuk ilişkisindeki olumsuz ve işlevsiz bir etkileşim türüdür.
- Bu etkileşimdeki baskın duygu endişe/kaygıdır.
- Bu etkileşimden kaynaklı, çocuğun gelişimi ve psikolojik iyi oluşu zarar görmektedir.
- Bu etkileşimde fiziksel yakınlığın/temasın birinci derecede önemi yoktur.

Kriterlerden anlaşılacağı üzere, Hibbard, Brack, Rauch ve Orr (2012)'nin de belirttiği gibi, duygusal istismarın tanımlanmasında kültürel unsurların belirleyiciliği, tanımın sınırlarının çizilmesini zorlaştırmaktadır. Zira diğer istismar türleri ve ihmalle arasında geçişken sınırların varlığı söz konusudur. Psikolojik istismarın diğer istismar türleriyle kıyaslandığında, daha kapsamlı bir yeri olduğu görülmektedir (Hart, Brassard ve Karlson, 1996). Fiziksel ve cinsel istismarla karşılaştırıldığında, daha yaygın ve zararlı olması ve ortaya çıkarılmasındaki zorluklar dolayısıyla, duygusal istismarın önlenmesi, diğer istismar türlerinin de önlenmesinde önem taşımaktadır. Birçok fiziksel ve cinsel istismar olayı duygusal istismarı da içine alır. Ayrıca, fiziksel ve cinsel istismarın olmadığı birçok olayda da duygusal istismar söz konusu olabilir. Küçük çocuklarda duygusal istismar, fiziksel ve cinsel istismar ile birlikte ortaya çıkarken ergenlik çağındaki bireylerde ise genellikle duygusal istismar tek başına görülür. Duygusal istismar, ölümle sonuçlanan bir durum olmamasına karşın, çocuk üzerindeki olumsuz etkileri çok daha derin olabilmektedir (Hoşoğlu, 2009).

2.4.4. Ekonomik istismar

Ekonomik istismar, çocuğun gelişimini engelleyen, kısıtlayan, haklarını ihlal eden işlerde yahut düşük ücretli işgücü olarak çalıştırılması durumudur (Senemoğlu, 2001). Sokakta çalışan çocuklar, çalışma gerekçeleri olarak çeşitli kategorilerle sınıflandırılabilir. Ekonomik istismarın temel nedenleri arasında yoksulluk, işsizlik, borçlanma, ebeveynlerin eğitim düzeylerinin düşüklüğü, göç yaşantısı, çocuk işgücünün ucuz olması, hukuki yaptırımların yetersizliği, çocuğun erken yaşta hayatı öğrenmesi gerekliliğine dair düşünceler yer almaktadır (Dervişoğlu, 2012). Bunun yanında, eğitimi-öğretim yaşamından kalan zamanlarda aileye maddi destek sunma yahut ailenin geçimini tamamen üstlenme, ailedeki kötü muamele sebebiyle söz konusu ortamdan uzaklaşabilmek için sokağa yönelme, bu gerekçelerden bazılarıdır (Aydın, 2019).

Çocuklar, uzun süreli ve gelişimine uygun olmayan koşullarda çalışmaları durumunda, akranlarına göre gelişimsel bakımdan gecikmeler yaşayabilmektedir. Çocukların kazanç getiren işlerde çalışmalarının yanında, ev içerisinde de kendi gelişimlerine uygun olmayacak şekilde iş yüküne tabii tutulması, kardeşlerinin bakımını üstlenmelerinin beklenmesi ekonomik istismar kapsamında değerlendirilmektedir (Yalçın, 2011).

Çocuk işgücünün özellikle yoksulluk nedeniyle ülkemizde şehir yaşamında daha fazla olduğu görülmektedir. Çocuk işçiliği toplumsal bir sorun olmanın yanında, çocukların yaşamsal risklerini arttıran pek çok değişkenden oluşmaktadır (Atay, 2003). Zira dışarıdan gelebilecek pek çok tehlike karşısındaki savunmasızlıkları, ailenin gözetiminden uzak olması, bu risklerin başında yer almakla birlikte, diğer istismar türlerini beraberinde getirebilmektedir. Yetersiz ve dengesiz beslenme, okulu terk etme, sağlık sorunları, temel eğitim ihtiyaçlarına yeterince erişememe, gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanmaması ise diğer risk unsurları arasındadır (Köksal, 2003).

2.4.5. İhmal

İhmal, çocuğun bakımından sorumlu kişilerin bu yükümlülüğü üstlenmemesi sonucu fiziksel, duygusal ya da cinsel olarak ihmal edilmesi durumudur (Polat, 2007). Diğer bir ifadeyle, ihmal, çocuğun yaşının gerektirdiği barınma, giyim, eğitim, gözetme, yönlendirme, tıbbi bakım gereksinimleri ile fiziksel, bilişsel ve duygusal yönden sağlıklı gelişimleri için gerekli olan diğer temel ihtiyaçların yeterince karşılanmaması olarak tanımlanmaktadır (Oral ve İnanıcı, 2004). Aynı zamanda, ihmal, genellikle ebeveynlerin veya çocuğun bakımını üstlenen bireylerin, çocuğun en temel ihtiyaçlarını karşılamaması şeklinde tanımlanır. İstismar ve ihmalin en temel farkını istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olması belirlemektedir (Aral, 2001; Kars, 1996). Çocuğun ihmal edilmesi durumu, istismara uğrama ile aynı derecede önem taşımakta olup birçok çalışma ihmale maruz kalmanın çocukların sağlıklı gelişimlerini olumsuz yönde etkilediklerini ortaya koymaktadır (Venet, Bureau, Gosselin ve Capuano, 2007).

Rosenzweig ve Kaplan (1996) ihmali; fiziksel, duygusal ve eğitimsel ihmal olmak üzere üç kategoride ele almaktadır. Çocuğun sağlıkla ilgili ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi yahut geciktirilmesi, çocuğun terk edilmesi, kovulması, çocuğa yönelik denetimin yetersizliği, evin fiziksel koşullarının çocuğun güvenliğini dikkate alınarak düzenlenmemesi ya da bu konudaki dikkatsizlikler fiziksel ihmal olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında, Mangalıcı'ya göre fiziksel ihmal, çocuğun bakım, beslenme, barınma, sağlık, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında ihmal gösterilmesi durumudur (Mangalıcı, 2002). Eğitimsel istismar ise, çocuğun okuldan kaçmasına izin vermek, çocuğu okula kaydettirmemek, çocuğun özel eğitim ihtiyaçlarını almamak olarak ifadelendirilir (Rosenzweig ve Kaplan, 1996). Duygusal istismar kavramının tanımlanmasında olduğu gibi, duygusal ihmal de belirgin olarak tanımlanması güç bir kavram olup, Bilir ve

arkadaşlarına (1991) göre duygusal ihmal, çocuğun ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi, etkileşim, yakınlık ve iletişimin gösterilmemesi durumudur. Çocuğa ihtiyaç duyduğu sevginin gösterilmemesi yani sevgi yoksunluğu, çocuğu önemsememe, duygusal ihmal durumlarında en çok karşılaşılan yaşantılardır.

Bunların yanında, ihmal türlerinden biri de cinsel ihmaldir. Cinsel ihmal, çocukların cinsel olarak sömürülmelerine karşı yeterince korunmamaları olarak tanımlanmaktadır. Çocukların cinsel gelişimleri konusunda bilinçlenmelerini ve cinsel gelişimlerini sağlıklı bir biçimde sürdürmelerini sağlamak adına, doğumlarından ergenliğe fizyolojik ve psikolojik gelişimleri bakımından geçirdikleri aşamalar doğrultusunda cinsel gelişimleri hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Cinsel gelişimleri konusunda bilgilendirilmeyen çocuklar cinsel gelişimlerine dair ihtiyaç duydukları bilgileri yanlış ve zarar görebilecekleri yollardan öğrenebilmektedir (Aral, 2001; Tercan, 1995).

2.5. İstismar ve İhmale İlişkin Kuramsal Açıklamalar

Geniş bir yelpazede sunulan farklı kuramsal çerçeveler, çocuk istismarı etiyojisine ilişkin teorik bakış açılarını ortaya koymaktadır (Corby, 2006). Çocuk istismarı alanında çalışan ruh sağlığı uzmanları, istismarcı ve mağdurun özelliklerini ortaya çıkarmaya daha fazla yoğunlaştığı, istismarın nedenleri ve kaynaklarına ise daha az odaklanıldığı görülmektedir. Bunun olası sebeplerinden biri, risk altındaki grubu tespit etmek ve gerekli müdahalelerde bulunabilmektir. Dolayısıyla, çocuğun korunmasına yönelik çalışmalarda, istismarın meydana geliş nedenleri hakkında konuşmaya, araştırmalar yapmaya kısıtlı yer verilmektedir. Hâlbuki istismar ve ihmalin kaynaklarının araştırılması; “*açıklanamayan durumların açığa çıkartılması ve kontrol edilmesi, müdahale ve tedaviye yön vermesi, gerekli politikaların izlenmesinden sorumlu olanların bilgilendirilmesi*” bakımından önemlidir. Bu sebeple, istismarın neden gerçekleştiğinin bulunması ve çocuğun korunmasına yönelik yapılandırılan çalışmalar önemli katkılar sunmaktadır.

Çocuk istismar ve ihmeline dair öne sürülen kuramlar, birbirinin tamamlayıcısı nitelikte olmayıp, istismar türlerini birbirinden ayırt etmeden bütüncül değerlendirmektedir. İstismar ve ihmale açıklık getiren kuramlar, ilk olarak psikolojik kuramlar, ardından sosyolojik kuramlar tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak söz konusu kuramlar, çocuk istismar ve ihmali açıklamada yetersiz kalarak yerini zamanla ekolojik modellere bırakmıştır (Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005). Çocuk istismar ve

ihmalinin açıklanmasında kuramsal pek çok sınıflamayla karşılaşmak mümkündür. Bu sınıflandırmalardan biri de “Psikolojik Kuramlar, Sosyal Psikolojik Kuramlar ve Sosyolojik Kuramlar” şeklindedir (Corby, 2006). Diğer taraftan, istismar ve ihmal durumları değerlendirilirken ebeveyn tutumları ve bu tutumları açıklayan kuramlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda, “Baumrind’in Modeli” ve “Maccoby ve Marti’nin Modeli”nden bahsetmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, araştırmanın bu bölümünde, çocuk istismar ve ihmalinin nedenleri, “Psikolojik Kuramlar, Sosyal Psikolojik Kuramlar, Sosyolojik Kuramlar, Ekolojik Kuram, Gelişimsel-Ekolojik Yaklaşım (The Developmental-Ecological Theory), Baumrind’in Modeli, Maccoby ve Marti’nin Modeli” kapsamında ele alınmıştır.

2.5.1. Psikolojik kuramlar

Psikolojik kuramlar, istismarcıların içgüdüsel ve psikolojik özelliklerini temele alan kuramlardır (Corby, 2006). Bu kısımda, psikolojik kuramlar “Biyolojik Kuramlar, Bağlanma Teorisi, Psikedinamik Teori, Sosyal Öğrenme Kuramı, Bilişsel Kuramlar, Öz-Belirleme Kuramı” kapsamında ele alınmaktadır.

2.5.2. Biyolojik kuramlar

Biyolojik kuramlar, çocuk istismarının anlaşılmasına doğrudan açıklık getirmemekte, insan davranışlarının açıklanmasında doğanın rolüne odaklanmaktadır. İnsan davranışlarının kökenlerini genetik özellikler ve içgüdülerle açıklamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, insan davranışlarına yönelik açıklamalar, Darwin’in teorileriyle ilişkilendirilerek ortaya konmaktadır. Hayvanlar üzerinde yapılan deneylerin, istismar edici davranışları sapkınlık, ruhsal bozukluk, anne-bebek bağlanmasındaki sorunlar, gen aktarımı ve çevresel stresle açıkladığı görülmektedir. (Corby, 2006). Vahşi doğa ortamında büyüyen çocuklarla yapılan çalışmalar, dışlanan ve ihmal edilen çocukların ya da kısmi/tamamen hayvanlar tarafından büyütülenlerin beyinlerinde geri döndürülemeyen hasarların oluştuğunu, iletişim kurma becerilerinin ve ilerleyen yıllarda insanlarla olan duygusal bağlarının zayıfladığını ortaya koymaktadır (Glaser, 2000). Diğer taraftan, beynin bölgelerinde görülen hasarlar, hormonal sorunlar, zihinsel fonksiyonlardaki yetersizlikler, zihinsel yaş, istismar edici davranışların ortaya çıkışında belirleyici faktörlerdendir (Stinson, Sales ve Becker, 2008).

2.5.3. Bağlanma teorisi

Bağlanma teorisinin öncüsü Bowlby (1971), erken çocukluk yıllarında kurulan bağlanma ilişkilerinin önemine vurgu yapmaktadır. Bowlby, bağlanmayı birinin yanımızda olmasını isteme ve o kişi yanımızda olduğunda kendimizi güvende hissetme şeklinde tanımlamaktadır. Erken yaşlarda anneden başlayarak diğer yetişkinlere ilişkin oluşturulan içsel modeller, çok fazla değişime uğramadan yetişkinlikte de işlevselliğini sürdürmektedir. Ayrıca, Bowlby'ye göre yaşamın erken yıllarında deneyimlenen ve öğrenilen bağlanma biçimleri yetişkinlik döneminde karşılaşılan stres durumlarıyla başa çıkmada etkilidir. Zira araştırma bulguları da, bağlanma biçimlerinin çocukluk, ergenlik ve yetişkinlikteki bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçlerle ilişkisini ortaya koymaktadır (Cicchetti, Rogosch ve Toth, 1997). Bağlanma ilişkilerini yetişkinlik dönemindeki diğer ilişkilerden ayıran en temel farklılık, bağlanmanın gerçekleştiği kişinin diğer kişide güven duygusu ve ait olma hissi oluşturması, eksikliği ya da yokluğunda ise yalnızlık ve tedirginliğe yol açmasıdır (Shaver ve Miculincer, 2002). Çocukluk döneminden ergenliğe ve genç yetişkinliğe kadar olan süreçte bağlanma figürlerinden yoksunluk, bireyler için acı ve üzüntü verici bir deneyim olarak yaşanmaktadır (Weiss, 1987). Özellikle de yaşamın ilk 5 yılında çocuğun anneden ayrılması, duygusal gelişiminde yıkıcı etkiler oluşturabilmekte, yaşamın sonraki yıllarında sevgisizlik ve suçluluk duygusu gibi çeşitli duygusal zorluklara yol açabilmektedir. Tekrar eden ve uzun süren olumsuz anne-çocuk etkileşimleri, reddedici yahut tutarsız anne yaklaşımları, çocukta özsaygının ve güven duygusunun gelişimini zedelemekte, kaygının, güvensizliğin artmasına ve diğerleriyle etkileşim kurmada yetersizliklere yol açmaktadır. Çocukla gerçekleşen bu etkileşim biçimi, çocuğun yaşamının ilerleyen yıllarında güvenli ve sağlıklı ilişkiler kurma ihtimalini azaltmaktadır. Bu döngü, bireylerin kendi çocuklarıyla etkileşimlerinde de tekrar edebilmektedir. Tekrarlanan döngü, istismarın kuşaklar arası nasıl aktarıldığının tablosunu yansıtmaktadır (Ünal, 2005).

Çocuklukta bağlanma deneyimleri ele alınırken, birincil bağlanma figürü olarak anneye daha fazla atıf yapılırsa da, bağlanma ilişkisinde babanın önemli bir rolü olduğu atlanılmamalıdır. Baba-çocuk arasında kurulan sağlıklı ve yakınlık içeren ilişkiler, güvenli bağlanmanın oluşumunda önemli belirleyicilerdendir. Dolayısıyla, sağlıklı baba-çocuk ilişkisinin kurulumunda babanın çocuğun bakım süreçlerinde aktif olması önemlidir (Soysal, Bodur, İşeri ve Şenol, 2005).

2.5.4. Psikodinamik teori

Çocuk istismarı ve ihmalinin nedenlerini açıklamaya çalışan psikolojik kuramlar, 1960'larda ve 1970'lerin başlarında istismarın ve istismarcının özelliklerinin belirlenmesini önceliklemiştir. Psikolojik kuramların temelinde, istismar ve ihmal edici yaklaşımların ebeveynin kişisel özelliklerinden kaynaklandığı görüşü yatmaktadır. İstismarın kaynaklarının incelenmesinde ebeveynlere ait özelliklerin ele alınmasına öncelik verilmiştir. Bu kuramda, çocuk istismarı faillerinin bir tanı alması ve bunun da bir hastalık kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği öne sürülmektedir (Öztürk-Can ve Irmak-Yılmaz, 2017). Bu yaklaşıma göre, ebeveynlerin patolojileri, (Polat, 2001), kişilik bozuklukları, depresyon, zayıf duygudaşlık (Gökler, 2006), düşük özsaygı ve benlik algısı (Pişi, 2013) çocuklarını istismar ve ihmale maruz bırakmadaki risk faktörlerini oluşturmaktadır. Ayrıca, ebeveyn-çocuk arasındaki duygusal ilişkinin temelleri, çocuğun kişilik gelişiminin ana belirleyicilerindedir (Darling ve Steinberg, 1993). Ancak, yapılan tanımlamalara karşın, psikolojik kuramlar çocuk istismarı ve ihmali açıklamakta yetersiz kalmış ve 1970'lerin ortalarında sosyolojik kuramlar baş göstermiştir (Öztürk-Can ve Irmak-Yılmaz, 2017).

2.5.6. Sosyal öğrenme kuramı

Bu yaklaşımın temelinde Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı yatmaktadır. Bu kurama göre, istismar ve ihmal yaşantılarının kaynağını "model alma" oluşturmaktadır. Böylece, çocuklar, etrafındakilerin davranışlarını gözlem ve taklit yoluyla benimser, öğrenir ve kendi yaşantılarındaki uygulamalarına aktarır (Aral ve Gürsoy, 2001). Bu kurama göre, kuşaklararası aktarım istismar olgularındaki belirleyici etmenlerin başında gelmektedir. Çocukluğunda kendi ebeveynleri tarafından istismara maruz kalınması, ilerleyen yıllarda mağdurun istismar eden birey ya da ebeveynlere dönüşmelerini tetiklemektedir (Ünal, 2005). Böylelikle, çocuklar kendi ebeveynlerinin davranışlarıyla özdeşim kurarak, onların davranışlarını kendi yaşamlarına miras olarak taşırlar (Aral ve Gürsoy, 2001). Diğer taraftan, özsaygının artırılması ve özdenetimin kazandırılmasıyla çocukların ebeveynlerinden öğrendikleri olumsuz davranış kalıplarını değiştirerek, öğrenimlerini olumlu özdeşime dönüştürmeleri mümkündür (Mangalçlı, 2002).

2.5.7. Bilişsel kuramlar

Bu kurama göre, insanların dünyayı nasıl algıladıkları, düzenledikleri, yapılandırdıkları ve düşündükleri davranışlarının temel belirleyicileridir. Bilişsel kuramcılar, istismar durumlarında ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını ne şekilde algıladıklarının keşfedilmesine vurgu yapar. Bu kurama göre, ebeveynlerin kendileri ve çocuklarına ilişkin algıları, istismar edici eylemlerinin kaynağıdır (Corby, 2006).

Bu kuramda, çocukluğunda istismar deneyimi olmadığı halde kendi çocuğunu istismara maruz bırakan ebeveynlerin bu davranışlarının nedenleri tartışılan konulardan bir başkasıdır. Bu tür eylemlerin olası nedenleri, kişilerin çocukları yahut kendileriyle ilgili oluşturdukları zihinsel şemalarla ilişkilendirilmektedir. Şemalar, bir durum karşısında geliştirilen davranışsal senaryoları yahut inançları ifade eden soyut kavramlardır; bireylere yaşamlarında değişim yaratabilecek çerçeveler oluşturma imkânı sunar. Şemaların bu rolü, kişilerin inançlarını temsil eden “örtük kuram” terimiyle tanımlanmaktadır (Ward, 2000). İstismarcılara ait uygunsuz örtük kuramlar, istismar edici eylemlerine ilişkin karşısındaki bireye atfettiği inançları ya da önyargıları içerir. İstismarcı, mağdura ait istek, inanç ya da eylemleri yansıtan bilişsel çarpıtmalar ortaya koyarak, karşısındaki kişiyle empati kurmaktan uzaklaşır. Bu tür bireyler, genelde kendi çocuklarına yönelik istismar edici muamelelerinin nedenlerini çocukların kasıtlı yaptıkları uygunsuz davranışlara ya da hatalara bağlamaktadır. Kendi olumsuz eylemlerini kontrol edemediklerini öne sürebilir, diğer bireyleri tehdit unsuru olarak algılayabilir (Burn ve Brown, 2006). Bilişsel kurama göre, problemlili düşünme türlerinde, mantığa bürüme, suçlayıcı yaklaşım, inkâr edici tutum, karşıt-tepki oluşturma, sık başvuru yollarıdır. Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuklarına yönelik algılarının farklılaştırılmasını hedefleyen destekleyici çalışmaların yapılması istismarın önlenmesinde önemli görülmektedir (Ward ve Casey, 2010).

2.5.8. Öz-belirleme kuramı

Öz-belirleme kuramı, kişilerin davranışlarının düzenlenmesinde etkili olan motivasyon kaynaklarını ortaya koymaya çalışan bir kişilik kuramıdır. Kuramın temelinde, bireylerin davranışlarında dış etkenlerin değil, kendi seçimleriyle aldığı kararların etkili olduğu yatmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bir davranışı başlatan da düzenleyen de bireyin kendisidir (Grolnick ve Pomerantz, 2009; Soenens ve Vansteenkiste, 2010). Bu kurama göre, evrensel olarak kabul edilen “özerklik (autonomy), ilişkili olma (relatedness) ve yeterlik (competence)” bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarıdır ve iyi oluş halinin belirleyicisidir.

Söz konusu ihtiyaçların karşılanması, kişilerin büyümeleri, bütünleşmeleri, gelişimleri, ruh sağlıkları ve iyi oluşları için önemlidir. Öz-belirleme düzeyi arttıkça ve temel psikolojik ihtiyaçlar karşılandıkça kişilerin iyi oluş düzeyleri de artmaktadır. Kişilerin sahip olduğu olumsuz yaklaşım biçimlerinin temelinde ise bu ihtiyaçların karşılanmamasının yattığı öne sürülmektedir (Ryan ve Deci, 2000).

2.5.9. Sosyal psikolojik kuramlar

Sosyal psikolojik kuramlar, istismarcı, çocuk, aile ve çevre arasındaki etkileşimin dinamiklerini merkeze alan kuramlardır. Sosyal psikolojik modellere göre, farklı düzeylerde görülen aile içi istismar durumlarında, istismarcı ebeveynlerin özellikleri ya da ev içindeki etkileşimleri istismarı açıklamada tek başına yeterli değildir. Sosyal psikolojik modeller, söz konusu yetersizliğe ilişkin olarak çevresel stres faktörlerine dikkati çeker. Çok sayıda stres unsurunun ebeveynleri tetikleyerek gerginliğe ve saldırgan davranışlara yol açtığını savunur. Bu doğrultuda, sağlık sorunları, alkol ve madde kullanımı, yetersiz yaşam koşulları, evlilik sorunları, sosyal çevreden yalıtılmışlık, düşük sosyo-ekonomik gelir düzeyi ve işsizlik, potansiyel stres faktörleri olarak görülmektedir (Gingrich ve Hudson, 1981). Çalışmanın bu kısmında, sosyal psikolojik kuramlar, “Bireysel Etkileşimci Bakış, Aile İşlevleri, Aile Terapisi” yaklaşımları kapsamında ele alınmaktadır.

Bireysel etkileşimci yaklaşımı tanımlayan temel özellikler, davranışların içsel faktörlerden ya da öğrenmelerden ziyade kişilerarası etkileşimlerle şekillendiği görüşüne dayandırılır. Dolayısıyla dikkatler, ebeveyn özelliklerine değil, mevcut ilişkilere çekilmektedir. İstismar durumları, ebeveynlerin zorlu davranışlarla baş etme becerilerinin yetersiz olması ve çocukların onların bu yetersizliklerini sıklıkla açığa çıkarmasıyla ilişkilendirilmektedir. Zira benzer karakteristik özelliklere sahip başka ebeveynlerde daha kolay ve konforlu büyütülen bir çocukla etkileşimde istismar gözlemlenmeyebilir. Diğer taraftan, ebeveynlerin çocuk büyütürken yalnız olmaları, destek alamamaları, strese karşı düşük tolerans, yüksek saldırganlık düzeyi istismarı tetikleyen diğer faktörler arasındadır (Corby, 2006).

Aile terapileri, temelini büyük bir oranda psikodimanik yaklaşımdan almakla birlikte eklettik bir disiplindir. Bu yaklaşıma göre, aile, farklı üyelerin bir arada yaşadığı bir sistemdir. Aile üyelerinden birinde sorun olması, ailenin dolayısıyla sistemin dengesini bozabilir. Aile işlevleri, istismar durumlarındaki önemli belirleyicilerden biridir. Bu

yaklaşımında, istismara açıklık getirmeye çalışılırken aile işlevsizliğine odaklanılmaktadır. Aile işleyişinin değerlendirilmesi, aile işlevselliğindeki örüntüleri ortaya çıkarma, ailedeki işlevsizliklerin belirlenmesi ve terapötik hedeflerin ortaya konulması bakımından önemlidir (Özburun, 2018). Ayrıca, işlevsel olmayan etkileşimleri kırmak, işlevsel olmayan özellikleri çözüme kavuşturmak bakımından kıymetlidir. Değerlendirmeler, ailedeki risk unsurlarına, baş etme stratejilerine, uyum becerilerine, psikolojik dayanıklılığa, stresi tetikleyen içsel/dışsal etmenlere yönelik farkındalığı beraberinde getirir (Walsh, 2017). Çocuğun “günah keçisi” ya da “şamar oğlanı” konumunda olduğu aileler, ailedeki işlevsel bozuklukların önemli birer örneğidir. Aile terapisinde kullanılan teknikler aracılığıyla aileler değerlendirilir, istismara maruz kalan çocuklar için sağlıklı ve güvenli koşullar oluşturulmasına yönelik düzenlemeler yapılır. Aile işlevsizliği yaklaşımının güçlü yanı, ailenin ayakta kalabileceği güçlü ilişkiler bağına dair farkındalığının artırılması ve kabul edilemez olan istismar edici davranışların nasıl dönüştürülebileceğini göstermesidir (Corby, 2006).

2.5.10. Sosyolojik kuramlar

Sosyolojik kuramlar, çocuk istismarının gerçekleşmesinde en önemli etkiye sahip sosyal ve politik durumları merkeze alan kuramlardır. Bu kısımda, sosyolojik kuramlar “Sosyo-Kültürel Bakış Açısı, Sosyal Yapısal Bakış Açısı, Feminist Bakış Açısı ve Çocuk Hakları” kapsamında ele alınmaktadır.

Sosyolojik kuram, istismarı ve nedenlerini toplumsal değerler, kültürel değerler, aile faktörü ile ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bireylerin toplumla ilişkisinde stres faktörüne vurgu yapılarak sosyal desteğin önemi üzerinde durulmaktadır. Ebeveynin sosyal destekten yoksunluğunun, stresin artışı ve ardında istismar edici tutumları tetiklediği savunulmaktadır (Öztürk-Can ve Irmak-Yılmaz, 2017). Aynı zamanda, yoksulluk, işsizlik, düşük sosyo-ekonomik gelir düzeyi, sosyal yalıtılmışlık, yakınların kaybı, hastalık, ölüm, olumsuz konut koşulları (Tezcan, 2005), geniş aileden çekirdek aileye dönüşümle yalnızlaşma ve desteğin azalması (Kozcu, 1991) gibi özellikler stresin kaynağını oluşturan etmenlerdendir. Diğer taraftan, sosyolojik model, istismar ve ihmalin nedenlerini şu boyutlarla betimlemektedir (Kars, 1996):

- İçinde bulunulan kültürel yapıda şiddet kullanımının kabul görmesi ve yaygınlığı
- Ebeveynler tarafından çocuklarına uygulanan istismar ve ihmal edici tutumların önemsiz görülmesi

- Çevresel koşulların etkisiyle farklılaşan disiplin ölçütlerinin varlığı
- Çevre baskısının ilişkiler, tutum ve davranışlar üzerindeki belirleyiciliğinin baskınlığı
- Aile üyelerinin psikolojik, biyolojik ve sosyal işlevlerinin uygun olmayan tutum ve davranışlar üzerindeki belirgin etkisi.

Sosyo-kültürel bakış açısıyla değerlendirildiğinde, fiziksel istismar, ebeveynlerin çocukları üzerinde kurdukları otoritenin bir yolu olup onları kontrol altında tutma ve disipline etme çabasının yansımasıdır. Bu bağlamda, toplum tarafından kabul gören fiziksel ceza uygulamaları istismarcı açıdan patolojik bir durum olarak değerlendirilmemekte, toplumsal bir norm olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda, toplumsal farkındalıkların artırılması, çocukları kontrol etme biçimlerinde farklı perspektiflerin kazandırılması, istismar edici olmayan yaklaşım biçimlerinin özendirilmesi önem kazanmaktadır. Sosyo-kültürel bakışın güçlü yanı; genel olarak toplumların istismar karşıtı tutumları olmasına karşın, toplumsal etkilerin istismar edici eylemleri nasıl tetiklediğine odaklanmasıdır. Bu yaklaşımın zayıf tarafı ise, bir kültürdeki bireylerin bazıları istismarda bulunurken, diğerlerinin istismar edici tutum ve davranışlara sahip olmamasının nedenlerine açıklık getirememesidir (Corby, 2006).

Sosyal yapısal yaklaşıma göre, çocuk istismarı toplumsal sınıflarla ilişkili olup, yoksulluk ve beraberinde getirdiği stres, çocuk istismarını tetiklemektedir. Gil'in araştırmaları bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Gil, çocuk istismarı durumlarında devlet politikalarındaki sıkıntıları işaret etmekte, önleme politikalarında gerekli önlemlerin devlet tarafından alınmasına vurgu yapmaktadır. Barınma, sağlık, eğitim, dinlenme koşullarındaki düşük standartların ve eşitsizliklerin istismar üzerindeki etkisini devlet politikalarıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Sorunun çözümü, politikalarda ve istismarla ilişkili sosyal, kültürel ve ekonomik durumlarda yeni düzenlemeleri gerektirmektedir. Diğer taraftan, tüm yoksullar çocuklarını istismara bırakmamaktadır, dolayısıyla bu geçerli bir gerekçe olması bakımından zayıftır. Bu sebeple, sosyal yapısal yaklaşım, çocuk istismarı döngüsünü kırmada işlevsel sonuçlar doğurma bakımından zayıf kalmıştır (aktaran Corby, 2006, ss.173-174).

Feminist yaklaşım savunucuları, psikolojik yaklaşımların tümünde çocuklara bakım veren temel kaynağın anneyi işaret ettiğini eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Hâlbuki etkileşimci yaklaşımlar, kadın ve erkek arasında eşit bir gücün olduğunu savunur.

1980’lerde Radikal feminist yaklaşım, çocuk istismarı konusunda ses getirmeye başlamış; erkeğin kadın üzerindeki gücü, istismarın en yaygın örneği olarak kabul edilmiştir. Erkeklerin çocukları istismar etmesi, duygusal problemler ya da psikolojik rahatsızlıklarla değil, cinsiyet bakımından güç eşitsizlikleriyle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır (Corby, 2006). Diğer taraftan, fiziksel istismar ve ihmalin en az babalar kadar anneler tarafından da uygulandığına ilişkin bulgular, erkek üzerinden tanımlanan genelleyci ifadelerin geçerliliğini zayıflatmıştır. Kadınların çocuklarıyla daha fazla vakit geçiriyor olmaları ve çocuk bakımına ilişkin daha fazla stres faktörüyle karşılaşmaları, yeterli destek alamayışları, erkeğe yönelik öne sürülen argümanları zayıflatan unsurlar olmuştur (Corby, 2006). Bu bulgular, kadının çocuklarına yönelik şiddetinin yalnızca erkeğin etkisiyle değil; stres faktörleriyle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, çocuğun bakımından erkeğe oranla kadının daha fazla sorumlu olduğu inancı, ataerkil bir yapının yansımasıdır. Toplumsal yapının bir parçası olan bu bakış açısı, “kutsal annelik” adı altında kadının alması gerektiği düşünülen sorumluluklarla yükünü artırarak (Hançer, 2018) fiziksel istismar ve ihmalin ortaya çıkışını tetiklemektedir (Corby, 2006). Anneliğe ilişkin “ideal annelik” kavramıyla ortaya atılan pek çok söylem, anneliğin aşırı ve bazen de patolojik düzeyde içselleştirilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, ataerkil yapılanmayla baskıya maruz kalan kadınların koşulları ve toplumsal ve kültürel olarak tanımlanan cinsiyet rolleri, pek çok tartışmanın kaynağı olagelmıştır. Böylelikle, annelik mefhumuna ilişkin tanımlamalar da yeniden gündeme alınmıştır (Hançer, 2018).

Diğer taraftan, istismar kavramını çocuk hakları üzerinden değerlendiren yaklaşımlar da mevcuttur. Çocuk hakları yaklaşımı, toplumu çocuğun bir birey olduğu ve birey olarak haklarının korunması gerektiğini temele alır. Özellikle de çocuk istismarı durumlarında çocuğun olumsuz koşullardan korunmasında önemli role sahiptir. Çocuklar her ne kadar bağımsız birer birey olarak kabul edilse de yetiştirilme sürecinde ebeveynlerine bağılılıkları sürmektedir. Bu aşamada, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumları, çocukların kendi haklarını nasıl/ne şekilde savunabileceğini belirlemektedir. Çalışmalar, otoriter yaklaşımla büyüyen çocukların kendi haklarını savunmada zorlandıklarını göstermektedir. Dolayısıyla, ebeveynler ve yaklaşım biçimleri buradaki temel belirleyicidir. Çocuk haklarının önemini savunan bu yaklaşımın atladığı kısımlardan biri de budur. Bu sebeple, çocuk hakları yaklaşımının ebeveynlerin ve koşullarının göz önünde bulundurulması yapılandırılmasına ihtiyaç vardır (Corby, 2006).

Başlangıçta, psikolojik ve sosyolojik kuramlar aracılığıyla açıklanmaya çalışılan çocuk istismarı ve ihmali olgusuna yönelik tanımlamalar kısmi yeterlilikte iken, mağdur üzerindeki etkileri ortaya koymada zayıf kalmış; 1980’lerde Ekolojik Kuramlar ön plana çıkmıştır (Öztürk-Can ve Irmak-Yılmaz, 2017).

2.5.11. Ekolojik kuramlar

Ekolojik kuramlar, çocuk istismarı ve ihmalinin nedenlerini ve mağdur üzerindeki gelişimsel etkilerini açıklamada en kapsamlı kuramlar olarak kabul görmektedir (Öztürk-Can ve Irmak-Yılmaz, 2017). Bronfenbrenner (1979) tarafından geliştirilen ekolojik yaklaşım, istismar ve ihmali durumlarında, farklı çevresel faktörlere ve onların birbirleriyle etkileşimlerine odaklanarak çocuk üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışmaktadır. Özünde, bir durumu değerlendirirken parçalara ayırmak ve her parçaya ayrı ayrı bakmaktan ziyade, bütüne ve o bütündeki ilişkilere dikkati çeker. Bu yaklaşıma göre, ebeveynlerin değerlendirilmesi ve müdahalesinde sosyal çevrenin anlaşılması kritiktir (Johnson vd., 2008). Aile ve yakın çevreyle girilen etkileşim aracılığıyla edinilen bilgi ve beceriler çocuğun gelişimini önemli oranda etkilemektedir. Çocuğun gelişiminde istenilen düzeye ulaşılması, erken yaşlardan itibaren etkileşimde bulunduğu farklı sistemlerin birbiriyle olan ilişkisine ve her birinin çocuğa sağladığı katkıya bağlıdır. Burada sistem olarak ifade edilen, iletişim halindeki ve birbirlerini etkileyen insan topluluklarıdır (Bronfenbrenner, 2004). Bu kuramda, “Mikrosistem (yakın çevresi)”, “Mezosistem (mikrosistemler arası ilişkiler)”, “Egzosistem (ailenin içinde yer aldığı geniş sosyal sistem ve iş sistemi)”, “Makrosistem (kültürel inanç ve değerler)” olmak üzere, çocuğu çevreleyen ve etkileyen iç içe geçmiş dört sistemden bahsedilmektedir.

Bronfenbrenner’in ardından, 1980 yılında Belsky tarafından çocuk istismarı ve ihmalinin açıklamaya yönelik ekolojik kuram geliştirilmiştir. 1981’de ise Cicchetti ve Rizley tarafından çocuk istismarının kuşaklararası aktarımını ve risk etmenlerini belirlemek amacıyla etkileşimsel (transactional) bir model oluşturulmuştur. Bu modele göre, gelişimi tek bir olayla açıklamak mümkün değildir; ebeveynin özellikleri, çocuğun özellikleri ve çevresel özellikler etkileşim halindedir. Dolayısıyla bütüncül değerlendirme önemlidir. Cicchetti ve Lynch (1993), çocuk istismarı ve ihmalinin nedenlerini açıklamaya çalışan ekolojik ve etkileşimsel modelleri temel alarak, çocuk istismarın çocuk üzerindeki etkilerini ortaya koyan ekolojik/etkileşimsel modeli öne sürmüştür (Öztürk-Can ve Irmak-Yılmaz, 2017).

2.5.12. Gelişimsel-ekolojik yaklaşım

İstismara maruz bırakılan çocukların ve ailelerinin özelliklerini inceleyen araştırmalar, istismarın nasıl gerçekleştiğini açıklamada karmaşık modellerin tek faktörlü modellere göre daha etkili olduğunu öne sürmektedir. Belsky (1993)'nin çalışmasında ifade ettiği gibi: “Çocuklara yönelik kötü muamelenin tek bir sebebi yoktur. Ne yazık ki, çocuk istismar ve ihmalinin pek çok etkeni mevcuttur”. İstismardaki risk etkenlerinin karmaşıklığının tanımlanması çabası, ilk olarak Bronfenbrenner (1979)'in çocuk gelişimi teorisine dayanan ve sonrasında diğer araştırmacılar tarafından genişletilmiş gelişimsel-ekolojik çerçeveyi beraberinde getirmiştir (Cicchetti ve Toth, 2000; Hecht ve Hansen, 2001). Söz konusu çerçeve, çocuk istismarındaki risk faktörlerini dört kategoride ele alır: (a) ailesel faktörler, (b) çocukla ilgili faktörler, (c) ebeveynler/bakım veren kişiler ve çocukları arasındaki etkileşime dayalı faktörler, (d) daha geniş bağlamdaki faktörler. Ailesel faktörler, stres etkeniyle, çocuklukta istismar öyküsüyle ya da çocuklara yönelik etkili bakım becerilerinin önüne geçen zihinsel ve ruhsal sağlık sorunlarıyla kavramsallaştırılır. Çocukla ilgili faktörler, onların güvenli olmayan koşullarda bulunma olasılığını arttırarak ya da zayıflıklarından faydalanarak istismara maruz bırakmaya yönelik eylemleri içerir (Örneğin; düşük özsaygı, küçük yaş...vb gibi). Ebeveynler/bakım veren kişiler ve çocuk arasındaki etkileşime dayalı faktörler, ilişki ve iletişimdeki sorunlara işaret etmektedir. Blesky'nin (1993) risk modelinde ailelerin ötesinde daha geniş bir bağlamdan bahsedilmektedir. Bu doğrultuda, ebeveynliğe ve cezalandırmaya ilişkin değişen toplumsal değerlerin yanı sıra, toplumsal yalıtılmışlığa ve çevresel kısıtlılıklara yer verilmektedir. Söz konusu risk faktörlerinin istismarın meydana gelme olasılığını tetikler bir şekilde etkileşime girdiği öne sürülmektedir.

2.5.13. Baumrind'in modeli

Bu model, bilişsel ve duygusal gelişim süreçlerinde çocukların ebeveynleriyle etkileşimlerinin belirleyici olduğunu savunmaktadır. Bu belirleyiciler, biyolojik faktörler ve çevresel unsurlar (ebeveynler, arkadaşlar, akrabalar vb. gibi) ile şekillenmektedir. Bu doğrultuda, Baumrind “ebeveyn kontrolü, ebeveyn-çocuk iletişimde açıklık, olgunluk beklentisi ve bakım-destek” olmak üzere dört farklı ebeveyn tutumundan bahsetmektedir.

Bunlardan *ebeveyn kontrolü*, çocuğun ebeveynlerinin kurallarını ne düzeyde benimsediği ve uyguladığını ifade etmektedir. *Ebeveyn-çocuk iletişimde açıklık*, ebeveynlerin karar alma süreçlerinde çocukların düşüncelerini ne oranda dikkate aldığı ve

onları cesaretlendirdiğiyle ilişkilidir. Aynı zamanda, konulan kural ya da sınırlarda çocuğa açıklamada bulunup bulunmama da bu kategoride yer almaktadır. *Olgunluk beklentisi*, ebeveynlerin çocuklarına bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim alanlarında destek ve teşviklerini içermektedir. *Bakım-destek* ise, çocuk yetiştirmede ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları sıcak ve yakın ilişkiyi temsil etmektedir. Ortaya atılan bu dört kategoriden yola çıkılarak “otoriter, izin verici ve demokratik” olmak üzere üç temel ebeveyn tutumu oluşturulmuştur. Söz konusu tutumların her biri ebeveynlerin kendi çocuk yetiştirme süreçlerinde benimsedikleri davranış kalıplarını temsil etmektedir. Kontrol ve olgunluk seviyeleri yüksek, açık iletişim ve bakım boyutları düşük anne-babalar otoriter tutumla tanımlanırken, tüm boyutlarda yüksek derece sahibi olanlar demokratik olarak sınıflandırılır. Çocuklarına sınır koymada güçlük yaşayan, onlara aşırı özgürlük sunan anne-babalar ise izin verici tutumda değerlendirilir (Baumrind, 1995).

2.5.14. Maccoby ve Martin’in modeli

Baumrind’in (1995) modelinden hareketle, Maccoby ve Martin (1980) birtakım değişiklikler yaparak kendi modelini oluşturmaya yönelmiş; anne-baba tutumlarını “duyarlılık” ve “talepkarlık/kontrol” olmak üzere iki boyutta sınıflandırmıştır. Duyarlılık, çocukların ihtiyaçlarına karşı ebeveynlerin farkındalık geliştirmesi ve bu ihtiyaçlara etkin yanıt vermesini kapsarken, talepkarlık/kontrol ise, çocukların gelişim sürecinde ebeveynlerin onlardan beklediği olgunluk düzeyini ifade etmektedir. Bununla birlikte, Maccoby ve Martin, Baumrind’in dört kategoriyle sınıflandırdığı ebeveyn tutumlarında da değişiklikler yapmıştır. Demokratik tutumda, duyarlılık ve talepkarlık düzeyi yüksek iken, otoriter tutumda duyarlılık düzeyi düşük, talepkarlık düzeyi ise yüksek olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, izin verici tutum da müsamahakâr ve ihmalkâr olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmıştır.

2.6. İstismar ve İhmale İlişkin Risk Faktörleri

İstismar ve ihmal durumlarının gerçekleşme olasılığını artıran etmenler risk faktörü olarak değerlendirilmektedir. Bu bölümde, çocuk istismarının risk etmenleri *ebeveynin özellikleri*, *çocuğun özellikleri* ve *ailenin özellikleri* olmak üzere üç grupta tanımlanmaktadır. Söz konusu risk faktörlerinin detaylandırıldığı pek çok çalışma mevcuttur. Çalışmalara ait bulgular, çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin risk etmenlerinin çok faktörlü olduğuna vurgu yapmaktadır. Örneğin, Brown, Cohen, Johnson ve Salzinger

(1998) çocuk, aile ve ebeveyn temelli risk faktörlerini incelediği araştırmasında; sosyo-ekonomik gelir düzeyinin düşüklüğü, eğitim düzeyinin düşük olması, öfke duygusu, düşük benlik saygısı, evlilik ilişkisinde yaşanan zorluklar ve çocuğun zor bir mizacının olması faktörlerinin etkisinden bahsetmiştir. Ancak, belirtilen etmenlerdeki en önemli ve yaygın unsurlardan biri istismara maruz bırakan ebeveyne ait özelliklerdir (Polat, 2001).

2.6.1. Ebeveynin özellikleri

Çocukların istismarı ve ihmali alanındaki araştırma bulguları, ailelerin çocuğa yönelik kötü muamelede etkin rolü olduğunu göstermektedir (Öz, 1997). Ebeveyn tutumlarının kaynakları incelendiğinde, ilişkili pek çok faktörle karşılaşılmaktadır. Genel olarak bu faktörler “anne-babanın eğitim seviyesinin düşük olması (Aral, 1991), çocuk sayısının fazlalığı (Arıkan, 1998; İşmen, 1999) işsizlik (Gillham, Tanner ve Cheyne, 1998), eşlerarası ilişki sorunları (Aral, 1998), çocuğun yetiştirilmesinde yetersiz bilgi, çocuklara yönelik uygun olmayan beklentiler, madde bağımlılığı, çocukluğunda istismara maruz kalma (Berhman ve Kliegman, 2002), işlevsiz başa çıkma yöntemleri (Cantos, Neale ve O’Leary, 1997), dürtüsellik, psikolojik problemler (Black, Heyman ve Smith-Slep, 2001), çocukların ihtiyaçlarına yönelik yetersiz farkındalık, fiziksel cezanın kullanımının işlevselliğine dair inanç, ebeveyn-çocuk rollerinin yer değiştirmesi, çocukların güç ve bağımsızlığının sindirilmesi (Bavolek, 2001), gelir seviyesinin düşüklüğü (İşmen, 1999)” olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde, çocukların fiziksel istismarında risk faktörleri incelenirken kişilerin psikolojik rahatsızlıklarına gönderme yapan psikolojik modellerden uzaklaşmış ve ekolojik modeller çerçevesinde açıklamalar yapılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, fiziksel istismarla ilişkili risk faktörleri, çok problemlili bir aile bağlamında kendini gösteren ebeveyn özellikleriyle incelenmektedir. Wolfe’un fiziksel istismar döngüsünü açıklayan geçiş teorisi, istismarcı ebeveynlerin özelliklerini ortaya koymada önemli örneklerdendir. Bu kuramda, istismar süreci üç aşamayla tanımlanmaktadır. İlk aşama, stres toleransının düşmesi ve saldırganlığın önlenmesine yönelik becerilerin zayıflamasıyla karakterize edilmiştir. İkinci aşamada, akut krizler ve tahrik edici durumlar karşısında baş etme becerilerinin etkin kullanılamaması söz konusudur. Strese yol açan durumlar karşısındaki tepkisellik yaklaşımları bu aşamanın belirgin özelliklerindedir. Yetersiz başa çıkma becerileri, çocuğun istismara maruz bırakılmasıyla sonuçlanır. Son aşamada ise, kalıplaşmış/kronikleşmiş yaklaşım biçimleri görülmektedir. Bu, ebeveynin kendini kontrol

becerisinin en zayıf olduğu evredir. Bu kurama göre, ebeveynlerin özellikleri, ebeveyn-çocuk ilişkisi, aile ve daha geniş sosyal bağlam, yönlendirmelerde bulunarak ebeveyni istikrarsızlaştırmaya ya da telafi etmeye zorlar (Black, Heyman ve Smith-Slep, 2001).

İstismarcının yaşı ve istismara maruz bırakma arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda, yaşı küçük ebeveynlerin istismara maruz bırakma olasılıklarının arttığı, özellikle annelerde bu oranların daha fazla olduğu görülmektedir. Burada annelerin çocukların ihtiyaçlarını fark etme ve ihtiyaca uygun tepki verme becerilerinin yetersizliği ile karşılaşmaktadır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü ve işsizlik ise istismarı tetikleyen önemli etkenlerden diğerleridir (Black, Heyman ve Smith-Slep, 2001).

Diğer taraftan, stres ve düşük öfke kontrolünün, çocuk istismarı ve ihmalini tetiklemedeki rolü kritiktir. Ebeveynlerin stres altındayken çocuklarını daha fazla istismara maruz bıraktıkları görülmektedir (Child Welfare Information Gateway, 2006). Tuna'nın araştırmasına göre, çocuklarını fiziksel istismara maruz bırakan annelerin stresle başa çıkma ve öfkeyi kontrol edebilme düzeyleri daha düşüktür. Ayrıca, çocuk sayısının fazlalığı, parçalanmış aile koşulları, sosyo-ekonomik gelir düzeyinin düşüklüğü, geniş aile, eş tarafından şiddete maruz kalma, düşük eğitim düzeyi, çocuklukta istismara maruz kalma, istismar riskini artıran faktörlerdendir (Tuna, 2010).

İstismar edici ebeveynlik, çocuk yetiştirme konusundaki bilgilerin yetersiz olması yahut işlevsiz bir biçimde kullanılmasıyla ve yüksek stres düzeyiyle ilişkilendirilmektedir. Özellikle, çocuk gelişimine dair yetersiz bilgi, istismara yol açabilen önemli sorunlardandır. Ayrıca, çocuk gelişimi hakkında yeterli bilgiden yoksun olan ebeveynlerin, çocukların davranışlarına yönelik gerçekçi olmayan beklentilere sahip olması ve çocukların bu beklentileri karşılamadığı durumlarda hayal kırıklığına uğraması muhtemeldir (Mammen, Kolko ve Pilkonis, 2003).

Ebeveynin kendi yetişme biçimi, çocukluğunda istismara maruz kalması ya da şahit olması, kendi çocuklarını istismara maruz bırakma oranını artırmaktadır (Reyome, 2010). Reyome (2010) çocukluk çağı travmalarının yetişkinlik dönemindeki yakın ilişkilerde güven, duyguları ifade etme, duyguları anlama ve uyum gibi sorunlara kaynaklık ettiğini ortaya koymuştur. Bilinmektedir ki, gizli kalan ve müdahalede bulunulmayan tüm vakalarda istismar ve ihmal edilen çocuğun kendisi de istismarcı birer ebeveyn olma potansiyeli taşımaktadır. (Başbakkal ve Baysal, 2004).

Annelerin istismar ve ihmal edici tutumlarının nedenleri incelendiğinde ise; anneye ait özelliklerden, çocuğa ait özelliklerden ve çevresel faktörlerden bahsedilmektedir (Yılmaz-Irmak, 2012). Anneye ait özellikler, yetersiz dürtü kontrolü, yetersiz empati, düşük benlik saygısı, genç yaşta anne olma, düşük sosyo-ekonomik gelir düzeyi, bilgi ve deneyim eksikliği, psikolojik rahatsızlıklar, olumsuz çocukluk yaşantısı, zihinsel güçlükler olarak tanımlanmaktadır. Çocuğa ait özellikler, erken doğum, özürlü olma, hastalıklar, güç mizaca sahip olma olarak ifade edilmektedir. Çevresel faktörler ise, yetersiz sosyal destek, evlilik sorunları, eşler arası çatışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Horton ve Cruise, 2001; Müderrisoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut, 2014; Yılmaz-Irmak, 2012). Aynı zamanda, etkili bir ebeveynlik için önkoşul olan empatinin yetersizliğiyle istismar edici tutumlarda karşılaşılmakta ve empati becerisi zayıf olan ebeveynlerin çocuklarını daha fazla istismara maruz bıraktıkları görülmektedir (Müderrisoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut, 2014).

2.6.2. Çocuğun özellikleri

İstismar ve ihmal durumlarındaki risk faktörleri araştırılırken üzerinden durulan etmenlerden biri de çocuğun özellikleridir. Planlanmamış doğum (Aral, 1991) erken doğum, prematüre bebek, arzulanandan farklı bebek cinsiyeti, bebeğin sağlık sorunlarının yahut gelişimsel bozukluklarının olması, üvey çocuk olmak (Berhman ve Kliegman, 2002) çocukların ebeveynleri tarafından istismara maruz bırakılmalarında etkili faktörler arasındadır.

Çocuğun saldırganlığı, hata olarak algılanan davranışları, suç içeren eylemleri, kişilerarası sorunları (örneğin arkadaş edinmedeki sorunlar), çocuğun duygusal olarak istismara uğraması ile önemli ölçüde ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Black, Smith-Slep ve Heyman, 2001). İstismar olgularında, cinsiyet faktörünün etkisine ilişkin birbirinden farklılaşan bulgular mevcuttur. Çocuğun cinsiyeti kimi araştırmalarda risk faktörü olarak görülürken, birçoğunda belirleyici olmamıştır (Black, Heyman ve Smith-Slep, 2001; Wolfner ve Gelles, 1993). Cinsiyeti risk faktörleri arasında tanımlayan araştırmalar, erkeklerin daha fazla istismara maruz kaldığını tespit ederken, kimilerinde ise oranlar benzer seyretmektedir (Black, Smith-Slep ve Heyman, 2001; Black, Heyman ve Smith-Slep, 2001; Schumacher, Smith-Slep ve Heyman, 2001). Diğer taraftan, 15-17 yaş aralığındaki kız çocukların erkeklere göre daha fazla ihmal edildiği belirlenmiştir (Schumacher, Smith-Slep ve Heyman, 2001).

İstismar durumlarında, küçük çocukların daha fazla risk altında olduğu görülmektedir. Bulgulara göre, istismara maruz kalan çocukların %57'sini 7 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır. Bunun yanında, çocuğun yaşının büyüklüğü fiziksel istismar olgularında risk faktörü iken, duygusal istismar ya da ihmaldeki belirleyicilik zayıftır. Ayrıca, büyük yaş grubunun daha çok eğitimsel ihmale maruz kaldığı saptanmıştır (Tower, 2005). Bir başka bulguda ise, çocukların olumsuz davranışları karşısında annelerin ihmal edici tutumlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Burada, çocukların davranışlarından ziyade annelerin kendi algı ve yorumlarının çocuğa yönelik yaklaşım biçimlerinde belirleyici olduğu görülmektedir (Schumacher, Smith-Slep ve Heyman, 2001).

2.6.3. Ailenin özellikleri

Çocuk istismarının önemli risk faktörlerinden biri de aileye ve aile yapısına ait özelliklerdir (Bulut, 1996). Yalıtılmış bir sosyal çevre, zayıf sosyal ilişkiler, toplumdan dışlanmışlık, ötekileştirilme, ebeveynlerin çocuğa yönelik istismarını tetikleyici unsurlardandır (Arıkan, 1998; Polat, 2001). Bunların yanında, kültürel özellikler de hangi davranışların istismar edici olup olmadığını belirleyebilmektedir. Zira kimi toplumlarda, bağırmanın, disipline etmede ceza kullanımının, bedensel cezalandırmaların benimsendiği ve normalleştirildiği görülmektedir (Öz, 1997). İstismar edici çocuk yetiştirme tutumuna sahip ebeveynlerin çocuklarının varlığından ve genel ebeveynlik deneyimlerinden daha az zevk aldığı görülmüştür. Ayrıca, genellikle kısıtlayıcı, talepkar ve tepkisiz olarak nitelendirilen daha otoriter bir ebeveynlik tarzı uyguladıkları belirlenmiştir (Mapp, 2006).

Kimi kültürlerde yahut ailelerde otoriter ebeveynlik en iyi yöntem olarak düşünülse de, bu tutum birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. İstismar edici tutum döngüsüne sahip birçok ailede madde kullanımı veya diğer psikolojik sorunlarla karşılaşmakta olup, bu ailelerin daha az sosyal destek aldığı ve diğerlerinden izole edildiği görülmektedir (Crosson-Towner, 2005). Sosyal yalıtılmışlığın toplum içinde, geniş aile veya yakın aile içinde olması önemli bir risk faktörüdür. Yararlı bir sosyal destek ağı, hem aile bireyleri hem de stresli ortamdaki çocuklar için olduğu kadar, ebeveynler için de temel bir kaynaktır. Diğer taraftan, aile sistem teorisine göre, bir aile üyesinin davranışları yalnızca toplumsal yalıtılmışlıkla ya da tek bir faktörle açıklanamaz; mutlaka aile bağlamında incelenmesi gerekmektedir. Zira aile içinde meydana gelen birçok durum, yoğun duygusal strese neden olabilmektedir. Bu stresörler, suistimalin ortaya çıkması için risk faktörleridir ve en kısa sürede çözümleri gerekir. Ölümcül ya da süreğen hastalıklar, işsizlik, finansal

problemler ve aile bireyleri arasındaki ilişkiyel problemler gibi önemli yaşam streslerinden bazılarını yaşayan ailelerde, genellikle bu tür stresleri olmayan ailelere göre çocuk istismarı oranı daha yüksektir (Crosson-Towner, 2005). Ayrıca, parçalanmış aileler, tek ebeveynle yaşama, çatışmalı eş ilişkisi, sosyo-ekonomik gelir düzeyinin düşüklüğü istismar riskini artıran diğer unsurlardır (Tuna, 2010).

Geniş ailelerde istismar oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu ailelerde, özellikle fiziksel istismar riski daha yaygındır (Horton ve Cruise, 2001). Ebeveynlerin aile içerisindeki rol dağılımlarındaki belirsizlikler ya da bir ebeveynin daha fazla sorumluluk yüklenmesi, artan stresle birlikte istismara yol açabilmektedir (Martinez, Figueiredo ve Martinez, Figueiredo ve Albiol, 2014).

2.7. İstismar ve İhmal Edici Tutumların Çocuk Üzerindeki Etkileri

İstismar ve ihmalin bireyin gelişiminin birçok alanında görülen yaygın etkileri, araştırmacıların ve uzmanların dikkatini bu konuya daha fazla yöneltmiştir. Özellikle, olumlu ve olumsuz çocukluk deneyimlerinin, gelecekte şiddetin mağduru ya da kurbanı olmada ve yaşam boyu sağlıklı gelişim için tehdit unsuru oluşturmadaki etkileri, önemli bulgulardır (Campbell, Walker ve Egede, 2016; Dube, Anda, Felitti Edwards ve Williamson, 2002; Miller, vd., 2011).

Aile içi şiddete maruz kalan çocuklar, travmatik olaylara maruz kalma, istismar ve ihmal edilme, ebeveynlerinden birini veya her ikisini kaybetme gibi pek çok riskle karşı karşıyadır. Bunların tümünün çocuklar üzerinde belirgin etkileri vardır ve olumsuz pek çok sonucu beraberinde getirir. Araştırmalar, aile içi şiddete maruz kalmayla ilgili çocukluk çağı problemlerini üç kategoride toplamaktadır (Ganley ve Schechter, 1996):

1. Davranışsal, sosyal ve duygusal problemler; saldırganlık, öfke, düşmanlık, karşıt davranış, korku, kaygı, depresyon, zayıf akran-kardeş ilişkileri, sosyal yalıtılmışlık, düşük özgüven ve özsaygı.
2. Bilişsel ve tutumsal problemler; düşük bilişsel işlevsellik, zayıf okul performansı, problem çözme becerilerinden yoksunluk ya da sınırlı problem çözme becerisi, şiddet içeren davranış ve tutumların kabulü, erkek ayrıcalığına ve katı cinsiyet rollerine dair inanç.

3. Uzun dönemli problemler; erişkin depresyonunda ve travma semptomlarında daha yüksek seviyeler, yetişkin ilişkilerinde şiddet kullanım düzeylerinde artış.

Söz konusu etkilerin yanında, çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerine özgü özel sorunları da gözlemlenenler arasındadır. Örneğin, şiddete maruz kalan bebekler, bakım veren kişiyle güvenli bağlanma sorunları yaşayabilir ve şiddetin yoğunluğunun artması durumunda gelişimleriyle ilgili ciddi sorunlarla karşılaşabilir (Taylor, Zuckerman, Harik ve Groves, 1994; Rossman ve Rosenberg, 1997). Okul öncesi dönem çocukları, gelişimsel olarak gerileyebilir ya da yeme ve uyku bozukluğu yaşayabilir. Okul çağı çocukları, akran ilişkileri, akademik başarı ve duygusal istikrar ile ilgili güçlük yaşayabilir. Ergenlerin ise şiddet uygulama ya da akran zorbalığının mağduru olma riski daha yüksektir (Fantuzzo, DePaula, Lambert, Martino, Ander ve Sutton, 1991). Ayrıca, çocukluğunda şiddete maruz kalmış yetişkinlerde travma, depresyon ve düşük özgüven ile ilgili semptomlarla karşılaşmaktadır (Silvern, Karyl, Waelde, Hodges, Starek, Heidt ve Min, 1995). Crosson-Towner'a göre (2005), aile içinde istismara maruz kalan çocuklar, müdahale ve tedavi olmadan, kendilerine uygulanan istismarın sosyal ve psikolojik risk faktörlerinden kimilerini yetişkinlik döneminde taşımaktadır.

Aile içerisinde kötü muameleyle maruz kalan çocuklarda karşılaşılan yaygın etkileri Ganley ve Schechter (1996); "uykusuzluk, uyuma korkusu, kabuslar, korku içeren rüyalar, baş ağrısı ve karın ağrısı gibi somatik belirtiler, tehlike ya da incinmeye karşı aşırı hassasiyet, başkalarıyla çatışma yaşama, başkalarına zarar verme, meydan okuyan davranışlar, insanlardan ya da aktivitelere katılmadan uzaklaşma, depresyon, düşük enerji, yalnızlık hissi, toplumdaki yalıtılmışlık, halsizlik, ilgisizlik, madde kullanımı, intihar girişimleri, tehlikeli davranışlara yönelme, düşük okul performansı, dikkati toplama ya da sürdürmede güçlükler, istismara maruz bırakmayan ebeveynlerden ayrılma korkusu, suçluluk, utanç, öfke, yeme bozuklukları, dürtüsellik, yetersizlik duygusu, ebeveyne ait sorumlulukların üstlenilmesi, yoğun kaygı ya da korku, alt ıslatma gibi gerileme davranışları, dissosiyasyon, istismarcının davranışlarını tanımlama ya da yansıtma, duygusal geri çekilme" olarak betimlemektedir.

İstismar türleri, çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri bakımından ele alındığında: fiziksel istismara uğrayan çocuklarda özellikle sosyal işlevsellik alanında yetersizlikler gözlenmektedir. Bu çocukların yakın ilişkiler kurmada zorlandıkları, çatışmalı, duygusal yoğunluğu az ilişkiler kurmaya meyilli oldukları, yoğun öfke duydukları ve istismar

davranışı içeren benzer davranış kalıpları sergiledikleri görülmektedir. Ayrıca, bilişsel yetilerde olumsuz etkilenimler ve akademik başarıdaki düşüş daha yaygındır (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999).

Cinsel istismarın çocuk üzerindeki etkileri ise; çocuğun istismarcı ile olan ilişkisine, istismarcının çocukla yakınlık düzeyine, istismarın şekline, süresine, istismarda şiddet kullanımına, fiziksel zararın varlığına, çocuğun yaşı ve gelişim basamağına, istismar öncesi psikolojik gelişime ve istismar sonrası çocuğa götürülen hizmetin niteliğine bağlı olarak değişmektedir (Aktepe, 2009; Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan ve Ramiro, 2002). Oyunlarında cinsel içeriğin fazlalığı (cinsel eylemlerin diğer çocuklarla veya bebeklerle taklit edilmesi), cinsel içerikli sözcük ve davranışlarda artış (cinsel organları gösterme, cinsel organları ile aşırı fiziksel uğraş veya açık mastürbasyon), yeme ve uyku bozuklukları, tuvalet alışkanlığı kazanımında regresyon (idrar veya kaka kaçıрма), cinsel saldırganlık (başkalarını cinsel ilişkiye zorlama), uygunsuz cinsel davranışlar (flörte erken başlama, arkadaşlarını cinsel ilişkiye zorlama), duygulanımda dalgalanma, davranım bozuklukları (okuldan ya da evden kaçma, yalan söyleme, çalma ve saldırgan davranışlar), suçluluk hissetme, güvensiz bağlanma, düşük benlik saygısı, okul başarısında düşme, davranış problemleri, depresif belirtiler, travma sonrası stres bozukluğu belirtileri, dissosiyatif belirtiler, akran ilişkilerinde bozulmalar, kendine zarar vermeye yönelik eylemler, içe kapanma veya saldırganlık, erken yaşta cinsel temalı davranışlar sergileme, madde kullanımına yönelim, cinsel istismarın çocuk üzerindeki olası olumsuz etkilerinden bazılarıdır (Akduman, Ruban, Akduman ve Korkusuz, 2005; Bagley ve King, 2004; Springer, Sheridan, Kuo ve Carnes, 2003).

Fiziksel ve cinsel istismarla karşılaştırıldığında duygusal istismar, toplumlarda daha yaygın, olumsuz etkileri fazla ve açığa çıkarılması güç bir istismar türü olması sebebiyle, duygusal istismarın önlenmesi, diğer istismar türlerinin önlenmesinde kritik role sahiptir. Birçok fiziksel ve cinsel istismar vakası duygusal istismarı da kapsamakta, fiziksel ve cinsel istismarın olmadığı birçok olayda da yine duygusal istismar söz konusu olabilmektedir. Duygusal istismar, küçük çocuklarda genellikle fiziksel ve cinsel istismar ile birlikte ortaya çıkarken, ergenlik çağındaki bireylerde ise duygusal istismar çoğunlukla tek başına görülmektedir. Duygusal istismar, ölümle sonuçlanan bir durum olmamasına karşın, çocuk üzerinde derin izler bırakmaktadır (Hoşoğlu, 2009). Dolayısıyla, yetişkinlerin duygusal istismar içerikli davranışları çocukların kişilik yapısında, duygusal

ve ruhsal dünyalarında kendilerini olumsuz olarak algılamasına, bağımlı bir kişilik geliştirme, huzursuz, gergin ve kaygılı olma, aileden uzaklaşma, uyumsuz ve saldırganca tepkiler gösterme, içe dönme, değersizlik hissi durumlarına yol açabilir (Kulaksızoğlu, 2004). Bununla birlikte, istismarın dilde ve iletişim becerilerinde, bilişsel gelişimde, duygusal iyi oluşta, fiziksel sağlıkta ve okula hazır oluşta bozulmalar şeklinde beliren, sağlıklı büyüme ve gelişimi etkileyen olumsuz pek çok boyuta sahip olduğu saptanmıştır (Clark, Thatcher, ve Martin, 2010; Kim ve Cicchetti, 2010).

Genel anlamda, çocukluk döneminde istismar ve ihmal yaşantısı olan yetişkinlik dönemindeki bireyler, ruhsal açıdan riskli grupta görülmektedir. İstismar ve ihmal durumları ortadan kalksa dahi, kişi üzerindeki etkileri uzun yıllar varlığını sürdürmektedir (Corby, 2006). Zira çocukken aile içi şiddete maruz kalmak, yetişkinlik döneminde kararlı, güvenilir ilişkiler kurmayı güçleştirmektedir. Çocuklar yaşadıkları dehşetin anılarını ve açığa çıkan zayıflıklarının ve savunmasızlıklarının utancını taşıırken, işlevselliklerini sürdürmeleri çok büyük enerji gerektirmektedir (Kolk, 2018).

2.8. İstismar ve İhmalin Önlenmesi

Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alındığında “önleme” anahtar kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Polat, 2007). Önleyici müdahaleler, sorun ortaya çıkmadan gerekli önlemlerin alınmasına yönelik atılan adımlardır. Söz konusu adımların başlangıç noktasını oluşturan ise “bilgilendirme”dir. Böylelikle, istismar hakkında bilgi sahibi olan, farkındalığı artan kişi bir istismar durumu ile karşılaştığında nasıl baş edebileceğine dair edindiği becerileri kullanarak istismar ve ihmal durumunun yaşanmasına engel olabilir (Aral, 1997; Polat, 2007). Bununla birlikte, önleme çalışmalarının temelinde “önleme programları” yatmaktadır (Fontes, 2008). İstismarın önlenmesine yönelik çalışmalar, 1970’li yıllara dayanmakta olup, Amerika ve Kanada’da cinsel istismarın tahmin edilenden daha yüksek oranlarda yaşandığının fark edilmesiyle başlamıştır (Bolen, 2003). İstismarın önlenmesine yönelik geliştirilen programların yaygınlık kazandığı dönem ise 1980’li yıllara dayanmaktadır. Programların içerikleri başlangıçta cinsel istismarın önlenmesine yönelik uygulamaları kapsarken, fiziksel istismar ve kişilerarası şiddeti içeren çalışmaların yer almadığı göze çarpmaktadır. İstismarın fiziksel, duygusal, cinsel olmak üzere tüm boyutlarını içeren önleyici çalışmaların (Briere ve Runtz, 1990; Jones ve McCurdy, 1992) 90’lı yılların başlarında

yaygınlaştığı; ancak, bu çalışmalarda da ihmalin önlenmesine yönelik programların yer almadığı görülmektedir. Bunun gerekçelerinden biri olarak, çocukların kendilerini ihmalden koruma olasılıklarının düşük olması sunulmaktadır. Buna karşın, günümüzde çocuk ihmali üzerine işlevsel çalışmaların yürütüldüğü gözlenmektedir (Bekçi, 2006; Brassard ve Fiorvanti, 2015; Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği, 2006). Bu amaçla, ebeveynleri, öğretmenleri, doktorları, hemşireleri, polisi ve ruh sağlığı çalışanlarını istismarı tanıma ve bildirme konularında bilgilendirme, bilinçlendirmeye yönelik birçok çalışma yürütülmektedir (Bakır ve Kapucu, 2017; Polat, 2007). Söz konusu uygulamalar “ailelere, çocuklara, öğretmenlere” ve daha geniş kapsamda “topluma” yönelik gerçekleştirildiği gibi, “okul temelli ve ev temelli” çalışmalar da bu kapsamda yer almaktadır (Çeçen, 2007). Ancak, yürütülen çalışmalarda önlem almaktan ziyade sağaltım üzerinde durulması nedeniyle yetersiz kalmaktadır (Polat, 2007). Bunun yanında, ihmal vakalarında üç çocuktan birinde anahtar konumdaki aile sorunlarının ele alınmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, ailelerle yürütülecek çalışmalarda öncelikli olarak, sorunun kaynaklarının belirlenmesi önemlidir (Farmer ve Lutman, 2014).

Çocuklarını istismar ve ihmale maruz bırakmada risk altındaki gruplara yönelik düzenlenen önleme ya da müdahale programlarının içeriğinde pek çok kuramdan ve müdahale tekniğinden faydalanmak önem taşımaktadır. Hedeflenen uygulamalarda izlenecek tek bir yol yoktur. Zira hayatlarındaki stres faktörleriyle nasıl baş edebileceklerine ilişkin içerik sunulmadan, yalnızca, çocuk gelişimi ve bu konuda kendilerinden beklenenlere yönelik bilgilendirmede bulunulduğunda, müdahalelerin işlevselliği yetersiz kalmaktadır (Daro ve Donnelly, 2002). Diğer bir taraftan, istismar edici çocuk yetiştirme tutumlarını önlemeye yönelik ebeveynlerle gerçekleştirilen uygulamalarda, istismar edici ebeveyn tutumları hakkında bilgilendirme, çocukla etkili iletişim kurabilme, daha güçlü ebeveyn-çocuk etkileşiminin sağlanması olasılığının da arttığı gözlenmektedir. Bu adımların her biri, istismar konusunda bilgilenen ebeveynlerin çocuklarını daha güvenli bir şekilde koruyabilmelerinin önünü açmaktadır (Wurtele ve Kenny, 2010; Xie, Qiao ve Wang, 2015).

İstismar ve ihmale yönelik programların kuramsal kaynaklarına bakıldığında temelinde aile, çevre ve toplum üçlüsünü barındırması bakımından ekolojik yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında, programlarda kullanılan tekniklerin temelini oluşturan yaklaşımlardan biri de kişiyi pasif konumdan aktif konuma taşıyan, öğrenme durumlarını

yaşantıya dönüştüren, etkililiği diğer yaklaşımlardan daha yüksek olan yaşantısal öğrenme tekniğidir. Programlarda yer verilen yaşantısal öğrenme teknikleri, yapılan uygulamaların kişilerin yaşantılarına aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Zira deneyimleyerek öğrenme, diğer öğrenme yaklaşımlarına göre daha etkili sonuçlar vermektedir (Eakman ve Nelson, 2001). Bu doğrultuda, çocukların istismar ve ihmale maruz bırakılmasında etkili risk faktörlerinin kapsamlı tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Temel risk faktörlerini tanımlamak, risk altındaki çocuklara erken müdahalede bulunabilmeyi mümkün kılar. Tanımlanan pek çok risk faktörünün stres kaynaklı olduğu görülmektedir (Whipple ve Webster-Stratton, 1991).

Çocuk istismarının önlenmesine yönelik müdahaleler, istismar gerçekleşmeden önce alınan önlemler ve istismar sonrası gerçekleştirilen müdahaleler olmak üzere iki grupta toplanmaktadır (Aral, 1997). Ayrıca, çocuk istismarı ve ihmali konusunda önleme çalışmaları birincil, ikincil ve üçüncül önleme olmak üzere üç aşamada gerçekleşir. Birincil önleme çalışmaları, istismara ilişkin en hızlı olumlu geribildirimlerin alındığı çalışmalar olup, okullardaki ve risk altındaki çocukların istismar konusunda bilgilendirilerek, istismara karşı bilgi ve beceri bakımından güçlendirilmesini içerir. Birincil önleme, tüm çocukların gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri adına ihtiyaç duyulan ortamın sağlanmasıdır. Bu çalışmalar, daha geniş bir kitleye ulaşabilmek amacıyla genellikle okullarda öğrencilere, ebeveynlere ve okul personeline yöneliktir. Önleme çalışmalarının temelinde, anne-baba ve toplumun tüm bireylerini kapsayacak biçimde gerçekleştirilen ve önlemsel yaklaşımda ilk adımı oluşturan “bilgilendirme” yer almaktadır (Çeçen, 2007). Bilgilendirmede bulunma gerekliliğinin altında, istismar hakkında bilgi sahibi olan, farkındalığı artan bireylerin bir istismar durumu ile karşılaştıklarında nasıl baş edebilecekleri konusunda edindikleri becerileri kullanarak istismar durumunun yaşanmasına engel olunabileceği inancı yer almaktadır (Aral, 1997).

İkincil önleme çalışmaları, toplumda istismar açısından risk faktörlerinin ve gruplarının belirlenmesi, istismara maruz kalan çocukların günlük hayatında karşılaştıkları zorluk ve stres kaynaklarının giderilmesi, güvenliğinin sağlanması, korunması ve güçlendirilmesi için gerekli yasal düzenlemeleri kapsar. Doğum öncesinden itibaren risk grubundaki aile ve çocukların sağlık ve eğitim kurumlarınca yapılacak tarama çalışmalarıyla belirlenmesi ve mevcut hizmetlerden etkin bir şekilde yararlanmalarının

sağlanması temel amaçtır. Temel hedef, istismar riski taşıyan grupların tespiti ve gerekli önleyici hizmetlerin sunulmasıdır (Yenibaş ve Şirin 2007).

Üçüncül önleme çalışmaları, ise istismarın yinelenmesini önleyen, istismara uğramış çocuk ve ailelere müdahaleyi içeren; çocukta ortaya çıkabilecek kısa ve uzun süreli etkilerin azaltılmasına yönelik düzenlenen, daha çok klinik bakımdan iyileştirici çalışmalardır. Kısacası, istismara maruz kalmış çocuğun tekrar istismar edilmesini önlemeye yönelik çalışmaların tümüdür (Yenibaş ve Şirin 2007; Finkelhor, 1986).

Önlemeye yönelik düzenlenen programların yapısını istismarın etiyolojisi belirlemektedir (Aral, 1997). Önleme programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli temel noktalardan biri, önleme programı geliştirilirken hedef kitle ve amaçların belirlenmesidir (Kırca, 2006). Bununla birlikte, eğitim programlarının amaçları, içeriği, kullanılan malzemeler, eğitim sürecinde uygulanan teknikler, eğitimin süresi, katılımcıların özellikleri, programı yürüten eğitimcinin özellikleri farklılık göstermektedir (Şahin ve Özyürek, 2010). Oral ve İnanıcı (2004)'e göre en işlevsel istismar ve ihmali önleme programlarının temelinde farklı müdahale seçeneklerini barındırması yatmaktadır. Bu doğrultuda önerilen program kapsamı şu şekildedir:

Bireysel: “İstismarda bulunan ebeveynlere yönelik psikolojik destek, istismar mağduru çocuğa yönelik destek, alkol ve madde kullanımına yönelik çalışmalar, stresle başa çıkabilme stratejilerinin öğretilmesi”.

Ailesel: “Ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi, doğum öncesi anne-babaya yönelik eğitimler, evlilik danışmanlığı, ev güvenliğinin sağlanmasında ve evin bütçe planlamalarında destek”.

Toplumsal: “İstismarın saptanması için uzmanlara verilen eğitimler, sağlık hizmetlerindeki iyileştirmeler, sosyal hizmetlerdeki düzenlemeler, çocuk koruma servislerinin geliştirilmesi, kriz anında ulaşılabilecek iletişim numaralarının listesinin oluşturulması, ihtiyaç halindeki ailelere bakım desteğinin sunulması, aile planlaması, çocuk bakım kliniklerinin geliştirilmesi”.

Kültürel: “Çocuğu korumaya yönelik yasal düzenlemelere gidilmesi, okullarda fiziksel cezanın yasaklanması, alternatif disiplin üretmek, istismarın yaygınlığını araştırmak ve

istismarı önlemeye yönelik araştırmalar yapmak, halkın bilinçlendirilmesine yönelik kampanyalar yürütmek”.

2.8.1. İstismar ve ihmalin önlenmesine yönelik programlar

Çocuklara yönelik istismar ve ihmali önleme programlarının genel olarak okulları, aileleri, çocukları ve toplumu hedef aldığı görülmektedir. Uygulamalar bu grupların ihtiyaçları doğrultusunda yapılandırılmaya çalışılmaktadır. Bu kısımda, istismar ve ihmali önlemeye yönelik programlar “okul temelli, aile temelli ve toplum temelli” olmak üzere üç başlıkta ele alınmıştır.

2.8.1.1. Okul temelli önleme

İstismarı önleme programlarının büyük bir çoğunluğu okullarda gerçekleştirilmektedir. Çocukların gelişim süreci boyunca zamanlarının büyük bir kısmını geçirdiği yer olduğu düşünülünce, okullardaki koruyucu-önleyici müdahalelere ağırlık vermenin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır (Elmacı, 2009). Ayrıca, bu müdahaleler toplumsal farkındalığın artması bakımından avantajlıdır. Okulda gerçekleştirilen önleme çalışmalarının temelinde, çocuklara istismar konusundaki temel prensipler öğretildiğinde istismar durumlarıyla baş etme ve daha sağlıklı bireyler olma olasılıklarının yüksek olduğu ve istismar konusunda bilgi ve beceri kazanan okul personelinin istismarla daha işlevsel mücadelede bulunduğu düşüncesi yatmaktadır. Okullarda yapılacak önleme çalışmalarına katkı sağlayacak uygulamalardan bazıları şunlardır (Polat, 2007):

Yaşam Becerileri Eğitimi: Çocuklara krizle, stres durumlarıyla başa çıkabilmelerine, karar verme becerilerini geliştirmelerine, sosyalleşmeyi öğrenmelerine, olumlu benlik algısı kazanmalarına yönelik uygulamaları içerir.

Ebeveynliğe Hazırlanma: Çocukların sağlıklı bireyler ve ebeveynler olabilmesi için sağlıklı cinsellik, çocuk gelişimi ve etkili ebeveynlik becerileri öğretilmesini içeren uygulamalardan oluşur.

Kendini Koruma Eğitimi: Okullar, özellikle cinsel istismar durumlarında çocuklara kendilerini nasıl koruyacakları konusunda öncelikli olarak öğretmenleri eğiterek, öğretmenler aracılığı ile çocukların bu konularda bilgilenmelerini ve önlemsel nasıl yaklaşılacağını öğrenmelerini hedeflemektedir.

Yaşanılan Bölge İçin Eğitim Hizmetleri: Okulların önlemeye yönelik programlarını genişleterek, yaşanılan bölge halkını da bilgilendirmeye yönelik çalışmalarını yaygınlaştırmasını içerir.

Risk Altındaki Aileler İçin Yardım: Potansiyel olarak çocuklarını istismar edebilecek aileleri bilgilendirme ve bilinçlendirmeye yönelik eğitim uygulamalarını kapsar.

En etkili okul temelli önleme programları, öğrenciler de dâhil olmak üzere aileler ve okul personeline yönelik uzun vadeli olarak düzenlenen programlardır. Bu programlar, çocuklara zorbalıktan tacize ve rahatsız edici dokunuşlara kadar uzanan istismar türlerinin farkına varmayı, karşı koymayı, güvendikleri bir yetişkin ile rahatsız oldukları durumu paylaşmayı ve istismara karşı bilinçli, farkında ve donanımlı olmayı, okul personeli ve aile ile işbirliğini hedeflemektedir (Ögel ve Yılmazçetin, 2005). İstismarı önlemeye yönelik okullarda düzenlenen önleme programlarının etkililiğini sınamak adına yapılan çalışmalar incelendiğinde, Kapsamlı Okul Temelli Önleme Programları'nın çocukların istismara ilişkin bilgilerini ve kendilerini korumaya yönelik stratejilerini arttırmada, aileleriyle etkili iletişim kurma becerilerini geliştirmede etkili olduğu belirlenmiştir (Fontes, 2008).

Okullarda istismarla ilgili çocuklara verilecek eğitimler, istismarla ilgili bilgilendirme, farkındalık kazandırma, önleyici yöntemlerin öğretilmesi, güvendikleri yetişkinlerin belirlenmesi konularını kapsar (Ko ve Cosden 2001). İstismarın önlenmesinde çocuklara yönelik yapılan eğitim programlarının istismara dair bilgiyi arttırmada, riski azaltmada ve önlemsel müdahalelerin öğretilmesindeki etkisi büyüktür. Kısacası, okullarda düzenlenen istismar içerikli programlar, bir yandan çocukların koruyucu yöntemlerle donanım kazanmasını, bir yandan da okul personelinin istismarı tanımaya, farkındalık geliştirmesine ve gerekli müdahalelerde bulunabilmesine yönelik beceriler edinmesini hedefler (Breitenbecher ve Scarce, 1999).

İstismarın fark edilmesi, önlenmesi ve etkin müdahalelerde bulunulmasında öğretmenlere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir (Brassard, Rivelis ve Diaz 2009). Fakat, öğretmenlerin istismar durumlarında aktif rol alma ve etkili bir şekilde yönetmede yetersiz kaldıkları bilinmektedir. Öğretmenlerin şüphelendikleri ya da karşılaştıkları istismar ve ihmal durumlarını ihbar etmekten çekinmelerinin altında yatan nedenlere bakıldığında; kendi güvenliğine dair korku, aile-çocuk ilişkisine dâhil olmama düşüncesi ve ailenin özel yaşamına müdahaleden çekinme, öğretmen-öğrenci ve öğretmen-

aile ilişkisinin bozulacağı korkusu, yanlış ihbarda bulunmaktan çekinme, ihbarın çözüme ulaştırmayacağı düşüncesi gibi faktörlerden söz edilebilir (Karaman 1993). Ayrıca, cinsel istismar durumlarında okullar tarafından yapılan ihbarların yüzdesinin düşük olduğu görülmektedir. Cinsel istismarı önleme ve cinsel istismarla mücadele etmeye yönelik öğretmenlere verilecek eğitimlerin çocukları ve aileleri cinsel istismar hakkında ve istismarla nasıl başa çıkılabilecekleri hususunda bilgilendirmeleri ve bilinçlendirmelerindeki rolü büyüktür (Ayrıl, 2010; Taylor 1991). Bu anlamda, okul bazında cinsel istismarı önlemeye yönelik yürütülen tüm programların etkin şekilde sürdürülmesinde, programda edinilen becerilerin program sonrasında da devamlılığının sağlanmasında öğretmenlere önemli görevler düşmektedir (Taylor, 1991).

2.8.1.2. Aile temelli önleme

Aile eğitim programları pek çok farklı yöntem ve uygulamayı faaliyete geçirse de, özündeki amaç ortaktır. Bu programlar, ebeveynlik sorumluluklarının kazanılması, aile bağlarının güçlendirilmesi, çocuğun gelişimi ve sağlıklı yetiştirilmesi konusunda bilgilendirme alanlarında destek sunmaktadır (Powel, 1990). Çocuklarla kurulan iletişimde temel rol oynayan ailelerin eğitim programlarına katılımı, çocukları ile sağlıklı iletişim kurmalarında, onları bilgilendirmelerinde, onlara güvenli ortamlar oluşturmalarında önem taşımaktadır (Taylor, 1991; Wurtele ve Kenny, 2010). Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara bakıldığında, ailelere yönelik eğitim programları sağlıklı bireylere ve ailelere sahip bir toplum yapısı için gereklidir (Öztop ve Telsiz, 1996). Aile katımlı olmayan programların başarısı, diğer programlara göre sınırlı ve etki süreleri daha kısadır (Kartal, 2008).

Ailelere yönelik düzenlenen önleme programları, çocuklara koruyucu eğitimlerin anne ve babalar tarafından verilmesi anlayışına dayanmaktadır (Topçu, 2009). Bununla birlikte, ebeveynlere yönelik önleyici programlar daha çok, başa çıkma becerilerini geliştirme, çocuk gelişimi hakkında bilgi verme, çocuklarıyla olan bağlarını ve iletişimlerini güçlendirme ve yardım alabilecekleri kaynaklara ulaşma becerilerini geliştirmeyi kapsamaktadır (Polat, 2007). Ayrıca, farklı kültürel altyapılardan gelen ailelerle etkili ve nitelikli bir biçimde nasıl çalışılacağı, ailelere yönelik önleme programlarını yürütürken uzmanların odak noktalarından biridir. Genellikle de farklı gruplardan ailelerle birlikte nasıl çalışacaklarına, disiplin ve istismar arasında bir hat çizerek saygı çerçevesinde ailelere nasıl yardım edeceklerine, aile içi çatışmayı azaltırken iletişim stillerine nasıl saygı

göstereceklerine, aileler için destekleyici bir çevreyi nasıl oluşturacaklarına ve çocuk sağlığı sistemlerine güvensizliği nasıl azaltacaklarına yanıt bulmaya çalışırlar. Bu noktada, program içeriklerinin multidisipliner bir yapıda şekillendirilmesi gerekmektedir (Fontes, 2008).

Ailelerle çocuk istismarı konusunda çalışmalar yürütülürken aile içi istismar olguları göz ardı edilmemesi gereken konuların başındadır. Aile içi çocuk istismarının önlenmesinde yapılacak ilk uygulamalardan biri, tarama çalışmaları yolu ile istismar riski yüksek olan ebeveynleri belirleyerek destekleme ve eğitmeye yönelik hizmetler vermektir. Risk altındaki ebeveynlerin belirlenmesi ve istismarın önlenmesine yönelik eğitimlerin verilmesi sürecinde, eğitim vermek için doğal bir fırsatın olduğu üç zaman diliminden söz edilebilir: “a) hamilelik, b) bebeğin yaklaşan doğumu için hizmet ve destek arama dönemi c) çocukların okula başladığı dönem”. Eğitimler düzenlenirken bu üç dönemin göz önünde bulundurulması, işlevsellik bakımından önemlidir (Polat, 2007). Aynı zamanda, aile içi istismar durumlarında, sağlık sorunları, sosyo-ekonomik gelir düzeyi, eğitim düzeyi, madde kullanımı gibi pek çok faktör etkili olup, bu karmaşık yapı göz önünde bulundurularak; risk faktörleri ve koruyucu faktörler birlikte belirlenerek içerikler oluşturulmalıdır. Bu anlamda, ebeveynlere yönelik eğitimler düzenlenmeden önce, onların bilgi düzeylerinin ve ihtiyaçlarının, çocuğa yaklaşım biçimlerinin belirlenmesine ihtiyaç vardır (Russel, Gockel ve HARRIS 2007).

Çocuk istismarı konusunda aileleri kapsayan, işlevsel nitelikteki önleme programları incelendiğinde, aile içi desteğin güçlendirilmesi, çocuğun sağlıklı yetiştirilmesine ebeveynlerin kilit rolüne ilişkin farkındalığın artırılması, sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi, ihtiyaç ve hizmet alanlarının tespitinin önemine vurgu yapılmaktadır (Bethea, 1999). Ayrıca, bu eğitimlerin içeriği pek çok boyuttan oluşmaktadır. Örneğin, davranışsal ebeveyn eğitimi, istismar ve ihmalin önlenmesinde ebeveynlere yönelik gerçekleştirilen önemli uygulamalardan biridir. Ebeveynlerin çocukların davranışlarını yönetmesinde etkili, sistemli ve tutarlı bazı teknikleri içerir. Ebeveyn eğitimleri, çocukluk dönemi problemlerinin azaltılmasında ve çocukların davranış problemleri ile başa çıkılmasında işlevseldir. Bu eğitimlerle anne-babaların çocuklarının yaşamlarına hazırlanmasında onlara rehberlik edecek bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla, ebeveynlere yenidoğan sağlığı ve bakımı, etkili ebeveynlik, iletişim ve sorun çözme, stres yönetimi ve çatışma çözümü becerileri, yaşam döngüsü

boyunca değişen ebeveyn rollerine uyum sağlayıcı bilgi ve beceriler aktarılmaktadır. Birçok vaka çalışması göstermiştir ki, davranışsal ebeveyn eğitimleri, istismarcı aileler ile yapılan etkili müdahale yöntemlerindedir. Davranışsal ebeveyn eğitimi, çocukların geniş kapsamlı davranış problemlerini çözmede, pratik, uygulanabilir ve etkili bir yöntem olması yanısıra eğitimin kısa zaman aralığında uygulanması nedeniyle tercih edilmektedir. Ayrıca, davranışsal ebeveyn eğitimi, çocuk bakımında tecrübesiz olan ya da ebeveyn rolünü geliştirmek için gerekli uygulama yapma şansı olmayan ebeveynlere yeterli bilgi akışını sağlayarak, rehberlik eşliğinde tecrübe kazandırır. Bu durum, özellikle ilk kez çocuk sahibi olacak ebeveynlerin istismar davranışlarının önlenmesini sağlamada etkilidir. “ğretmen Olarak Ebeveynler Programı (Parents as Teachers), Pozitif Ebeveyn Programı (Positive Parenting Program), Ebeveyn-ocuk Etkileşimi Programı (Parent-Child Interaction Program), İnanılmaz Yıllar Programı (The Incredible Years Program)” davranışsal ebeveyn eğitimine örnek, işlevselliği kanıtlanmış programlar arasındadır (ztrk-Can ve Irmak-Yılmaz, 2017).

Aile içi çocuk istismarının nlenmesine yönelik yapılandırılan programlardan bir diğeri “ P: Olumlu Ebeveynlik programıdır (The Triple P-Positive Parenting Programme)”. Programın içeriği “ailenin bilgi, beceri, zgven, zyeterlik, baş etme becerileri ve dayanıklılığının artırılması, çocuklara yönelik sağlıklı, doyum sağlayıcı, güvenli, şiddet ve çatışmadan uzak bir atmosferin oluşturulması, çocuklara temel gelişimsel alanlarda destek sunulması ve ebeveynlerin etkili davranış yöntemleri konusunda beceri kazanmaları”ndan oluşmaktadır (Sanders, Cann ve Dadds, 2003). Bu programın etkililiğinin sınıandığı çalışmalarda, ebeveynlerin ihmal edici, yoğun tepki gösteren ve işlevsiz uygulamalarında, stres, öfke ve kaygı düzeylerinde azalmanın olduğu, memnuniyet duygularının (Leung, Sanders, Ip ve Lau, 2006) ve olumlu ebeveynlik becerilerinin arttığı (Sanders vd., 2008) saptanmıştır.

ocuk istismarının nlenmesine yönelik yapılan uygulamaları değerlendiren çalışmalar incelendiğinde, çocukların istismar konusunda bilgi düzeylerinin arttığı görülmektedir (Boyle ve Lutzker, 2005; Brassard ve Fiorvanti, 2015). Ayrıca, yapılan uygulamalardan bilgi temelli içeriğe sahip olanların, bilgilendirmelerin tanıldığı birileri üzerinden değil de yabancılar üzerinden sunulanların etkililiği daha yüksek çıkmıştır (Kopp ve Miltenberger, 2009). İstismarla etkin, sağlıklı bir şekilde baş edebilmede destek görme hissini, iyimser bakış açısının, kendini kabulün programlarda ön planda

tutulmasının, anlamlı stratejilerin geliştirilmesinin ve sorun odaklı başa çıkma stratejilerine yer verilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir (Phanichrat ve Townshend, 2010). Aynı zamanda, iletişim becerilerinin, sosyal becerilerin, akran dayanıklılığı becerilerinin nasıl geliştirilebileceğine dair uygulamalara yer verilmesinin, farklı materyaller, oyunlar, alıştırma kitapları, kuklalar, boyamalar, role-play, tartışma olanakları, ev ödevleri ve pekiştiricilerin yer aldığı etkinliklerin sürece dâhil edilmesinin programın etkililiğini arttırdığı tespit edilmiştir (Wilson, 2000). Diğer taraftan, istismarı önlemeye yönelik etkililiği sınanmış programlarının içeriklerinde, fiziksel istismar ve cinsel istismara yönelik olanların materyallerle zenginleştirilmiş ve katılımcıların aktif olduğu etkinlikleri içermesi önemlidir. Bu bağlamda, önleyici programların içeriğinde yalnızca bilgilendirmenin yanında beceri kazandırılmasına yönelik uygulamalara da yer verilmesi gerekmektedir. Özellikle role-play, video modellemeleri, tartışma olanakları içeren ve öncelikli olarak bilgi verici bir içerik sunulup, izletilip ardından uygulamaya geçilmesi programların etkililiğini arttırmaktadır (Brassard ve Fiorvanti, 2015; Hughes ve Ong, 1995; Rispen, Aleman ve Goudena, 1997; Zwi vd., 2007).

İstismarın önlenmesine yönelik yürütülen müdahale programları süre bakımından incelendiğinde, haftalık bir oturum olmak üzere 25 dakika ile 90 dakika arasında değişim gösterdikleri belirlenmiştir. Bununla birlikte, uzmanlarca verilen, daha uzun süreye yayılmış; ortalama en az dört seanstan oluşan programlar, en etkili ve nitelikli programlar seçilmiştir (Davis ve Gidycz, 2000; MacIntyre ve Carr, 2000). Uygulanan programlarının etkililiğinin sınıandığı değerlendirme türleri ele alındığında, davranışsal gözlemler ve anketlerin daha nitelikli sonuçlar ortaya koyduğu savunulmaktadır (Davis ve Gidycz, 2000).

İstismarla ilgili araştırmalar, çocuk katılımlı önleyici programların yaşamın erken yıllarında gerçekleştirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. İstismarı önleme programları, katılımcı yaş grupları açısından değerlendirildiğinde, okul öncesi dönemdekiler de dâhil tüm çocukların istismarın ne olduğunu anlayabilmek, bu konuda kendilerini koruyabilmek adına bilgi ve beceri kazanabildikleri görülmüştür (Kenny ve Wurtele, 2010). Bununla birlikte, yaş ve gelişim dönemine uygun biçimde bilgilendirmenin yanında, yıldan yıla tekrarlayıcı içerikteki uygulamaların gerçekleştirilmesi, edinilen becerilerin kalıcılığını sağlamaktadır. Okul öncesi dönem çocukları için geliştirilecek önleme programlarında özellikle, aile katılımının artırıldığı, içeriğin uygulamaya dönük olduğu ve katılımcı grubun

özellikleri göz önünde bulundurularak yapılandırıldığı programlar önerilmektedir (Brassard ve Fiorvanti, 2015).

Türkiye’de ailelere ve ebeveynlere yönelik eğitim programlarını işlevsel olarak yürüten kurumların başında Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) gelmektedir. Programların içeriklerinde, çocukların gelişim haklarının korunmasının öncelendiği, erken çocukluk dönemine yönelik işlevsel programlar geliştirildiği ve içeriklerin aile katılımıyla desteklendiği görülmektedir. Bu doğrultuda, bilgilendirici ve farkındalığı artırıcı nitelikteki “Anne Destek Programı (ADP)”, “Baba Destek Programı (BADEP)” ve “Anne-Baba Olmak Seminerleri” söz konusu eğitim programlarına örnektir. Eğitimlere dâhil olan ebeveynlerin çocuklarının iletişim becerilerinin, benlik algılarının arttığı, akademik başarılarının yükseldiği, saldırganlık oranlarının düştüğü saptanmıştır. Ayrıca, ebeveynlerin çocuklarıyla daha fazla ilgilenmeye başladıkları, iletişim ve etkileşim becerilerinin geliştiği, cezalandırıcı tutumlarının azaldığı, çocuklarının akademik ve sosyal gelişimlerine desteklerinin arttığı görülmüştür. Eğitimlerle birlikte annelerin kendine güveninin, yaşam doyumunun, bağımsızlığının arttığı, ailedeki karar alma süreçlerine daha fazla katılım gösterdiği; babaların ise geleneksel tutumlarının azaldığı, çocuklarıyla olan sağlıklı iletişimlerinin arttığı belirlenmiştir (Anne Çocuk Eğitim Vakfı, 2018). Bu bağlamda, söz konusu etkenlerden hareketle ve artan farkındalıkla birlikte, çocuk istismarının önlenmesi sürecine çocukların ve ailelerin birlikte dâhil edilmeye başlandığı görülmektedir (Fontes, 2007). Bunun yanında, AÇEP programı ise, 5 yaş üzeri okul öncesi eğitime dâhil olmamış çocukları ve annelerini birlikte hedef alan, özellikle sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük aileleri ev ortamında desteklemeyi hedefleyen bilişsel temelli bir programdır. Bu programda, çocuğun bilişsel, duygusal, sosyal ve fiziksel alanlarda desteklenmesinin yanında, çocuk gelişimi konusunda annelerin bilgi, beceri ve deneyimlerinin artırılması sağlanmaktadır (Anne Çocuk Eğitim Vakfı, 2018).

2.8.1.3. Toplum temelli önleme

İstismara yönelik toplum temelli önleme çalışmaları, genel olarak eğitim ve sağlık alanlarında hizmet verenlere, risk oranı yüksek gruplara danışmanlık adı altında desteğin sunulmasını, toplumun şiddet ve istismar konularında bilgilendirilmesi/bilinçlendirilmesini, alkol ve madde kullanımına yönelik bilgilendirici içerikteki uygulamaların yapılmasını kapsamaktadır (Bacıoğlu, 2014). Toplum temelli önleme çalışmalarının tümü, birincil önlemeye yöneliktir. Gerek anne-babalara gerekse toplumun

geneline yönelik düzenlenen eğitici yahut tanıtıcı içerikteki uygulamalar bu kapsamdadır (Altan, 2015). Halkın bilinçlenmesi, farkındalık kazanması için kitle iletişim araçlarının bilinçli kullanımı, işlevsel toplumsal politikaların geliştirilmesi, alan çalışanlarına yönelik eğitimlerin düzenlenmesi, riskli gruplara yönelik koruyucu çalışmaların yapılması, erişilebilir sağlık hizmetlerinin artırılması (Türker, 2017), polisle işbirliği içerisinde çalışmalar yürütülmesi, istismarın önlenmesinde aktif olan kurumlarla organize hareket edilmesi (Bahadır-Yılmaz, 2013) örnek uygulamalardandır. İstismar vakalarının karşılaştığı alanlardan biri de toplumsal mekanlardır. Çocuklar aile ortamı dışına çıktığında pek çok risk unsuruyla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu sebeple, birey-çevre etkileşimini, kültürel unsurları, sosyo-biyolojik etmenleri belirleyerek müdahalelerde bulunmaya ihtiyaç vardır (Cox, 1997).

İstismarın önlenmesinde toplum temelli uygulama türlerinden biri de ev ziyaretleridir. Ev ziyaretlerine dayalı önleme programları; çocuğun gelişimi ve eğitiminde aileyi temele alarak anneye sosyal destek sağlama, aileyi çocuk gelişimi ve çocuk gelişimindeki desteklerinin önemi hakkında bilgilendirme, ebeveynlik becerilerini geliştirme, çocuğun sağlıklı yollarla disiplini konusunda stratejiler öğretme, ebeveynlerin problem çözme becerilerini geliştirme ve annelere rehberlik yapmayı amaçlamaktadır (Anderson-Butcher, 2006; Kartal, 2008). Eğitimciler evlere belirli aralıklarla giderek, belirledikleri konuları anne-babalara anlatıp, onlardan birtakım uygulamalar yapmalarını isteyerek çalışmalarını sürdürür (Gibson ve Leitenberg, 2000). Bu tür çalışmaların başarısı ev ziyaretçilerinin başarısı ile doğru orantılıdır (Şahin ve Özyürek, 2010). Araştırmalar, ev ziyaretlerinin sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük ailelerden gelen çocukların sağlıklı gelişim göstermesi bakımından etkili stratejiler olduğunu ortaya koymaktadır. (Kitzman, 2004).

Sonuç olarak, istismarın önlenmesi, gerek devletin gerekse toplumun sorumluluğundadır. Bu anlamda, çocuk istismarının çocuklar üzerindeki etkileri, toplumun ana gündem konularından birini oluşturmaktadır. Özellikle de korunmaya muhtaç durumdaki çocukların bildirilmesi, bu sorumlulukların başında gelmektedir (Türk Ceza Kanunu, 2005).

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu araştırmanın (i) ebeveynlerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesine yönelik bir ölçüm aracının Türkçeye uyarlaması ve (ii) Türkiye örneklemini için, annelerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarının derinlemesine belirlenmesi olmak üzere iki temel amacı vardır. Bu amaç doğrultusunda araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın bu kısmında, her bir aşamaya ilişkin araştırma deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine dair bilgiler detaylandırılmıştır.

3.1. Araştırma Deseni: Gömülü Desen Karma Yöntem

Bu çalışmada, araştırma problemi ve sorularının daha iyi anlaşılmasının sağlanması, sonuçların bütüncül bir çerçeveden ele alınması amacıyla nitel ve nicel araştırma yöntemlerin birlikte yer aldığı karma yöntem araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmalarda kullanılan yaklaşımların kökenleri iki felsefi görüşle temellendirilir. İlki, post pozitivizm, sübjektivizm, idealizm ve rölativizm (görecelik) gibi kavramlarla nitelenen nitel araştırmalardır. İkincisi ise, pozitivizm, objektivizm (nesnellik) ve realizm (gerçekçilik) gibi değerler dizisi kavramlarıyla ele alınan nicel araştırmalardır (Ekiz, 2009). İlk olarak nicel ve sonrasında nitel araştırmaların gelişimlerini takiben “üçüncü yöntembilimsel hareket” olarak karma yöntem (Creswell ve Clark, 2011) ilişkin en yaygın görüş ise, bilimsel bilginin çoklu yaklaşımlarla oluşturulması gerekliliğidir (Ekiz, 2009).

Karma yöntem, tek bir veri kaynağının yetersiz kaldığı durumlarda (Creswell ve Clark, 2011), gerçekleştirilen çalışmanın belli bir aşaması ya da birden fazla aşamasında nicel ve nitel yaklaşımların bir arada kullanıldığı bir araştırma deseni türüdür (Balcı, 2009). Karma yöntem, aynı zamanda nitel ve nicel araştırmalar arasında bir köprü kurulmasına yardımcı olan bir araştırma desenidir (Baki ve Gökçek, 2012; Onwuegbuzie ve Leech, 2004). Ayrıca, karma yöntem araştırma desenleri, araştırma kapsamında yapılan tek bir çalışma veya çoklu çalışmalar aracılığıyla nicel ve nitel verilerin toplanarak analiz edilmesidir (Creswell, 2006). Dey (1993)’e göre nicel yöntemlerle elde edilen verilerin anlamlarının derinlemesine algılanıp yorumlanabilmesi amacıyla nitel verilere ihtiyaç vardır.

Karma yöntemi güçlü kılan yanlardan biri, nitel ve nicel yaklaşımların birlikte kullanımıyla birlikte, birinin yetersiz kaldığı anda diğerinin sürece dâhil edilebilmesidir. Böylelikle, söz konusu eksikliğin takviye edilmesi ve her iki tekniğin avantajlı taraflarının kuvvetlendirilmesiyle daha etkili sonuçlara ulaşılmak mümkün olmaktadır. Bir çalışmanın karma yöntem olarak tanımlanmasından sonraki adım, karma yöntem deseninin belirlenmesidir. Karma desen türlerine ilişkin alan yazında birçok model ve yaklaşım gelişme göstermektedir. Bu doğrultuda sorulması gereken sorular şunlardır (Creswell, 2017):

1. Araştırmacı, nitel ve nicel verileri toplama sürecinde hangi yönetime öncelik ya da ağırlık verir?
2. Nicel ve nitel veri toplama sırası nedir? (Hangi verinin birinci, hangi verinin ikinci sırada toplandığı yahut veri setlerinin eş zamanlı toplanıp toplanmayacağına belirlenmesi)
3. Araştırmacı, verileri fiili olarak nasıl analiz eder? (Verilerin tek bir analiz sürecinde birleştirilerek mi yoksa birbirinden bağımsız olarak mı analiz edileceğinin belirlenmesi)
4. Araştırmacı, çalışmasının hangi aşamasında verileri ‘karıştırır/harmanlar’? (Verilerin “veri toplama sürecinde”, “veri-toplama-analiz etme sürecinde”, “analiz aşamasında” yahut “yorumlanması” aşamasında).

Karma yöntem çalışmalarında yaygın olarak kullanılan desenler şu şekildedir:

- Yakınsak Paralel Desen: Nitel ve nicel verilerin eş zamanlı olarak toplanması, veri setlerinin her birinin ayrı ayrı analiz edilmesi ve her ikisinin analizinden elde edilen bulguların karşılaştırılması sürecidir (Creswell ve Plano Clark, 2011).
- Açıklayıcı Sıralı Desen: Nicel ve nitel veri türlerinin birbirini takip ettiği ve verilerin iki aşamada sıralı bir şekilde toplandığı analiz türüdür. İlk olarak nicel verilerin toplanıp analiz edilmesi, ardından bu sonuçların açıklanması ve detaylandırılmasında nitel verilerin toplanılmasıdır. Bu desende nicel verinin toplanması ve analiz edilmesi araştırmanın temel önceliğidir. Nicel aşama, veri toplama sürecinin ana bileşenidir. Daha az vurgu yapılan nitel bileşen ise araştırmanın ikinci aşamasında yer alır (Creswell, 2017; Creswell ve Plano Clark, 2011)

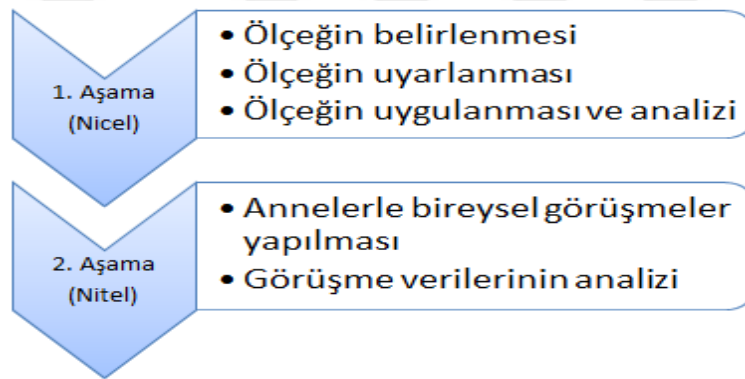
- Keşfedici Sıralı Desen: İlk olarak nitel verilerin toplandığı, sonrasında, bu verilerden elde edilen ilişkilerin açıklanması amacıyla nicel verilerin toplandığı analiz türüdür (Creswell ve Plano Clark, 2011).
- Gömülü Desen: Nicel ve nitel verilerin eş zamanlı ya da sıralı bir şekilde toplandığı ve veri türlerinden birinin diğerini destekleme rolünün bulunduğu analiz türüdür. İkinci veri türünün toplanma gerekçesi, birincil veri kaynaklarının sağlayamadığı bilgilerin sunulması, elde edilen bilgilerin çoğaltılması yahut desteklenmesidir. İkincil verilerin toplanma gerekçelerinin belirlenmesi bu bakımdan önemlidir. Bu desenin güçlü yanı, analiz sürecinde nicel ve nitel verilerin avantajlı yanlarının birleştirilmesidir (Creswell, 2017; Creswell ve Plano Clark, 2011).
- Dönüşümsel Desen: Bu desenin amacı, yukarıda belirtilen dört desenden birini kullanmak; ancak çalışmayı dönüştürücü bir çerçevede tutmaktır. Söz konusu çerçevenin amacı, marjinalleştirilen yahut yeterince temsil edilmeyen grupların sosyal sorunlarının ele alınması ve beraberinde değişim yaratabilecek araştırmaların yapılmasıdır (Creswell ve Plano Clark, 2011).
- Çok Aşamalı Desen: Paralel, açıklayıcı, keşfedici ve gömülü desenler üzerine yapılandırılan karmaşık desen türüdür. Araştırma problemi ya da konusu, aşamalar dizisi ya da ayrı çalışmalar yoluyla incelenmektedir. Bu desenin temel amacı, tek bir program hedefi etrafında bir yığın araştırma sorusu dizisinin ele alınmasıdır (Creswell ve Plano Clark, 2011).

Bu çalışmada karma araştırma türlerinden gömülü desen kullanılmıştır. İlk olarak, istismar edici ebeveyn tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik ölçüm aracı uyarlanıp ebeveynlere uygulanmıştır. Ölçüm aracıyla toplanan ve istismar edici olan ve olmayan ebeveyn tutum ve davranışlarını ortaya koyan bilgilerin açıklanması ve detaylandırılmasında katılımcıların deneyimlerine ulaşmak için ise, nitel aşamaya geçilmiştir.

Ayrıca, bu çalışmada karma yöntemin tercih edilme sebebi “Tamamlayıcılık” (Complementarity)’tir. Tamamlayıcılıkta, bir yöntemden elde edilen bulguların detaylandırılması, sunulması, artırılması ve açıklığa kavuşturulmasında diğer yöntemin sonuçları kullanılmaktadır. Bu yöntem, verilerin farklı yönlerden ele alınabilmesi, çakışmaların ortaya konulması, ayrıntılı analiz yapılabilmesi bakımından avantajlıdır.

Böylece, her bir veri analizi türü bir diğerini tamamlayabilme imkânı bulur. Burada atlanılmaması gereken kısım, var olan durumun değerlendirilmesinde farklı yöntemler kullanılmasının bulguların tutarlılığını sağlama gibi bir hedefinin olmamasıdır (Giannakaki, 2005; Greene, Caracelli ve Graham, 1989).

Karma yöntemin hedefi pek çok durumda bir fikri doğrulamak ya da desteklemek değil, kişinin durumla ilgili anlayışını genişletmek, artırmaktır (Onwuegbuzie ve Leech, 2004). Karma yöntem araştırmacıya kapsamlılık, çoğulculuk, tamamlayıcılık gibi seçmeci bir yaklaşım önermektedir (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004). Bu bağlamda, karma yöntem desenlerinden açıklayıcı sıralı desen üzerine kurgulanan bu çalışmada, ilk aşama, nicel yöntemle yapılandırıldıktan sonra, veriler ikinci aşamada nitel yöntemle desteklenmiştir. Aşamalara ait diyagrama aşağıda yer verilmektedir.

Şekil 3.1. Karma Yöntem Aşamaları

Bu araştırma tasarlanmadan önce, çocuk istismarı ve ihmali alanında uzman kişilerle bireysel görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde, çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesine yönelik mevcut uygulamaların ne şekilde yürütüldüğüne ve ne tür uygulamalara ihtiyaç olduğuna dair düşünce ve deneyimler ortaya konmuştur. Görüşmelerin yapıldığı uzmanlar, kartopu örneklem yöntemiyle belirlenmiş olup, çalışmaya gönüllü olarak destek vermek isteyen toplam beş kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara öncelikli olarak çalışmanın amacı, bu çalışmaya katılımlarının ne kadar önemli ve ihtiyaç dâhilinde olduğu ifade edilmiştir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcılarla görüşmeler dijital ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş, kayıt cihazı kullanımına onay vermeyen katılımcılarla görüşmeler birebir not tutularak yapılmıştır. Görüşmeler, uygun zaman ve yer belirlenerek yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Her bir katılımcı ile görüşmeler 30-40 dakika aralığında sürmüştür. Görüşmeler gerçekleştirilirken tarafsız kalınmaya, katılımcıların yönlendirilmemesine dikkat edilmiştir.

Uzmanlarla yapılan görüşmelerin temel sorusu “Çocuk istismarı ve ihmali alanında çalışan uzmanların deneyimleri nelerdir” şeklinde belirlenmiştir.

Bu genel amaç doğrultusunda oluşturulan alt problemler şunlardır:

1. Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesine yönelik ülkemizde yapılan çalışmalara ilişkin uzmanların düşünceleri nelerdir
2. Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesine yönelik ülkemizde ne tür uygulamalara ihtiyaç olduğuna dair uzmanların düşünce ve deneyimleri nelerdir?

Görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda, uzmanların çocuk istismarı ve ihmeline yönelik kurumlarına gelen çocuklar ve ebeveynleriyle yürüttüğü çalışmalardan, araştırmacının klinik deneyimleri ve araştırmalarından hareketle çalışmanın ebeveynleri kapsamına karar verilmiştir. Zira ailelerin sağlıklı çocuklar yetiştirebilmeye yönelik eğitimlere, bilgilendirme ve destek çalışmalarına belirgin bir ihtiyacının olduğu saptanmıştır.

Araştırmanın konusu ve hedef grubu belirlendikten sonra, ilk evreyi oluşturan nicel aşamada, ebeveynlerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının ortaya konmasını hedefleyen Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri (Adult-Adolescent Parenting Inventory-AAPI-2.1) Türkçeye uyarlanmıştır. İkinci evreyi oluşturan nitel aşamada, uyarlanan ölçeğin annelere uygulanmasıyla istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumları olan ve olmayan iki farklı gruba bireysel görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle, annelerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışları belirlenerek, çocuk istismarını önleme temelli ne tür programlara ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır.

3.2. Nicel Aşama

Karma araştırma deseninde gerçekleştirilen bu araştırmanın ilk aşaması betimsel yöntemle kurgulanan nicel aşamadan oluşmaktadır. Aşağıda modele ilişkin bilgiler detaylandırılmaktadır.

3.2.1. Araştırma modeli

Araştırmanın bu aşamasında, Stephen J. Bavolek ve Richard G. Keene tarafından 1999 yılında geliştirilen ve 2017 yılında revize edilen “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri (Adult-Adolescent Parenting Inventory (AAPI-2.1) Türkçeye uyarlanarak envanterin teknik özellikleri (geçerlik ve güvenirlik) ortaya konmuştur. Bu aşama, ilişkisel tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama araştırmaları, bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlayan, bir konu ya da duruma ilişkin araştırma sürecine katılan bireylerin görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum ve benzeri özelliklerin ortaya konduğu modellerdir. İlişkisel tarama araştırmalarında diğer türlerle kıyaslandığında daha geniş örneklem gruplarıyla çalışıldığı görülmektedir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Tarama araştırmaları bireylerin inançlarını, görüşlerini, özelliklerini ve geçmişteki ya da şimdiki davranışlarını ortaya koymayı hedefler (Neuman, 2013). Aynı zamanda, olayları ve olguları geçmişte yahut içinde bulunduğu zaman içerisinde var olduğu biçimiyle betimler (Karasar, 2009). Tarama, sosyal bilimlerde ve ilgili uygulamalı alanlarda en yaygın kullanılan veri toplama tekniğidir (Neuman, 2013).

Ölçek uyarlama ise, bir ölçeğin farklı bir dile çevrilmesi ve o ölçekle ilgili geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması sonucunda ölçeğin başka dil ve kültürlerle uyarlanmasıdır (Deniz, 2007). Bir ölçüm aracının uyarlanması sürecinin aşamaları aşağıda sıralanmaktadır (Campbell ve Russo, 2001; Deniz, 2007; Erkuş, 2010):

- Ölçeğin uyarlanabilmesi için ölçek sahibinden gerekli izinlerin alınması,
- Ölçülecek yapının, karşılaştırılacak tüm kültürlerde aynı anlama gelip gelmediğinin sorgulanması,
- Uygulanacak ölçeğin her iki dilde akıcı konuşan farklı kişilerce ölçek üzerinde değişiklik yapmadan diğer dile çevrilmesi,
- Alan uzmanları tarafından çevirilerin incelenmesi, en uygun ifadelerin belirlenmesi,
- Çevirisi tamamlanan ölçeğin, farklı çevirmenlerce tekrar asıl (orijinal) diline çevrilmesi,
- Çevirilerin tamamlanması sonrası, orijinal ölçekle karşılaştırılarak çevirinin uygunluğunun belirlenmesi,
- Uyarlamanın ardından ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizlerinin yapılması ve raporlandırılması.

Söz konusu adımların her birinin özverili bir şekilde gerçekleştirilmesi, ölçüm araçlarının nitelikli olması bakımından önemlidir. Bu araştırma kapsamında, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin Türkçeye uyarlaması için envanterin sahibi ile e-mail üzerinden iletişime geçilmiş ve gerekli izinler alınmıştır. Envanterin Türkçeye çevirisi aşamasında çeviri-tekrar çeviri yöntemi ile dilsel eş değerlik yöntemi kullanılmış ve Türkçe formu oluşturulmuştur.

3.2.2. Çalışma grubu

Örnekleme, belli bir evrenden, birtakım kurallar göz önünde bulundurularak seçilen ve seçildiği evreni temsil edebilme yeterliği bulunan kümedir. Araştırmanın bu aşamasında örneklem seçkisiz örnekleme yöntemiyle yapılmıştır (Karasar, 2009). Rastgele örnekleme yönteminde araştırmacı doğru bir örnekleme çerçevesi oluşturup, matematiksel rastlantısal prosedüre uygun olarak örnekleme çerçevesinden unsurlar seçmekte ve sonra dâhil edilmek üzere seçilen unsuru eksiksiz olarak örnekleme yerleştirmektedir (Neuman, 2013). “Rastgele” kavramının temelinde yatan mantık ise, evrende yer alan her unsurun örnekte de yer alabileceği varsayımı üzerine olup, evrende her bir öge veya kişinin eşit seçilme olasılığına sahip olduğudur (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2004; Punch, 2011). Rastgele örnekleme, her bir rastlantısal örneklemin nüfusu mükemmel olarak temsil edeceğini garantilemez; bunun yerine çoğu rastlantısal örneklemin genellikle nüfusa yakın olacağı anlamına gelir (Neuman, 2013).

Ölçek geçerlik güvenirlik çalışmalarında faktör analizi yapabilmek için örneklemin, ölçek madde sayısının en az 5, ideal olarak ise 10 katı kadar alınması gerektiği belirtilir (Şencan, 2005). Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin madde sayısı 40 olması nedeniyle, bu çalışmada en az 400 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Uç ve kayıp değerler olasılığına karşın toplam 491 kişiye ulaşılmıştır. Örneklem grubunun yaş aralığının alt sınırının belirleyicisi 18 yaş üzeri bireylerdir. Verilerin yapılacak istatistiksel analizlere uygunluğunun tespiti aşamasında eksik yahut yanlış doldurulmuş formların çıkarılması ve uç değer analizi sonrası 38 katılımcının verileri çalışmaya dâhil edilmemiş, ilgili analizler 453 kişi üzerinden yürütülmüştür. Çalışmanın katılımcılarının yaş aralığı 18-48 arasında değişmektedir.

Tablo 3.1. Örneklem Grubunun Cinsiyet, Medeni Durum, Çocuk Sahibi Olup Olmama Değişkenlerine Göre Dağılımı

Çocuk Sahibi Olup Olmama			Medeni Durum		Toplam	
			Evli	Bekâr		
Hayır	Cinsiyet	Kadın	f	68	25	93
			%	73,1%	26,9%	100,0%
	Erkek	f	14	14	28	
		%	50,0%	50,0%	100,0%	
	Toplam	f	82	39	121	
		%	67,8%	32,2%	100,0%	
Evet	Cinsiyet	Kadın	f	220	35	255
			%	86,3%	13,7%	100,0%
	Erkek	f	63	14	77	
		%	81,8%	18,2%	100,0%	
	Toplam	f	283	49	332	
		%	85,2%	14,8%	100,0%	

Tabloda görüldüğü gibi, örneklem grubu 348 (%76,6) kadın ve 105 (%23,4) erkek olmak üzere toplam 453 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların 88 (%19,3)'ü bekâr, 283 (%62,3)'ü evli-çocuklu, 82 (%18,4)'ü evli-çocuksuz bireyleri içermektedir. Bekâr grubun 60 (%68,1)'i kadın, 28 (%31,9)'u erkek; evli-çocuklu grubun 220 (%77,7)'si kadın, 63 (%22,3)'u erkek; evli-çocuksuz grubun 68 (%82,9)'ü kadın, 14 (%7,1)'ü erkektir.

3.2.3. Veri toplama araçları

Araştırmanın bu aşamasında veri toplama aracı olarak, “Kişisel Bilgi Formu”, “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri”, “İstismar Farkındalık Ölçeği Ebeveyn Formu” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ)” kullanılmıştır.

3.2.3.1. Kişisel bilgi formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda çalışmaya dâhil olan ebeveynlerin demografik bilgilerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Bu sorular, cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olup olmama değişkenlerinden oluşmaktadır.

3.2.3.2. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanteri

İstismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarını ölçmeye yönelik geliştirilen bu ölçeğin orijinali, yetişkin ebeveynleri ve ebeveynlik öncesi yetişkin bireyleri, ergen ebeveynleri ve ebeveynlik öncesi ergen bireyleri kapsamakta olup, 12 yaşından itibaren uygulanabilmektedir. Envanterin İspanyolca ve Arapça'ya uyarlanmış versiyonları da mevcuttur. Envanter, ebeveynlik ve çocuk yetiştirme davranışlarını içeren; “A)

Çocuklardan Beklentiler, B) Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati, C) Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı, D) Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları, E) Çocukların Güç ve Bağımsızlığı” olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır.

A) Çocuklardan Beklentiler: Bu alt boyut, ebeveynlerin, çocuklarının çeşitli gelişim ve büyüme aşamalarındaki beceri ve yeteneklerine ilişkin algılarının uygunluğunu ölçmektedir. Örneğin, uygun beklentileri olan ebeveynler, bir çocuğun hazır olduğunda tuvalet eğitimi alması gerektiğine inanırken, uygunsuz beklentileri olan ebeveynler, tuvalet eğitiminin en kısa zamanda tamamlanabileceğini düşünebilirler.

B) Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati: Bu alt boyut, ebeveynlerin çocukların ihtiyaç ve duygularının farkında olma yeteneğini ölçer. Aynı zamanda, bu yapı, ebeveynlerin çocuklarının kişisel gelişimlerine karşı hassasiyetini ölçer. Örneğin, empatik bir ebeveyn çocukların duygularını ifade etmeleri gerektiğini düşünürken, empatik olmayan bir ebeveyn çocukların kendi duygularını dikkate almayabilir ve paylaşımları gerektiğini düşünmeyebilir.

C) Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı: Bu alt boyut, ebeveynlerin disiplin hakkındaki inançlarını ve ayrıca disiplin araçlarını ölçer. Çocuğunu fiziksel istismara maruz bırakan bir ebeveyn “küçük bir tokattan zarar gelmeyeceğine” ya da “katı bir disiplinin çocuk yetiştirmedeki en iyi yol olduğuna” inanırken, çocuğuna fiziksel istismar uygulamayan ebeveyn mola vermenin ya da konuşmanın daha işlevsel bir yol olduğunu düşünebilir.

D) Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları: Bu alt boyut, çocuğun ebeveyninin mutluluğuna karşı duyarlı ve sorumlu olup olmadığına ilişkin ebeveyn tutumlarını değerlendirir. Ebeveyn-çocuk rol değişimi, bir ebeveyn ile çocuk arasındaki geleneksel rol davranışlarının değiş-tokuş edilmesi, böylece çocuğun geleneksel olarak ebeveynlerle ilişkilendirilen bazı davranışları benimsemesidir. Örneğin, ebeveyn-çocuk sorumluluklarının uygun olduğu ailelerde, ebeveynler çocuklarının da konforunu dikkate alırken, rollerin yer değiştirdiği ailelerde zor bir iş gününün ardından çocuğun ebeveynlerini rahatlatmanın yollarını bilmesi gerektiği beklentisinde olabilirler.

E) Çocukların Güç ve Bağımsızlığı: Bu alt boyut, bir çocuğun bağımsızlığı ve gücünü bastıran ebeveyn davranışlarını içerir. Aynı zamanda, ebeveynlerin çocuklarının çevrelerini keşfetmelerine, soru sormalarına ve otoriteye meydan okumalarına izin verme

yeteneklerini inceler. Çocuklarının kontrolü ile ilgili sorunları olmayan bir ebeveyn, çocuklarıyla açık iletişimi teşvik eder, çocuklarının kontrolü ile ilgili sorunları olan ebeveyn, çocuklarını dinlemeye ve ihtiyaçlarını dikkate almaya uzaktır.

Envanterin ilk hali olan AAPI, çocuk istismarı ve ihmalinin temel kaynağını oluşturan yetersiz ve yıkıcı ebeveyn davranışlarına yönelik geliştirilmiştir (Hanson, 1990). Ebeveyn tutumlarının önceden değerlendirilebilmesiyle çocuk istismarının da önlenebileceğine inanılmaktadır. Söz konusu inançtan hareketle Bavolek (1984) AAPI'ı geliştirerek içeriğini başlangıçta dört alt boyutta toplamıştır; 1) Çocukların gelişimlerine yönelik uygun olmayan beklentiler, 2) Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati, 3) Fiziksel cezanın kullanımına dair inanç, 4) Ebeveyn-çocuk rollerinin yer değiştirmesi.

Envanterin geliştirilirken madde yapı korelasyonu .53 - .75 aralığında bulunmuştur. İç güvenirlik .75 - .86, test tekrar test güvenirliği toplamda .76 olarak elde edilmiştir. Örneklem sayısı 2.000 yetişkin ve 6.700 ergenden oluşmaktadır. AAPI, 12-19 yaş aralığındaki ergenler ile 20 yaş ve üzerindeki yetişkinleri kapsamaktadır.

AAPI-2 ise, AAPI'nin revize edilmiş ve yeniden yapılandırılmış versiyonudur. Geçerlik ve güvenirlik analizi sonuçları onun tanılama aracı olarak kullanılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu versiyonuna, AAPI'ya ek olarak "Çocukların gücü ve bağımsızlığı" isimli beşinci bir alt boyut dâhil edilmiştir ve norm tabloları yetişkin ebeveynleri, anne-baba olmayanları ve aynı zamanda ergenleri de kapsamaktadır. AAPI'dan bir diğer farkı ise birbirine paralel özellikte hem negatif hem de pozitif maddelere sahip A ve B formlarını içermesidir (Bavolek ve Keene, 2001). A ve B formları özdeş nitelikte olmasına karşın soruların ifade biçimleri ve sıralamaları birbirinden farklı şekilde her biri toplam 40 sorudan oluşmaktadır.

Bavolek (2001), teorisini AAPI-2 olarak adlandırdığı envanteriyle, ebeveynlik süreçlerine ilişkin altı varsayımla temellendirilen beş alt boyuta genişletmiştir. Aile süreçlerine dair *ilk varsayım*, ailenin bir sistem olduğu ve aile içerisindeki değişimlerin ailenin işleyişini etkilediğidir. Ailedeki rollerin ve uygun olmayan ebeveyn beklentilerinin yapısı bu varsayımdan etkilenmektedir. Aile rolleri, ebeveynlerin ve çocukların birbirleriyle etkileşimleri sonucunda öğrenilmektedir (Ackley, 1977; Bandura, 1977; Steele, 1986). Ebeveynlerin çocuklarından uygun olmayan beklenti (anne-babalarının ihtiyaçlarını karşılama ve bu doğrultuda hareket etme gibi) içinde olmaları durumunda

işlevsel olmayan aile dinamiklerinin de beraberinde geleceği öne sürülür (Ackley, 1977; Bavolek, 2001; Steele, 1975).

Empati olarak ifade edilen *ikinci varsayım*, olumlu yöndeki ebeveyn tutumlarının başarılı bir şekilde kullanılabilmesi, ebeveynlik arzularıyla ilişkilidir. Bu varsayım da AAPI-2'nin empati alt faktörü ile doğrudan ilişkilidir. Empati, sevgi ve beslenme ihtiyacını karşılayan ebeveynlik için gereklidir. Empati, uygun olmayan beklentiler, kısıtlayıcı güç ve bağımsızlık özellikleri ile ilişkilidir (Bavolek, 2000). Uygun beklentiler içeren yaklaşımlar sergilemek için ebeveynlerin çocukların gelişimsel sınırlarını bilmeleri ve gelişimsel dönüm noktalarındaki güçlüklerine empatik yaklaşabilmeleri gerekmektedir. Empati düzeyi düşük ebeveynlerin daha katı yaklaşım biçimlerine sahip oldukları ve çocuklarıyla uzlaşma noktasında daha az istekli oldukları görülmektedir (Bavolek, 2000; Brems ve Sohl, 1995; Massie ve Szajnberg, 2006). AAPI-2'nin diğer tüm alt boyutlarının temeli bu varsayıma dayanmaktadır.

Üçüncü varsayım, ebeveynliğin süreklilik arz ettiği ve bir dereceye kadar tüm ailelerin sağlıklı ve sağlıklı etkileşim biçimlerine sahip olabildiği üzerinedir.

Dördüncü varsayım, öğrenmenin hem bilişsel hem duyuşsal boyutunun olduğu; müdahale ve gelişimlerin ise bu düzeylerde geliştiğidir. Bu varsayım ebeveynlikle ilgili konulardaki eğitimler sonrası AAPI-2'nin skorlarında artışın olacağını ortaya koymaktadır. Fakat bunun gerçekleşebilmesi için ön test-son test uygulamasına ihtiyaç vardır.

Beşinci varsayım, özsaygısı yüksek olan çocukların başkalarına karşı daha fazla empati gösterdikleri, aynı zamanda ileride daha sağlıklı ebeveyn tutumu sergiledikleridir. Bavolek ve arkadaşlarının çalışmalarında (1979), ebeveynleri tarafından kötü muameleye maruz kalan ergenlerin daha düşük empati düzeyi sergiledikleri ve çocuklarına karşı daha fazla fiziksel ceza uyguladıkları saptanmıştır. Bu varsayım, AAPI'nin "empati" ve "fiziksel cezanın kullanımı ve önemine dair inanç" boyutlarıyla ilişkili görülmektedir.

Altıncı varsayım, hiç kimsenin istismara maruz bırakan bir aile ortamında mağdur kişi rolünde bulunma arzusunda olmadığıdır (Bavolek, 2001). Ebeveynlerin eğitim ya da sağaltım yoluyla tutumlarını düzeltebileceğine ilişkin bakış açısı bu varsayımın temelini oluşturmaktadır.

Envanterin orijinalinde yapı analizinin verileri toplam 1,427 kişiden oluşmaktadır ve Cronbach Alfa değerleri, .80'den .90'a değişim göstermektedir (Bavolek ve Keene, 2001). Kötü muameleyle maruz kalmış ergenler için önleyici bir araç olarak geliştirilmiş olan AAPI, revize edildiğinde yetişkinleri de kapsar şekilde, riskli ebeveynleri belirlemeyi ve ebeveyn eğitim programlarının etkililiğini sınamayı amaçlamaktadır. Popüler bir değerlendirme aracı olarak kullanılan bu envanter, aynı zamanda, hapishanedeki ebeveynler, madde bağımlısı katılımcılar, koruyucu aileler ve risk grubundaki aileler de dâhil edilerek genişletilmiştir (Bavolek ve Keene, 2001).

Envanterin değerlendirmeleri yalnızca alt boyut puanlarıyla yapılmakta, toplam puan vermemektedir. AAPI-2, her bir alt boyutunda yüksek risk, orta risk ve düşük risk olmak üzere ebeveyn tutumlarını ölçmektedir. Düşük skorlar çocuğa yönelik kötü muamele için yüksek riski ifade etmekte olup, her bir alt boyut bağımsız ölçümler vermektedir. Bir diğer deyişle, yüksek skor olumlu ebeveyn tutumlarıyla ilişkilendirilirken düşük skorlar istismar içeren riskli davranışlarla ilişkilendirilmektedir. Bu doğrultuda, 1-4 istismar edici tutum ve davranışları, 4-7 genel popülasyonun ebeveynlik uygulamalarını, 7-10 ilgili ve empatik yaklaşımları temsil etmektedir (Barokek ve Keene, 1998). Envanterin orijinaline www.aapi.online.com adresinden erişilebilmektedir.

3.2.3.3. İstismar farkındalık ölçeği-ebeveyn formu

İstismar Farkındalık Ölçeği- Ebeveyn Formu beşli likert tipi yapıda olup, değerlendirmeleri "hiç katılmıyorum (1)", "katılmıyorum (2)", "kararsızım (3)", "katılıyorum (4)" ve "tamamen katılıyorum (5)" ifadelerini içeren 18 maddeden oluşmaktadır. Amacı, ebeveynlerin günlük yaşamlarında çocuklarına yönelik istismar potansiyellerinin ölçülmesidir. Ölçekte yer alan maddeler “çocuğa fiziksel ceza uygulama, çocuğun vücudunda yer alan darp izleri ile ilgili tutum, çocuğun istek ve ihtiyaçlarını görmezden gelme, çocuğun cinsellikle ilgili davranışlarında sergilenen yaklaşım biçimleri”ni kapsamaktadır. Ölçeğin puanlanmasında, ebeveyn formundan elde edilen yüksek puanlar, ebeveynlerin istismar potansiyellerinin yüksekliğine işaret etmektedir (Pekdoğan, 2017).

3.2.3.4. Aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu ölçeği

Anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarını incelemeye yönelik geliştirilen bu ölçek “Aşırı koruyucu annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığı rolünü reddetme,

evlilik çatışması-geçimsizlik ve sıkı disiplin” olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada, “demokratik tutum ve eşitlik tanıma” ile “artık boyut ya da sıkı disiplin” alt boyutları analize dâhil edilmiştir. “Demokratik tutum ve eşitlik tanıma” alt boyutu çocuğa eşit haklar tanıma, fikirlerini açıkça belirtmesini destekleme, onunla arkadaşlık etme ve birçok şeyi paylaşma konuları içermektedir. “Sıkı disiplin” alt boyutu ise, sıkı disipline inanma, çocuğu zorlama, anne babanın mutlak hâkimiyetine inanmayı kapsamaktadır. Ölçek toplam 60 maddeden oluşmakta olup, toplam puan elde edilmemekte; faktör puanları değerlendirilmektedir. Ülkemizde yaygın olarak kullanılan bu ölçüm aracının test-tekrar test güvenilirlik değerleri .58 ile .88 arasında değişmektedir (Öner, 2006).

3.2.4. Verilerin toplanması

Veriler araştırmacı tarafından 18 yaş üstü bireylerden toplanmıştır. Envanter, katılımcılara verilmeden önce tanıtılmış ve içeriğinin doldurulması için yeterli süre tanınmıştır.

3.2.5. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin uyarlanması sürecinde, öncelikle dilsel eşdeğerlik adımları uygulanmış ve orijinal Türkçe formu oluşturulmuştur. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin Türkçeye uyarlama çalışmasında Herrera, Delcampo ve Ames'in (1993) önerdiği “seri yaklaşım” modeli dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda, öncelikli olarak envanterin çevirisi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında görev yapmakta olan üç öğretim elemanı ve çevirmen olarak görev yapan iki dil uzmanı tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bir sonraki adımda ise, envanter geri çeviri tekniğiyle üç dil uzmanı tarafından İngilizce'den Türkçeye çevrilerek orijinal formla karşılaştırma yapılmış ve maddelerin son haline karar verilmiştir. Gerekli düzenlemelerin ardından, kapsam geçerliliğinin incelenmesine yönelik orijinal form ve Türkçeye çevrilmiş form, psikolojik danışmanlık ve rehberlik ile ölçme değerlendirme alanlarından olmak üzere toplam beş uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan Türkçe formda yer alan ifadeleri orijinal form ile karşılaştırmaları, envanterde yer alan ifadelerin anlaşılabilirliğini, istismar edici ebeveyn tutumlarını belirlemedeki yeterliğini, Türk kültürüne uygunluğunu değerlendirmeleri istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda bir değerlendirme formu hazırlanmıştır. Uzmanlar görüşlerini bildirdikleri maddelere yönelik değerlendirmelerini, orijinal form ve Türkçe çevirisi ile ilgili düşüncelerini formda yer verilen “açıklama”

kısmında belirtmişlerdir. Alınan görüşler doğrultusunda uygun bulunan maddeler birebir alınmış, düzeltme yapılması istenilenler ise çoğunluğun önerilerine yönelik düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen düzeltmelerle son şekli verilen envanterin kapsam geçerliğine sahip olduğu kabul edilmiştir.

Maddelerin belirlenmesinin ardından her iki dile (Türkçe ve İngilizce) hâkim 41 kişiye 20 gün arayla önce envanterin İngilizcesi, ardından Türkçesi uygulanmıştır. Toplanan verilerle Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Pearson korelasyon katsayısı değeri “r” ile gösterilir ve $-1 < r < +1$ arasında değişir. Eğer r değeri 0’ a yakın çıkarsa, bu durum o iki değişken arasında bir ilişkinin olmadığını ortaya koyar. Bununla birlikte, r değeri +1’ e yaklaşmışsa, değişkenler arasında aynı yönde ve güçlü bir ilişkinin olduğu, -1’ e yaklaşmışsa, değişkenler arasında negatif yönde ve güçlü bir ilişkinin olduğu kabul edilir. Gerçekleştirilen analiz sonucuna bağlı olarak, envanterin İngilizce formu ile Türkçe formu arasındaki korelasyon puanları bulgular kısmında sunulmaktadır.

Dilsel eşdeğerliğin tamamlanmasının ardından envanter, doğrulayıcı faktör analizinin yapılabilmesi için madde sayısının en az on katı kadar kişiye dağıtılmasına dikkat edilerek toplam 491 kişiye uygulanmıştır. Analizler öncesinde veri seti taranmış (verilerin SPSS’te kodlanması, kayıp değerler, uç değerler, örneklem büyüklüğü), tek ve çok değişkenli normallik varsayımları sınanmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2001). Uç değer ayıklaması sonrası 38 envanter analiz dışı bırakılmıştır.

Faktör analizi yapılması için örneklemin yeterli ve uygun olduğunu öğrenmede örneklem uygunluğu (KMO) ve Bartlett Sphericity testleri yapılmıştır (Büyüköztürk, 2012). Bartlett testi sonucunun anlamlı çıkması ve KMO değerinin 0.60’dan yüksek olması örneklemden toplanan verilerle faktör analizi yapılabilmesi için gerekli koşullardır. Bunun yanı sıra Kaiser-Meyer-Olkin değerinin yüksek olması, ölçekteki her değişkenin, öbür değişkenler tarafından çok iyi bir düzeyde tahmin edilebileceği anlamına gelir. Değerler sıfır ya da sıfıra yakın çıkarsa, korelasyon dağılımında bir dağınıklık olduğu anlamına gelir ve bu değerlere yönelik yorum yapılmaz. Kaiser-Meyer-Olkin testinin sonucuna baktığımızda, değer 0.50’den düşük ise faktör analizine devam edilemeyeceği yorumu yapılır (Büyüköztürk, 2012).

Örneklem uygunluğunun belirlenmesi sonrasında ölçüm aracının geçerlik-güvenirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeklerin kullanımı, bireylerin yetenek, beceri, edim, güdü ve tutum

gibi belirli bir davranışının standart koşullarda ölçülmesini sağlayan sistemli bir yaklaşımdır. Söz konusu davranışlarının tahmin edilmesindeki başarı büyük ölçüde, ölçüm aracından elde edilen puanların geçerli ve güvenilir olmasıyla ilişkilidir. Geçerlik, ölçüm aracının, bireyin ölçülmek istenilen özelliğini ne derece doğru ölçtüğünün göstergesidir. Geçerlik türleri “kapsam geçerliği, ölçüt bağıntılı geçerlik ve yapı geçerliği” şeklinde sınıflandırılır. Güvenirlik ise, bireylerin ölçüm aracına verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılığın ifadesidir. Bir başka ifadeyle, ölçülmek istenilen özelliğin ne derece doğru ölçüldüğünün ortaya konmasıdır. Güvenirlik türleri “test-tekrar test güvenirliliği, paralel (eşdeğer) form güvenirliliği, iki yarı test güvenirliliği, Kuder Richardson-20 (KR-20) ve Cronbach Alfa güvenirliliği, madde-toplam puan korelasyonu” olarak sınıflandırılmaktadır (Öztürk, 2005).

Çalışmada, envanterin geçerliğinin test edilmesinde doğrulayıcı faktör analizi, ölçüt bağıntılı geçerlik; güvenirliliğinin test edilmesinde Cronbach Alfa güvenirlilik katsayısı, madde analizi (madde toplam, madde kalan ve madde ayırt edicilik) ve test-tekrar test yöntemleri kullanılmıştır (Özdamar, 2013). Envanterin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Mplus 6.12 programı kullanılarak yapılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi, önceden belirlenmiş yahut kurgulanmış bir yapının bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığının test edildiği bir analizdir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016). DFA, gizil değişkenler arasındaki ilişkileri betimleyen model ile toplanan verilerin uyum düzeyini belirlemektedir (Şimşek, 2007). DFA’da, ölçülen değişkenin yapısı bilindiğinden, analiz, güçlü bir teorik yapının üzerine temellendirilir (Floyd ve Widaman, 1995). Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri’nin uygunluk indeksini ortaya koymada “Maksimum Olabilirlik Doğrulayıcı Faktör Analizleri” yapılmıştır. Analizler Ki kare (χ^2), serbestlik derecesi (Sd), nispi ki-kare (χ^2/Sd), iyilik uyum indeksi (GFI), ayarlanmış uygunluk indeksi (AGFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), normlaştırılmış uyum indeksi (NFI) ve normlaştırılmamış uyum indeksini (NNFI) içermektedir.

Kabul edilebilir uygunluk derecesi, kaynaklara göre farklılık göstermekle birlikte χ^2 ve Sd için standart bir yorum bulunmamakta olup genel kabul, küçük değerlerin daha iyi bir uygunluk gösterdiği şeklindedir. χ^2/Sd indeksinin, makul bir uyum derecesine sahip olabilmesi için beşten küçük olması, GFI, CFI, NFI, NNFI değerlerinin .90 ya da üzerinde olması, AGFI değerinin ise .80 ya da üzerinde olması beklenmektedir. RMSEA’nın .05’ten

küçük olması mükemmel uyuma, .08'den küçük olması iyi uyuma, .10'dan küçük olması zayıf uyuma işaret etmektedir (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; Munro, 2005; Brown, 2006; Tabachnick ve Fidell, 2001).

Envanterin ölçüt bağıntılı geçerliğini sınamak amacıyla “İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ)” kullanılmıştır. Ölçekler random olarak seçilen 124 anne ve babaya uygulanmıştır. Envanterlerden elde edilen puanlar arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısıyla hesaplanmıştır. Ölçüt bağıntılı geçerlik, test puanlarının belirlenen bir veya birkaç dış ölçütle ilişkisini inceleyen geçerlik tekniğidir. Eşzaman geçerliği ve yordama geçerliği olmak üzere ikiye ayrılır. Bu çalışmada eşzaman geçerliği uygulanmıştır. Eşzaman geçerliğinde katılımcıların geliştirilmek istenen testten aldıkları puanlarla aynı kişilerin, a) aynı davranışı ölçen eski bir test, b) ilişkili bir başka davranışı ölçen bir testten aldıkları puanlarla olan korelasyonuna bakılır. Eşzaman geçerliği, hâlihazır geçerliği, benzer ölçekler geçerliği ve uyum geçerliği olarak da bilinmektedir (Öztürk, 2005).

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri ile toplanan verilerin güvenilirliğini test etmede öncelikle madde analizleri yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, envanterin maddelerinin toplam puanı yordama gücü ve ayırt ediciliği, madde analizi ve %27'lik alt-üst grup karşılaştırmaları ile belirlenmiştir. Madde toplam korelasyonunun yorumlanmasında 0.20 ve daha yüksek olan maddelerin, bireyleri ölçülen özellik bakımından iyi derecede ayırt ettiği kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2012).

Güvenirlilik analizleri kapsamında, madde iç tutarlılıklarını ortaya koymada Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach Alfa katsayısı, ölçekteki maddelerin varyansları toplamının, genel varyansa oranlanmasıyla elde edilen ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır. Ölçek içindeki maddelerin benzeşikliğinin (homojenliğinin) ölçüsüdür. Cronbach Alfa katsayısının yüksekliği ölçek maddelerinin tutarlılığının göstergesidir. Bu durumda, değerler:

“ $0.00 < \alpha < 0.40$ arasında ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 < \alpha < 0.60$ arasında ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0.60 < \alpha < 0.80$ arasında ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0.80 < \alpha < 1.00$ arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir” (Akgül, 2003).

Son olarak, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin güvenilirliğini test etmede ayrıca "test-tekrar test" yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, iki uygulamadan elde edilen sonuçlar arasındaki korelasyon katsayısı test-tekrar test güvenilirlik katsayısını verir. Alanyazın incelendiğinde, bir ölçeğin zamana göre değişmez olduğunu belirlemek amacıyla hesaplanan korelasyon katsayısı değerinin pozitif ve yüksek olması gerekmektedir. Bununla birlikte, söz konusu değer en az 0.70 olması beklenmektedir (Tavşancıl, 2002). Gerçekleştirilen analizlerin her birine ilişkin detaylar "bulgular" bölümünde sunulmaktadır.

3.3. Nitel Aşama

Çalışmanın ikinci aşaması, annelerin istismar edici olan ve olmayan çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarının belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemiyle yapılandırılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, özünde bilme ve anlamaya dayalı yaklaşımın farklı bir yoludur (Wang, 2009). Temelinde "nasıl" ve "ne" sorularını cevaplayan (Creswell, 1998); insanlar, gruplar, durumlar üzerinde derinlemesine bilgi edinebilmeyi olanaklı kılan bir yöntemdir (Stecher ve Borko, 2002).

Yaşantılar üzerinde derinlemesine bilgi edinebilmeye yönelik çalışmaların ülkemizde sınırlı kaldığı ve istismar edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına sahip ebeveynlerin deneyimlerinin kültürel bağlamda değerlendirilmesini içeren çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Söz konusu ihtiyaca binaen, bu çalışmanın nitel yöntemle yapılandırılan ikinci aşamasında, katılımcı grubunu belirleyebilmek amacıyla annelere "Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri" uygulanmıştır. "Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği" ise annelerin istismar ile ilgili farkındalık düzeylerini ortaya koymak amaçlı kullanılmıştır. *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinden* alınan puanlar doğrultusunda, düşük ve yüksek düzeyde istismar edici çocuk yetiştirme tutumlarına sahip annelerle yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle, annelerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışları belirlenmiştir.

3.3.1. Araştırma modeli

Çalışmanın bu kısmında, katılımcı grubu olan, yüksek ve düşük düzeyde istismar ve ihmal edici tutum ve davranışlara sahip anneleri belirleyebilmek amacıyla "Yetişkin-Ergen

Ebeveynlik Envanteri” uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, “katılımcı grubu” başlığı altında tablolaştırılarak sunulmuştur. İstismar edici çocuk yetiştirme tutumlarına sahip olan ve olmayan annelerle görüşmeler bireysel olarak ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizlerinde, bir kavramı ya da bir olayı betimlemeyi amaçlayarak tüm katılımcıların ortak olarak deneyimlediği fenomenleri inceleyen ve bu deneyimleri evrensel bir öze indirgeyerek ele alan fenomenoloji deseni kullanılmıştır (Creswell, 2013).

Fenomenoloji hem bir felsefe hem de akımdır. Fenomenoloji kavramı ilk kez 1765 yılında ortaya atılmış; Lambert, Kant, Fichte ve Hegel gibi yazarlar tarafından kullanılmıştır (Moran, 2000). Bununla birlikte, “Mutlak bilgi”yi ortaya çıkarma hedefiyle fenomenoloji kavramını ilk tanımlayan Hegel olarak bilinmektedir (Moustakas, 1967). Modern fenomenolojinin başlangıcı ise, Husserl’in 1900’de “Mantıksal Araştırmalar” kitabının yayımlanması olarak kabul edilmektedir (Giorgi, 1997). Aynı zamanda, Husserl, fenomenolojinin bir “disiplin” olarak kurucusudur. Kısacası, fenomenoloji, temellerini, kurucusu Edmund Husserl olan felsefi bir akımdan alan ve somut yaşantıya/deneyimlere odaklanan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Fenomenolojiyi Husserl’in “metodik” yaklaşımına indirgemek doğru olmamakla birlikte, “felsefi bir yaklaşım” olarak formüle edilişi onun çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bir anlamda, “mutlak bir kesinlik sağlayacak felsefi yöntem arayışı” fenomenolojinin çıkış noktasıdır. Husserlci fenomenoloji, bu anlamda, metafiziği sonlandırıp “somut yaşantıya dönmek”; böylelikle tıkanmış olan felsefeye “yeni bir başlangıç sağlamak” savıyla ortaya çıkmıştır (Husserl, 2010)

Fenomenoloji çalışmaları, farkında olduğumuz, ancak derinlemesine ve kapsamlı bir anlayışa sahip olmadığımız olguları merkeze almaktadır. Fenomenoloji araştırmalarının veri kaynakları, odaklanılan olguyu yaşayan ve bu olguya ilişkin deneyimlerini yansıtabilecek bireyler ya da gruplardan oluşmaktadır (Cropley, 2002; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bir başka ifadeyle, fenomenoloji, araştırma konusunu soyut olmaktan çıkarıp yaşamın bir parçası olarak ele alır ve bir bağlamla açıklamaya yönelir. Dolayısıyla, bireylerin bir konuya/duruma ilişkin deneyimleri ve bakış açıları çalışmanın referans noktasını oluşturur (Giorgi ve Giorgi, 2003).

Fenomenolojinin Avrupa’daki tarihsel gelişimini: “René Descartes’in ‘mutlak bilgi’ kavramı (Moustakas, 1994), Franz Brentano’nun deneycilik ve pozitivizm temelli

'betimleyici fenomenolojisi' (Moran, 2000), "Edmund Husserl'in "felsefi/transandantal fenomenolojisi" (Husserl, 2001), Heidegger'in "hermenötik fenomenolojisi" (Moran, 2000), Merleau-Ponty ve Jean-Paul Sarte'nin "varoluşçu fenomenolojisi" (Moran, 2000) şeklinde ele almak mümkündür. Bununla birlikte, Fenomenolojinin Kuzey Amerika'daki tarihsel gelişimi incelendiğinde: "Donald Snygg'in 'psikolojinin fenomenolojik sistemi' (Snygg, 1941), Robert MacLeod'un 'psikolojik fenomenolojisi' (Cloonan, 1995), Adrian van Kaam (Duquesne)'nin 'psikofenomenolojisi' (Moustakas, 1994), Amedeo Giorgi'nin 'betimleyici fenomenolojisi' (Giorgi, 1992) ve Clark Moustakas'ın 'transandantal fenomenolojisi' (Cloonan, 1995)" karşımıza çıkmaktadır.

Fenomenolojik yaklaşımlar birbirinden farklılık gösteren veri toplama ve veri analiz aşamalarını içerse de temelinde benzer amaçları taşır. Fenomenolojinin genel kavramları şu şekilde özetlenebilir:

Paranteze alma (epoche) ve fenomenolojik indirgeme, ele alınmak istenen bir parçayı, parçanın bütün içindeki yeri göz önüne alınarak zihnin o parçaya yönlendirilmesi ve bütünün özellikleri göz ardı edilmeden parçanın incelenmesi sürecidir. Bir başka ifadeyle, öznenin nesne ile aynı dünyayı paylaşan özneliği, tüm önyargıları, değerlendirmeleri askıya alınır. Böylelikle, nesnelerin salt özlerine ulaşılmış olur. Fenomenolojik bir çalışmanın ilk adımını oluşturan paranteze alma sürecinde araştırmacılar ele aldıkları fenomene ilişkin mevcut bilgilerini, varsayımlarını ve yargılarını bir kenara koyar ve bu varsayımlarını not alırlar (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2013).

Bilinçlilik, önce bilinçte bulunan nesnenin "verili" bir nesne olduğunu yani gerçek dünyadaki varlığı ne denli tartışmalı olsa da bilinçteki varlığının tartışmasız bir gerçek olarak ortada olduğunun kabul edilmesi durumudur. "Bir kişiye ait yaşanmış deneyimlerin toplamı" olarak da ifade edilebilir (Giorgi, 1997).

Betimleme, deneyimlerin dilsel ifade biçimi olup, herhangi bir eklemede bulunmadan yahut çıkarmadan, fenomeni olduğu gibi ortaya koymaktır. Bir başka ifadeyle, deneyimlerin açıklığa kavuşturulmasıdır. Bu özelliği ile betimleme yorumlamadan, açıklamadan ve kurgulamadan farklılaşmaktadır (Giorgi, 1997).

Öz, fenomenolojide bir bağlam için en değişmez anlamı ifade eder. Özgür yaratıcı çeşitlilik, özü elde etmek için tasarlanmış fenomenolojik süreçtir. Bir özü, felsefi

fenomenolojik sorgulamadan elde etmekle, psikolojik fenomenolojiden elde etmek arasında fark vardır (Giorgi, 1994).

Deneyim, fenomenolojide ‘sezgi’ ya da gerçek nesnelere ‘sıradan farkındalığı’ olarak tanımlanmaktadır (Giorgi, 1997). Gerçek nesnelere cansızdır, bilince sunulan fiziksel varlıklardır; yer ve zaman işgal eder ve nedensellikten düzenlenir.

Özgür yaratıcı çeşitlilik, araştırmacının her bir çeşidin, fenomenin betimlenmesi yahut kavranmasında gerekli olup olmadığına karar verilmesi için verilen fenomenin yönlerini değiştirdiği bir süreçtir. Deneyimin her bir yönünün çeşitlendirilmesiyle bireyin gerçekliğinin kendine özgü yapısının belirlenmesi mümkün kılınabilir (Giorgi, 1997).

Yönelimsellik, bilincin belirleyici özelliği olarak kabul edilir. Temelinde “bilinç daima bir nesneye yönlendirilir” düşüncesi yer alır. Yönelme, anlam verme demektir. Burada nesne görüldüğü eylemi aşar. Söz konusu nesne bir bellek, davranış ve bilincin kendisi de dâhil olmak üzere her şey olabilir. Yönelimsellik, bilince onun ilişkiyi bileşenini verir (Giorgi, 1997).

Sezgi fenomenolojide bilincin ‘sunum işlevi’dir. Sezgi olarak ifade edilen altıncı his değil; doğal, gündelik olana yönelik farkındalıktır. Öz, fenomenin içindedir ve bilinç bu özü sezgi yoluyla kavrayabilir. Fenomenoloji, sezgiye dayanan bir öz bilimdir. Bilincin nesnelere sezgisi, algı ya da hayal gücü gibi herhangi bir formda ortaya çıkabilir (Giorgi, 1994).

Fenomen, yalnızca neyin sunulduğuna değil, nasıl sunulduğuna da odaklanan, deneyimi yaşayan kişiye yönelik olası tüm anlamları kapsayan, varlığın doğru bir tanımınıdır (Giorgi, 1997).

Fenomenolojik redüksiyon, varlık alanına ilişkin tüm denemeleri paranteze alma olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle, fenomene ilişkin sahip olunan önceki bilgilerin paranteze alınmasıdır.

Bu çalışma, “betimleyici fenomenolojik desen” ile yapılandırılmıştır. Betimleyici fenomenolojik araştırma deyince akla ilk gelenler, “van Kaam” ile anılan Duquesne ve “Giorgi”dir. Betimleyici fenomenolojinin kökeni Husserl’in fenomenolojisine dayanmaktadır. Yapılan birtakım psikolojik indirgemeler ile fenomenin özünü ulaşmak amaçlanmaktadır (Giorgi ve Giorgi, 2003; 2008). Giorgi’nin betimleyici fenomenolojik

desenin kullanıldığı bu çalışmada, betimleme birincil, yorum ikincil olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda, araştırılan fenomen ile ilgili önceki bilgilerin tümü paranteze alınarak, kişinin o fenomeni nasıl deneyimlediğine odaklanılmaktadır (Langdrige, 2007). Betimleyici fenomenolojik analizde, fenomenolojik bir tutumla tüm transkriptleri okumak; böylece fenomenin bütünüyle ilgili bir izlenim oluşturmak, bütünün farklı yönlerini ortaya koyan anlam ünitelerini ayırt etmek; her anlam biriminin psikolojik önemini değerlendirmek; anlam birimlerini sentezlemek ve fenomenin deneyimlenmesinin yapısal bir açıklamasını sunmak şeklinde dört aşama mevcuttur (Giorgi ve Giorgi, 2008).

Betimleyici fenomenolojik desendeki bu çalışmanın verileri katılımcı grubuyla yapılan bireysel görüşmelerle toplanmıştır. Nitel araştırmada görüşme, verilerin toplanmasında temel araçlardandır. Görüşme, insanların gerçekliğe ilişkin algılarını ve tanımlamalarını anlamak için kullanılan bir yoldur. Başkalarını anlayabilmede kullanılan en güçlü yöntemlerden de biridir (Punch, 2011). Görüşme tekniği, diğer insanların davranışlarının arkasında yatan algılarına, düşüncelerine, tutumlarına, fikirlerine erişebilme ve var olan olgulara ilişkin geniş kapsamlı bir anlayış kazanma olanağı sunar (Altrichter, Posch ve Somekh, 2005).

Görüşmenin *yapılandırılmış görüşme*, *yapılandırılmamış görüşme* ve *yarı yapılandırılmış görüşme* olmak üzere üç türü bulunmaktadır. Bu çalışmada veriler, araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmış görüşmeden biraz daha esnek özellik göstermektedir. Bu teknik bağlamında, araştırmacı görüşme sorularını önceden hazırlamasına karşın, görüşme esnasında katılımcılara çalışmanın içeriği doğrultusunda belirli noktalarda esneklik sunularak, araştırmacı tarafından görüşme sorularında düzenlemelere gidilebilmektedir (Ekiz, 2003).

Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın soruları, “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri”ne ait maddeler ve ilgili alanyazın doğrultusunda hazırlanmıştır. Düzenlenen yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırma konusu ile ilgili uzmanlıkları bulunan iki uzmana incelemesi için sunulmuştur. Uzmanlardan alınan bilgiler ve alanyazın doğrultusunda ise görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşmeler esnasında alınan cevaplar katılımcıların izni dâhilinde ses kaydına alınmıştır.

Görüşmeler gönüllü olarak görüşmeyi kabul eden bireylerle uygun zaman ve yer belirlenerek yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Her bir katılımcı ile görüşmeler, katılımcıların iletişime açıklıklarına ve çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin deneyimlerine bağlı olarak 35 dakika ile 55 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeler gerçekleştirilirken etik unsurlara, tarafsız kalınmaya, yönlendirici olmamaya dikkat edilmiştir.

3.3.2. Çalışma grubu

Nitel araştırmalarda, evren ve örneklem kavramlarının yerini “katılımcılar” veya “çalışma grubu” almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Veri miktarı, örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir etkidir. Bu etken, toplanacak verinin derinliği ve kapsayıcılığıyla ilgilidir. Çalışma grubuna dâhil edilecek kişi ya da kişilerden elde edilmesi planlanan verinin derinliği ve kapsamlılığı örneklem büyüklüğü ile genellikle ters orantılıdır. Yani araştırmaya katılanlardan toplanacak verinin miktarı arttıkça, örnekleme dâhil edilmesi gereken bireylerin sayısı azalmaktadır. Nitel araştırma geleneği içerisinde tanımlanmış pek çok farklı örnekleme yöntemi vardır. Zira farklı araştırmacılar tarafından kullanılmış farklı uygulama ve sınıflandırmalar göze çarpmaktadır. Bu çalışmada katılımcılar, nicel aşamada uyarlaması yapılmış ölçüm aracı kullanılarak ölçüt (kriter) örnekleme yoluyla seçilmiştir. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenmiş birtakım ölçütleri karşılayan tüm durumların çalışılmasıdır. Ölçüt, araştırmacı tarafından oluşturularak ya da önceden hazırlanmış ölçütler listesi ile sağlanmaktadır (Marshall ve Rossman, 2014). Bu doğrultuda, nitel görüşmelerin yapılacağı katılımcılar, araştırmacı tarafından uyarlanan *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri*’nden alınan puanlar doğrultusunda, çocukları ilkokula giden, yüksek ve düşük düzeyde istismar edici tutum ve davranış gösterme riski taşıyan anneler arasından seçilmiştir. *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri*’nde 1-4 istismar edici tutum ve davranışları, 4-7 genel popülasyonun ebeveynlik uygulamalarını, 7-10 ilgili ve empatik yaklaşımları temsil etmektedir. Bunun yanında, *Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği* ile de katılımcıların istismarla ilgili farkındalık düzeylerine bakılmak istenmiştir. Bu ölçüm aracında, istismarla ilgili farkındalık düzeyi “1.00- 1.79 arası çok düşük”, “1.80- 2.59 arası düşük”, “2.60- 3.39 arası orta”, “3.40-4.19 arası yüksek”, “4.20-5.00 arası çok yüksek” olarak sınıflandırılmaktadır. *Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği*nden elde edilen puanlar, örnekleme belirlemede ölçüt olarak kullanma amaçlı olmayıp, katılımcı grubunun istismarla ilgili farkındalık düzeyi hakkında bilgi edinmek ve araştırmanın tartışma ve öneri kısmında sunmak amaçlıdır. Bu doğrultuda, istismar edici olan ve olmayan anneleri

karşılaştırmalı inceleyebilmek için nitel aşamanın katılımcılarının belirlenmesindeki ölçüt; istismar ve ihmal edici tutum ve davranışlar bakımından *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri* 'nde düşük ve yüksek düzeydeki puan aralıklarında yer almaktır.

Fenomenin derinlemesine anlaşılabilmesi amacıyla fenomenolojik yaklaşımda katılımcı grubu 3 ve 15 arasında değişebilmektedir (Creswell, 2015). Katılımcı grubunun belirlenmesinde, istismara maruz bırakma düzeyi yüksek ve düşük grupların seçilmesi ölçüt olmakla birlikte, katılımcılar, istismarın yaygın olarak görüldüğü; sosyo-ekonomik gelir düzeyi ve eğitim düzeyi düşük bölgelerde yaşayan ve araştırmanın nitel boyutuna yönelik veri toplama amaçlı görüşmelere dâhil olabileceğini belirten gönüllü bireylerden seçilmiştir. Bununla birlikte, katılımcı grubunun demografik bilgilerine ilişkin herhangi bir sınırlılık oluşturulmamıştır. Burada da, derinlemesine araştırma yapmaya olanak sağlayan, betimleyici fenomenolojide en çok kullanılan yöntemlerinden biri olan amaçlı örneklem yöntemlerinden *maksimum çeşitlilik örnekleme* yöntemi kullanılmıştır (Silverman, 2006). Maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminde evren içindeki tüm farklı durumları yansıtacak örneklem devreye sokulur. Başka bir ifadeyle, görel olarak küçük bir örneklem oluştururken, çalışılan konuyla ilgili deneyim sahibi olabilecek bireylerin çeşitliliğinin maksimum derecede yansıtılması hedeflenir. Amaç, çeşitliliğin sağlanmasında evrene genelleme yapılması değil, çeşitlilik gösteren durumlar arasındaki ortaklık veya benzerlikleri ortaya koymaktır (Patton, 2002). Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle belirlenen katılımcılardan elde edilen bulgular, farklı bir örnekleme yöntemi ile elde edilenlere göre daha zengin sonuçlar sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın çalışma grubuna sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük bölgelerdeki okulların müdürlerinin ve psikolojik danışmanlarının, adliyedeki psikologların, sanayi bölgesinde çalışan esnafın, üniversitedeki güvenlik görevlilerinin aracılığı ve sosyal çevre bağlantılarıyla ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, anneler, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çocuklar arası yaş farkı bakımından herhangi bir sınırlama konulmadan örnekleme dahil edilmiştir. Katılımcı grubuna, araştırmacı tarafından uyarlanan “Yetişkin-Ergen Ebeveyn Envanteri” uygulanarak erişilmiştir. Ölçek formlarına nitel görüşmeye katılmak isteyen bireyler için isim ve telefon bilgilerini yazacakları bir kısım eklenmiştir. (Patton, 2002). Söz konusu adımlar sonucunda, katılımcı grubunu, istismar edici ebeveyn tutumuna sahip olan ve olmayan anneler arasından gönüllüler oluşturmuştur. Bu bağlamda, istismar edici çocuk yetiştirme tutumuna sahip 9 ve istismar edici çocuk yetiştirme

tutumuna sahip olmayan 8 olmak üzere toplam 17 anneyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin yapıldığı katılımcılara öncelikli olarak çalışmanın amacı ve bu çalışmaya katılımlarının ne kadar önemli olduğu ifade edilmiş ve izinleri dâhilinde görüşmeler ses kaydına alınmıştır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Araştırmada, katılımcıların isimleri “K1, K2, K3,.....K17” şeklinde ifade edilmiştir. Kullanılan ölçüm araçlarının analizlerine, bulgular kısmında yer verilmektedir. Katılımcıların demografik bilgileri ise aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 3.2. Araştırmaya Katılan Annelerin Demografik Bilgileri

	Yaş	Eğitim Durumu	Gelir Düzeyi	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Çocukların Yaşları	Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların Yaşları	İstismar Edici Tutum
K1	38	İlkokul	1000-2000	Evli	2	7-9	7	Evet
K2	38	İlkokul	1000-2000	Evli	3	4-8-10	10	Evet
K3	36	Lise	2000-3000	Evli	2	4-7	7	Evet
K4	31	Lise	2000-3000	Evli	1	6	6	Hayır
K5	34	Lise	2000-3000	Evli	1	10	10	Evet
K6	38	İlkokul	1000-2000	Evli	3	7-11-14	11	Hayır
K7	41	Lise	2000-3000	Evli	1	10	10	Evet
K8	44	Lise	2000-3000	Evli	4	6-9-11-13	9	Hayır
K9	38	Ortaokul	1000-2000	Evli	2	7-11	7	Hayır
K10	27	Lise	2000-3000	Evli	2	4-7	7	Evet
K11	45	İlkokul	1000-2000	Evli	1	9	9	Hayır
K12	48	Lise	1000-2000	Evli	2	9-14	9	Hayır
K13	44	Lise	1000-2000	Boşanmış	1	11	11	Evet
K14	38	İlkokul	2000-3000	Evli	2	10-19	10	Hayır
K15	31	İlkokul	2000-3000	Evli	2	10-13	10	Evet
K16	31	Lise	2000-3000	Evli	1	6	6	Evet
K17	34	Ortaokul	1000-2000	Boşanmış	1	11	11	Hayır

* Gizliliği korumak amacıyla katılımcılar kodlarla tanımlanmıştır.

Tabloda görüldüğü gibi, katılımcı grubunun istismara maruz bırakıp bırakmama değişkenine göre dağılımında annelerin 9’u çocuklarını istismara maruz bırakırken, 8’i ise istismara maruz bırakıcı eylemde bulunmamaktadır. Annelerin tümü düşük sosyo-ekonomik gelir düzeyinde yer almakta olup, yaşları 27-48 arasında, toplam çocuk sayıları 1-4 arasında değişmektedir. Katılımcıların tamamladıkları en yüksek eğitim düzeyi lisedir. Katılımcıların iki tanesi boşanmış olup, diğerleri evli ve eşleriyle birlikte yaşamaktadır.

Katılımcıların hiçbiri hâlihazırda psikolojik destek sürecinden geçmemektedir. Annelerin araştırmaya dahil edilen çocuklarının yaşları 6-11 arasında değişmektedir. Uyarlaması yapılan envanterin orijinalinde, örneklem grubunun üst yaş limiti çocuğu 11 yaşında olan ebeveynlerle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada da söz konusu üst limit, envanter Türkçeye uyarlanırken dikkate alınmıştır. Dolayısıyla, envanter aracılığıyla belirlenen katılımcıların çocuklarının üst yaş limiti 11 olarak belirlenmiştir. Söz konusu yaş kriterine bağlı olarak da anneler, çocukları ilkokula giden ve yaşları 6-11 arasında olanlar arasından seçilmiştir.

Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Annelerin Ölçüm Araçlarından Aldığı Puanlar

	Yetişkin - Ergen Ebeveynlik Envanteri'ne Ait Bulgular						Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği'ne Ait Bulgular				
	Çocuklardan Beklentiler	Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati	Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı	Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları	Çocukların Güç ve Bağımsızlığı	Genel Bilgiler	Fiziksel İstismar	Duyusal İstismar	Cinsel İstismar	İhmal	
K1	5	3	4	5	5	3,50	3,17	2,53	3,13	3,75	
K2	6	2	5	5	2	2,58	2,00	2,53	2,25	2,00	
K3	1	1	3	1	3	3,00	2,83	3,13	2,88	3,75	
K4	10	7	8	7	7	2,42	2,33	2,13	2,00	2,50	
K5	7	2	6	3	7	2,25	2,50	2,27	2,25	2,75	
K6	5	4	6	4	8	3,75	1,17	1,67	1,63	1,75	
K7	3	2	6	5	2	2,67	2,50	2,80	3,13	3,25	
K8	5	4	5	5	4	3,25	2,33	2,93	2,38	3,75	
K9	5	5	7	4	4	2,67	2,33	2,13	2,13	2,50	
K10	4	2	4	2	5	2,83	2,83	2,73	2,13	2,75	
K11	5	5	7	4	4	2,67	2,33	2,13	2,13	2,50	
K12	5	4	7	7	6	2,50	2,83	2,60	2,38	2,75	
K13	7	1	6	3	3	2,83	2,00	2,07	2,25	3,00	
K14	8	5	8	8	4	2,58	2,33	1,80	3,00	2,75	
K15	3	1	6	3	3	2,67	2,50	2,53	2,88	2,75	
K16	3	1	5	3	1	3,42	3,17	3,00	3,00	3,00	
K17	7	5	7	7	7	2,42	2,17	2,07	3,13	2,50	

Tablo 3.3.' te nitel görüşmelerin yapıldığı katılımcıların “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri” ve “Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği”nden aldıkları puanlara ait bilgileri yer almaktadır. Ölçeklere ait puanlamalar alt boyutların her biri için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nde 1-4 istismar edici

tutum ve davranışları, 4-7 genel popülasyonun ebeveynlik uygulamalarını, 7-10 ilgili ve empatik yaklaşımları temsil etmektedir. Bu doğrultuda, K1, K2, K3, K5, K7, K10, K13, K15 ve K16 kodlu katılımcıların istismar ve ihmal düzeyi yüksek grupta yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların ölçeğin hangi alt boyutları bakımından yüksek risk grubunu temsil ettikleri incelendiğinde: K1 kodlu katılımcının *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* ve *Disiplin aracı olarak fiziksel cezanın kullanımı* alt boyutlarında; K2 kodlu katılımcının *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* ve *Çocukların güç ve bağımsızlığı* alt boyutlarında; K3 kodlu katılımcının *Çocuklardan beklentiler*, *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* ve *Ebeveyn-Çocuk rol sorumlulukları* alt boyutlarında; K5 kodlu katılımcının *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* ve *Ebeveyn-Çocuk rol sorumlulukları* alt boyutlarında; K7 kodlu katılımcının *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* ve *Çocukların güç ve bağımsızlığı* alt boyutlarında; K10 kodlu katılımcının *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati*, *Disiplin aracı olarak fiziksel cezanın kullanımı* ve *Ebeveyn-Çocuk rol sorumlulukları* alt boyutlarında; K13 kodlu katılımcının *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati*, *Ebeveyn-Çocuk rol sorumlulukları* ve *Çocukların güç ve bağımsızlığı* alt boyutlarında; K15 ve K16 kodlu katılımcıların ise *Çocuklardan beklentiler*, *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati*, *Ebeveyn-Çocuk rol sorumlulukları* ve *Çocukların güç ve bağımsızlığı* alt boyutlarında yüksek risk grubunu temsil etmektedir.

Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği'nin puanlamalarında ise, istismarla ilgili farkındalık düzeyi "1.00- 1.79 arası çok düşük", "1.80- 2.59 arası düşük", "2.60- 3.39 arası orta", "3.40-4.19 arası yüksek", "4.20-5.00 arası çok yüksek" olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda, *Genel Bilgiler* alt boyutunda K2, K4, K5, K12, K14 ve K17 kodlu katılımcıların, *Fiziksel İstismar* alt boyutunda K2, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15 ve K17 kodlu katılımcıların, *Duygusal İstismar* alt boyutunda K1, K2, K4, K5, K6, K9, K10, K11, K13, K14, K15, K17 kodlu katılımcıların, *Cinsel İstismar* alt boyutunda K2, K4, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13 kodlu katılımcıların, *İhmal* alt boyutunda ise K2, K4, K6, K9, K11, K17 kodlu katılımcıların istismarla ilgili farkındalık düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

3.3.3. Veri toplama araçları

Çalışmanın katılımcı grubunu oluşturan annelerin belirlenebilmesi için araştırmacı tarafından Türkçeye uyarlanan "Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri" kullanılmıştır. Bunun yanında, katılımcıların istismarla ilgili farkındalık düzeylerini ortaya koymak

amacıyla, Ünal (2017) tarafından geliştirilen “Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği”nden faydalanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşımda veri toplama süreci, fenomeni deneyimleyen bireylerle yapılan derinlemesine görüşmelerle yürütülmektedir. Aynı zamanda, görüşmelerde katılımcıların fenomeni nasıl deneyimledikleri detaylandırılmıştır (Creswell, 2015). Bu çalışmada, görüşme soruları oluşturulurken ilgili alanyazındaki kuramsal ve uygulamalı araştırmalardan faydalanılmıştır.

İstismar edici çocuk yetiştirme tutumlarında pek çok risk faktörünün etkisi vardır. Ancak sosyo-ekonomik gelir düzeyinin ve eğitim düzeyinin düşüklüğü, istismarın en yaygın risk faktörlerindedir (Erkan ve Toran, 2004; Müderrisoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut, 2014). Araştırmanın katılımcı grubu belirlenirken bu faktörler dikkate alınmıştır. Katılımcı grubunun belirlenmesi sonrası, veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Bu teknik bağlamında, araştırmacı görüşme sorularını önceden hazırlar; fakat görüşme esnasında katılımcılara belirli noktalarda esneklik sunarak belirlenen sorular üzerinde yeniden düzenlemeler yapma imkânına sahiptir (Ekiz, 2009). Bu araştırmanın görüşme soruları uzmanlar tarafından incelenip onaylanmış, sonrasında hazırlanan soruların işleyip işlemediğini gözlemlemek amacıyla pilot çalışma gereği istismar edici çocuk yetiştirme tutumuna sahip olan 4 ve istismar edici çocuk yetiştirme tutumuna sahip olmayan 4 anne ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler sonrası sorular yeniden yapılandırılarak fenomene ilişkin veri sağlamayan sorular dışarıda bırakılmıştır. Ayrıca, fenomene dair veri zenginliğine ulaşmak amacıyla yeni sorular eklenmiş ve sorulara son hali verilmiştir. Görüşmeler gönüllü olarak görüşmeyi kabul eden ebeveynlerle uygun zaman ve yer belirlenerek yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

3.3.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırma kapsamında hazırlanmış olan demografik bilgi formu, “cinsiyet, yaş, eğitim durumu, sosyo-ekonomik gelir düzeyi, medeni durum, çocuk sayısı, çocukların yaşları, istismar edici tutuma sahip olup olmama durumu, psikolojik destek alıp almama durumu” değişkenlerinden oluşmaktadır.

3.3.3.2. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanteri

Bavolek ve Keene tarafından 1999 yılında geliştirilen, 2017 yılında revize edilen “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri (Adult-Adolescent Parenting Inventory (AAPI-

2.1)” araştırmacı tarafından bu çalışmanın birinci aşaması kapsamında Türkçeye uyarlanmıştır. Envanter, 5’li likert tipi (Kesinlikle Katılıyorum/ Katılıyorum/ Kararsızım/ Katılmıyorum/ Kesinlikle Katılmıyorum) bir ölçüm aracı olup 40 sorudan oluşmaktadır. Uygulamalarda katılımcılardan kendi ebeveynlik tutum ve uygulamalarını en iyi yansıttığını düşündüğü seçeneği işaretlemeleeri beklenmektedir. Envanterin puanlanması “Kesinlikle Katılıyorum=1, Katılıyorum=2, Kararsızım=3, Katılmıyorum=4, Kesinlikle Katılmıyorum=5” şeklindeedir. Envanterden elde edilen sonuçlar, “düşük/ orta/ yüksek” düzeyde istismar ve ihmal edici ebeveyn tutumlarını ve ocuk yetiştirme davranışlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, bu envanter, ocuk yetiştirmedeki güçlü ve zayıf yanların değerlendirilmesinde faydalanılabilecek bir ölçüm aracıdır. Envanterin uygulanması yaklaşık 20 dakika sürmektedir. Kk gruplara uygulanabildiği gibi, bireysel olarak da uygulanabilir. Amaç tarama yapılarak risk grubu ailelerin belirlenmesidir. Envanterin puanlanması 1’den 5’e derecelendirilerek yapılmaktadır. Yüksek puanlar olumlu ebeveyn tutumlarını ifade ederken, düşük puanlar istismar içeren riskli davranışlarla ilişkilendirilmektedir.

3.3.3.3. Ebeveynlerin ocuk ihmal ve istismarı farkındalık lği:

Bu lk, ebeveynlerin ocuk ihmal ve istismarına ilişkin farkındalıklarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. lk, likert tipi olup, Genel Bilgiler”, “Fiziksel İstismar”, “Duygusal İstismar”, “Cinsel İstismar” ve “İhmal” olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. 45 maddeden oluşan ölçüme aracında değerlendirmeler “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” ifadeleri üzerinden yapılmaktadır. Genel Bilgiler Alt lği’nin faktör yükleri .555 ile .628, Fiziksel İstismar Alt lği’nin faktör yükleri .509 ile .803, Duygusal İstismar Alt lği’nin faktör yükleri .552 ile .819, Cinsel İstismar Alt lği’nin faktör yükleri .593 ile .671, İhmal Alt lği’nin faktör yükleri .823 ile .898 arasında değişmektedir. lğin test tekrar test korelasyon katsayısı 0,80 olarak hesaplanmıştır. lğin alt boyutlarına ait Cronbach Alfa katsayısı .65 ile .90 arasında değişmektedir. Ebeveynlerin ocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıkları, puanlamalarda “1.00- 1.79 arası çok düşük”, “1.80- 2.59 arası düşük”, “2.60- 3.39 arası orta”, “3.40-4.19 arası yüksek”, “4.20-5.00 arası çok yüksek” olarak sınıflandırılmaktadır (nal, 2017).

3.3.3.4. Yarı yapılandırılmış görüşme formu

Araştırmada, annelerin istismar edici olan ve olmayan çocuk yetiştirme tutum ve davranışları hakkında derinlemesine bilgi edinilmesi ve kültüre özgü kodların neler olduğunun derinlemesine betimlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırılan olguların istismar edici olan ve olmayan çocuk yetiştirme tutumlarına yansımalarını görebilmek adına araştırmacı tarafından açık uçlu sorulardan oluşan “Görüşme Soru Listesi” hazırlanmıştır.

Görüşme soruları hazırlanırken ebeveynlik ve istismar edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına ilişkin, ilgili alanyazından faydalanarak her bireyin kendi deneyimleri yoluyla yapılandığı anlamın ortaya çıkarılmasına dikkat edilmiştir. Hazırlanan ilk görüşme soru listesinin kullanılabilirliği ve işlevliliği pilot çalışma ile test edilmiştir. Pilot çalışmada işlemediği ve amaca hizmet etmediği belirlenen sorular kapsam dışı bırakılarak, sorular amaca en iyi hizmet edecek şekilde revize edilmiştir. Bireysel görüşmeler esnasında, katılımcılara açık-uçlu sorular yöneltilmiş olup, ihtiyaç durumunda ‘biraz daha açar mısınız’, ‘örneklendirebilir misiniz’ gibi sondaj sorularla “Görüşme Soru Listesi” desteklenmiştir.

3.3.4. Verilerin toplanması

Bu araştırmada, karma yöntem araştırmaları içinde en çok tercih edilen, “görüşme tekniği”nden faydalanılmıştır (Creswell, 2013). Nitel araştırmalardaki görüşmelerin en güçlü özelliği, görülemeyenler hakkında bilgi edinirken, görülenler hakkında ise alternatif açıklamaların yapılabilmesidir. Alternatif açıklamalar, beklenmedik rastlantısal öğrenmelerin zeminini oluşturması bakımından kıymetlidir. Aynı zamanda, bir durumun belirleyicileri olan nedenlere doğrudan yahut dolaylı açıklamalarla erişebilme olanağı sağlanır (Glesne, 2013).

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış “Görüşme Soru Listesi” aracılığıyla katılımcılarla uygun yer ve zamanda yapılan görüşmelere ait ses kayıtları, herhangi bir ifadeyi ya da kelimeyi tekrar dinlemede ve alıntı yapmada oldukça kullanışlı olmanın yanında, analiz sürecinde temaların (kategorilerin) tanımlanmasına ve değişik biçimlerinin oluşturulmasına yardımcı olması bakımından önemlidir. Görüşmeler esnasında katılımcılara görüşmenin gizlilik ilkesine dayalı gerçekleştiği ve isimlerinin paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Görüşmelerde ses kaydı alınmasının yanında, araştırmacı tarafından gözlemlenen, katılımcıya ait üslup ve beden dili gibi unsurlar not alınmıştır.

3.3.5. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması

Nitel araştırmalarda araştırmacı veri analizi boyunca katılımcıların ifadelerine bağlı kalmaktadır. Bununla birlikte, görüşmelerin araştırmacı tarafından yazıya dökülmesi araştırmacının veriye hâkimiyetini güçlendirmektedir. Dolayısıyla, yürütölen araştırmada ses kaydına alınan görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından yazıya aktarılmıştır. Bu süreçte, ilk olarak ses kayıtları araştırmacı tarafından birçok kez dinlenmiş ve herhangi bir kodlama yapmadan, yazıya dökölen metinler üzerinde çoklu okumalar yapılmıştır. Bu adım, araştırmacının veri aşınalığını kolaylaştıran bir faktördür. Ayrıca süreçte ne konuşulduğuna, dilin kullanımına ve bağlama ilişkin memolar alınmıştır. Bir sonraki adımda, memolara yoğunlaşılarak betimleyici (söylemlerin temel anlamları), dilbilimsel (duraksamalar, tonlamalar, vurgular vb. gibi) ve kavramsal (yorumlar) keşif notları alınmıştır.

Verilerin toplanması sonrası anlamlandırılmasında, temelini farklı ekollerden alan pek çok analiz basamağı mevcuttur. Bu araştırma, klasik betimleyici metotlardan biri olan Giorgi'nin "betimleyici fenomenolojik analiz" yöntemiyle yapılmıştır. "Betimleyici fenomenolojik analiz" metodunun adımları, Giorgi ve Giorgi (2008) tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

1. Fenomenolojik bakış açısıyla, görüşmelerden elde edilen transkriptlerin/metinlerin okunarak, fenomenin bütününe ilişkin bir izlenime ulaşılması: İlk adımda, fenomenin bütününe dair bir izlenim oluşturulabilmesi için, yazıya aktarılan görüşme metinlerinin tekrar tekrar detaylı bir şekilde okunmasıdır. Bu aşamada, araştırmacı konuyla ilgili kendi düşünce, değer ve yargılarını mümkün olduğunca askıya alır ve öncelikli olarak katılımcıların deneyimlerine odaklanır. Bu çalışmada, araştırmanın konusuna dair sahip olunan önceki bilgiler askıya alınmış, içerik tekrar tekrar okunmuş ve fenomene dair genel bir izlenim edinilmeye dikkat edilmiştir.
2. Bütünün farklı yönlerini ortaya koyan anlam birimlerini ayırt etmek: Bu aşamada, metin daha küçük bileşenlere ayrılır. Araştırmanın konu ve kapsamı dikkate alınarak, anlamlı olduğu düşünölen duygu, düşünce, davranış vb. kavramlar belirlenir ve her biri metin üzerinde işaretlenir. Bu işaretlemenin esasını metnin içinde hissedilen anlam geçişleri oluşturmaktadır (Giorgi ve Giorgi, 2003). Bu adımda da örtük anlama sahip duraksamalar, boşluklar vb. göz önünde bulundurulur. Bu çalışmada, bir önceki aşamada olduğu gibi bu kısımda da,

transkriptlerin tümü tekrar okunarak anlam birimleri çıkarılmış; metindeki anlam geçişlerine dikkat edilmiş, bunların fark edildiği her yerde cümlenin sonuna “ / ” işareti konulmuştur. Böylelikle, metin anlam birimlerine ayrılmıştır.

3. Her anlam biriminin psikolojik anlamlılığının ortaya konulması: Bu aşamada, anlam birimleri arasında psikolojik olarak anlam taşıdığı düşünülen birimler belirlenir. Bu doğrultuda, metinler tekrar tekrar okunur ve fenomenolojik indirgeme yöntemi ile yapılan dönüştürmelerle fenomeni oluşturan temel bileşenler daha genel bir şekilde anlamlandırılır. Bununla birlikte, daha genel anlamlandırmaların yapıldığı bu adımda, verinin özünden uzaklaşmadan, yalnızca psikoloji teorilerine odaklanılarak yorumlamalar yahut yoğun soyutlamalar yapılmamalıdır. Bu aşama, temelinde üç amacı barındırır. İlki katılımcıların ifadelerindeki görünür malzemeyi ön planda tutarak, örtük olan anlamların keşfedilmesidir. İkincisi, ifade edilen durumun aslında daha genel bir olguyu temsil ettiği düşünülerek söz konusu genel duruma yönelmedir. Üçüncüsü ise, anlatımların içeriği izin verdiğiince, var olan durumun psikolojiyle ilişkili yönlerini açığa çıkarmaktır. Buradaki en önemli hususlardan biri, bu adımlar gerçekleştirilirken kuramsal jargonlarla etiketlemelerden kaçınılması gerekliliğidir (Giorgi ve Giorgi, 2003). Söz konusu adımlar, bir tablo üzerinde yapılır. Tabloda, katılımcılara ait ifadeler tablonun en solundaki sütuna yerleştirilir. Ortadaki ve sağdaki sütunlarda ise, araştırmacı tarafından yapılan fenomenolojik indirgemeler aracılığıyla gerçekleştirilen dönüştürmelere yer verilir. Bu doğrultuda, tablonun solunda yer verilen kişiye ait anlatımlar, ikinci sütunda kişinin kullandığı kelimeleri içerir şekilde üçüncü tekil şahıs anlatımla özetlenir. Son olarak da, özet anlatımların her biri dönüştürmelere tabi tutularak son sütuna yerleştirilir. Kaç tane dönüştürme yapılacağı konusunda sınır bulunmamakla birlikte, Giorgi stili araştırmalarda genellikle bir veya iki tane dönüştürmenin yapıldığı görülmektedir (Giorgi ve Giorgi, 2003; 2008 ve Langdrige, 2007) .
4. Deneyimlenen fenomenin genel yapısının ortaya konması: Bu adımda, katılımcıların deneyimleri hem kendi içinde hem de diğer katılımcıların deneyimleriyle birlikte sentezlenir. Kişinin deneyimlerindeki tüm psikolojik anlam birimleri sentezlenir, kısa bir kronolojik açıklamaya dönüştürülerek, var olan durum “bireysel yapısal betimleme (individual structural description)” olarak ortaya konur.

Son olarak, her bir katılımcıya ait bireysel yapısal betimlemeler karşılaştırılarak değişmeyen özellikler tespit edilir; böylece “genel yapısal betimleme (general structural description)” adı verilen fenomenin özünü temsil eden esas özellikler açığa çıkarılır. Diğer taraftan, böylesi bir genel açıklamaya her zaman ulaşmak mümkün olmayabilir. Bu gibi durumlarda birden fazla genel yapısal açıklamanın yapılması mümkündür. Araştırmanın sonuç kısmında ise, yapılan analizler alanyazınla ve araştırmacıya ait kişisel açıklamalarla karşılaştırmalı bir şekilde sunulur.

Verilerin analizi sürecindeki kodlama aşamasında düşünceleri ve fikirleri kaydetmek önemlidir. Zira çalışmayla ilgili önemli fikirler ve detaylar zamanla kaybolabilir. Analitik hatırlatma notları olarak da tanımlanan, kayıt tutma eylemi, hem söz konusu kaybın önüne geçer, hem de araştırmacıyı tekrarlayan analizler yapmaktan alıkoyar (Tracy, 2013). Analitik hatırlatma notları, verilerimiz hakkında kendimizle yaptığımız konuşma alanlarıdır (Clarke, 2005). Bu notlar genellikle kodların anlamına ve kodlar arasındaki bağlantılara odaklanır (Tracy, 2013). Strauss’a göre (2003) analitik hatırlama notları, araştırmacıya veri toplama ve veri analizi sürecine ilişkin kişisel düşüncelerini ve izlenimlerini belgeleme imkânı sunar. Araştırmacı veri toplama aşamasında, sahada gözlemlediklerini, katılımcılarla etkileşimini ve veri toplama sürecindeki deneyimlerini not eder. Veri analizi aşamasında ise, kodlar ve bunların anlamlarına; kodlar, kategoriler ve temalar arasındaki ilişkilere ilişkin analitik hatırlama notları tutulur.

Bu çalışmada, katılımcı grubuyla yapılan bireysel görüşmelerin yazıya dökülmesiyle elde edilen metinler, “MAXQDA” bilgisayar programı kullanılarak çözümlenmiştir. Tema, alt tema ve kodlara ilişkin, katılımcıların kendi deneyimlerini kendi ifadeleri ile anlattığı alıntılara bulgular bölümünde yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar ise alanyazın çerçevesinde tartışılarak sonuç bölümünde sunulmuştur.

3.3.6. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği

McMillan (2000)’e göre, nitel araştırmaların değerlendirilmesinde kullanılan en önemli ölçüt, araştırmadan elde edilen verilerin, veri analizi ve sonuçlarının inanılır ve güvenilir olmasıdır. Bu durumun belirleyicisi ise araştırmanın geçerlik ve güvenilirlik değerleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitel araştırmalarda gerek kurgulanış gerekse veri

toplama sürecindeki farklılıklar dolayısıyla, geçerlik ve güvenilirlik ölçütleri nicel araştırmalardan farklıdır.

Nitel araştırmada geçerlik, araştırmacının araştırdığı olguyu var olduğu şekliyle, tarafsız bir biçimde gözlemlemesidir. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler sonrası elde edilen paylaşımlardan yapılan birebir alıntılar geçerliliğin sağlanmasında önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada araştırmacının geçerliliği, kodların ve kategorilerin elde edildiği katılımcıların görüşlerinden birebir alıntılar yapılarak sağlanmıştır.

Güvenirlik ise, olayların farklı gözlemciler tarafından aynı zamanda başlanarak ya da aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda yapılarak aynı kategori ile ilişkilendirilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bununla birlikte, ham verilerin kodlara ve kategorilere dönüştürülmesi işleminin alanda uzman kişilerce yapılması önemlidir. İç geçerlik ise; verilere eleştirel bir gözle bakılarak sonuçların gerçeğe uygun olup olmadığının kontrol edilmesidir. Bu çalışmada iç geçerlik, ham verilerin ve analizlerinin psikolojik danışmanlık alanında çalışmalar yürüten, nitel araştırma deneyimleri bulunan akademisyenler tarafından incelenip geri bildirim alınmasıyla sağlanmıştır. Nitel araştırmalarda dış geçerlik ise, nicel araştırmalardakine benzer şekilde sonuçların genellenebilir oluşu ile ilişkilidir. Bu sebeple, doğrudan alıntılara yer verilmesi ve amaçlı örneklemenin kullanılması dış geçerliliğin sağlanmasında önemsenmektedir. Diğer taraftan, iç güvenilirlik, verilerin benzer süreçlerle toplanması, verilerin kodlanmasında tutarlı olunması, verilerin sonuçlarla ilişkisinin kurulması iken; dış güvenilirlik, dışarıdan bir uzmanın araştırmada ulaşılan yargı, yorum ve önerileri ham verilerle karşılaştırıp teyit etmesidir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu çalışmada geçerlilik, güvenilirlik ve etik koşulların sağlanmasında gerekli önlemler alınmıştır. Bu bağlamda, yapılan görüşmelerin yazılı dökümü ve genel özetiyle ilgili katılımcılarla iletişime geçilerek izin ve onaylar alınmıştır. Veri analizi aşamasında kodlamalar gerçekleştirilirken, yazılı dökümlerden seçilen 5 görüşme, bağımsız bir uzman olarak tez danışmanı ve doktora düzeyinde nitel araştırma dersi almış olan psikolojik danışmanlık alanındaki 3 uzman tarafından kodlanmış olup, yapılan kodlamalar karşılaştırılmıştır.

3.3.7. Araştırmacının rolü

Nitel araştırmanın merkezini katılımcı grubu ve araştırmacının kendisi oluşturmaktadır (Patton, 2002). Bu çalışmada, ocuk yetiştirme tutum ve davranışlarının belirleyicilerinden birinin annelerin kendi kültürel kaynakları olduğu ve söz konusu kaynakların anne-ocuk ilişkisinin dinamiklerini oluşturduğu varsayımıyla ve araştırmacının kendi ilişki deneyimleri ve klinik gözlemleriyle şekillenmiştir. Dolayısıyla, araştırmacı istismar edici tutum ve davranışlara sahip olan ve olmayan annelerin söz konusu tutum ve davranışlarının belirleyicileri ve ilişkiye yansımaları konusunda fikir sahibidir. Araştırmacının psikolojik danışman kimliği (lisans ve yüksek lisans düzeyinde) ve psikolojik analizden (2 yıl) geçmiş olması araştırma boyunca kendi duygu ve düşüncelerini kontrollü bir şekilde geri planda tutarak nesnelliği sağlamasını kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan, araştırmacının öznel deneyimleri, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarında destekleyici bir zemin oluştururken, farklı araştırmacıların (tez danışmanlarının, ilgili alan uzmanları) görüşlerinden yararlanılarak nesnelliğin korunmasında hassas olunmuştur.

Araştırmacının akademisyen olması, nitel ve nicel araştırmalar üzerine yüksek lisans ve doktora derslerini tamamlaması ve konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapmış olması, nitel ve nicel datalara hâkim olmasına ve analizleri mümkün olduğunca hatadan arınık bir şekilde yapmasına katkı sağlamıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, karma araştırma desenlerinden biri olarak kullanılan gömülü desen doğrultusunda ilk önce nicel aşamaya dair bulgular, sonrasında ise nitel aşamaya dair bulgulara yer verilmiştir. Nicel aşaması ilişkisel tarama yöntemi kullanılarak planlanan araştırmada istismar edici ebeveyn tutumlarını belirlemeye yönelik “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri” nin Türkçeye uyarlaması yapılmıştır. Araştırmanın nitel aşamasında ise “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri” uygulanarak, elde edilen puanlar doğrultusunda, istismar edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlara sahip olan ve olmayan annelerle yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler yapılmış ve analiz edilmiştir.

4.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamında Türkçeye uyarlaması yapılan Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin uyarlanması sürecinde elde edilen veriler ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

4.1.1. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanteri dilsel eşdeğerliğine ilişkin bulgular

Çalışmada öncelikli olarak envanterin sahibiyle elektronik posta yoluyla iletişime geçilerek gerekli izin alınmıştır. Envanterin Türkçeye uyarlanması aşamasında, ilk olarak çeviri-tekrar çeviri yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, envanter Marmara Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalı’nda görevli 5 öğretim elemanı tarafından ayrı ayrı Türkçeye çevrilmiş ve bu çeviriler arasından orijinal maddeleri en iyi ifade ettiği düşünülen maddeler tercih edilmiştir. Ardından, envanter İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalı’nda görevli üç öğretim elemanına gönderilerek İngilizceye çevrilmiştir. Bir sonraki adımda, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında uzman 3 kişiyle bir araya gelinerek envanterdeki her bir madde için eldeki çevirilerin, orijinal metne uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Öneriler doğrultusunda envanterde gerekli görülen değişiklikler yapılarak Türkçe formuna son şekli verilmiştir. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri Dilsel Eşdeğerliğine yönelik yapılan analiz sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.1. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri Dilsel Eşdeğerlik Sonuçları

Uygulama	N	x	Ss	r
Türkçe Form	41	140,6	16,1	.81**
İngilizce Form	41	139,9	14,2	

**p < .01

Tablo 4.1.' de görüldüğü gibi, Türkçe Form ile İngilizce Form puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan $p < .05$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=0,81$; $p < .01$).

4.1.2. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bulgular

Bu bölümde Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin geçerlik ve güvenilirlik analizlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Envanterin Türkçeye uyarlanmış formunun yapı geçerliğini belirlemek amacıyla model-veri uyumu üzerine kurulmuş olan doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi yapılması için örneklemin yeterli ve uygun olduğunu belirlemek adına Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Sphericity testleri kullanılmıştır. Bartlett Sphericity testi, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini belirlemeye yöneliktir. Analizin sonucu, 0.00 olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=6320.973$; $p < .001$). KMO testi ise örneklem büyüklüğünün uygunluğuyla ilgilidir. KMO katsayısının 1'e yaklaşması verilerin analize uygun olduğuna, 1 olması ise mükemmel uyuma işaretler. Envanterin KMO değeri .91,8 olarak kabul edilebilir sınır olan .60'ın üzerindedir. Alan yazın ve uzman görüşleri incelendiğinde, KMO ve Bartlett Sphericity testinden elde edilen bulgular, örneklem büyüklüğünün yeterli, verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2006).

4.1.2.1. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin geçerliğine ilişkin bulgular

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin beş boyutlu ve 40 maddeli orijinal formundaki yapısını değerlendirmek üzere doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüt bağıntılı geçerlik analizi yapılmıştır. Analizlerde Mplus 6.12 programından faydalanılmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizi sürecinde geçerliğe ilişkin çeşitli model uyum indeksleri elde edilir. Uyum indekslerinin kuramsal model ile gerçek veriler arasındaki uyumu değerlendirmede birbirlerine göre güçlü ve zayıf yönlerinin olması nedeniyle modelin

uyumunun ortaya konulması için birçok uyum indeksinin kullanılması önerilir. Thompson (2002)'a göre, doğrulayıcı faktör analizinde model-veri uyumuyla ilgili en çok kullanılan dört uyum istatistiği bulunmaktadır. Bunlar ki-kare (χ^2), normlaştırılmış uyum indeksi (normed fit index; NFI), karşılaştırılmış uyum indeksi (comperative fit index; CFI) ve kestirim hatası kareler ortalamasının kareköküdür (root mean squared error of approximation; RMSEA). Bu değerlerin yorumlanmasında izlenecek ölçütler şu şekildedir:

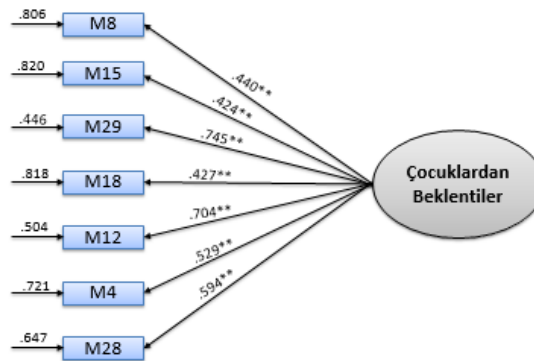
Kabul edilebilir uygunluk derecesi çeşitli kaynaklara göre farklılık göstermekle birlikte χ^2 ve Sd için, standart bir yorum bulunmamakta olup genel kural, küçük değerlerin daha iyi bir uygunluk gösterdiği şeklindedir. χ^2 /Sd indeksinin, makul bir uyum derecesine sahip olabilmesi için beşten küçük olması, GFI, CFI, NFI, NNFI değerlerinin .90 ya da üzerinde olması, AGFI değerinin ise .80 ya da üzerinde olması beklenmektedir (Brown, 2006; Wang ve Wang, 2012). RMSEA değerinin .05 ve altında olması mükemmel uyum, .08 ve altında olması ise kabul edilebilir uyum olarak değerlendirilmektedir (Büyüköztürk, 2006; Tavşancıl, 2006). Bununla birlikte, Harrington (2009)'a göre, ölçek maddelerine ait faktör yüklerinin 0.30'un altında olmaması beklenir.

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin "Çocuklardan Beklentiler", "Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati", "Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı", "Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları", "Çocukların Güç ve Bağımsızlığı" alt boyutlarının her biri için uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının uyumuyla ilgili istatistikler aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 4.2. Çocuklardan Beklentiler Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri

Uyum Parametresi	Mükemmel Uyum Ölçütü	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütü	Araştırma Bulgusu	Sonuç
χ^2 /sd	$0 \leq \chi^2 /sd \leq 3$	$03 \leq \chi^2 /sd \leq 5$	2.92	Mükemmel uyum
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .10$	.06	İyi uyum
NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI \leq .95$	.94	İyi uyum
NNFI	$.95 \leq NNFI \leq 1.00$	$.90 \leq NNFI \leq .95$	.94	İyi uyum
CFI	$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$	.96	Mükemmel uyum
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$	.95	Mükemmel uyum
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$	.93	Mükemmel uyum
SRMR	$.00 \leq SRMR \leq .05$	$.05 \leq SRMR \leq .08$	.03	Mükemmel uyum

Tablo 4.2'ye göre, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeks sonuçları, model ve veri arasında yer alan uyumun yeterli olduğunu göstermektedir. χ^2/df oranının değeri 2.92, NFI değeri .94, NNFI değeri .94, CFI değeri .96, GFI değeri .95, AGFI değeri .93, RMSEA değeri ise, .06 ve SRMR değeri .03 olarak çıkmıştır. Tüm bu elde edilen değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

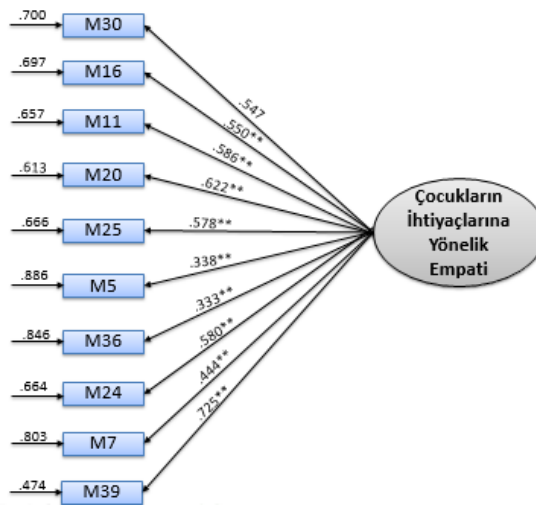
Şekil 4.1. Çocuklardan Beklentiler Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

Şekil 4.1.'de görüldüğü üzere faktör yükleri .42 ile .74 arasında değişmektedir. Bu değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.3. Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri

Uyum Parametresi	Katsayısı
χ^2 /sd	2.53
RMSEA	.05
NFI	.92
NNFI	.91
CFI	.94
GFI	.90
AGFI	.91
SRMR	.03

Tablo 4.3.'e göre, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeks sonuçları, model ve veri arasında yer alan uyumun yeterli olduğunu göstermektedir. χ^2 /df oranının değeri 2.53, NFI değeri .92, NNFI değeri .91, CFI değeri .94, GFI değeri .90, AGFI değeri .91, RMSEA değeri ise, .05 ve SRMR değeri .03 olarak çıkmıştır. Tüm bu elde edilen değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.2. Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

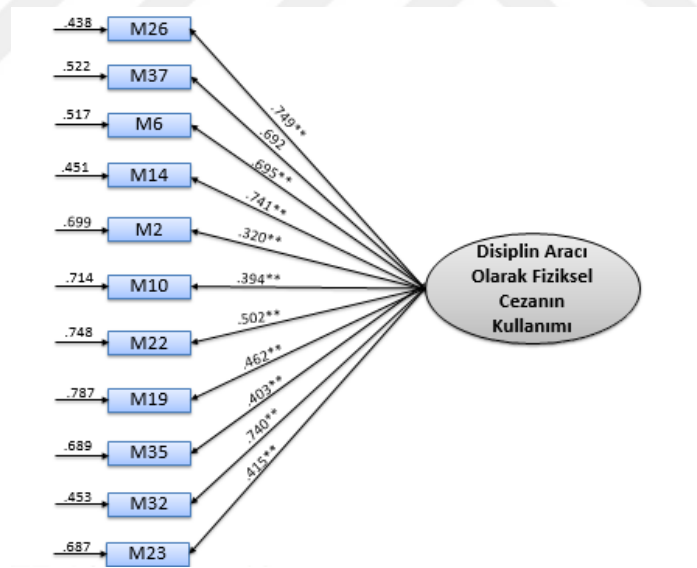
Şekil 4.2.'de görüldüğü üzere faktör yükleri .33 ile .72 arasında değişmektedir. Elde edilen bu değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.4. Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri

Uyum Parametresi	Katsayısı
χ^2 /sd	3,13
RMSEA	.06
NFI	.89
NNFI	.90
CFI	.91
GFI	.91
AGFI	.91
SRMR	.04

Tablo 4.4.'e göre, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeks sonuçları, model ve veri arasında yer alan uyumun yeterli olduğunu göstermektedir. χ^2/df oranının değeri 3.13, NFI değeri .89, NNFI değeri .90, CFI değeri .91, GFI değeri .91, AGFI değeri .91, RMSEA değeri ise, .06 ve SRMR değeri .04 olarak çıkmıştır. Elde edilen değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

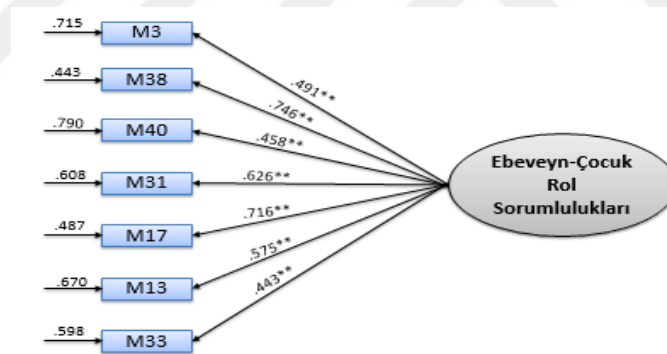
Şekil 4.3. Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

Şekil 4.3.'te görüldüğü üzere, faktör yükleri .32 ile .74 arasında değişmektedir. Elde edilen değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.5. Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri

Uyum Parametresi	Katsayısı
χ^2 /sd	2,49
RMSEA	.06
NFI	.94
NNFI	.92
CFI	.96
GFI	.94
AGFI	.92
SRMR	.03

Tablo 4.5.'e göre, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeks sonuçları, model ve veri arasında yer alan uyumun yeterli olduğunu göstermektedir. χ^2/df oranının değeri 2.49, NFI değeri .94, NNFI değeri .92, CFI değeri .96, GFI değeri .94, AGFI değeri .92, RMSEA değeri ise, .06 ve SRMR değeri .03 olarak çıkmıştır. Elde edilen değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

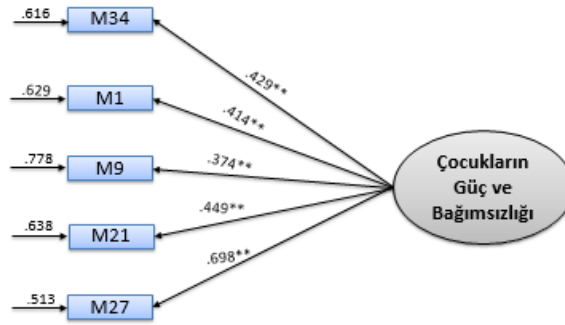
Şekil 4.4. Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

Şekil 4.4.'te görüldüğü üzere, faktör yükleri .32 ile .74 arasında değişmektedir. Elde edilen değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.6. Çocukların Güç ve Bağımsızlığı Alt Boyutu için Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeline İlişkin Uyum Parametreleri

Uyum Parametresi	Katsayısı
χ^2 /sd	2.13
RMSEA	.05
NFI	.89
NNFI	.90
CFI	.91
GFI	.90
AGFI	.91
SRMR	.03

Tablo 4.6.'ya göre, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeks sonuçları, model ve veri arasında yer alan uyumun yeterli olduğunu göstermektedir. χ^2/df oranının değeri 2.13, NFI değeri .89, NNFI değeri .90, CFI değeri .91, GFI değeri .90, AGFI değeri .91, RMSEA değeri ise, .05 ve SRMR değeri .03 olarak çıkmıştır. Elde edilen değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.5. Çocukların Güç ve Bağımsızlığı Alt Boyutu İçin Uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

Şekil 4.5.'te görüldüğü üzere faktör yükleri .37 ile .69 arasında değişmektedir. Elde edilen değerler, model ve veri arasındaki uyumun yeterli olduğunu göstermektedir. Ölçeğin orijinalinde olduğu gibi, her bir alt boyuta ilişkin yapılan doğrulayıcı faktör analizleri sonuçları, envanterin beş faktörlü yapısının iyi uyum düzeyinde olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen doğrulayıcı faktör analizi sonuçları envanterin yapı geçerliliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizleri sonuçları, envanterin beş faktörlü yapısının iyi uyum düzeyinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları envanterin yapı geçerliliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

4.1.2.2. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin ölçüt bağıntılı geçerliğine ilişkin bulgular

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini belirlemek amacıyla, "İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu" ve "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ)" kullanılmıştır. Bu ölçekler, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'ne içerik olarak yakın olduğu düşünülerek belirlenmiştir. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin ölçüt bağıntılı geçerliğini test etmek amacıyla kullanılan ölçekler ile arasındaki korelasyonu belirlemeye yönelik tablo aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 4.7. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri, İFÖ ve AHÇYTÖ Ölçekleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Uygulanan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Analizi Sonuçları

<i>Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri</i>	İstismar Farkındalık Ölçeği	Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği	
		Demokratik tutum ve eşitlik tanıma	Sıkı disiplin
1. Çocuklardan beklentiler	.44	-.66**	.71***
2. Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati	.72***	-	-
3. Disiplin aracı olarak fiziksel cezanın kullanımı	.68*	-	-
4. Ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları	.28	-.70**	.61**
5. Çocukların güç ve bağımsızlığı		.56**	-

**p<.01, ***p<.001

Tablo 4.7.'ye bakıldığında, yapılan korelasyon analizi sonucunda Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri ile İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Pearson momentler katsayısı analizi sonuçları doğrultusunda, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin ikinci, üçüncü ve beşinci alt boyutları ile İstismar Farkındalık Ölçeği arasında istatistiksel açıdan p<.01 ve p<.001 düzeyinde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Envanterin 1. ve 4. alt boyutları için ise

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği'nin "Demokratik tutum ve eşitlik tanıma" alt boyutu ile "Sıkı disiplin" alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Pearson momentler katsayısı analizi sonuçları doğrultusunda istatistiksel açıdan $p < .01$ ve $p < .001$ düzeyinde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu doğrultuda ölçüt geçerliğinin sağlandığını söylemek mümkündür.

4.1.2.3. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin güvenilirliğine ilişkin bulgular

Bu çalışmada YEEE'nin güvenilirliği, iç tutarlılık sayısı (Cronbach Alfa) hesaplanarak elde edilmiştir (Büyüköztürk, 2010; Tavşancıl, 2006). Aynı zamanda, güvenilirlik analizleri kapsamında madde analizleri (madde toplam, madde kalan, madde ayırt edicilik) ve test-tekrar test analizi yapılmıştır. Analizler, SPSS 21.0 programıyla hesaplanmıştır.

Güvenirlik, ölçme aracının ölçtüğü özelliği ya da özellikleri ne derecede bir kararlılıkla ölçtüğünün göstergesidir. Cronbach Alfa güvenilirlik analizi, envanterdeki maddelerin ölçtüğü özelliklerin ve örneklediği davranışların benzeşik olup olmadığının kontrolünü sağlar. Bir diğer ifadeyle, bir ölçme aracına ait tüm soruların birbirleri ile tutarlılığını, ele alınan yapıyı ölçmede türdeşliğini ortaya koyan bir kavramdır (Tavşancıl, 2006). Aynı zamanda, maddelere verilecek cevapların üç veya daha fazla olması durumunda maddelerin birbirleriyle tutarlı olup olmadığını ve maddelerin hipotetik bir değişkeni ölçüp ölçmediğini de belirleyen bir değerdir (Büyüköztürk, 2010).

Tablo 4.8. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin Özgün Formunun ve Türkçe Formunun Alt Boyutlarına Ait Cronbach Alfa Katsayısı Sonuçları

Alt Boyutlar	ÖZGÜN FORM		TÜRKÇE FORM	
	Madde Sayısı	(α)	Madde Sayısı	(α)
1. Boyut	7	.89	7	.76
2. Boyut	10	.93	10	.78
3. Boyut	11	.96	11	.73
4. Boyut	7	.92	7	.71
5. Boyut	5	.86	5	.75

Tablo 4.8'de görüldüğü gibi, maddelerin ölçtüğü özelliklerin, örneklediği davranışların benzeşik olup olmadığını kontrol etmek için yapılan Cronbach alfa sonuçlarına bakıldığında, değerlerin .71 ile .78 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçme

araçlarında hesaplanan güvenilirlik katsayısının .60 ve daha yüksek olması ölçek puanlarının güvenilirliği için yeterli görülmektedir (Tavşancıl, 2006).

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin orijinal formuna ait Cronbach Alfa değerleri incelendiğinde, 1.faktörün (Çocuklardan Beklentiler) güvenilirlik katsayısı .82, 2. Faktörün (Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati) güvenilirlik katsayısı .83, 3. faktörün (Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı) güvenilirlik katsayısı .88, 4. faktörün (Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları) güvenilirlik katsayısı .85, 5. faktörün (Çocukların Güç ve Bağımsızlığı) güvenilirlik katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Alfa katsayısı “0.60- 0.80” arası oldukça güvenilir ve “0.80- 1.00” arası yüksek derecede güvenilir olarak kabul edilmektedir (Tavşancıl, 2006). Bulunan değerler doğrultusunda, envanterin güvenilirliğinin yüksek bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2010).

4.1.2.4. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanterinin madde analizine ilişkin bulgular

İç tutarlılığın hesaplanmasında kullanılan yollardan biri de, “madde toplam puan korelasyonlarının hesaplanması” ile “ayrıt edicilik analizi”nin yapılmasıdır. Bu çalışmada, envanterdeki her bir alt boyuttaki maddelerin ayrıt edicilik gücünü saptamak amacıyla madde analizi yapılmıştır. Madde toplam puan korelasyonu, her bir test maddesinden elde edilen puan ile testten/alt boyutlardan elde edilen toplam puan arasındaki ilişkinin incelenmesine dayanır. Madde kalan korelasyonunda, belli bir maddeden alınan puan ile o madde haricinde tüm testten/alt boyuttan alınan puan arasındaki ilişki incelenir. Madde ayrıt ediciliğinde ise, envanterin değer ayrımı ve ilişkisiz gruplar için kullanılan t-testi analizleri gerçekleşir (Büyüköztürk, 2012). Bu adımlar doğrultusunda, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinden alt boyutlar bazında alınan toplam puanlar büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Daha sonra, alt %27 ve üst %27’lik dilimde kalanlardan iki grup oluşturulmuştur. Bu gruplara ait puan ortalamaları, bağımsız gruplar t-testi ile karşılaştırılmıştır. Bağımsız gruplar t-testi analizi sonucunda, alt ve üst gruplara ait puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < .01$). Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin iç tutarlılığını ortaya koymaya yönelik gerçekleştirilen madde analizi (madde toplam, madde kalan ve madde ayrıt edicilik) sonuçları Tablo 13’te sunulmaktadır.

Tablo 4.9. Yetişkin Ergen Ebeveynlik Envanterinin Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	Madde Toplam		Madde Kalan		Madde Ayırt Edicilik	
	R	p	R	p	t	p
1.Boyut						
M8	,593	,000	,463	,000	13.68*	,000
M15	,581	,000	,398	,000	13.01*	,000
M29	,747	,000	,591	,000	18.48*	,000
M18	,596	,000	,451	,000	13.72*	,000
M12	,732	,000	,585	,000	18.14*	,000
M4	,601	,000	,429	,000	14.63*	,000
M28	,668	,000	,516	,000	15.11*	,000
2.Boyut						
M30	,588	,000	,507	,000	13.08*	,000
M16	,582	,000	,457	,000	13.02*	,000
M11	,634	,000	,522	,000	14.90*	,000
M20	,679	,000	,560	,000	15.32*	,000
M25	,605	,000	,496	,000	14.60*	,000
M5	,488	,000	,413	,000	11.98*	,000
M36	,391	,000	,255	,000	11.02*	,000
M24	,620	,000	,499	,000	14.78*	,000
M7	,563	,000	,415	,000	12.90*	,000
M39	,703	,000	,612	,000	15.82*	,000
3.Boyut						
M26	,690	,000	,500	,000	15.66*	,000
M37	,685	,000	,301	,000	15.58*	,000
M6	,670	,000	,576	,000	15.24*	,000
M14	,728	,000	,584	,000	18.05*	,000
M2	,342	,000	,247	,000	10.61*	,000
M10	,436	,000	,365	,000	11.42*	,000
M22	,585	,000	,367	,000	13.04*	,000
M19	,591	,000	,375	,000	13.65*	,000
M35	,353	,000	,254	,000	10.73*	,000
M32	,683	,000	,607	,000	15.55*	,000
M23	,367	,000	,227	,000	10.89*	,000
4.Boyut						
M3	,467	,000	,326	,000	15.46*	,000
M38	,757	,000	,667	,000	12.51*	,000
M40	,603	,000	,392	,000	14.33*	,000
M31	,659	,000	,536	,000	13.24*	,000
M17	,733	,000	,644	,000	15.32*	,000
M13	,683	,000	,522	,000	14.27*	,000
M33	,357	,000	,311	,000	14.48*	,000
5.Boyut						
M34	,584	,000	,321	,000	14.91*	,000
M1	,600	,000	,463	,000	13.87*	,000
M9	,544	,000	,425	,000	15.81*	,000
M21	,505	,000	,404	,000	10.48*	,000
M27	,596	,000	,407	,000	13.44*	,000

n=453

Tablo 4.9. incelendiğinde, Yetişkin Ergen Ebeveynlik Envanteri alt boyutlarının madde toplam ve madde kalan korelasyonları için gerçekleştirilen Pearson çarpım moment analizi sonucunda, envanterde yer alan tüm maddeler ile toplam puan arasındaki ilişki

istatistiksel açıdan $p < .001$ düzeyinde anlamlıdır. Bununla birlikte, her bir alt boyuttaki maddelere ait madde toplam korelasyonları .35 ile .75 arasında değişim göstermektedir. Madde toplam korelasyonunda .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği, .20 ile .30 arasında kalan maddelerin de ayırt etme gücünün orta düzeyde olduğu ve bu maddelere envantere yer verilebileceği öne sürülebilir (Büyüköztürk, 2010). Maddelerin ayırt ediciliklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda tüm maddeler için alt ve üst grupların ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak $p < .001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterine ilişkin bu sonuçlar, maddelerin ölçtükleri özellik açısından ayırt edici olduğunu ve alt boyutlarda yer alan her bir maddenin benzer durumu örnekleyerek aynı yapı içinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, elde edilen bulgulardan hareketle, envanter maddelerin güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4.10. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

		1. Boyut	2. Boyut	3. Boyut	4. Boyut	5. Boyut
1.Boyut	r	1	,718**	,546**	,645**	,392**
	p		,000	,000	,000	,000
	N		453	453	453	453
2.Boyut	r		1	,537**	,780**	,373**
	p			,000	,000	,000
	N			453	453	453
3.Boyut	r			1	,531**	,477**
	p				,000	,000
	N				453	453
4.Boyut	r				1	,370**
	p					,000
	N					453
5.Boyut	r					1
	p					
	N					

** $p < 0.01$

Tablo 4.10.'da görüldüğü gibi, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Pearson Momentler Çarpım korelasyon analizi sonuçlarına göre, tüm alt boyutlar arasındaki ilişki, doğrusal ve istatistiksel açıdan $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı olup, değerlerin .37 ile .78 arasında değiştiği tespit edilmiştir.

4.1.2.5. Yetişkin-ergen ebeveynlik envanteri alt boyutlarına ilişkin test-tekrar test sonuçlarına ait bulgular

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin güvenilirliğini test etmede ayrıca “test-tekrar test” yöntemi kullanılmıştır. Envanter, 18-46 yaş aralığındaki 49 ebeveyne 2 hafta ara ile uygulanmıştır. İki uygulama sonucuna ait Pearson Momentler Çarpım korelasyon analiziyle elde edilen bulgular Tablo 15’te yer almaktadır.

Tablo 4.11. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri Alt Boyutlarına İlişkin Test-Tekrar Test Sonuçları

İlk Uygulama	N	İkinci Uygulama				
		1. Boyut	2. Boyut	3. Boyut	4. Boyut	5. Boyut
1.Boyut	49	,64***				
2.Boyut	49		,62***			
3.Boyut	49			,71***		
4.Boyut	49				,57***	
5.Boyut	49					,69***

*** p < 0.01

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'ne ilişkin test-tekrar test sonuçları incelendiğinde; birinci boyuta ait uygulamalar arasındaki ilişki $r=.64$, $p < 0.01$; ikinci boyuta ait uygulamalar arasındaki ilişki $r=.62$, $p < 0.01$; üçüncü boyuta ait uygulamalar arasındaki ilişki $r=.71$, $p < 0.01$; dördüncü boyuta ait uygulamalar arasındaki ilişki $r=.57$, $p < 0.01$; beşinci boyuta ait uygulamalar arasındaki ilişki $r=.69$, $p < 0.01$ düzeyindedir. Bu doğrultuda, istatistiksel bakımdan anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

4.2. Nitel Verilere İlişkin Bulgular

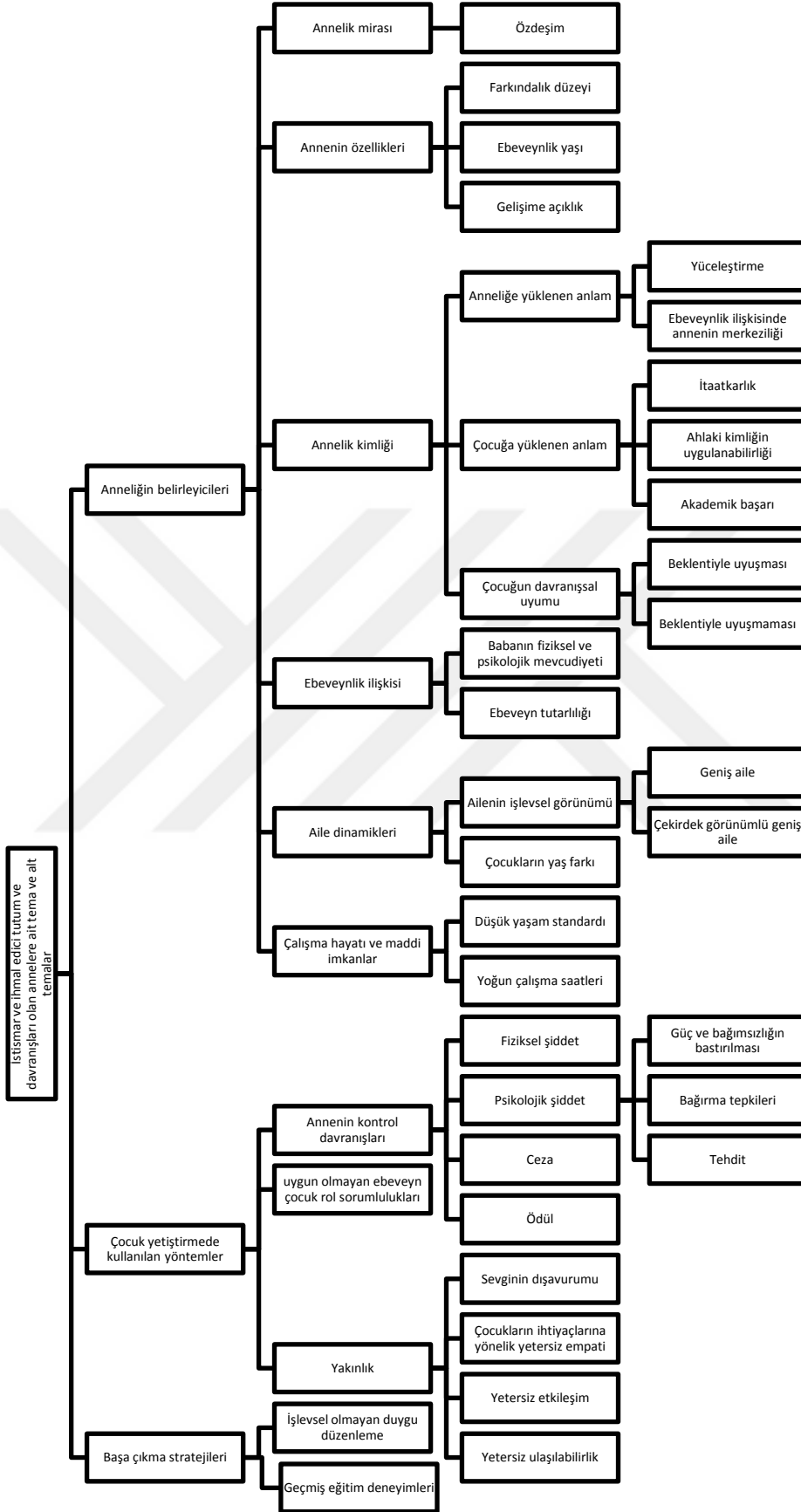
Çalışmanın bu aşamasında, istismar edici olan ve olmayan annelerin ebeveynlik tutum ve davranışlarının belirlenmesi ve derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, istismar edici olan 9 ve istismar edici olmayan 8 anneye yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular detaylandırılmıştır. Tüm katılımcıların anlatımları fenomenolojik indirgemeye incelenip genel yapısal betimleme oluşturulmuş; belirlenen betimsel bileşenlerin her biri sırasıyla örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca, katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerinin özünü ortaya koymak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Katılımcılara ait doğrudan alıntılar tırnak işareti ile gösterilirken, psikolojik

alıntılar köşeli parantez ile gösterilmiştir. Bulgulara ilişkin tartışma ve alanyazının entegrasyonu sonuç bölümünde sunulmuştur.

Nitel aşamanın bulguları, istismar edici olan ve olmayan annelerin tutum ve davranışlarına bağlı olarak iki alt başlıkta analiz edilmiştir. Her bir annenin anne-çocuk ilişkisi ve deneyimleri kendine özgü olmakla birlikte, benzer deneyimleri yaşayan diğer annelerinkiyle de ilişkilidir. Elde edilen bulgular bu örneklem grupları açısından değerlendirilmiştir. İlk olarak, çocuklarını istismara maruz bırakan annelere ait bulgular betimlenmektedir.

4.2.1. İstismar ve ihmal edici olan annelere ait bulgular

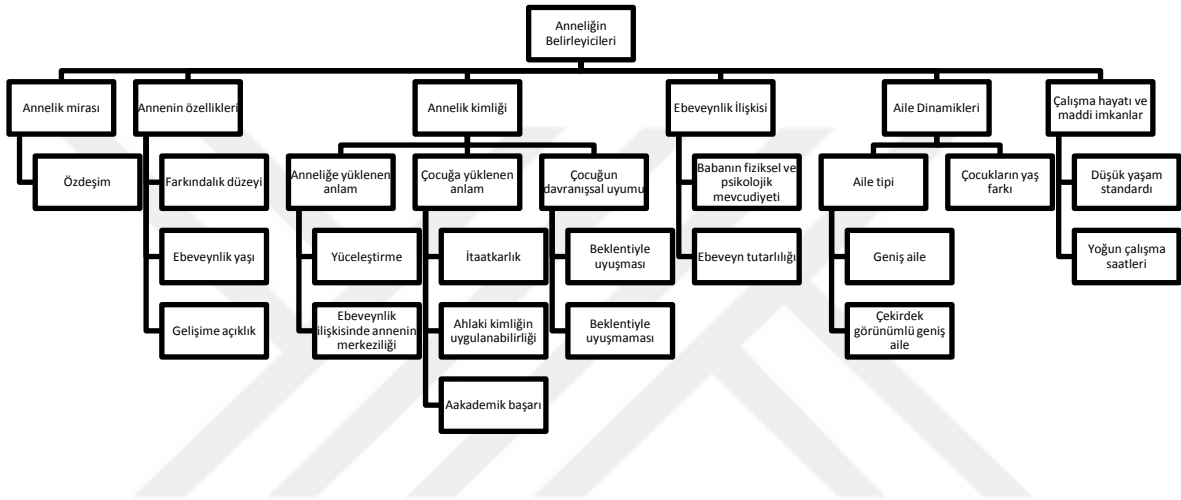
İstismar edici olan annelerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda yapılan betimleyici fenomenolojik analizi sonucunda ana temalar: *i) Anneliğin belirleyicileri*, *(ii) çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler* ve *(iii) başa çıkma stratejileri* olarak ortaya belirlenmiştir. İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışları olan annelere ait ana tema ve alt temalar Şekil. 4.6.'da sunulmuştur.

Şekil 4.6. İstismar ve İhmal Edici Olan Annelere Ait Ana Tema ve Alt Temalar

4.2.1.1. Anneliğin belirleyicileri

İstismar edici olan annelerin öyküleri, annelik tutum ve davranışlarının kökeninde birtakım belirleyicileri işaret etmektedir. Analizlerde bu belirleyiciler; *annenin kendi çocukluk yaşantısında ebeveynleriyle olan deneyimleri, annenin özellikleri, annelik kimliği, ebeveynlik ilişkisi, aile dinamikleri, çalışma hayatı ve maddi olanaklar* etrafında kümelenmiştir. İstismar edici olan annelerde ortaya çıkan bu ana temada beliren alt temalar Şekil 4.7.'de gösterilmektedir.

Şekil 4.7. Anneliğin Belirleyicilerine İlişkin Alt Temalar

4.2.1.1.1. Annelik mirası

Katılımcılar öykülerinde, olumsuz çocukluk yaşantısından ve ebeveynlerinden öğrendikleri davranışları kendi çocuklarına özdeşim yoluyla aktardıklarından bahsetmiştir. Katılımcıların kendi çocukluğundaki istismar öyküleri, ebeveynleriyle olan ilişkilerinin altı temel zorluk (challenges) alanıyla karakterize olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, çocuklarını istismara maruz bırakan annelerin kendi ebeveynleriyle olan çocukluk deneyimlerine ilişkin yanıtları: *baskıcı (K7, K10, K13), kendini kontrol edemeyen (K1), şiddet içeren (K1, K13), ilgisiz (K3, K5), kontrolcü (K7), bağırıcı (K7, K13), kızan (K7, K16)* terimlerinin yer aldığı *olumsuz deneyimler* etrafında kümelenmiştir.

Örneğin *olumsuz deneyimlere* yönelik olarak katılımcılardan biri (K1) kendi çocukluğunda ebeveynleriyle olan ilişkisine dair şunları dile getirmiştir: “*Bizim hani bizim olduğumuz ortamda çocuğa şiddet vardı.*” Bir başka katılımcı (K7) ise: “*Çok baskıcı,*

kontrolcüydü babam. Korkardık ondan. Annem daha sakindi ona göre. Arayı yapandı hep. Hata yapınca, bağırdı, kızardı çok. Yapmıycaksın bidaha bunu, görmiycem asla derdi.”

Bir katılımcı (K10) ise, kendi ebeveynleriyle olan ilişkilerini “Çok güzel yetiştim gerçekten. İlk önce hayata atılmayı ve şey yapmayı saygıyı, saygı çerçevesinde yetiştirdi bizi karşı tarafa nasıl konuşacağımızı, kırmadan nasıl konuşacağımızı. Yetiştirdi ya ben çok memnunum yetiştirilme tarzından çok memnunum ben” şeklinde olumlu olarak tanımlamakla birlikte, baskıcı yaklaşımın da eşlik ettiğini “Korkarak yetiştirildik aman bir şey olacak aman şey olacak. Korkarak biraz büyüdük. Karşı tarafa da biraz çekinerek yaklaşıyoruz direk sorularımızı soramıyoruz. Mesela öğretmenimiz sınıfta bir şey söylediğinde susuyorduk ya, bağırdığında da susuyorduk kendimizi koruyamıyorduk onun eksikliğini aileden görüyordum” ifadeleri ile açıklamıştır.

Bir diğer katılımcı (K13) ise ebeveynlerinin tutumlarını “babam sert tepki verirdi, annem ise o konulara pek tepki vermez, yani ilgilenmezdi bile bizimle. Babamın tepkisi sert oluyordu, sözleri de sert oluyordu. Hala da karışır yani. Yani birçok şeyi de bu yaşında gizli yaptığımı söyleyebilirim yani” şeklinde betimlemiştir.

Olumsuz çocukluk yaşantılarını örnekleyen yukarıdaki söylemlerin yanında, bu deneyimlerin *özdeşim* kavramıyla karakterize olduğu tespit edilmiştir. Zira istismara maruz bırakan annelerin çocukluklarında ebeveynleriyle deneyimledikleri olumsuz ilişki kalıplarını kendi çocuklarıyla olan ilişkilerinde de sürdürdükleri, bu konuda kendilerini kontrol etmede zorlandıkları görülmüştür.

Özdeşim

Katılımcı öykülerinde, istismara maruz bırakan annelerin kendi ebeveynleriyle ilişkisinin istismara maruz kalma üzerinden *özdeşimle* sembolize olduğu gözlenmiştir. Bu doğrultuda, çocukluk yaşantısında ebeveynlerinden gözlenen yaklaşım biçimlerinin katılımcıların kendi çocuklarıyla ilişkilerine *özdeşim* yoluyla aktarılması ortak olgulardan biridir. Örneğin (K1) kodlu katılımcı, çocukluğunda ebeveynleriyle olan olumsuz yaşantılarını kendi çocuğuyla ilişkisine nasıl aktardığına dair şunları dile getirmiştir: “Bizim hani, bizim olduğumuz ortamda çocuğa şiddet vardı yani. Yani zaten herhalde benim de oradan kalma yani. Böyle hani konuşurduk ama hani dayak da yerdik. Ama genelde yerdik öyle diyeyim.” Bir başka katılımcı (K7) ise şunları ifade etmiştir: “Bu kadar çok baskıya ne gerek vardı. Alın işte, ben de aynıyım. Bilmiyorum ondan mı öğrendim ama

bıkıyorum bazen kendimden. Ben de çok kontrolçüyüm. Hatta hep derim; çocuğum benim gölgem gibidir, her şeyini bilirim, benim kontrolümdedir.”

(K2) kodlu katılımcı ise sevginin aktarılan bir duygu olduğunu, kendisinin yeterince sevgi görmediğini ve sevgiyi kendi çocuklarına aktarırken zorlandığını vurgulamıştır: *“Yani sevgiyi tanımıyor insanlar ve tanımayıp keşfetmedikleri bir şeyi de nasıl göstereceklerini bilmiyorlar. En büyük sorunları bu. Çünkü doğru sevgiyi göremediğimiz için anne babalarımızdan, çocuklarımıza da doğru sevgi şeklini aktaramıyoruz. Bir şeyler sevgi ile değişir, evren sevgi üzerine kurulmuştur.”*

Kendi ebeveynleriyle ilişkilerini olumsuz yaşantılarla anımsayan ve benzerlerini kendi çocuğunda da uygulayan bir başka katılımcı (K16) ise sürecin açık örneğini şu şekilde ifadelendirmiştir: *“Yanlış bir şey yaptığımda babam o an parlardı, kızardı ama hemen geçerdi kızgınlığı. Ama anneminkileri unutmuyorum. Çığlık atarak bağırdığını hatırlıyorum. Bitmeyen uzun çığlıkla bağıriş. O zaman ne hissedirdim bilmiyorum, korkuyordum ama şimdi düşününce nefret ediyorum o anlardan. Terlikle kovaladığı da olurdu ama ben o çığlıkları hatırlıyorum.”* Aynı katılımcı kendi çocuğuna yönelik yaklaşımlarından birini *“kendi çocuğumda kontrolümü kaybettiğim zamanlar oluyor. Ona kızdığımda bağırmiyorum ama o an sakinleşmem de lazım, kendimi tutmam. Birkaç defa sarstığım oluyor. Atıyorum içimdekini o zaman. Sonra da kızıyorum kendime ama tutamıyorum da.”*

4.2.1.1.2. Annenin özellikleri

İstismar edici tutum ve davranışların belirleyicilerinden biri de annenin özellikleri olarak ortaya çıkmıştır. Annelerin istismara yönelmesi *farkındalık düzeyi, ebeveynlik yaşı ve gelişime açıklı,* ile açıklanmıştır.

4.2.1.1.2.1. Farkındalık düzeyi

Kendi ihtiyaçlarını fark etme ve onları karşılamaya yönelik eyleme geçmede güçlük yaşama, çocuklarını istismara bırakan annelere ait bir diğer özellik olarak belirlenmiştir. Kendilik ihtiyaçlarına dair yetersiz farkındalığın açık örneği katılımcılardan (K1) biri tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: *“Biliyor musunuz evim tertemiz olsun çocuklarımın keyfi yerinde olsun üstleri başları temiz olsun yemekleri tam olsun yani bu başkada bir şey düşünmüyorum yani yalan olmasın. Olsun bana zaman kalmasın”.* Eşi ile ayrı olan bir

katılımcının (K13) durumu betimleyen açıklamaları ise şu şekildedir: “*Arkadaşlarımla kimseyle görüşmüyorum, tatillere gitmem sırf hafta sonu bana geliyor diye zamanımı hep ona ayırırım. Yani elimden geldiği kadar, o şekilde ilgilenmeye çalışıyorum. Ama çok yoruluyorum.*” K16 kodlu katılımcının söylemleri ise şöyledir: “*Kendi kendime kalıp bi kahve içmek ama bu bile zor oluyor bazen, bitmiyor işler. Aklım onları bitircem diye kalıyor. Sonra da çok yorulmuş oluyorum.*”

4.2.1.1.2.2. Ebeveynlik yaşı

Katılımcılar öykülerinde, erken yaşta evlenip anne olmayı deneyimsizlik, acemilik, sabırsızlıkla ilişkilendirerek, istismar edici davranışları için ebeveynlik yaşını işaret etmektedir. Örneğin çocuğuna fiziksel şiddet uygulayan bir katılımcı (K2) bu temaya ilişkin şunları belirtmiştir: “*Çoğu şeyde hatalarım olduğunu kabul ediyorum. Çünkü çok yakın zamanda çocuklarımla yaşları. Küçükken evlenince maalesef. Onun da yaşımın verdiği için dolayı, yaşımın verdiği için şeyinden dolayı; cahillikten mi diyeyim artık neden diyeyim bu hatalarımı.*”

Erken yaşta anne olmanın kendisindeki olumsuz etkilerini bir başka katılımcı (K7) şu şekilde açıklamıştır: “*24 yaşında anne oldum. Erkendi bence, biraz daha olgunlaşmalıydım. Düşünmeden hareket ettiğim çok şey oldu. Ani tepkilerim kızmalarım olurdu. Biraz daha eskiye göre sakinleştim. Ara ara çıkışlarım oluyor, dengesiz davrandığım da. Biraz daha büyük olsaydım, daha düşünerek hareket ederdim bence.*”

Çocuğuyla ilişkisinde sabır konusunda zorluk yaşadığını yaşla ilişkilendirerek belirten bir katılımcıya (K15) ait ifadeler şu şekildedir: “*Mesela şuan ki yaşım olsaydı mesela daha güzel büyütürdüm çocuğumu. Mesela o an o zamanki, hani o zamanki yaşımıdayken şimdiki gibi aynı olamaz yani asla. O zaman mesela daha güzel bakardım. Daha sabırlı çünkü insan küçükken düşünemiyor daha şey oluyor, daha çabuk sinirlenebiliyor, daha çok tepki verebiliyor. Yani küçük yaştaki anneyle büyük hiçbir zaman aynı olmaz.*”

Katılımcıların çoğunluğu erken yaşta evliliğin çocuk yetiştirme sürecindeki zorlayıcı taraflarına vurgu yaparken, çocuğuyla vakit geçirmekten sıkıldığını ve kısıtlı paylaşımlarda bulunduğunu ifade eden bir katılımcı ise erken yaşta evlenmenin olumlu yanını şöyle tanımlamıştır: (K16) “*30 yaşında anne oldum. Bence iyi bir yaş. Daha bile geç olsa olabilirmiş diyorum bazen. Sonuçta kısıtlanıyor hayatın.*”

4.2.1.1.2.2. Gelişime açıklık

İstismar edici tutum ve davranışları olan anneler, ebeveynlik konusunda kendilerini geliştirmek için eğitim almayı önemsedikleri ve arzuladıklarına dair paylaşımda bulunmuştur. Nitekim annelerin öyküsünde, katılımcılardan kimilerinin kendini geliştirmeye açık olduğunu örnekleyen deneyimlerinin mevcut olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, bu gruptaki annelerin ebeveynliğe yönelik eğitimler alma konusunda istekli olduğu görülmüştür. Bunu örnekleyen K1 kodlu katılımcı, eğitim alma arzusunu: “*Benim gidebileceğim yakınımda olsa giderim yani isterim de*” olarak ifade ederken, K2 kodlu katılımcı: “*Ben gene aynı konular işlense, gene aynı şekilde şey yaparım. Çünkü insanız öğrenmek güzel bir şey bence. Çünkü eksik kaldığımız birçok yönlerimiz oluyor. Bilmediğimiz çok şeyler oluyor*” şeklinde ortaya koymuştur.

Annelere hangi ihtiyaçlarının eğitim alma isteğini artırdığı sorulduğunda, “*şiddet eğilimi, etkili iletişim, bağırmadan ebeveynlik, duygu düzenleme, etkin dinleme, istismar, babaların eğitimi, ebeveynlik öncesi eğitim, kişisel farkındalık, çocuğun ihtiyaçlarına empatik farkındalık, sevgi aktarımı, ebeveynlikte eşlerarası sorumluluk paylaşımı, özgüven ve sınır koyabilme*” konularına ilişkin tanımlamaları olmuştur. Annelerin kendi ebeveynliklerinde geliştirmeyi yahut kazanmayı arzuladıkları bu beceriler, çocuklarıyla iletişim ve etkileşimlerinde *sorun alanları* olarak betimlenmiştir. Katılımcıların kendilerini geliştirmeye açık olduğunu ve bununla ilişkili olarak ihtiyaçlarını tanımlayan söylemleri şu şekildedir:

(K1): “*Biraz nasıl diyeyim şiddete biraz meyillim. Şiddete derken hani böyle tap yapıştırmak bana daha kolay geliyor. Bu huyumu hiç sevmiyorum ama engelleyemiyorum da yani olmuyor. Biraz bu yüzden hani ne kadar sabredebilirim hani nasıl daha çok sabır gösterebilirim o konuda. Bi de, benim bu hırsımı, hırçınlığımı nasıl yenmemi bana öğretmelerini isterdim. Hani çocuklarımla daha nasıl güzel iletişim, bağırıp çağırmadan iletişim kurabilirim onu öğrenmek isterdim. Benim hayatımda problem olarak gördüğüm şu bağırıp çağırp hırçınca; bir onu yani isterdim onun dışında hani iyi bir anne olduğumu düşünüyorum artık ne kadar iyi bilmiyorum ama onun dışında çok bilmiyorum.*”

(K2): “*Hani bir çocuğa istismar olduğunda nasıl anlayabilirim bunu çok isterim öğrenmek.*”

(K3): “Çocuk iki insanın ortak meyvesi olup iki insanın ortak deneyimiyle yaşanması gereken bir olay. Çünkü tamam bir kız çocuğuna anne daha çok şey öğretirmiş gibi görünüyor ama aslında kız çocuğunun babaya daha çok ihtiyacı vardır. Kendini güvende hissetmek için ilk sevgiyi doğru yerde almak için. Babadan yeteri kadar sevgi alan ve doyan bir kız çocuğu asla hata yapmaz. Ya da bir erkek çocuğunun babayla çok paylaşımı olur ama anneden şefkat görmek ister. Dolayısıyla her onun başını okşayan yanlış insana kapılıp gitmez gibi gibi gibi. O yüzden babalara kesinlikle eğitim verilmeli. Bir de bence anne baba seminerinde ilk önce kendini tanımayı öğretmeleri gerekir. Yani kişinin kendisini tanıması gerekir. İlk önce anne babanın kendini eğitmesi gerekiyor. Anne babaların ilk önce kendilerini keşfetmeleri gerekiyor. Yani o anne baba eğitimi seminerini vermeden önce şey yapmaları lazım kişinin kendini keşfetmesi gerekiyor yani nasıl özelliklere sahip olduğunu bence. Anne baba olmaya yeterli mi ilk önce ne kadar istekli yani bunun için neleri ortaya koyabiliyor? Ne tip zorlukları olduğu konusunda ya da nasıl ciddi bir olay olduğunun bir kere bilincine vardırılması gerekiyor yani. Çocuk yetiştirmek her iki tarafında sorumluluklarının olduğu bir olay bence bunun bilinçlendirilmesi gerekiyor. Çocuğun anne babadan ihtiyaç duyduğu şeyler yani bir babanın ve bir annenin çocuk üzerindeki ne kadar öneminin değerinin ve o çocuğu yetiştirirken çocuğun onlardan neler istediği yani nelere ihtiyaç duyduğunun bilinçlendirilmesi gerekiyor. İnsanlar sevgiyi nasıl göstereceklerini bilmiyorlar. İlk önce sevgi nasıl gösterilir onun eğitimi alınmalı.”

4.2.1.1.3. Annelik kimliği

Annelik kimliği, kültürel kodlarla birlikte kişinin anneliğe yüklediği anlamı, anneliği nasıl deneyimlediğini ve annelik inancını açıklamaktadır. Katılımcıların öyküleri, istismar edici tutum ve davranışların (i) *anneliğe yüklenen anlam*, (ii) *çocuğa yüklenen anlam* ve (iii) *çocuğun davranışsal uyumu* ile karakterize olduğunu göstermiştir.

4.2.1.1.3.1. Anneliğe yüklenen anlam

Katılımcıların söylemlerinde, çocuklarına yönelik istismar ve ihmal edici davranışları bulunmakla birlikte, büyük bir çoğunluğunun anneliğe yüce bir kavram olarak baktığı görülmektedir. Aynı zamanda, çocuk bakımı ve ebeveynlik süreçlerinde annenin merkezi bir rol üstlendiği görülmüştür. Bu bağlamda, katılımcıların deneyimleri (i) *yüceleştirme* ve (ii) *ebeveynlik ilişkisinde annenin merkeziliği* olmak üzere iki kavramı işaret etmektedir.

Yüceleştirme

İstismar edici tutum ve davranışlara sahip annelerin çocuklarına yükledikleri anlamların katılımcıların büyük bir çoğunluğunda sevgi sözcükleriyle tanımlandığı, anneliğin yüceleştirildiği görülmektedir.

Katılımcılardan (K5) biri bunun örneğini şu şekilde dile getirmiştir “*Annelik, evlat her şeyden, kendinden bile üstün geliyor bence. Benden bile üstün her şeyi onun için yapıyorsun. Yani mesela kendini şey yapma, onun için her fedakarlığı göz önünde bulunduruyorsun. Yani evlilik olsun bilmem ne olsun her şeyi çocuk için yapıyorsun*”.

Benzer şekilde, bir başka katılımcı da (K3) “*Yani anne olmak çok güzel bir şey çünkü*” ifadesiyle anneliğe yüklediği anlamı ortaya koymuştur.

Ebeveynlik ilişkisinde annenin merkeziliği

Annenin babalık rolüne ilişkin inançlarının babanın babalık rolüyle ilgili algıladığı yatırımını ve gerçekte gösterdiği katılımı düzenlendiği bilinmektedir (McBride, Brown, Bost, Shin, Vaughn ve Korth 2005). Annelerin, babaları teşvik etmesi babaların çocuk bakım süreçlerindeki katılımını artırırken, annelerin babayı eleştiren konumda bulunması babaların sürece katılımını olumsuz şekilde etkilediği ve kısıtladığı ortaya konulmuştur. Ayrıca aile içi işlerin eşler arasında paylaşımı konusunda annenin etkin olması, annelik ve babalıkla ilgili annenin katı standartlar koyması ve annenin değerli bir kimlik olarak annelik kimliğine sahip olmayı hem kendisine hem de diğerlerine doğrulatmak için kendisine ait olduğunu düşündüğü sorumluluklarını devam ettirme isteği, bu kavramı ortaya koyan önemli yaşantılardır (Fagan ve Barnett, 2003). Bu çalışmada da, annelerin öykülerinde, ebeveynlik sürecinde kendilerinin daha aktif olduğu, babanın yetersizliğine vurgu yaparak onu sürecin dışında bıraktığı, kendilerinin sorumluluk almaya yöneldiği ya da sorumluluk almayı tercih ettiği görülmüştür.

Bu durumu açıkça örnekleyen bir katılımcının (K1) ifadeleri şu şekildedir: “*Hayalimdi çok iyi bir anne olmak, biz görmedik çünkü. Etrafımdakilerden, işte akrabalarından da sen şöyle de iyi bir annesin dediklerinde hani mutlu olurum. Bi keresinde sen her şeye nasıl da yetişebiliyorsun demişti bi komşum. Evdi, yemekt, temizlikti, çocukların her şeyiyle ben ilgilenirim. İnsan motive oluyor, daha çok yapıyorum o zaman. Ama işte, Baba hiç bir şey yapmaz ne ders konusunda, ne kıyafet alma, ne ilgilenme, ne öğretme hiçbir şey. Hepsi*

benim. Hani yani mesela ben mutfaktayım çocuklara diyor bak sizi annenize söylerim. Elin körü dedim sen ordasın beni niye çağırıyorsun niye yani beni çağırıyorsun sen de benim gibi söyle çocuğa. Yok gel bak ne yapıyorlar. Ya sen ordasın bu sorumluluğun hepsi peşin benim. Hiç yani hiç hepsini bana bırakmış.”

“Çocuklarımla başbaşa bir şeyler yapmayı tercih ederim genelde, ben alıp götürürüm onları AVM'ye, gezmeye. Eşime göre ayarlama yapmam” diyen bir katılımcının (K3) çocuklarla birlikte vakit geçirmeye ilişkin olarak *“baba olarak bencil bir baba anne olarak çok fedakar bir anne olmasından kaynaklı sürekli sorun var”* ifadesi, babanın sürece dahil olmasını kısıtlayan tutumun örneklerindedir.

Bir başka katılımcının (K7) ise ebeveynlikte erkeğin sınırlılıklarına ilişkin: *“Erkek senin yaptığın her şeyi yapamaz ki. Yapsa da eline yüzüne bulaştırır. O zaman da bana geliyorlar. Yani bence, işte çocuğun bakımıydı, evle ilgili şeylerdi bence hep bende, eşim çok az yani, azdır. O zaman da çok yoruluyorsun. Stres yapıyorsun. Daha bi kızgın oluyor insan”* şeklindeki tanımlamaları, bu temaya ait önemli bir betimlemelerdendir.

K10 kodlu katılımcı, evde çocukla ilgili planlamaları kendisinin yapmayı tercih ettiğini ve babanın fikirlerini dışarıda tuttuğunu: *“Mesela bir yere gidileceği zaman ben sınır koyarım. Şu kadar saatte gelmeliyiz ki çocuğun dersi var, okuması kitap okuması var. Mesela yemek saati var, yatma saati var. Onları göz önünde bulundurarak planlı gitmeye çalışıyorum. Planları hep ben yaparım. Mesela eşim olsun bir geceden bir şey olmaz geç yatsa ne olur, e sabah kahvaltı yapmadan gitse ne olur bir şeycik olmaz der. Ama olur mu hiç öyle”* söylemi ile ifadelendirmektedir.

Katılımcılardan birinin (K15) *“okula gittim öğretmeni çocuktan şikayetçi, eve gidiyorum sinirliyim. Niye bu çocuk böyle mesela; bu sefer babasına giderim, ona kızarım hep senin suçun, bu kadar yüz vermesene ona diye. Bizde baba çocuğuyla ilgilenmediği için o çocukta daha bir serbest. Nasılsa babamın umurunda değil. Hani babanın nasıl kızmakla dövmek değil; hani geldiği zaman bi çocuk mesela babasından çekiniyor; babası daha çok değer veriyor. Aa babam bu şeyi sevmez deyip ama hiç umursamadığı için o da umursamıyor. Anne ile baba hiçbir zaman aynı değil. O zaman çocuklar babayı daha çok şey yaparlar; çekinirler”* şeklindeki söylemi, annenin annelik kimliğini ayrıştıran, baba katılımını eleştiren ve yöneten yaklaşımlarından birini örneklemektedir.

Benzer şekilde, bir diğere katılımcının (K16) öyküsü annenin baba katılımını engelleyen tutumunu yansıtmaktadır: *“Ben daha fazla yoruluyorum. Çok kısım bende. Uykusuz kalan ben, ev işlerini yapan ben. E ben de, kocam da çalışıyor. Ama eve gelince yorgun olan o. Ben bir kere yorgunum demedim. Hemen girişir hepsini hallederim”*.

4.2.1.1.3.2. Çocuğa yüklenen anlam

İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışları olan annelerin çocuklarına yönelik beklentilerine dair cevapları (1) *itaatkarlık*, (2) *ahlaki kimliğin uygulanabilirliği*, (3) *akademik başarı* etrafında kümelenmiştir.

İtaatkârlık

Katılımcıların öykülerinde, istismar edici tutum ve davranışlara sahip annelerin çocuklarından sorumluluk adı altında kendi koydukları kurallara ya da belirledikleri eylemlere uymalarını arzuladıkları görülmüştür.

Bu temayı açıklayan katılımcılardan (K1) birine ait betimlemeler şu şekildedir: *“Benim kızım çok anlayışlı, ne dersem yapıyor. Ben olmadığım zaman kardeşini kolluyor götürüyor, getiriyor, sahip çıkıyor. Ama oğlumda o yok hani kendi başına kendini koruyabilir mi? Sanki biraz zor gibi görünüyor ama kızım korur. Ama benim kızım hani yaşlıtlarına göre de o konuda çok iyi. Mesela dışarıda kardeşine çok güzel sahip çıkar bir şey istediğinde verir. Anasınıfında bile sabah babaları gecikiyordu benim kızım onun ayakkabısını giydirip sınıfına bırakabiliyordu. Hani o konuda ben kızıma güveniyorum da oğlum yok”*.

Bir başka katılımcı (K3) ise bu temayı şu şekilde belirtmektedir *“Küçüklüğünden beri böyle; ben uyurum kardeşine bakar mesela kardeşini doyurur. Aralarında iki buçuk yaş var.”*

(K1) kodlu katılımcının söylemi olan *“Yemek yerken birbirlerine espri yapıyorlar, eşim çıldırıyor ya diyor yemeğinizi yiyin sofrada konuşulmaz diyor. Yüz defa konuşulmaz diyor yok en sonunda yani ben dayanamıyorum birer tane yapıştırıyorum kaldırıyorum yani ne yapayım”* ise itaat kavramına işaret eden bir diğere paylaşımıdır.

Katılımcıların öyküsünde, annenin itaat beklentisiyle karakterize olan kavramlardan biri de *anneye yöneltilmemiş girişkenlik*dir. Günümüzde kullanılan girişkenlik kavramından

önce, Türkçe’de 1970’li yılların sonunda assertiveness kavramının karşılığı aranmış ve o yıllarda “atılganlık” kavramı tercih edilmiştir. Ancak, 1980’li yılların sonlarında “assertiveness”in karşılığının, gen; gan; ken; kan ekleriyle türetilen Türkçe isimler gibi güvenmekten güvengen olabileceğine karar verilmiştir (Voltan-Acar, 1989). Bunun yanında, bir diğer kavramsal karşılık olarak *girişkenlik* ifadesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada assertiveness kavramının karşılığı olarak *girişkenlik* tanımlaması tercih edilmiştir. Girişkenlik, insanda bulunan çekingenlik ve saldırganlık özelliklerinin dengelenerek uzlaştığı bir denge noktası olarak tanımlanmakta olup (SCC, 2014) kişinin başkalarının haklarına saygı duyarak kendi haklarını koruma becerisini ifade etmektedir. Aynı zamanda, kişilerin başkalarının haklarına duyarlı olmakla birlikte, kendi duygu, düşünce ve inançlarını da açık bir şekilde ortaya koyduğu yaklaşım biçimidir (Schinke, 2008). Katılımcıların çocuklarından beklentilerinden birinin de girişkenlik olduğu görülmektedir. Fakat bu beklentinin, anneye itaat - dışarıya karşı girişkenlikle sembolize olduğu gözlenmiştir.

Bu bağlamda, çocuğunun kendi haklarını bilmesini, savunmasını arzulayan ancak çocuklar bu tutumu annenin kendisine karşı gösterdiğinde bağırarak yahut fiziksel şiddete başvuran bir katılımcıya (K1) ait söylemler bunun bir örneğini yansıtmaktadır: “*En büyük beklentim kimseye karışmasınlar hani hiç pisliğin içine bulaşmasınlar ya da kavgaların içinde bulunmasınlar. Ben bunu çok istiyorum hani kendi hallerinde büyüsünler çünkü biz de öyleydik. Kimseye karışmıyorduk kimse için hani daha doğrusu ben benim gibi olsun istiyorum o konuda kimseye karışmasın ama dilide uzun olsun kendini savunabilsin. Boş konuşan bir çocuk olsun istemiyorum biliyor musun nasıl mesela gidiyor oynuyor güzel anlatıyor ikinci de tekrar anlatıyor üçüncüde tekrar anlatıyor yani nasıl diyeyim böyle yani ben izin versem elli defa aynı şeyi bana anlatabiliyor ve ben böyle olmasını istemiyorum. Mesela birinde çok iyi dinledim tamam dedim çok güzel ikinci de geliyor bir kelime ekliyor ama aynı şeyi anlatıyor Hira ben sana demin demedim mi gelip bana aynı şeyi iki üç defa anlatma demedim mi bir de bazen şöyle bir şey var mesela ben bir şey düşünüyorum yani böyle çok derin düşünüyorum o gelip bana bir şeyi iki üç defa anne böyle oldu anne böyle oldu anne böyle oldu der cevap vermiyorum ben bunu diyorum ben size demiyor muyum ben size cevap vermediğim zaman bilin ki başka bir şey düşünüyorum hani ya cevap versem size kızacağım ya da sizi tamam deyip göndereceğim cevap vermediğim git beş dakika sonra gel bana söyle acaba bunda hata mı yapıyorum”.*

Kendi kendine yetebilen ve güçlü olabilen özellikte çocuklarının olmasını isteyen ancak çocuklar haklarını annelerine karşı savunduğunda öfkelenme, bağırma ve kızma tepkileri gösteren bir katılımcıya (K3) ait ifadeler şu şekildedir: “*Güçlü olmaları ve kimseye şöyle söyleyeyim hiçbir şeye mecbur olmamaları, kendi istediklerini kendi yetileriyle yapabiliyor olmaları, kendi ayaklarının üzerinde durup kendi kendilerine yetmeleri*”.

Girişkenlik, özgüveni de içine alan bir kavramdır. Zira girişken bireyler kendilerini ifade edebilen, eleştiriye açık, duygularını aktarabilen ve özgüveni yüksek bireyler olarak tanımlanmaktadır. Katılımcıların çocuklarının özgüveninin yüksek olmasına dair de vurguda bulunduğu görülmektedir. Bu beklentiyi yansıtan katılımcılardan (K5) birine ait söylemler şu şekildedir: “*Birazcık pısrık çocukları sevmiyorum; atik olmalı biraz böyle. Yani büyüklerle konuşabilmeli, küçüklerle oynayabilmeli. Hani birazcık böyle çocuk özgüveni çok yüksek olsun başka bir şey istemiyorum. Korkak olmasın hiçbir şekilde. Herkesle konuşabilen bir çocuk olsun kendini bilsin yani. Bir yere gittiğinde hiçbir şeyden mesela aniden bir şey olduğunda korkan bir çocuk, o huyunu sevmiyorum biraz cesaretli olmasını istiyorum yoksa öbür türlü iyi yani*”.

Bir başka katılımcının (K10) öyküsünde ise özgüven beklentisi şu şekilde yer edinmektedir: “*Özgüvenli bir çocuk istiyorum*”.

Ahlaki kimliğin uygulanabilirliği

Ahlaki kimliğin uygulanabilirliği, bir yanı sıra annelerin çocuklarına yönelik kaygılarını ifade ederken, diğer taraftan, çocuklarıyla ilgili hayallerini yansıtmaktadır. Annelerin çocuklarının ahlaki gelişimlerine dair beklentilerini (i) *dürüstlük* ve (ii) *özdenetimlilik* kavramlarıyla kategorize ettikleri görülmektedir.

Dürüstlük

Çocuklarından dürüstlük beklentisi, pek çok katılımcının ortak olgularından biri olarak belirmiştir. Bu beklentiyi tanımlayan (K1) kodlu katılımcının ifadesi şöyledir: “*Hiçbir şey benden saklamazlar, o huyları çok güzel mesela. Okulla ilgili kötü not da olsa, dışarıda arkadaşına kötü söz de söylese saklamaz. Hani ne yaparsa yapsın söylerler*”.

Bir diğer katılımcı (K15) beklentisini şu ifadelerle ortaya koymaktadır “*İyi olsunlar. Sadaka hani dürüst çocuk olsunlar; benim için o önemli. Hani dürüst olsunlar, yalan*

söylemesinler. Her zaman bunu onlara söylüyorum; ne olursa olsun bana hani yalan söylemeyin. Hani dayak da yiyeceğinizi bilseniz bana yalan söylemeyin. Her zaman doğruyu söyleyin diyorum. Ben her zaman ben sizi severim ve hiçbir zaman size kızmam diyorum. Yeter ki diyorum bana doğruyu söyleyin. Yani benim için bu önemli dürüst olsunlar sadece”.

Bir başka katılımcı da (K7) beklentilerini “*Dürüst olsun, yalan söylemesin, gizlemesin bir şeyleri*” söylemiyle dile getirmiştir.

Öz-denetimlilik

Çocuklarının kendini düzenlemelerinde içsel ve dışsal engelleri idare edebilmelerinin önemini vurgulayan katılımcıların öykülerinden alıntılar şu şekildedir:

(K1) “*En büyük beklentim; kimseye karışmasınlar hani hiç pisliğin içine bulaşmasınlar, ahlaklı olsunlar*”

(K10) “*Vicdan sahibi bir insan olmasını isterim. Kimsenin hakkını almasın, hakkına girmesin. Ahlaklı olsun*”.

(K16) “*Güzel ahlaklı olsun, kendini korusun, onu isterim*”.

Akademik başarı

Katılımcıların pek çoğu, çocuklarının kendileri gibi olmasını istemediğini, bu sebeple de okul başarısını önemsediklerini ortaya koyan ifadelerden biri (K5) “*Bizim en büyük sorunumuz ders konusunda oluyor. Ders konusunda çok belki çocuğuma çok baskı yapıyorum. Ama o da başarılı olsun diye. Bizim gibi olmasın. Ders konusunda, okul konusunda bizi örnek almasın, istemiyorum. En büyük hayalim benim gibi bir meslekte olmasın, okusun. Daha daha yüksek yerlere gelsin.*” şeklindedir.

Bu temaya ait bir başka katılımcı (K10) düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir “*Ne istediğini bilen, şuan da mesela soruyorlar; ne olmak istiyorsun? Biz bir ara muhabbet bir ediyorduk. Mesela bir kere bankaya getirdim onu çok hoşuna gitti. Anne burası ne kadar güzel tertemiz giyiniyorlar, çok güzel kokuyor burası tertemiz. Biraz da titiziz biz hassasız o konularda. Anneciğim diyorum bak ben seni o gün bankaya getirdim bankanın ortamını gördün. Banka gibi bir yerde mi çalışmak istersin yoksa sanayi gibi bir yerde mi?*

Sanayidekileri küçümsemiyorum asla küçümsemiyorum ama meslek sahibi olanla şey farkı vardır muhakkak. Şimdi gayet şeyiyle herkese diyor ki ben bankacı olacağım, ben bankada çalışacağım diyor. O çok hoşuma gidiyor benim. Bir hedef yavaş yavaş belirlemeye başladı, neyin ne olduğunun farkında, anlamaya çalıştı”.

4.2.1.1.3.3. Çocuğun davranışsal uyumu

Çocuklarını istismara maruz bırakan katılımcıların öykülerinde, annenin çocuğa yaklaşım biçiminde çocuğun algıdaki beklentiyle uyuşup uyuşmadığı önemli belirleyicilerinden biri olmuştur. Çocuğun eylemleri annenin beklentisi yönündeyse çocuk anne tarafından beğeni almakta, olumlu yanlarıyla tanımlanmakta; çocuğun eylemleri annenin beklentisinden uzaklaştığında ise bu durum istismarın kaynağını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, çocuğun davranışsal uyumu teması altında (i) *beklentiyle uyuşma* ve (ii) *beklentiyle uyuşmama* olmak üzere iki kaynaktan bahsedilebilir.

Beklentiyle uyuşma

Çocuğun davranışlarının hayaldeki ve beklentideki çocuk ile uyması durumunda annenin istismar edici tutumdan uzaklaştığı, çocuklarının olumlu özelliklerine vurgu yaptığı görülmüştür. Çocuğuna fiziksel ve sözel şiddette bulunan bir katılımcının (K1), çocuğu kendi beklentisine uygun hareket ettiğinde istismar eyleminden uzaklaştığını, çocuğuyla ilişkisini olumladığını ortaya koyan ifadesi bu bağlamda ön plana çıkmıştır: “*Mesela akşam uydukları zaman kıyafetlerini çıkarıyorlar ya benim oğlumun o huyu çok güzel. Çorabına kadar katlayıp hepsini yerine koyuyor. Benim kızım atıyor ortalığa yani o toplamıyor. Mesela ben bulaşıkları yıkarken Hira dediğim zaman Hira hemen geliyor çay bardaklarını tabaklarını falan hazırlıyor. Mesela Hira onu görev haline getirmiş. Ama pazar günleri evde kalıyorlar ya cumartesi kahvaltayı Hira hazırlıyorsa Pazar günü Arda hazırlıyor. Böyle olunca sorun nasıl olsun”.*

Çocuğunu ihmale maruz bırakan bir katılımcı (K13), çocuğunun beklentiye uygun davranması durumundaki bakış açısını yansıtan ifade şu şekildedir: “*Çabuk sıkılan biriyim ben. Mesela bir şey anlatırken dinliyorum ama o benim dinlemediğimi fark ediyor. Çünkü anlatıyor, anlatıyor, bir şey anlatırken çok uzun anlatıyor. İlk başta dinliyorum evet ama sonra sıkılmaya başladığımda bunaltıyorum. Çünkü başka şeylere odaklanıyorum. Hiç tepki vermez, hemen konuyu değiştirir. Böyle olunca çatışmıyoruz hiç, anlıyor beni. Çok*

olgun bir çocuk o konuda, hiç beni zorlamaz. Anne sen şöylesin, anne sen böylesin hayatta demez. Baktı ki ben dinlemiyorum, hemen değiştirir konuyu kendi kendisine.”

Beklentiyle uyuşmama

İstismar edici yaklaşımları olan annelerin çocuğunun annenin arzuladığı şekilde davranmamasının istismarın kaynağını nasıl oluşturabildiğini gösteren söylemlerden biri şu şekildedir (K1):

“Ben çocuklarımı iyi eğitiyorum hani çevremden de gelen şeylere göre benim çocuklarım çok efendi çok terbiyeliler yani ben öyle biliyorum dışarıdan da bana hep öyle deniyor. Ama ben biraz böyle çok serttim. Hani saldırebiliyorum hemen. Ama bu aralar hani şiddetten değil de dışarı çıkmıyorsun kesinlikle dışarı çıkmıyorsun cezasına yönlendim. O sanki biraz daha iyi. Birbirlerini dövdükleri zaman üç dört defa uyarırım dördüncüde şak ben ikisine yapıştırırım ikisini oturtup. Hani dayak dediğim böyle tekme tokat değil birer tane iyi geçiririm. Vurduğumda oğlum hatasını anlar oturur genelde. Kızım car car car konuşur ama o devam eder. Sus bak öldürürüm seni, sus, sus yok cır cır devam ediyor. Aslında beni biraz da çıldırtan kısmı biliyor musun ne? Çok çiy bir sesi var ben bir şey dediğim zaman bağırarak konuşma ben cinnet geçiriyorum. Kız sadece yok bağırarak konuşur. Hiç tahammül edemiyorum”.

Çocuğundan kendisini anlamasını bekleyen ve aksi durumda kendini kontrol etmekte zorlanan bir katılımcının (K1) söylemi şöyledir: *“Benim oğlum ilişki konusunda iyi değil. Arkadaşlarıyla mesela şakadan anlamıyor. Ben onu öğretmenle konuştum geçen gün. Ben onu oğluma anlatamadım. Biri yanlışlıkla çarptığında yok yanlışlıkla çarpmadı ya çocuk yanlışlıkla çarptı hayır diyor bana yanlışlıkla çarpmadı. Ben bunu oğluma anlatamıyorum. Öyle olunca direkt saldırıyor. Direkt hiç yani konuşmadan şak yapıştırıyor. Ne kadar arkadaşı yanlışlıkla oldu dese de anlamıyor. Ben bunu yüz defa anlatmaya çalıştım. Anlamayınca beni nasıl deyim çok sinirleniyorum.”*

Çocuğunun değişimini anlamakta güçlük yaşayan ve zorlandığı durumlarda istismara maruz bırakıcı eylemleri olan katılımcılardan (K2) birine ait açıklama *“Benim ikinci sınıfta çocuğum var ve sınıfında çok yaramaz çocuklar var. Devamlı bir şeye yani tahrik var çocuğumda. Ben çocuğumu artık tanıyamıyorum. Bu yüzden evde hep bi bağırışma var”* şeklindedir.

Çocuğu, çışı geldiğinde tutamayıp okulun kantininde altını ıslatan bir katılımcıya (K3) ait söylemler şu şekildedir “*Aslında sorun, benim çocuğum biraz fazla bencil. Önce kendini düşünüyor. Yani onun mantığının aklının aldığı her şeyin doğru olduğunu düşünüyor. Onu mutlu etmesi, o anda onu ihtiyaçlarını ya da onun isteklerinin kabul görmesi yeterli. Sonrasında kim kırılır, kim üzülür, kime ne olur çok umursamayan bir insan. Sevmiyorum onun bu özelliğini. Bi de zayıf olan kısmı ise; onun duygusal yapısı çok yüksek mutsuz olmaya tahammülü yok. Beni de mutsuz ediyor böyle. Çocuk deneyimleyerek öğrenir, anne babanın bunu biliyor olması lazım. Deneyimlerken onlara destek olması gerektiğini bilen her ebeveyn sorunları daha azınlıkta olur. Ama tabi bu kalkıp da mesela kantinde işlemek gibi değil deneyimlemek bu akıl sağlığına uygun bir hareket değil çünkü. Kızımın da hep melankoli bir yapısı var evdeki travmalardan dolayı ama onu da seviyor galiba çünkü buradan çıkmayı hiç düşünmüyor. Onun melankoli tavrının benim hiç hoşlanmadığım bir tavır olduğunu bilmediği için bundan çıkamıyor bir türlü”.*

Çocuğun annenin beklentisiyle uyuşmaması durumunu nasıl deneyimlediğini anlatan bir katılımcıya ait ifadeler şöyledir: (K5) “*Her şeyden korkuyor. Bir ses gelse hemen korkar çekyatın üstüne çıkıyor. Bir şeyler yapar yoksa öbür türlü çok akıllı, zeki yani nasıl diyeyim birazcık pısırık gibi yani böyle, kızıyorum sonra bu haline”.*

Kendi beklentisiyle çocuğunun eylem sınırlarını belirleyen bir katılımcının (K15) örneği duruma açıklık getirmektedir: “*Vuruyordum bazen hani böyle çok sinirlenince kızıyordum ona bağırıyordum arada. Mesela özellikle de yemek yemediği için hep zayıftı yani çok aşırı zayıftı hiçbir şey yemiyordu; beni çok sinir ediyordu”*

4.2.1.1.4. Ebeveynlik ilişkisi

Anne ve babaların ebeveynlik ilişkisi, hem ebeveynin çocuğu, hem de çocuğun ebeveyni tanıdığı, birbirlerinin sınırlarının farkına vardığı, karşılıklı ilişki dengesinin kurulduğu zemindir (Lamb, 2010). Bu tema, çocuk yetiştirme sürecinde anne ve babaların ebeveynlik ilişkisini, süreci nasıl yönettiklerini, kendi kişilik ve davranış özelliklerini ne şekilde gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların öyküleri, ebeveynlik ilişkisinin iki temel alanla karakterize olduğunu göstermiştir: (i) *babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyeti* ve (ii) *ebeveyn tutarlılığı*.

4.2.1.1.4.1. Babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyeti

Son dönemlerde yapılan bir çok çalışma babalık rollerinin ve kimliğinin günümüzde değişmesine rağmen, annelerin çocuğun temel bakım figürü olmaya devam ettiğini ve babaların daha ikincil pozisyonda kaldıklarını rapor etmektedir (Jacobs ve Kelley, 2006). Türkiye’deki son dönem aile araştırmaları (AÇEV, 2017; Boratav, Fişek ve Eslen-Ziya, 2017), modern şehirli ailelerde cinsiyet hiyerarşinin azalmasına rağmen kadın ve erkeğin dolayısıyla anne ve babanın rollerinin tam olarak eşitlenmediğine işaret etmektedir. Paylaşımlı ebeveynlik alt teması da çocuk yetiştirmede ebeveynlerin sürece ne oranda dahil olduğunu, sorumlulukları nasıl paylaştıklarını ortaya koymaktadır. Ebeveynlik sürecine anne babaların dahil oluş biçimleri alan yazında “co-parenting issues” olarak da ele alınmaktadır.

Babanın ebeveynlik sürecine dahil olmayışını kendisini sakin kalmaktan uzaklaştıran bir durum olarak tanımlayan bir anneye (K1) ait ifadeler şu şekildedir “*En zorlandığım kısımlar, ben hep tek olduğum için, sonuçta eşim hiçbir şeyde destek olmadığı için en çok zorlandığım. Haftasonları benim eşim genelde sabah kahvaltı yapar, gider kahveye arkadaşlarıyla oturur akşama kadar. Tesisatçı eşim, tadilat işi çıkarsa gider çıkmazsa oturur orada. Ben de evi temizlerim, çocuklara ödevini yaptırırım. Oturuyoruz yani pek bir şey yapmıyoruz. Yani bugüne kadar toplansan bi altı yedi defa beraber pazar günü mesela AVM’ye yemeğe falan gitmişliğimiz ya var ya yok.*”

Ebeveynlik sürecinde eş desteğinin eksikliğini hisseden ve bundan kaynaklı zorlandığını ifade eden bir katılımcı (K2) çocuklarına yönelik istismar edici yaklaşımlarını “*Eşim zaten her şeyi bana yüklemiş bir durumda, bütün yükü bana verdi ve ben onun altında ezildiğim için bir çok yanlışlıklar yaptım maalesef. Şimdi bile neye yetişeceğimi şaşırıyorum. Sonra da patlıyorum tabii*” şeklinde açıklarken; bir başka katılımcı (K3) kendi deneyimini “*Hem anne hem baba olmak zor. Tek başına anne olmak bence zor bir şey olamaz. Bütün sorumlulukların bende olmasından dolayı yorgunum, çok yorgunum hem de. Çocuklarla ilişkiyi de yıpratın bir şey bu. Onlara karşı hatalarım da çok bu yüzden. Çünkü her şey bende. Yani bakınca, genelde üç kişilik aktiviteler yapıyoruz. Bakınca, baba var ama yok yani*” şeklinde tanımlamaktadır. K2 kodlu katılımcı, aynı zamanda, aile içi sorumluluk dağılımını ve bunun kendisindeki etkilerini “*ailemizdeki sorumluluklar; baba işe gider gelir her şey annenindir. Bütün yük omuzlarındadır. Yani baba sabah çıkar işe gider, akşam eve gelir. Ama anne devamlı faal haldedir yatana*

kadar. Hiçbir sosyal şeyimiz yoktu, öyle bir anımız çocuklarıyla hiçbir alakası yoktu kesinlikle. Bir kahve kültürü vardı onun maalesef, devamlı kahvede ve anne çocuklarının başında. Hani böyleydi bizde. Çok hırpaladım çocukları o zaman, hani kötü şeyler yaptım. Ama şuan öyle değil işte şuan da biraz değişti, o da olgunlaştı. Şuanda güzel oyunları var mesela önceden yoktu oyunlar falan bir şekilde zamanımızı geçiriyoruz falan geçmişe göre şuanda daha iyi diye düşünüyorum. Baktım ben de daha iyiyim. Daha az bağırıyorum, az vuruyorum. Hani anlıyorum ne olduğunu” ifadeleriyle dile getirmiştir.

Çocuklarına yönelik istismar edici yaklaşımlarını baba desteğinin yetersizliği ve kendindeki sorumluluğun fazlalığıyla ilişkilendiren başka katılımcıların öyküleri ise şu şekildedir:

(K5): “En az sorumluluk babadadır herhalde. Nasıl sakın kalırsın ki sonra, mümkün mü?”

(K10) “Evde hep sesim yüksek, çocuğa da durup durup bağır dur yani. Çünkü destek yok eşimden dolayı destek yok. Bazı zaman tek başıma hissediyorum kendimi.”

(K16) “Yalnız hissettiğimde, yük bana kaldığında. Çok zor o biliyor musunuz? Sanki tek başıma dünyaya getirdim. Görüyor, bazen tek başıma yapıyorum. O öyle orada duruyor süs kabağı gibi. Çok sinir bozucu. Nasıl baş edeyim ki her şeyle. E tabi kızınca da tutamıyor insan kendini, dövdüğüm de oluyor, bağırırım da, öyle rahatlıyor insan, atarım içimden.”

Babanın ebeveynlik sürecine dahil olduğu zamanlarda, annelik sürecinde de değişimleri fark eden bir katılımcı olguyu şu şekilde tanımlıyor: “Eee, yapıyoruz muhakkak bir etkinlik yapıyoruz, bir şey yapıyoruz. Mesela saz bak orada diyorum, ya saz çalınıyor ya babayla halay çekiliyor evin içinde, ya domino diye bir oyun var o oynanıyor. Baba eğer ilgileniyorsa, yapıyorsa bir şeyler, ben de rahatlıyorum. Bakıyorum ki çocuklara da başka davranıyorum, hırçınlığım gidiyor, bakmışım sakinim.”

Annelerle yapılan görüşmeler esnasında baba desteğinin yetersizliğine vurgu yapan katılımcılar, tanımladıkları deneyimlerin farklılaşma yollarından biri olarak, babalarla birlikte eğitimlere katılmayı işaret etmiştir. Aynı zamanda, çocuklarıyla tutarlı bir iletişim biçiminin bu şekilde geliştirilebileceği savunulmuştur. Buna ilişkin katılımcı söylemleri şu şekildedir:

(K1): “Anne babalar birlikte eğitim almalı bence. Çünkü ben eşime bir şey dediğim zaman algılamıyor, görünce hemen birlikte dediğimiz zaman algılıyor. Birinin onu dürtmesi lazım ki; ben beş yüz defa aynı şeyi diyorum çok etkilenmiyor, hiç etkilenmiyor. Ama eğitimli biri dediği zaman hemen etkileniyor. Öyle bir şey var.”

(K3): “Eğitimlerin kadın erkek aynı anda yapılması gerekir. Kartların eşit olduğunun bilincine bir kere zaten bu noktada anlarlar.”

(K5): “Tek bütün sorumluluklar annede değil herhalde; baba da hani görmesi gerekiyor bence.”

(K15): “Benim eşim şöyle bir insan, bir söylemediğin zaman anlamıyorlar. Hani bir yere gidecek de böyle birileri anlatacak da öyle anlayacak.”

4.2.1.1.4.2. Ebeveyn tutarlılığı

Annelerin istismar edici tutumlarının kaynağında ebeveynlik ilişkisinde baba ile farklı yaklaşımlarda olmalarının etkileri göze çarpan durumlardan biri olmuştur. Bu temayı ortaya koyan örneklerden biri şu şekildedir (K10): “Tek taraflıyım eşim her şeye evet diyen biri. O çocuk, o çocuk yapma, o çocuk öğrenecek deyip durur. Bu sefer küçük olan büyük olanın hareketlerini yapıyor. Ben yapma mesela çok koşturuyor oğlum koşturma terlersin veya birbirine zarar kardeşine zarar verirsin koşmadan güzel güzel oynayın dediğimde yani babası olsun bir şey olmaz ne var koştursun çocuk o. Cesaret buluyor babadan cesaret. Baba geldiği zaman eve benim düzen plan bozuluyor. Sonra da tartışıyoruz. Bu sefer de bağıra çağıra tutup çocuğa şey yapıyorum. Ondan sonra da ağlayıp duruyor.”

Çocuğuna yönelik fiziksel şiddet eylemini, babanın çocuğa yaklaşımında kendisi ile tutarlı bir şekilde ilerlememe ile açıklayan bir katılımcı (K13) durumu şöyle ifade etmiştir: “Babası daha rahat, çok karışmıyor. Ben karıştığım zaman çabuk sıkılabiliyor. Bu sefer bana gelmek istemiyor. Sinirleniyorum, bağıryorum. Çocuk benden daha çekiniyor, benim söylediklerimi dinliyor ama baba bunu şey yapmıyor uygulamıyor. Mesela çocuk ben söyleyince tamam diyor ama baba izin verince iş değişiyor. Hala şuanda da durum aynı yani, zaten o zamanda da en büyük kavgamız oydu. Bi keresinde sen nasıl bi çocuksun; anneye böyle yapılır mı diye de çıktım. Babasından yüz bulup öyle olunca da vurmuştum ben de.”

4.2.1.1.5. Aile dinamikleri

Katılımcıların öyküleri, çocuklarıyla ilişkilerinde aile dinamiklerinin belirleyici olduğunu göstermektedir. (i) *Aile tipi* ve (ii) *çocukların yaş farkı* alt temaları, aile dinamiklerini açıklayan özellikler olmuştur. Aile dinamiklerinin çocuklarına yaklaşım biçimlerine yansıyan taraflarında, ailenin *geniş aile* ya da *çekirdek görünümlü geniş aile* olması ve *çocukların yaş farkının* etkisi yer almaktadır.

4.2.1.1.5.1. Aile tipi

Çocuklarına yönelik istismar edici tutum ve davranışlarda bulunan katılımcıların öykülerinde, ailenin nasıl şekillendiği ve ebeveynlik tarzını etkileme biçimi, anne-çocuk ilişkisinin niteliğinde belirleyici olmuştur. Katılımcıların yaşantısındaki (i) *geniş aile* ve (ii) *çekirdek görünümlü geniş aile* özellikleri, katılımcılar tarafından aile tipini sembolize eden özellikler olarak betimlenmektedir.

4.2.1.1.5.2. Geniş aile

Katılımcı öyküleri, geniş aile yapısının ebeveynlik tarzını etkilediğini ortaya koymuştur. Kayınvalidesiyle birlikte yaşadıklarını belirten bir katılımcı (K10) ebeveynlik sürecinde zorlandığını ve çocuğa yaklaşımının etkilendiğini düşündüğü durumlardan birini şöyle örneklendiriyor: “*Zarar verme oğlum dediğim zaman; o küçük diyor, bir şey anlamaz diyor. Bunu çocuğun yanında söylüyor. Arda’da bir suç yok diyor ötekinde suç. Mesela o anda babaanne daha koruyucu oluyor, benim o anda planım diye bir şey kalmıyor. Ben de kendimi ortaya koymak için daha sertleşiyorum çocuğuma.*”

4.2.1.1.5.3. Çekirdek görünümlü geniş aile

Çekirdek görünümlü geniş aile teması, aile büyükleri (anneanne, babaanne ve dedeler) ile aynı evde yaşanmasa da, ailenin pek çok karar alma sürecinde onların belirleyiciliğinin olduğu durumları yansıtmaktadır. Katılımcılardan kimileri bu yapının kendi anneliğinin şekillenmesinde belirleyici olduğunu öne sürmektedir. Bu durum, katılımcıların anneliğinde daha gergin, baskıcı tutumları artıran bir faktör olarak kendini göstermiştir.

Evin geçiminin sağlanmasında maddi desteğin kayınvalideden geldiği ve aynı evde yaşamasalar da aile süreçlerinin pek çoğuna kayınvalidenin müdahalede bulunduğunu ve

bundan kaynaklı çocuğu üzerindeki otoriteyi baskıyla, yeri geldiğinde sözel ya da fiziksel şiddetle kurmaya çalıştığını öne süren bir katılımcı, süreci şu şekilde betimlemektedir: *“Ben fazla öyle otokontrol kuran bir anne olamadım. Niye olamadım? Çünkü benim çocuğum üç evin bir torunuydu. Eşim 2 kardeştiler ve görümcemin çocuğu yoktu. Benim, bir tek benim çocuk vardı. Babaanne karışırdı, hala karışırdı. Birlikte yaşamıyorduk ama birlikte gibiydik. Evi ayırırdı ama şimdi bir torun olunca herkesin söz hakkı oluyordu. Bi de maddi güç kayınvalidemde de olduğu için şunu yapıyorum işte ben karışıyorum, bunu yapıyorum işte ben karışıyorum; o nedenle bizim en büyük tartışmalarımızdan biri oydu. Kontrolü sağladığım zaman sana ne sen niye karışıyorsun falan gibilerinden diyerek diyebiliyorlardı. Mesela, çocuk hastalandığında babaanne aman yeter ki yediği bir şey olsun; cips veriyordu. Bu çocuğun işine geliyordu. Sonra, benim verdiklerimi istememeye başladı. Orda zaten bir zorlanma yaşadım. İstedğim yemeği yediremiyorum çocuğa. Ordan gittikçe her hastalandığında seçenekleri azalmaya başladı. Bu sefer nedir sevdiği makarna, artık şuanda çorba bile yemiyor, tavuk, yani 2-3 çeşit diyebilirim o şekilde. Hala da öyle yani. Orda çok zorlandım. En çok o zaman hırpaladım çocuğumu, zaten çocuğumla ilişkimizde orada zarar gördü. Biz, aile danışmanları oluyordu çocuklarla ilgili, onlara da götürdüm çocuğu, çok yere gittik hani üçümüz beraber. Ona biz karıkoca uysak babaanne uyumuyordu, ordan dengeler hep bozuldu. Çünkü sürekli bu konularla ilgili tartışıyoruz. O yüzden çocuk çok dengesiz yetişti o konuda. Yani ben kontrol sağlayamadım. Ne kadar baskı da kursam çocuğumda, onun üzerinde şimdiye kadar hiçbir şeyim yok, kontrolüm yok.”*

(K5) kodlu katılımcı ise, çalıştığı için çocuğuna aynı mahallede oturan babaannenin baktığını ve bunun kendi çocuğuyla ilişkisine zarar veren tarafları olduğunu şöyle anlatmıştır: *“Çocuğuma babaannesini kendi evinde bakıyor. Onun bi düzeni kuralları var ve bizim de evde benzer şeyleri yapmamızı bekliyor. Bazen bakıyorum çocuğumun bilmesini istemediğim şeyler de öğretiyor. Bunu kayınvalideme anlatmaya çekiniyorum. Bu sefer çocuğuma baskı kuruyorum, tartak ediyorum.”*

4.2.1.1.6. Çocukların yaş farkı

Katılımcıların öykülerinde istismar edici davranışlarda çocuklar arası yaş farkının etkisi belirgin olmuştur. Bir katılımcı (K3) birbirine yakın yaşlarda çocuklarının olmasının zorluğunu şöyle dile getirmiştir: *“Hani birbirine bu kadar yakın yılda çocuk sayısı,*

çoğaldığı zaman yetersizleşmeye başladım. Kendimi, sinirimi kontrol edememeye. Yaşları çok yakın oldu. Arada zaman olsaydı ben de deneyimlenirdim belki”

Bir başka katılımcının (K15) öyküsünde ise, çocukların arasındaki yaş farkının azlığının etkisi şöyle yansıyor: *“En çok zor olan şimdi iki kişi olduğu için, bi de yaşları da yakın. Hep en çok hep kavga ediyorlar ya bir şeyi paylaşamıyorlar en çok o beni zorluyor. Hani biri daha büyük olsa aynı şeyleri bu kadar çok istemeyecekler.”*

4.2.1.1.7. Çalışma hayatı ve maddi imkânlar

Katılımcı öyküleri, çocukla kurulan gergin ilişki biçimlerinin çalışma hayatı ve maddi imkânlarla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar, *yoğun çalışma saatlerinin* olmasının ve ekonomik sıkıntılarla birlikte *düşük yaşam standardına* sahip olmanın çocuklarına yaklaşımlarını olumsuz yönde etkilediğini dile getirmiştir.

4.2.1.1.7.1. Düşük yaşam standardı

Ekonomik gelir düzeyinin düşüklüğüne bağlı olarak beliren düşük yaşam standartları katılımcıların öykülerinde, çocuklarıyla ilişkilerinde gerginlik, çocuğa vakit ayıramama ile sembolize edilmektedir. Ekonomik olarak sıkıntıda olunan zamanların, aile içi ilişkilerinin zarar görmesinin nedenleri arasında gösterildiği katılımcılara ait söylemlerden bazıları şu şekildedir:

(K1) *“Aslında benim bu hırçnlığımın biraz sebebi de maddi sıkıntılarım çok oluyor yani bu da beni çıldırıyor. O yüzden biraz da hırçnlığım var benim. Hani şu maddi problemlerimiz olmadığında ben gayet sakinim. Her türlü yansıyor yani çocuklarıma da yansıtabiliyorum. Genelde çoğunlukla eşime yansıtıyorum. Çok huzursuz oluyorum, o gün hiçbir şey yapmak gelmiyor içimden böyle bir tuhaf oluyorum.”*

(K2) *“Hani birazcık gerçekten ekonomik şey de önemli. Bütün yük sizin omzunuzda, omzumuzda olmasını geçin ekonomik yönden de çöküşteyseniz çok zor. Hep bir gerilim ortamı.”*

(K5) “*Ne bileyim hayat şartları mı insanları zorlaştırmış, dayanamıyoruz biz de belli bir noktada dayanmıyoruz. Maddi açıdan mesela istediklerimizi alamadığımız için belki ondan tepki gösteriyoruz çocuğa da.*”

4.2.1.1.7.2. Yoğun çalışma saatleri

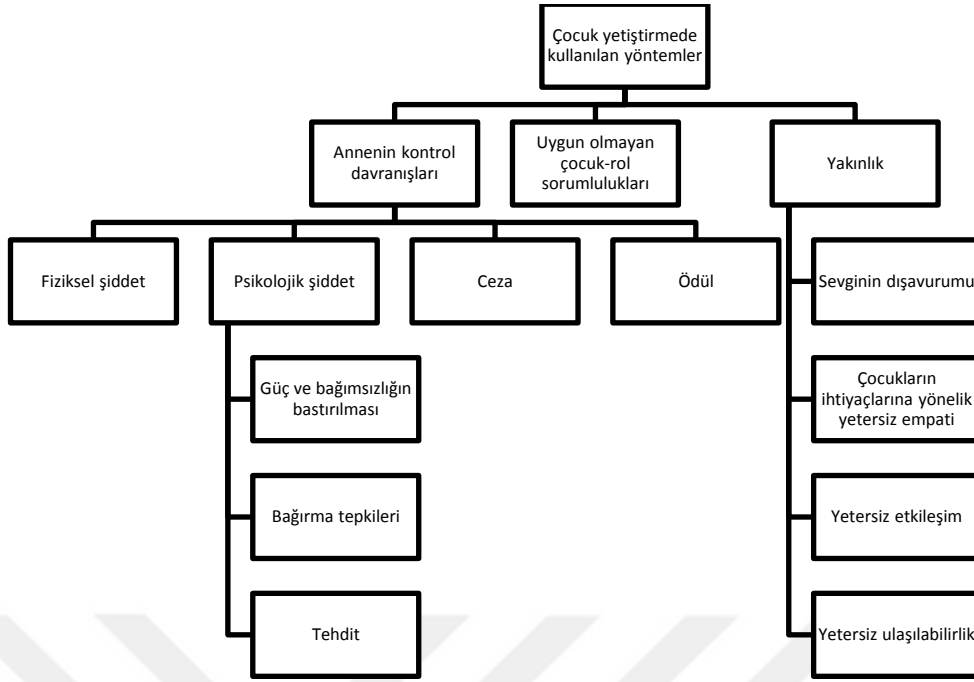
Katılımcıların öykülerinde, uzun çalışma saatlerinin olması, gerek kendilerine gerekse çocuklarına vakit ayırmada zorlanmalarına yol açan, aile içi ilişkilerinde gergin olmalarını ve kimi zaman istismar edici eylemde bulunmalarını tetikleyen durumlar olarak kendini gösterebilmektedir. K5 ve K15 kodlu katılımcıların söylemleri, bunun açılı birer örneği olarak gösterilebilir.

(K5) “*Ben de eşim de uzun saatler çalışıyoruz. Çocuk hep babaanneyle. Hafta için gece de kalıyor babaanneyle. Bir aradayken de ya çok yorgun oluyorum, bazen kendimle kalamıyorum, onunla oynamak gelmiyor içimden. Göresim bile olmuyor bazen. O da haklı istiyor beni ama nasıl yeteyim, dinlenmeden geçiyor öyle.*”

(K15) “*Ben çok yoğun çalışıyorum. Eve gidince yorgun oluyorum, ses kaldıramıyorum. Ondan sonra etrafıma patlıyorum. Bi de evdeki zamanda da hep eve hep sürekli iç içesin. Ama eskiden biz dışarıda büyüdük yani, şeylerde orada burada. Çocuklar da çıkamıyor pek bizim yüzümüzden. Ondan sonra evde birbirimize giriyoruz.*”

4.2.1.2. Çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler

Annelik tarzları teması, katılımcıların çocuklarıyla ilişkilerinde onlara nasıl tepki verdiklerinin örneklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların öykülerinde bu temayı (i) *annenin kontrol davranışları*, (ii) *uygun olmayan ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları* ve (iii) *yakınlık kavramları* sembolize etmektedir.

Şekil 4.8. Çocuk Yetiştirmede Kullanılan Yöntemlere İlişkin Alt Temalar

4.2.1.2.1. Annenin kontrol davranışları

İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışlarını olan annelerin kontrol davranışlarına yönelik söylemleri (1) *fiziksel şiddet*, (2) *psikolojik şiddet*, (3) *ceza* ve (4) *ödül* terimlerinin etrafında kümelenmiştir.

4.2.1.2.1.1. Fiziksel şiddet

Katılımcılar çocukları tarafından sınırlarının zorlandığını, çocukların sözlerini dinlemediğini düşündüklerinde onları kontrol altına alabilmede fiziksel şiddete başvurma, tüm katılımcıların deneyimledikleri ortak bir olgu olarak saptanmıştır. Bir katılımcı (K1) bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Çocuklarım birbirlerini dövdükleri zaman üç dört defa uyarırım dördüncüde şak ben ikisine yapıştırırım, ikisini oturtup hani dayak dediğim böyle tekme tokat değil birer tane iyi geçiririm. Öyle susarlar da dururlar. Ama önce uyarırım tabi, direk dövmem uyarırım. Ben onlara her zaman üç hak tanırım; bir iki üçte yapıştırırım. Hani onları dövüp de ayırırım bir ona bir ona yani başka odalara hani bazen etkili oluyor bazen hiç tınlamıyorlar. Keşke ben onları o kadar hırpalamasaydım yani o olmasaydı. Hani benim çocuklarım da biraz daha sakin olabilirdi.”

Kendini kontrol edemediği zamanlarda çocuğunu fiziksel şiddete maruz bırakan bir katılımcıya (K2) ait söylemler şu şekildedir: “Benim çocuklarım benim şiddetime her

şeyime maruz kaldı ve gördü. Hep benim psikolojik şeyimden. Kendimi kontrol edemeyişimden. Çocuklarımın ilkokula başladığı sırada ben kardeşimi kaybettim ve psikolojik sorunlar yaşadım. Onlara çok sinirliydim, depresiftim. Hem onlara gerekli eğitimi vermedim hem anneliği yapmadığımdan dolayı çok pişmanlık çektim. O acının içerisinde o psikolojinin içinde onları baya hırpaladım diye düşünüyorum; psikolojik olarak da şey olarak da fiziksel olarak da. Hani o kadar olmasa da hala da yapıyorum, geçmedi o bende”

Çocuğunun kendi kontrolü dışında davranmasının fiziksel şiddete başvurmanın bir kaynağı olduğunu (K7) kodlu katılımcı: *“Söylediğimi yapmadığında, bizden bir şeyler gizlediğinde, gizli gizli yaptığında çok kızıyorum. Böyle kolundan tutup sarstığım zamanlar bile oluyor”* şeklinde tanımlarken, bir diğer katılımcı (K10): *“Kardeşine veya kardeşine şiddet uyguladığında ya çok aşırı üstüne binip bağırdığında şey yaptığında döverim. Ya da poposuna vurmaya çalışırım yani şöyle ellerini uzatıp ellerine sadece vurmaya çalışırım onun şeyi acısını hissettiririm ona en kötü. Bir defa çok canını yakmıştı küçük olanın. Neresine vurmıştu ayağına vurmıştu herhalde tekme atmıştı. Aynı şeyi sen de abine yap dedim. Belki hata da olabilir ama yani çok acısı vardı aynı şeyi sen yap abine dedim, acısın dedim. Şimdi anne gerçekten çok acıyor ayağım dedi. O akşam ağrıdan uyuyamadı. Bir de kardeşini düşün dedim senden daha küçük dedim”* şeklinde ifade etmiştir. Başka bir katılımcı (K16) ise çocuğuna yönelik kızgınlık duyduğunda fiziksel şiddet uyguladığından bahsetmiştir: *“Ona kızdığımda bağırmıyorum ama o an sakinleşmem de lazım, kendimi tutmam. Birkaç defa sarstığım oluyor. Atıyorum içimdekini o zaman.”*

4.2.1.2.1.2. Psikolojik şiddet

Psikolojik şiddet, katılımcıların öykülerinde, (i) *güç ve bağımsızlığın bastırılması*, (ii) *bağırma tepkileri* ve (iii) *tehdit* şeklinde kendini göstermiştir.

4.2.1.2.1.2.1. Güç ve bağımsızlığın bastırılması

Bu tema kimi katılımcıda çocuğu bağımsız bir birey olarak görmeme, kontrol altında tutma ve karar alma süreçlerine dahil etmeme olarak belirirken, kimi katılımcıda ise çocuğun yetersizliğinin vurgulanması şeklinde ortaya çıkmıştır.

Çocuğun bağımsızlığı ve gücünü bastıran ebeveyn davranışları gösteren ve kontrolün kendisinden çıktığını düşündüğü durumlarda öfke patlamaları yaşayan bir katılımcıya (K7)

ait söylemler, temaya şöyle açıklık getirmektedir: “*Kontrolcü olmak mesela, bu kadar iyi değil diyorlar. Ama bilmiyorum, başka türlü olmuyor, yapamıyorum. Yapar mıydım onu da bilmiyorum. Çok zor şey benim için.*” Aynı katılımcı başka bir ifadesinde kendi kontrol davranışını şöyle tanımlamıştı: “*Hatta hep derim; çocuğum benim gölge gibidir, her şeyini bilirim, benim kontrolümdedir. Bilmem lazım her şeyini. O yapamaz kendi, benim de olmam lazım. Zayıf, korkak bi çocuk. Yapamazmış gibi geliyor. Hakkını bile savunamaz.*”

Bir başka katılımcıya (K10) ait semboller, temanın bir diğer önemli örneğidir: “*Ya her şeyi planlı gittiği zaman, konulduğu zaman daha da güzel uyum sağlıyoruz ve hayat böyle planlandığı zaman daha da güzel akışına kendiliğinden girer. Ama planlanmadığı zaman planlayıp şunu da şunu da yap dediğim anda yapılmadığında her şey birbirine giriyor, o gün geçmiyor. Plan olmuyorsa anlamıyorsun nasıl geçtiğini mesela. Bazen hep diyom bazı şeyleri görmemezlikten geleyim. Şey yapmayayım ama olmuyor derslerine mesela bir gün bıraktım; arkadaşlarıyla kavga etmiş birkaç kişiyi toplamış. Bir arkadaşını kendinden küçük bir çocuğu dövmüş. Küçük çete gibi bir şey oluşturmuş. Bir gün bıraktım ondan sonra öğretmenden şikâyet geldi. Arda sınıfta çok yaramazlık yaptı. Sınıfta koşturuyor şey yapıyor. Ya biraz biraz baskıcı olduğumdan dolayı daha çok ben baskıcı karakter yapmaya çalışıyorum ki ileride hayatında kolaylık sağlayabilmek için.*”

Yoğun çalışma saatlerine sahip bir katılımcı (K15), çocukları üzerinde kurduğu baskıyla onların güç ve bağımsızlığını denetlemeye çalıştığının açık örneğini şu şekilde dile getirmiştir: “*Mesela okuldan eve gideceksiniz ya mesela ayağınızı yıkamazsanız ben geldiğimde, mesela çorabınız kokmayacak. Şu şöyle olmayacak, işten geliyorum sinirliyim o yüzden benim size kızmamam için size dediğimi yapın diyorum. Yoksa kızarım size diyorum ya da size ceza veririm mesela diyorum ki bir sayfa yazı yazdıracağım. Şimdi büyük oğlum bundan nefret ediyor ya da test çözdüreceğim size fazla fazla mesela böyle şeyleri söylüyorum onlara bazen. Ben çok disiplinliyim onların hani başarısı mesela dersinizi çalışın sürekli ders çalıştırıyorum onlara*”.

4.2.1.2.1.2.2. Bağırma tepkileri

Katılımcıların öyküleri, çocuklar istenilen şekilde davranmadıklarında annelerinin ne yönde tepki verdiklerini şu şekilde ortaya koymaktadır: (K1) “*Ben mesela güzelliklen söylüyorum Hira bak bunu yapma tamam mı? Mesela onu yapıyor. Başka bir şey üç dört*

defa Hira yapma yapma yapma dediğimde yapıyorsa bu defa ben artık bağırarak; ya ben sana yüz defa anlattım sen niye anlamıyorsun bağırarak diyorum. Anlamayınca bu defa çıldırıyorum. Biliyor musunuz ben hani çocuklarıma böyle bağırarak konuştuğum için şimdi bir defa yavaş söylediğimde çok tınlamıyorlar, bağırdığımda gidiyorlar.”

Çocuğuyla iletişimde zorlandığını belirten ve kendi kontrolünü kaybettiğinde sesini yükselterek durumu kontrol altına almaya çalışan bir katılımcıya (K5) ait paylaşım şu şekildedir “*Çok bağırıyorum bağırmam çok hata yanlış onu çevremdekilerde söylüyor ses tonun o da elimde değil sesim her halde güür çok çıkıyor konuşmam bile çok yüksek ses aşırı derecede yüksek sesle konuşuyorum bağırmıyorum ya çok sesim çok yüksek çıkıyor ses tonumu konsantre edemiyorum maalesef o çok kötü yani kendimi değiştirmek istediğim şu sesimi sadece bağırmamam gerektiği.”*

Bağıрма tepkilerinin ne zaman gösterildiğini örnekleyen bir başka katılımcı (K7) ise süreci şu şekilde tanımlamaktadır: “*Sözümü dinletemediğimde. Elinde sürekli bir telefon, tablet. Vazgeçiremiyorum onu. Bak şunu, bunu yapamazsın, yeter artık bırak diyorum, kısıtlamaya çalışıyorum ama olmuyor. Yine eline alıyor bi şekilde.”*

Çocuğuna yönelik bağıрма davranışını asabi olma ile açıklayan bir katılımcının söylemleri şu şekildedir: (K10): “*Biraz asabılık var. Biraz asabılık var bende. Yani şöyle söyleyeyim o an olmadığında biraz bekliyorum, 2-3 kere tekrarladığımda bu sefer sesimi yükselterek konuşuyorum, bağırıp çağırıyorum.”*

Çocuğunun sorumluluk almadığı zamanlarda bağırmaya yöneldiğini ifade eden bir katılımcı (K13) durumu şöyle örneklendirmektedir: “*Benim en çok bağırdığım şey yani kendi eşyasını giymemesi, sorumluluğunu bilmemesi, çok şey unutup hani ne diyeyim bir montu giyiyorsa altını giymeyi unutup çıkan bir çocuk. O durumda çok sinirleniyorum mesela. Hala diyorum koca çocuk oldun giyinmesini beceremiyorsun. Yani kızdığım durumlar da oluyor mesela. Eşyalarını hazırlıyorum, o yataktan kalktığı gibi çıkabiliyor yani. O durumda çok kızıyorum.”*

Bağıрма tepkisini örnekleyen bir başka katılımcı (K15) ise şunları dile getirmiştir “*Ya o anda mesela yani çok iyi çok yoğun oluyorsun. Ya çalışıyor yani yorgun oluyorsun ya hasta oluyorsun. O an kendini kaybedebiliyorsun yani, o zamandır yani başka bir şey değildir. Şimdi iki tane çocuk olunca daha da ayrı bir zor oluyor. İki kişi olunca daha da*

zor olduğu için hani kavga ediyorlar anlaşıyorlar şimdi çözemiyorsun bu sefer sinirlenip bağırebiliyorsun.”

K3 kodlu katılımcıyla bireysel görüşmeye başlama öncesinde çocuğu ile diyaloguna şahit olunmuştur. Okulda öğretmen izin vermediği için idrarını pet şişeye yapan çocuğuna “görmüyor musun beni ne hale getirdin, ne kadar mutsuzum, yapma bana bunu artık” şeklinde tepki veren anneye (K3) ait, bu yaklaşımla çelişen bakış açısı “kendinden emin güçlü iradeli insanlar zaten çocuklarına asla ve asla sadece desteklemeyi tercih ederler onlarda gördükleri eksiklik ve hatadan ve onlara yol gösterirler onları suçlamazlar” şeklindedir. Buradaki söylemler kişinin çocuğuyla etkileşimi ile algısındaki çocuk yetiştirme biçimi arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

4.2.1.2.1.2.3. Tehdit

Çocuğu kontrol altında tutabilmek için başvurulan yollardan biri olan tehdit, katılımcıların pek çoğunun öyküsünde yer almaktadır. Bunun açık örneğini bir katılımcı (K1) şöyle özetlemektedir: “*Mesela dediği zaman ben hani yalan söylediğini anlarsam; bak diyorum Hira Allah seni görüyor haberin olsun diyorum. Yok anne böyle olmadı valla böyle oldu ben sana söyleyecektim kızarsın ama söyleyecektim. Bak yani söylüyor sonuçta. Hani ben kendime çok bak Allah sizi görüyor Allah yalanı sevmez dediğim zaman onlar o konuda benden çekiniyorlar. Bir de, yaz hava güzel ya dışarıda olmalarını daha çok tercih ediyorum onların da bir saati var. Öğlen yemeğini yedikten sonra gidip oynuyorlar saat yedi, en geç yediyi çeyrek geçe eve geliyorlar. Hani onu da saat ile belirli bir süresi var anne beş dakika anne beş dakika anne beş dakika yarım saati beş dakika beş dakikayla geçiyor. Yani dediğim zaman gelmiyorlarsa, ne olur yalvarırım beş dakika dedikleri zaman; tamam siz yarın çıkmıyorsunuz dediğim an geliyorlar.” Aynı katılımcı tehdit uygulamalarına ilişkin şöyle bir savunmada bulunmaktadır: “*Eskiden yapıştırıyordum; bir ona bir ona. O odaya, o odaya gidiyordu. Televizyonu açmıyordum üç dört saat. Ondan sonra tabi bırakıyordum ama şimdi dışarı ile tehdit ediyorum o daha çok işe yarıyor.”**

Tehdidin başka bir türünü örnekleyen bir katılımcının (K15) söylemleri ise şu şekildedir: “*Mesela o gün eve giderim ya bak bugün ben çok sinirliyim çok yorgunum beni hiç üzme yoksa ben de ona göre tepki veririm size diyorum onlar da anlayışla karşılıyorlar.”*

4.2.1.2.1.2.4. Ceza

İstismar edici davranışlardan biri olan ceza yönteminin kullanımına, pek çok katılımcının öyküsünde rastlanmıştır. Kimi katılımcılar yöntemin işlevselliğine vurgu yaparken kimi ise artık etkisiz olduğundan bahsetmektedir. Çocuklarıyla yaşadığı çatışma durumlarında kullandığı ceza yönteminin gerekçesini ve içeriğini katılımcılardan biri (K3) şu şekilde aktarmaktadır: *“Ha çok sözümü dinlemez mesela bir şeyin yanlış olduğunu söylediğim zaman, benimle inatlaştıkları zaman, o zaman bazen cezalar ağır olabiliyor. Onları mutsuz eden şeylerle ceza veriyorum, en sevdiği şeyden mahrum bırakarak, bu yani.”*

Çocuğun ebeveyninin beklentisi yönünde davranmadığı durumda ceza verdiklerini ifade eden bir katılımcıya (K7) ait söylemler şöyledir: *“Aynı şeyleri habire yapıp duruyorsa, yeter artık diyorsun. Biz sevdiği şeyleri yapmasına izin vermiyoruz. İşte bunu bunu yaparsan bunu yapamazsın gibisinden. İşte ödevlerini yapmazsan dışarı çıkamazsın, seni şuraya götürmem, ya da buraya gitmene izin vermem.”* Örneklere bakıldığında her iki katılımcıda da çocuğun sevdiği şeylerden mahrum bırakılması tekniğinin kullanıldığı görülmektedir.

(K13) kodlu katılımcı öyküsünde, çocuğunun yemek yemediği zamanlarda rahatsız olduğundan ve yemesi için onu zorladığından bahsetmiştir. Bu katılımcı çocuğuna yemek yedirebilmeyi ceza yöntemiyle sağlamaya çalıştığını şu örnekle ortaya koymaktadır: *“Çok kez cezalandırdım onu. İşte o cezalandırmamı da, ondan dolayı da çok pişmanım. Keşke bunu yapmasaymışım, çünkü odaya kapatıyordum. Şimdi, odada yalnız kalamıyor kapattığım için. O korku var onda. Yiyeceksin dediğime kadar kalıyordu odada ama yemiyordu yine de. O daha baskın çıkıyordu. Ama onda bu korku kaldı ve tikleri oluştu çocuğun. Onun için onu doktora çok götürdük. Kafa döndürmesi, ses çıkartması çok sıklaştı.”*

4.2.1.2.1.2.5. Ödül

Katılımcıların öyküsünde, çocukları beklenti yönünde davrandıklarında yahut beklenti yönünde davranmaya teşvik etmede ve istenileni yaptırmada ödül yönteminin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ödüllendirme olumlu bir yaklaşım biçimi olarak değerlendirilse de, nasıl kullanıldığı önemlidir. Davranıştan sonra verilmesi beklenen

ödülün, çocuklarını istismar eden katılımcılarda çocuğun davranışından önce tehdit içerir bir şekilde verildiği göze çarpan bir bulgudur. Ödül yöntemini çocuğa şart koşarak yaptığını örnekleyen katılımcılar, uygulama süreçlerini şu şekilde ifade etmektedir:

(K5) *“Yalan yok, bir şeyi mesela diyorum ki ödül koyuyorum şart. Mesela ben mesela dedim ona derslerde mesela diyorum başarılı ol yüzünü getir benden bir ödül ya da iki ödül ya da en fazla üç ödül alabilirsin. Ödüllendirerek istediği bir şeyi alıyorsun ama tabii ki bizim durumumuzu aşmadığı sürece bunu ödüllendiriyoruz istediği bir şeyi alıyoruz.”*

(K10) *“Benim hoşuma giden şey başarılı bir şey olduğu zaman ödüllendiriyorum onları. O günü mesela kitap okuduğu zaman, kitabını bitirdiği zaman ödül olarak bir dışarı çıkartıyorum parka götürüyorum bir etkinlik yaptırmaya çalışıyorum. Çocuğum biliyor zaten, hani kitabını bitirirse çıkabilecek ya da işte ben istediğini yapacağım; o zaman daha motive oluyor.”*

(K15) *“Şöyle bir şey yapıyor mesela güzel bir şey yapıyor ya o zaman hani diyorum ki bak sen böyle yaptın senin cezanı bu seferlik kaldırıyorum mesela bazen öyle yapabiliyorum. O onun ödülü oluyor. Ya da işte bunu yaparsan bak sevdiğin şunu yapacağız da derim.”*

4.2.1.2.2. Uygun olmayan ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları

Çocuklarını istismara bırakan ebeveynlerde dikkat çeken bulgulardan biri de, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarına karşı yetersiz empatik farkındalığının olması ve çocuklara ebeveyne ait sorumlulukların yüklenmesidir. Bir diğer ifadeyle, çocuğun ebeveynleştirilmesi durumu göze çarpmaktadır. Katılımcı söylemleri bunu şöyle örneklendirmektedir: (K3) *“Ya onlar zaten kendilerince üstleniyorlar. Kendi mantıklarınca. Birinin yüklediğinden kaynaklı değil. Erkek çocuğu çünkü anneye çok düşkündür, babanın yokluğunu hep dürtüsel olarak hani içsel olarak tetikler yani onu. Oğlum da öyle yani, babasının yapamadıklarını yapıyor. Mutsuz olduğumu gördüğünde de elinden geleni yapar mesela.”*

Evde pek çok konuda çocuğun söylemlerinin dikkate alındığını belirten fakat bu yapılırken çocuk istenildiği gibi davranmadığında sözel şiddete yönelen, çocuğuna öfkeli bir tutumla yaklaşan bir başka katılımcının öyküsü (K5) durumu şu şekilde ortaya koymaktadır: *“O tamam demeden bir yere gidilmiyor zaten o tamam dedi mi gidiliyor. O*

çok dinleniliyor, o ne derse o yapıyor yani muhakkak.” “Nasıl yansıtıyorum ses tonumu yükselterek yansıtıyorum biraz sesim de çok yüksek benim ki yandakiler de duyar yani. Bağırırım direk yapma ayıp saygısızlık yapma sadece bağırırım tepkimi öyle gösterebiliyorum kızım yapma bu böyle değil diye bağırıyorum yani açıkçası. Hele birinci sınıfta felaket bağırmışlığım vardır. Niye yalan söyleyeyim; bire gittiğinde daha yeni yazmaya başlıyor ya o zaman yüksek sesle bayağı binada duyuyorlardır belki de. Mesela diyorsun ki kalemi şöyle tut dediğinde inat ederdi yoruluyorum yapamıyorum der. Ben de derdim ki yapamıyorum kelimesini kullanma yapabiliyorsun beni sinirlendirme derdim.” Katılımcıya, bir anne ya da babanın çocuğuna hangi koşullarda bağırdığı sorulduğunda ise: *“Neden kızar; çocuk illa ben ben dediğinde”* yanıtı alınmıştır.

4.2.1.2.3. Yakınlık

Katılımcı öykülerinde ortaya çıkan (i) *sevginin dışavurumu*, (ii) *çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati*, (iii) *yetersiz etkileşim* ve (iv) *yetersiz ulaşılabilirlik* kavramları, annenin duygusal sıcaklığı ve desteği ile ilişkili dinamikler olması vesilesi ile yakınlık teması altında kümelenmiştir.

4.2.1.2.3.1. Sevginin dışavurumu

Katılımcıların öyküsünde, çocuklarını istismara maruz bırakan yaşantıları bulunmakla birlikte, tüm katılımcılar çocuklarını sevdiklerini ve sevgilerini çocuğuna yansıttığını ifade etmiştir. Katılımcılar arası farklılaşma sevginin dışavurumunun nasıl gerçekleştiğidir.

Kimi katılımcı (K1) *“mesela okulda başarılı güzel bir şeyler yaptığında ben öperim dışarıda güzel bir şey yaptığında öperim severim yani ben sevgimi göstere bildiğime inanıyorum”* şeklinde, çocuğu beklenti yönünde davrandığında sevgi aktarımında bulunurken, kimi katılımcı ise sevgisini pek çok koşulda yansıttığından bahsetmektedir: (K5) *“Öpücük abidesiyiz adeta birbirimizi hep öpüyoruz. Babası da öyle o konuda aşırı derece biz felaket her dakika. Babaanne bile diyor aha öpücük abidelerine bak ya karşıdan karşıya dursak birbirimize öpücük atıyoruz böyle birbirimize.”*

Bir katılımcının (K15) öyküsünde ise sevginin aktarımının çocuğun sevdiği şeylerin alınması ile yapıldığı aktarılmaktadır: *“Sevgi ne biliyim ya insan çocuğunu seviyor yani mesela her zaman böyle öpmüyorum onları ama yani mesela bir şey alabiliyorum bazen onları mesela sevindirmek için biliyorum mesela neyden hoşlanırlar ondan almaya*

çalışıyorum onlara mesela bugün hani sevinsinler diye. Her zaman değil bazen böyle sevinsinler diye bir şeyler yapıyorum onlara o zaman bir şeyler alıyorum onlara sevdiği şeyleri falan. Canınız ne istiyorsa gidin kendinize ya bakkala gidin ya şey alın hani bazen böyle ben de mutluyum hani onları mutlu etmek isterim zaman böyle şeyler yapabiliyorum onlara.”

4.2.1.2.3.2. Çocukların ihtiyaçlarına yönelik yetersiz empati

Çocukları hata yaptığında şaplak attığından “*Hata yaptıklarında arada böyle şaplak yiyorlar*” ifadesi ile bahseden bir katılımcıya (K1) çocuklarının o anlardaki ihtiyacının ne olabileceğine dair düşünceleri sorulduğunda: “*İşte onu bilmiyorum, hiç onu bilmiyorum valla. Hani ne düşündüklerini hiç sormadım ama bilmiyorum da yalan olmasın*” şeklinde tanımlamıştır. Aynı katılımcı, çocuğu kendisiyle paylaşımında bulunmak istediğinde kendisini öfkeliendiren ve kızdığı bir durumu şu şekilde betimlemektedir: “*Ben dinlerim mesela ama kızım şöyle bir şey var bir şeyi anlatır. Ben güzel dinlerim. İkinci defa iki kelimeyi ekler; Hira daha demin anlattın tamam bitti. İki kelime farklı ekler gelir, üçüncü defa Hira ben sana yüz defa demedim mi bir şeyi bir kere anlat ki insanlar seni dinlesin. Sen on defa anlatırsan kimse seni takmaz kaile almaz dinlemez diyorum değil mi? O da tamam valla bu üzerine bunu eklemiştin bunu unutmuştum diyor. Ama bir şeyi iki defa, üç defa anlatıyor ve bu benim hoşuma gitmez bir defa düzgün anlatırsa en azından saygı duyarlar ileride hani onu dinliyorum bir defa güzel dinliyorum iki üçte bu defa kızıp gönderiyorum çünkü iki üçü yapmasın diye. Bir de nasıl boş boş gülüyorlar böyle oynarken, kahkahalar acayip o kahkahalar beni delirtiyor.”*

Çocuğuyla yoğun etkileşime geçmekte zorlandığını ve sıkıldığını bir katılımcı (K13) deneyimini şu şekilde açıklamıştır: “*Hani çok fazla konuşmak istemiyordum. Ona öyle bağırمام çağırمام yoktu. İkinci soruya tahammülüm yoktu, en fazla bir soruyu cevaplayabiliyordum. işte dediğim gibi; dinliyorum ama o benim dinlemediğimi fark ediyor. Çünkü anlatıyor, anlatıyor, bir şey anlatırken çok uzun anlatıyor. İlk başta dinliyorum evet ama sonra sıkılmaya başladığımda bunaliyorum. Çünkü başka şeylere odaklanıyorum.”*

4.2.1.2.3.3. *Yetersiz etkileşim*

Katılımcıların anlatılarında *etkileşim*, anne ve çocuk arasında bakım, oyun ve boş zaman aktiviteleri sürecindeki doğrudan etkileşimi temsil etmektedir. İstismar edici gruptaki katılımcılarda etkileşim boyutunun yetersizliği ile karşılaşmıştır. (K5) kodlu katılımcı babaanne ile yakın oturmaktadır. Akşamları işten geldiğinde çocuğuyla birkaç saat vakit geçirip çocuğunu tekrar babaannenin evine bırakmaktadır. Bu katılımcı paylaşımlarında “*çünkü çocuğa bakmak çok zor*” tanımlamasında bulunurken çocuğu ile sınırlı vakit geçirdiğinden bahsetmektedir: “*En çok babaannede bitiyor çünkü babaanne okula götüren getiren babaanne hep gece babaanne de kalıyor, babaannenin yanında hep babaannedir yani. Bakan babaanne ben bir tek akşamları geldiğimde sadece dersinde bir saat iki saat yardımcı olabiliyorum. Onun dışında, oyunları babaanneyle oynar, pek çok şeyi de onunla yapar.*”

Boş vakitlerinde çocuklarıyla etkileşim kurmada zorlandığını dile getiren bir katılımcının (K13) aktarımları şu şekildedir: “*Daha sabırlı olmak isterdim. Yani sabırlı derken, ben sinirlenmiyorum ama çok fazla konuşunca da sıkılıyorum. Tahammülsüzlük var yani. Babası bu konuda daha başarılı. Ona daha yeterli. Mesela babasıyla daha çok şey paylaşıyor, daha uzun konuşuyor, daha çok eğleniyor. Babasının çocukla ilgisi daha fazla. Ben daha çok sıkılabiliyorum.*” Aynı katılımcı çocuğuyla yetersiz etkileşim kurmasının kaynaklarında lohusalık döneminin etkisinden bahsetmektedir: “*Benim hani derler ya lohusalık sendromu. O sendromu geçirdiğimi düşünüyorum. Çocuğu kucağımda istemiyordum, o dönemdeydim yani. Aslında, isteyerek hamile kaldım ama ben buna nasıl bakıcam diye, uyuyamıycam, edemiycem; bunalıma girdim. İstemiyordum yani, eve gitmek istemiyordum hastaneden. O durumdaydım. Doktora da gitmedim, almadım yani destek falan. Ordan kalma şeylerim var hala ona yakınlaşmamamda.*”

4.2.1.2.3.4. *Yetersiz ulaşılabilirlik*

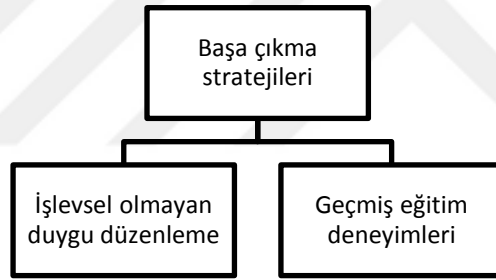
Katılımcıların söylemlerinde, *ulaşılabilirlik* teması, annenin mevcudiyeti ve çocuğun ona ulaşabilmesiyle karakterize olmuştur. Katılımcılara fiziksel ve psikolojik olarak ulaşılabilir olmalarının güçlüğüne yansıtan katılımcı örnekleri şu şekildedir:

(K2) “*Derslerine yardımcı olamadım. Atıyorum onların en ufak bir etkinliğine gidemedim hiçbir şeyleriyle ilgilenemedim yani dersleriyle olsun normal hayatında olsun. Hep kendiydi.*”

(K1) kodlu katılımcının süreci ise şu şekildedir: “*Bir şeyi iki defa, üç defa anlatıyor ve bu benim hoşuma gitmez. Bir defa düzgün anlatırsa en azından saygı duyarlar ileride. Hani onu dinliyorum bir defa güzel dinliyorum, iki üçte bu defa kızıp gönderiyorum çünkü iki üçü yapmasın diye.*”

4.2.1.3. Başa çıkma stratejileri

Bu tema, annelerin çocuk yetiştirme sürecinde baş etme stratejilerini ne şekilde kullandıklarını, baş etme stratejilerini kullanma becerisindeki belirleyicilerin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Beliren alt temalardan biri istismar edici tutum ve davranışları olan annelerin *işlevsel olmayan duygu düzenleme* stratejilerinin olmasıdır. Bir diğer alt tema ise annelerin stratejilerini şekillendiren *geçmiş eğitim deneyimleridir*.

Şekil 4.9. Başa Çıkma Stratejilerine Ait Alt Temalar

4.2.1.3.1. İşlevsel olmayan duygu düzenleme

Katılımcıların öykülerinde duygu düzenleme, günlük yaşamda herhangi bir durum/olay karşısında hissedilen olumsuz duyguların davranışa dönüştürülmeden, içinde bulunulan duruma bağlı olarak düzenlenmesinde yaşanan güçlüklerle karakterize olmuştur. Katılımcıların deneyimlerinde, duygu düzenleme stratejilerinde negatif duyguların yoğunluğunun arttığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle, duygu düzenleme dinamiklerinin işlevsel olmayan duygu düzenlemeyle sembolize olduğu görülmüştür. Burada annelerin olumsuz durumlarla karşılaştıklarında kendilerini kontrol etmede yaşadığı zorluklar ve beraberinde *şiddete başvurma, sinirlenme, tahammülsüzlük, gerginlik* tepkileri ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılardan biri (K1) bu temaya ilişkin şunu dile getirmiştir: “*Ben iyi bir anne olduğumu düşünüyorum ama şiddete bayağı meyilli bir anneyim onu biliyorum*”.

Bir başka katılımcı (K10) uyumsuz duygu düzenlemeye ilişkin şunları ifade etmiştir: “*Sinirli ve haksızlığa tahammül edemiyorum, daha doğrusu haksızlığa gelemiyorum. Bunun da farkındayım ama düzeltemiyorum. Farkındayım yani, hata yaptıklarında ben onu alttan alamıyorum görmemezlikten gelemiyorum öyle bir durum var*”.

15 numaralı katılımcı işlevsel olmayan duygu düzenlemeye “*Yani ne bileyim o zaman hani anlamıyor, hiç laf anlamıyor mesela yani küçükler. Ne yapsak nasıl anlatsak derdimizi mesela şöyle bir şey var bazı insanlar çok sabırlı mesela bazıları çok sinirli şimdi ben o sinirli insanlardanım*” ifadeleriyle açıklık getirmiştir.

Duygu düzenlemede zorlanan bir başka katılımcı (K16) ise şu ifadeleri kullanmıştır: “*Gergin yanlarım da var ve o zamanlar çok zor oluyor. Aklım başka yaptıklarım başka oluyor, çocuğa patlıyorum*”.

İşlevsel olmayan duygu düzenlemede, katılımcılarda *kendini suçlama, başkalarını suçlama, ruminasyon, felaketleştirme, evlilik çatışmalarına bağlı olarak kendini kontrol edememe* ön plana çıkmaktadır.

Kendini Suçlama

Bu alt tema kişinin çocuk yetiştirme sürecinde zorlandığını ve baş edemediğini düşündüğü olaylar karşısında sorunun kaynağını kendisiyle ilişkilendirdiği durumları kapsamaktadır.

Katılımcılardan biri (K3) bu durumu şu şekilde ortaya koymaktadır: “*Baş edemediğimde, oturur sinirden ağlarım. Kendime kızar, kendi kendimi yerim*”.

Zorlandığı durumlar karşısında, sorunun kaynağını kendisinde arayan ve kendisine yönelik suçlamalarda bulunan bir katılımcının (K10) ifadeleri bu anlamda öne çıkmaktadır: “*Ne olursa benim yüzümden, bir anda fevri davranabiliyorum biraz önceki dediğim şey sinirlenebiliyorum anında ama anında parlayıp anında sönen bir kişiliğim var. Bu özelliğimden nefret ediyorum*”.

Benzer şekilde, bir başka katılımcı da (K15) “İnsan o anda sinirleniyor ne biliyim böyle gözü bir şey görmüyor sonra pişmanlık da yaşıyorsun, kendini suçluyorsun. Hem dövmek değil de hani çocuğun kalbini kırıyorsun ama sonuçta. İşte böyle yapa yapa o çocuk da alışıyor. Artık ona da artık normal geliyor aslında. Ona da artık normal geldiği için o da fayda etmiyor bence” ifadeleriyle bu alt temanın bir örneğini yansıtmaktadır.

Başkalarını Suçlama

Bu alt tema, çocuk yetiştirirken baş etmede güçlük yaşadığı anlarda, sorunun kaynağını başkalarında arama eğiliminde bulunan katılımcıları kapsamaktadır. Bu anlamda, 3 numaralı katılımcının ifadeleri bu alt temayı işaret etmektedir: “Bizde bir tarafın bilip bir tarafın bilmemesi sıkıntıya düşürüyor. Ya bir tarafın yaptığını diğer taraf bozduğu için sıkıntıya düşürüyor. Benim en büyük yorgunluğum o. Cahil bir insanla çocuk büyütme zordur. Hele hele cahilliğini kabul etmeyen bir insanla. Annelik aslında içgüdüsel bir şeydir annelik, öğretisi olmaz. Aslında her annenin içinde vardır ama annenin bencilliği ile ya da babanın bencilliği ile doğru orantılıdır. Anne baba bencilse, o annelik babalık duygusunu hissedemez kendilerini hissetme derdinde oldukları için”.

Ruminasyon

Bu alt tema, kişilerin bir düşünceyi sürekli olarak geri getirdikleri, sorunlara takılıp kaldıkları süreçleri ifade etmektedir. Çocuğunu baskın bir şekilde kendi kontrolünde tutmaya çalışan ve bunu yapamadığında zihninden geçenleri kontrol etmekte zorlandığını belirten bir katılımcının (K7) söyledikleri bunun açık bir örneğini yansıtmaktadır: “İşte, hep onun sorumluluğunu hissetmek, kafam bu aralar hep onda. Hele ki değişmesi çok korkutuyor beni, hep aklım onda. Eşime de kızıyorum, o benim kadar önemsemiyor. Hep ben kontrol etmeye çalışıyorum. Bir hata yaptı mı çıldırıyorum, çok uzun hep kafamda kuruyorum. Bilmem lazım yani her şeyi.”

Felaketleştirme

Felaketleştirme, katılımcıların çeşitli olayların sonuçlarına ilişkin gerçekçi olmayan bir şekilde olumsuz senaryolar üretmesi durumu olup, 3 ve 16 kodlu katılımcıların ifadeleri bu kavramı örneklendirmektedir:

(K3): “Kendilerinin yetersiz oluşundan dolayı strese giriyorlar çünkü ne yapacaklarını bilmedikleri için nasıl davranacaklarını bilmedikleri için onun kaygısından dolayı strese

giriyorlar. Olayları nasıl karşılayacaklarını nasıl davranmaları gerektiği bilinçsizliğinden dolayı. Kuruyorlar kuruyorlar sonar da stres oluyor. Sonra da küçük bir şeyi büyük de büyük”.

(K16): *“İşte yemek yemeydi, uykuydu, daha sakin davranabilmeyi isterdim. Daha umursamaz ama olmuyor. Beceremiyorum gibi o kısımları. Yemek yemediğinde yerimde duramıyorum, içim içimi yiyor. Bazen ağzına tıktığım da oluyor, tartakladığım da. Yemeyince bana geçmiyor saatler. Bir sürü kötü şey geçiyor aklımdan. Hasta olur, şu olur bu olur.”*

Kontrol edememe

Katılımcıların eşleriyle ilişkilerinde yaşadıkları çatışmalardan kaynaklı kendini *kontrol edememeyle* birlikte duygularını çocuğuna yansıttığı görülmektedir. Bu alt temayı bir katılımcı (K1) şu şekilde ortaya koymaktadır: *“Hani çocuk, durduk yere eşin ile tartışyorsun çocuğa kızılıyorsun mesela orda ben kızdığım zaman sonra pişman oluyorum tabi gidip öpüp gönüllerini bir şekilde alıyorum ama hani onun vicdan azabıyla da kalıyorum. Çünkü çocuk hatasız ve ben orda ona kızılıyorum sinirli olduğum için sonra gönlünü almaya çalışıyorum tabi olmuyor olmuyor gidiyor yani.”*

4.2.1.3.2. Geçmiş eğitim deneyimleri

Katılımcıların baş etme stratejilerini kullanabilmelerini ve geliştirmeleri etkileyen faktörlerden bir diğeri, almış oldukları eğitimlerdir. Çocuklarını istismara maruz bırakan katılımcılardan 6’sı daha önce ebeveynliğe yönelik eğitim/seminer almadığını ifade ederken, 3 katılımcı ise aldığı eğitimlerden ve etkilerinden bahsetmiştir. Katılımcıların deneyimleri incelendiğinde, çocuğuna fiziksel ve sözel şiddet uygulayan K2 kodlu katılımcı aldığı eğitimin etkisini şöyle tanımlamıştır: *“Cinsel istismardan tutun da, çocuğunuzun bir suçu olduğunda bir şey olduğunda bir sıkıntısı olduğunda nasıl anlayabilirsiniz, işte nasıl yaşayabilirsiniz nasıl çözüme ulaşabilirsiniz şeklinde şeylerdi, güzeldi. Anlattıkları gibi şeyler yaşamadık biz ama güzeldi yani.”*

Kendini kontrolcü bir ebeveyn olarak tanımlayan ve çocuğuna yönelik öfke patlamalarının olduğundan bahseden K7 kodlu katılımcı, almış olduğu eğitim deneyimini şu şekilde ifade etmiştir: *“Katıldığım bi eğitim, çocuklarımıza nasıl davranmalıyız içindi.*

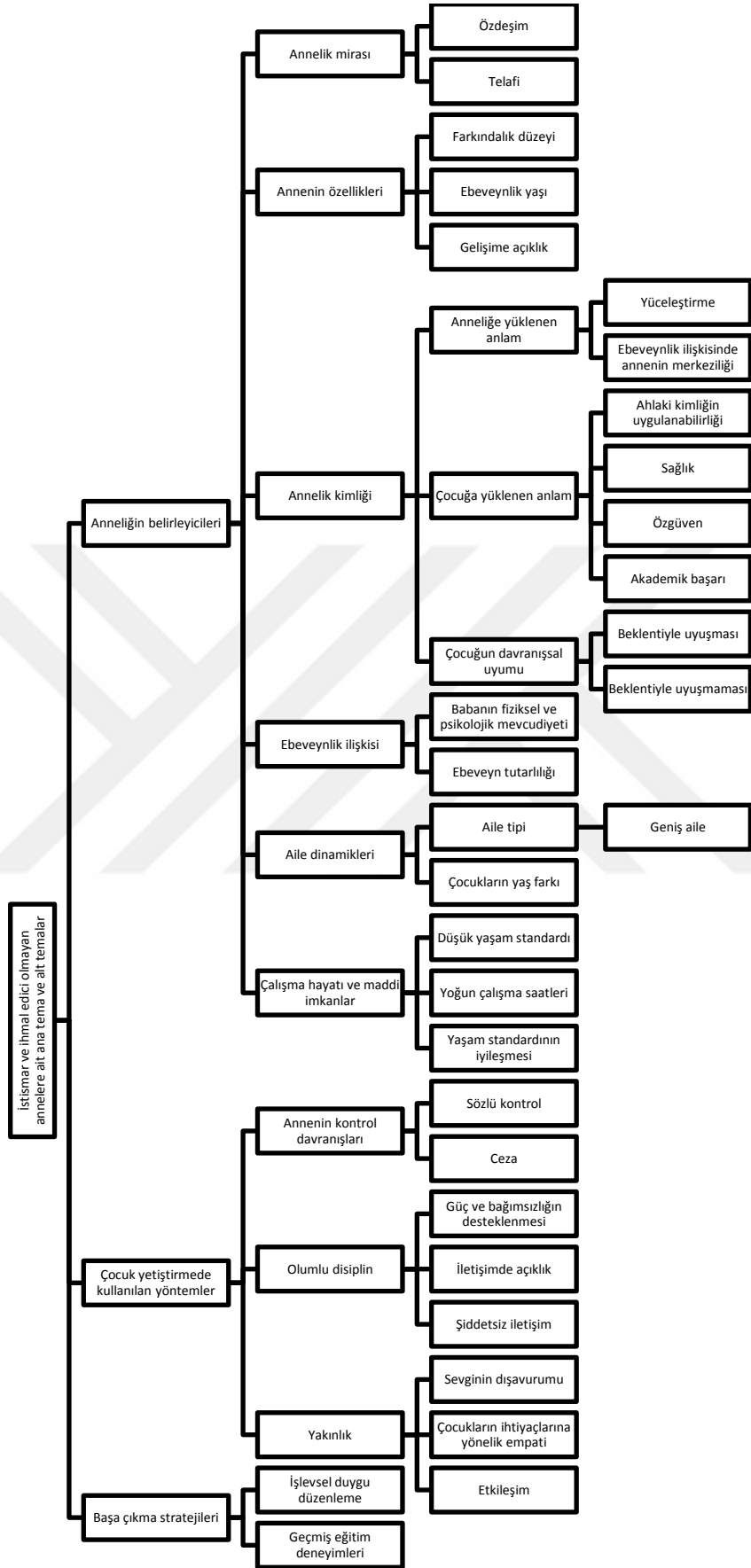
Faydalandım çok. Kızdığımda daha nasıl sakin oluru mu öğrendim. Uygulayamasam da biraz daha durdurabiliyorum kendimi. Vurmanın çocukları nasıl etkilediğini.”

Çocuğuna yakınlaşmakta, onunla etkileşim kurmakta zorlanan K13 kodlu katılımcı ise eğitim deneyimini: *“Ben zaten servis rehberliği yaparken bir sürü bu seminerlere katılıyorduk. Sertifikalarım dahi vardı. Hatta okul rehberleriyle şeyler yapıyorduk, canlı şeyler yapıyorduk. Ne o, tiyatro dedikleri, böyle empati kurma yönünde şeyler bir şeyler yapıyordu okul rehberleriyle. Hani bir çocukla iletişim nasıl kurarız? Sürekli bunlarla ilgili eğitimler, bir sürü eğitimler aldık. Ama kendi çocuğumu yetiştirme konusunda bir faydası olmadı. Çünkü kendi çocuğunda bunları uygulayamıyorsun, mümkün değil. Çünkü doğduğundan beri sen öyle yetiştirmemişsin, nasıl değişsin” şeklinde ifade etmiştir”* ifadeleriyle açıklamıştır.

4.2.2. İstismar ve ihmal edici olmayan annelere ait bulgular

İstismar edici olmayan annelerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda üç ana tema elde edilmiştir: (i) *anneliğin belirleyicileri*, (ii) *çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler* ve (iii) *başta çıkma stratejileri*. Ana tema ve alt temaların bilgisi Şekil 4.10.’da sunulmuştur.

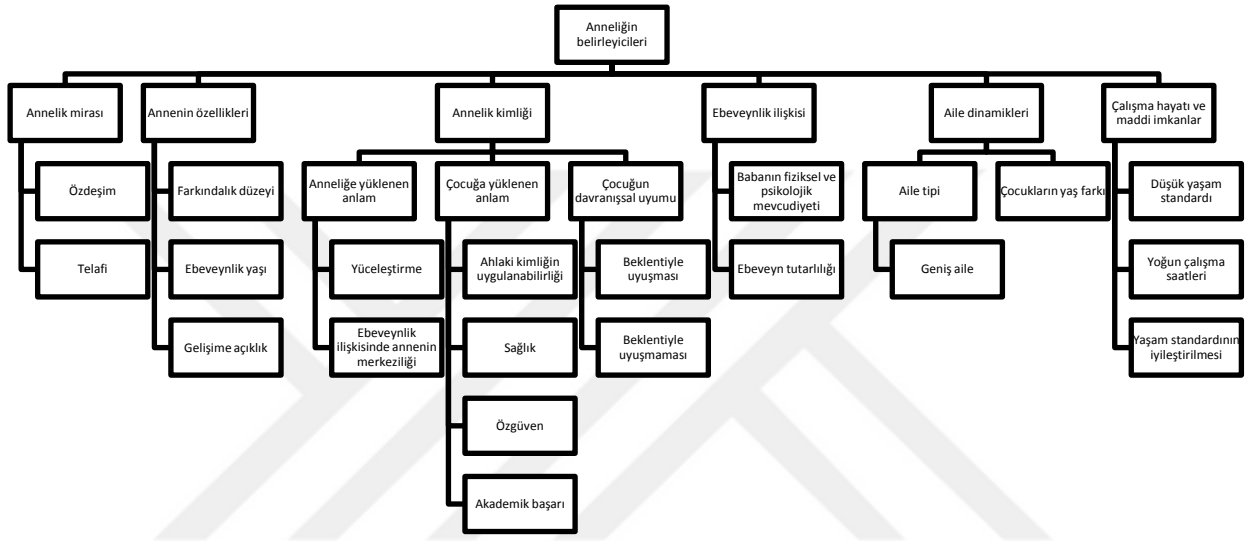

Şekil 4.10. İstismar ve İhmal Edici Olmayan Annelere Ait Ana Tema ve Alt Temalar

4.2.2.1. Anneliğin belirleyicileri

Çocuklarını istismara maruz bırakmayan annelerin öykülerinde, annelik tutum ve davranışlarının kökeninde kendi çocukluk yaşantısında *ebeveynleriyle olan deneyimleri, annenin özellikleri, annelik kimliği, ebeveynlik ilişkisi, aile dinamikleri, çalışma hayatı ve maddi olanaklar* temel belirleyiciler olarak ortaya çıkmıştır. İstismar edici olmayan annelerde beliren bu ana temaya ait alt temalar aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 4.11. Anneliğin Belirleyicileri Ana Temasına İlişkin Alt Temalar

4.2.2.1.1. Annelik mirası

Katılımcıların çocuklarıyla ilişkilerinin belirleyicilerinden biri olarak ortaya çıkan kavramlardan biri de annelik mirasıdır. Kendi çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından istismar edilip edilmeme durumuyla karakterize olan bu tema, katılımcıların ebeveynliğine iki şekilde yansımıştır: (i) *özdeşim* ve (ii) *telafl*. İstismar edici olmayan katılımcıların öyküsünde özdeşim alt teması, çocukluk yaşantılarını olumlu anılarla, sevgi dolu tanımlayan ve benzerini kendi çocuklarında sürdürmeye çalışan anneleri işaret ederken, telafl alt teması ise çocukluğunda örseleyici yaşantıları olan; ancak bunları kendi çocuğuyla ilişkisine aktarmayan ve sağlıklı ilişki örüntüleri geliştirmeye çalışan anneleri yansıtmaktadır.

Özdeşim

Bu alt tema, çocukluğunda ebeveynleri kaynaklı örseleyici yaşantıları bulunmayan, çocukluğuyla ilgili anılarını sevgi dolu olarak tanımlayan anneleri temsil etmektedir. Bu katılımcılar, ebeveynleriyle olan ilişkilerinin yedi temel olumlu ilişki biçimiyle karakterize olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, çocuklarını istismara maruz bırakmayan annelerin kendi ebeveynleriyle olan çocukluk deneyimlerine ilişkin yanıtları: *çok güzel* (K6, K12, K17), *iyi*, (K12, K14), *uysal* (K8), *hatasız* (K1, K13), *vurmayan* (K12, K17), *güçlü aile bağları* (K17), *sabırlı* (K17) terimlerinin yer aldığı *olumlu deneyimler* etrafında kümelenmiştir. Bu katılımcıların öykülerinde, çocukluk yaşantısında ebeveynlerinde gözlemlenen olumlu yaklaşım biçimlerinin kendi çocuklarıyla ilişkilerine özdeşim yoluyla aktarılması, ortak olgulardandır. Katılımcılardan beşi bu grupta yer almaktadır. Olumlu çocukluk yaşantılarının kendi ebeveynliğine özdeşim olarak yansıdığını ortaya koyan katılımcılardan alıntılar şu şekildedir:

(K6): “Çok güzel bir çocukluğum geçti. Kesinlikle ne annemden yana ne babamdan yana şikayet edebileceğim bir durum yok diyebilirim.”

(K8): “Gayet uysal yetiştirdiler bizi hiç dövmediler. Kayınvalidemin dediği gibi, seni pohpohlayarak büyütmüşler. Her istediğimizi alabiliyorlardı. Her istediğimiz yapılıbiliyordu. Yaşamıym ya, yaşamışım evet.” “Ben de çocuklarımı büyütürken onlar gibiyim biraz. Çünkü öyle büyüdük biz yani, memnunuz hayatımızdan.”

(K11): “Valla bana göre hiç hataları yoktu. Şimdiki anne babalara bakarsak hiç hataları yok. Çok güzel yetiştirmişler. Keşke biz de çocuklarımızı öyle yetiştirebilirsek. Çok isterim.”

(K12): “Benim annem babam çok iyi bir anne, benim babam çobandı. Çok iyilerdi. Anne babalar da yani çoğu olarak anne babalar da çoğu yani ilkokul mezunlar da çoğu da annelerinden ne gördülerse kendi çocuklarına da onu şey yapıyorlar. Bu baskıyı çocuklarına yapıyorlar. Evde görmediğim için ben acırım. Benim annem de babam da daha bize bir vurmamıştır. Ben hep konuşurum çocuklarımla, anlatırım. Daha hiç öyle kötü davranmışlığım yoktur.”

(K17): Benim annem babam güzel yetiştirdi bizi. Küçük bir yerde büyüdüm. Aile bağlarımız çok kuvvetlidir bizim. Hala da öyle, hiç bozulmadı çok şükür. Çok güzel

yetiştirildiğini düşünüyorum annemin babamın bizi. Olumsuz hiçbir şey yok. Benim annem babam şey, sabırlı. Yani, bilmiyorum ki bizim hep bütün kardeşlerim, 7 kardeşiz, yedimiz de öyleyiz; sabırlı. Bilmiyorum bir insan niye sinirli olur? Niye etrafına zarar verir diye düşünüyorum bazen. Bilmiyorum herhalde aileden kaynaklı. Yani sevgisiz bir ortam olunca çocuk da ne oluyor; büyüyor aynı şeyleri yapıyor yetişkin olduğunda.” “Çocuklarımda da ben sabırlıyım, sakinimdir, anlarım, dinlerim.”

(K14): *“Kızarlardı. Vurma hiç olmazdı. Şey yapmazdı, el kaldırmazdı. Sinirlenince, kızdığı, çok bağırdığı olurdu ama vurmazdı. Ama yine de sevmezdim, üzülürdüm. Kendi çocuklarımda o yüzden dikkat ederim, hani aynı üzüntü onlarda da olmasın diye.”*

Telafi

Telafi alt temasını sembolize eden katılımcılar ebeveynleriyle ilişkilerinde (i) *baskı*, (ii) *tutuculuk*, (iii) sinirlenmeye eşlik eden *kızma*, *bağırma* yaklaşımlarının ve (iv) *ihmalin* varlığını işaret etmiştir. Katılımcılar, bu yaklaşımların kendilerini zorlayan kısımlarından ve kendi çocuklarında bunlardan kaçınmaya çalıştıklarından bahsetmiştir. Öyküleriyle bu alt temayı temsil eden 2 katılımcının yaşantılarından alıntılar şu şekildedir:

(K6): *“Sadece birazcık tutucu, tutucu olmalarının nedeni de belki birazcık kız çocuğu olmamızdan kaynaklanıyordu. Sustururlardı bizi, söz hakkı olmazdı pek. Kızır bağırlardı öyle şeylerde. Bazen hani belki ailemden gördüğüm için dedim ya biraz önce tutuculuk var dedim ben de çocuklarıma yeri geldiğinde hani disiplini vermek istiyorum. Ama hani bunu onlar gibi yapmamaya çalışıyorum.”*

(K9): *“Bir şey olduğunda bağırır, vurur oturturlardı. Benim yok asla öyle çocuklarımla. Onlarda gördüm, bilirim o yüzden yapmam çocuklarıma. Bağırarak olsam bile durdururum kendimi. Yapabiliyorum onu.”*

4.2.2.1.2. Annenin özellikleri

Katılımcıların söylemleri, istismar edici olmayan tutum ve davranışlarda anneye ait birtakım özelliklerin belirleyici olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu belirleyiciler, (i) *farkındalık düzeyi*, (ii) *ebeveynlik yaşı* ve (iii) *gelişime açıklık* ile açıklanmıştır.

4.2.2.1.2.1. *Farkındalık düzeyi*

Katılımcıların 5'i kendi ihtiyaçlarını fark etmeye ve onları dikkate almaya çalıştığını; bunun onlara iyi geldiğini ifade ederken, 3 katılımcı ise özellikle kendine yönelik bir şey yapmadığını ama evde olmanın da kendilerine iyi geldiğini belirtmiştir. Kendi ihtiyaçlarının farkında olmayı önemseyen katılımcılara ait alıntılar şu şekildedir:

(K4): *“Oğlum üç yaşında ama iki yaşına kadar çok mükemmel bir anneydim öyle düşünüyordum. Herkes de bunu hani dile getiriyordu ama bu aralar kendim de şöyle bir şey hissettim kendimi mutlu edemediğim zamanlarda ona da bir şey veremiyorum. Onun için önceliği biraz kendime vermem gerekiyormuş orada hata yapmışım ve biraz kendim için bir şeyler yapsaydım belki bu dönemi de rahat geçirebilirdim herhalde. Bu aralar buna yöneldim, kendim için bir şeyler yapmaya tekrar başladım. Ahmet’le de zaten konuştum belki bu akşam ya da diğer akşam kardeşimle mesela çıkacağım dışarıya hani arada bir gerçekten benim de Aras’ı özlemem gerekiyormuş onu farka ettim yani yapabiliyorum istediğim zaman onu fark ettiğim zaman hemen ortama el koymalıyım ki hani işler çığırından çıkmasın.”*

(K6): *“Onu yapayım bunu yapayım, hiçbir şey yapamazsam kalkardım mutfağa girerdim pasta börek yapayım. Çocuklar gelir şimdi yer aman derdim. Yoruldum artık yeter şimdi ne yapıyorum baktım ki sıkıldım giyiniyorum eşimin yanına gidiyorum nereye gidiyorsun Bakırköy’e gidiyorum nereye gidiyorsun işte akraba ablama var akrabamız ablama gidiyorum ve akşam gelmeyeceğim haberin olsun yarın da gelmeyeceğim. Benim sağ olsun eşim kesinlikle kısıtlama olmaz bizde ha gidiyorum bir akşam ablamla çıkıyoruz dolaşıyoruz. Vakit yaratabiliyorum kendime şimdi hani o bile evde el işi gibi şimdi mesela ismek kursları var onları düşünüyorum onlara gitmeyi düşünüyorum biraz kendimi aşamayı başladım gibi. Hani kendine vakit ayırmadığında hani arada çatışmalar olabiliyor. Mesela yorgun oluyor çünkü kafan, yorgun olunca bu sefer karşı tarafın söylediğini yanlış anlayıp belki çok iyi niyetli yaklaşıyor size ama karşı taraftakini yanlış anlama olasılığınız oluyor, olabiliyor.”*

(K14): *“Ya bir dışarı çıkıp bazen dediğiniz hissi geliyor bana mesela diyorum bir dışarı çıkıyorum diyorum şöyle bir dolaşıyorum diyorum hani ama bir amaçla çıkmak istiyorum boş amaçla boş boş gezmeyi de sevmiyorum hani bir amacım olsun bir dışarı çıkıyorum o bir rahatlık veriyor insana.”*

(K17): “Yapıyordum, çok yapıyordum. Yani, iyiyim ben, ben mutluyum gibi mutlu ediyorum kendimi. Kendim için de yapabildiğim şeyler de oluyordu evet ama şey değildi yani; sadece kendim varım gibi bir olay değildi. Benim sadece dediğim bir şey yok yani. Ama kendimi motive etme alanlarım çok güzel; müzik dinlerim, işte dışarı çıkarım, iki vitrin bakarım mutlu olurum. Ne bileyim çocuğumla aktivite yaparım motive olurum. Yani hani çok stres yaşayan ve stresi çok seven bir insan değilim zaten. Kaçınıyorum, stres sevmiyorum hayatımda. Çünkü biz hiç stresli ortamlarda büyümediğimiz için öyle stresli ortamlarda çok sıkılıyorum. Çok endişe duyuyorum, açıkçası sevmiyorum stresli ortamları.”

4.2.2.1.2.2. Ebeveynlik yaşı

Erken yaşta anneliğin dezavantajları, istismar edici olmayan annelerin öykülerinde de ortaya çıkmıştır. Kimi katılımcılar, çocuğuna yönelik örseleyici yaklaşımları erken yaşta annelikle ilişkilendirirken, kimi katılımcılar ise yaş faktörünün çocuğuna yaklaşımını etkilemediğini, ancak daha geç yaşta anne olsaydı kendini daha fazla geliştirmiş olabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların yaş etkenine dair söylemlerinden alıntılar şu şekildedir:

(K6): “Şuan bilincinde olabiliyorum. O zaman mesela cahilliğin vermiş olduğu belki yaşınızın ya da küçüklüğünden dolayı çok cahillikler yaptım.”

(K9): “Hiçbir şeyi etkilemedi. Erken yaşta anne oldum, o zaman daha çok sinirlenmiyorsun, daha çok benimsiyorsun. Şuanki durum olmuş olsa olmuş olsan yorulursun, kafan çekmez. Ama o zaman her şey onun için. Olumsuz etkisi yok yani.”

(K14): “İuuu, çocuk 2 çocuk bir arada büyüdü diyebilirim (gülüyor) daha 17 yaşında doğurunca. İkinci çocukta daha çok ben anne olduğumu anladım hani diğerinde 17 yaşındasın. Hiçbir şey bilmiyorsun.”

(K17): “21 yaşında anne oldum. Çocuktum herhalde ya, küçüktüm daha. Şuanda düşündüğümde keşke daha geç anne olsaydım. Hiçbir şeyi etkilemedi tabi, ona iyi bir annelik etmemi ama hani düşündüğümde biraz daha geç anne olsaydım, daha bilgili olsaydım diye düşündüğüm oluyor.”

4.2.2.1.2.3. Gelişime açıklık

Katılımcılar, çocuk yetiştirme sürecini sağlıklı bir şekilde yürütebilmeye, kendilerini geliştirebilmeye ve daha iyi bir anne olabilmeye yönelik çabalarını “*kitap okuma, eğitimlere katılma, eğitilmiş kişilerle biraraya gelmeye çalışma*” ifadeleriyle tanımlamıştır. Katılımcıların kendilerini geliştirmeye yönelik çabalarını ortaya koyan katılımcı öyküleri şu şekildedir:

(K4): “*Birçok kitap okuyorum kendimi geliştirmeye çalışıyorum, nasıl davranmam gerektiğini az çok biliyorum. Hani dışarıda herhangi bir insan benim sende gördüğüm işte çok şey verdin çocuğa oldu yani.*”

(K6): “*Hatta ve hatta ben onun için kitaplar bile okudum tabi ki oldu çok değişiklikler oldu ben kızımı yaklaşık ne kadar olduğunu tahmin olarak iki üç ay falan olmuştur iki üç ayda ben çok daha rahat değiştim, farkında olabilirim. Çocuğa yaklaşımım daha çok değişti eşime karşı farklı açıdan bakabiliyorum şimdi.*”

(K12) kodlu katılımcı ise çocuklarının sağlıklı gelişimi konusunda aldığı desteği ve kendini geliştirme çabalarını şu şekilde ifade etmektedir: “*Şuanda belediyede çalışıyorum. Çocuklara bakıcı annelik yapıyorum. Öğretmenlere yardımcıyım. Benim öğretilerim de çok iyi müdürüm de çok iyi ama gereken eksiklerim varsa da öğretilerim bana haftanın 3 günde 4 günde bana ders veriyorlar toplantılarımız oluyor. Halk eğitimden bizim halk eğitimden öğretilerimiz geliyor bize çocuk gelişimi kursu eğitiyorlar. Düşünüyorum ama daha daha güzel bir anne olmak istiyorum. Daha güzel daha güzel yerlere çocuklarımı daha güzel taşımak, daha üst seviyede taşımak istiyorum ama hani şuanda imkanlarımız o kadar el verdi bu kadara getirdim.*”

Diğer taraftan, istismar edici tutum ve davranışları olmayan annelerin ebeveynliğe yönelik eğitimler alma konusunda istekli olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, bu annelerin çoğunun kendini geliştirmeye açık olduklarını örnekleyen deneyimlerinin de mevcut olduğu görülmektedir.

Annelere hangi ihtiyaçlarının eğitim alma isteğini artırdığına yönelik olarak *güvenli bağlanma, sağlıklı ayrışma-bağımsızlaşma, bağırmadan ebeveynlik, sınır koyabilme* ile ilgili içerikleri tanımlamışlardır. Kendi ebeveynliklerinde geliştirmeyi yahut kazanmayı arzuladıkları bu beceriler, katılımcıların çocuklarıyla iletişim ve etkileşiminde sorun

alanları olarak betimlenmiştir. Annelerin öyküsünde, katılımcılardan biri (K9) eğitim alma ihtiyacı olmadığını belirtirken, eğitime duyulan ihtiyaç diğer katılımcıların ortak algılarından biri olmuştur.

Eğitim almayı önemsediklerini belirten katılımcılardan biri, eğitim alma ihtiyaçlarını şu şekilde detaylandırmıştır: (K6): *“Siz bana mesela benim bilmediklerimi anlatarsanız ben kendimde bir adım atarsam, ilerlersem, benim hem kendi çocuklarıma faydam olur. Hem eşime karşı faydam olur. Ne mutlu bana yani, ne güzel. Onun için seminerlere muhakkak katılmaya çalışıyorum. Katılmaya çalışıyorum değil katılıyorum hatta yani mümkün olduğunca. Çok önemli acil bir işim olmadığı sürece her seminere katılmışımdır açık ve net. Her bilgi benim için önemli. Her yeni bilgi benim için önemli. Hani şudur budur diyemem. Her yeni bilgiye açığım. Hani bir başkasından duyduğum bile, hani doğru da olsa yanlış da olsa ben bunu dinlerim. Eve geldikten sonra acaba doğru mu değil mi düşünürüm. Şimdi ne kadar, gerçi doğru olduğunu bilemiyorum ama internetten muhakkak araştırmasını yapıyorum; acaba doğru mu değil mi, bana bir yararı olur mu olmaz mı.”*

Çocuk yuvasında çalışan K12 kodlu katılımcının eğitim almaya dair söylemleri, temayı açıklayan örneklerden biri olmuştur: *“Biz görüyoruz yani şuanda. Biz çocuklar içinde olduğumuz için, anneler yeteri gelmediği için bu çocuklar bu şeyden çıkıyorlar. O yüzden lazım eğitim. Tabi ki çok güzel bir şeydir. Babalar anneler eğitim görmesi lazım. Öğretmen değil genel müdürü de dahil olsa eğitim almak güzel bir şeydir. Öğrenmek güzel bir şeydir, çok isterim. İşim var diye bir şey yok. Ölüden başka olmadıkça, işime daha biraz bir saat erken kalkarım, bir saat işimi toplarım, bir saat o eğitimimi eksik etmem. Çünkü güzel bir eğitim alacaksak mecbur katılmak zorundayız. Hepimiz katılmak zorunda. Yok ben öğretmenim, yok ben psikolog doktoruyum bilmem ne. Psikolog doktoru da olsan, ona da eğitim lazım, ona da eğitim lazım. Kendine şifa bulamaz ama karşı tarafta şifa ona bulunur. Tabi ki sık sık olması lazım bunlar. Olsa var ya bunlar belki çocuklar daha güzel yerlere gelir, daha güzel bir eğitimden daha güzel bir farklı bakarlar. Ya bu eğitimleri tabi ki kaldırmassınlar yapsınlar, daha iyi olur. Okullarda daha çok yapılınsınlar bu eğitimler daha çok olsunlar. Annelere babalara daha güzel eğitimler versinler. Ben istiyorum, böyle her zaman için istiyorum, her zaman arkasındayım.”*

K4 kodlu katılımcı, kendini geliştirmede ihtiyaç duyduğu sorun alanlarını şu şekilde detaylandırmaktadır: *“Bana çok bağlı, benden biraz kopmasını istiyorum. Onu koparmak da şöyle olacak. Hani kimseye bırakmıyorum ben. Tamamen güvenli bağlanma olsun diye*

inan iki yaşın kadar her şeyini ben yaptım, hani o dönemi rahat geçirelim diye. Sonrasında zaten belki kopacağı bir zaman gelecek. Hani onu şuan bekliyorum. Ben hani alıp da al babası illa sen uyut ya da anneme illa zorla bırakacağım hiç yapmadım. Çalışmadığım için de sık sık bırakmadım da. Beklentim o inşallah yakında hani olur. Daha rahat beni böyle bırakıp da okula gidebilir ya da başka yerlere ya da anneannede, babaannede rahat durur diye düşünüyorum. İnşallah olur yani. Bazen bırakıyorum mesela, geldiğimde beni o kadar özlemiş oluyor ki. Üç beş saat belki bıraktığım, hani bunu yapsak iletişimimiz daha da güçlenirdi belki diye düşünüyorum şimdi son zamanlarda da işte bırakıyorum gidip geliyor. Aras bayağı mızızlanıyor falan diye ona şunu öğrettim şöyle yapıyoruz. Bak dedim iletişimimiz güçleniyor, aramızdaki bağ güçleniyor diye şimdi bunu yapıyoruz. Hatta kendi geçenlerde o bağırmağım sonrasında bana dedi ki anne dedi bak dedi kopuyor dedi aramızdaki bağ azalmış beni anneanneme bırak dedi. İnan yani onu söyledi beni bırak aramızdaki bağ güçlensin öyle bıraktım. Çok fazla yapma etme demedim hayırlar oldu ama çok olmadı. Şimdi şimdi sınırlarını daha da zorlamaya başlayınca hayır diyoruz ama dinlemiyor nasıl yapılır onu ben de bilmiyorum. Birçok şeyi zaten araştırıyorum, okuyorum. Onlara destek benim ihtiyacım olan şey var hani acaba bunun normal ne? Bazı çocukların anneleri ne yaşıyor mesela öyle bir kitap yazılsa keşke alırdım. Hemen hani aralarındaki diyalog anne çocuk ilişkilerini anlatmalarını daha çok isterdim. Bazen mesela hani benim yaşadığım şeyin anormal olduğunu düşündüğüm zamanlar oluyor. Hani bir tek ben yaşıyorum herhalde, bir tek benim oğlum böyle falan dediğim oluyor. Ama mesela çıkıyorum bir arkadaş diyor ki ay bizde şunu yaşamıştık inan çok rahatlama geliyor bana. Hani onların anlatıldığı bir seminer olsa kaçırmam yani. O kadar öyle şeylere ihtiyacım var. Şu da oluyor; bazı insanlar, şöyle bakıyor sokakta Aras'ın ağladığı çok oluyor. Hem de hani çok fazla ağlıyor. Hani bir saat onu beklediğim oldu ya sokakta ağladı ve bekledim sakinleşmesini. Hani hiçbir şey yapamam. Ne yapacağım kucağıma alıp getirsem daha da sinirlenecek çünkü ona onu yapmak istemiyorum yapamam da. Yani insanlar şöyle baktıkları hani o kadar yabancılar ki hiçbir çocuk öyle bir şey yapmamış galiba hani o bakışlar beni çok rahatsız ediyor. Ama hani anne çocuk ilişkilerinin anlatıldığı bir seminer olsa giderdim. Şöyle söyleyeyim, ben Doğan Cüceloğlu'nun mesela kitabını okudum, geliştiren anne baba kitabını. Şöyle söyleyeyim yani yüzde elli yüzde elli hani beğendim beğenmedim çok arada kaldım. Bazı şeyler çok fazla ağır geliyor. İşte sorunlu anne baba şunu yapardı bu bunu yapardı diye. Hani anlatmış. Bazı şeyler çok uzak. Hani kitaplarda çok okuyoruz ama sen şimdi mesela pedagojik psikoloji kitaplarında okuduğunu bana çok yansıtamazsın. Hani anlatsan bile

uygulayamam, yapamam. O şeyler ağır geliyor. O tür şeyleri çok sevmiyorum. Daha doğal, daha güncel hani daha işin içinden birinin anlatması daha rahatlama getiriyor bana. Ya anneler değil de bir eğitimci anlatmalı. Ama şöyle bir şey var hani ben zaten çok okuduğum için biliyorum. Hani bilmeyen de çok insan var mesela. Şu güvenli bağlanma mesela çok konuşuldu her yerde çok anlatıldı hani bilmiyorum.”

Daha sakin kalabilmeyi nasıl sağlayabileceğine dair beceri kazanmayı arzulayan bir katılımcıya ait alıntılar şu şekildedir: *“Stresle alakalı, sinirle alakalı bir seminer olsa gitmek isterim. Şu öfkemi aslında sinir demeyeyim öfke kontrolümü yenmek istiyorum. Yanlış söyledim kelimeyi düzelteyim; öfke kontrolünü sağlamak istiyorum.”*

Alacakları eğitimlerin içeriğinin görsellerle, videolarla desteklenmiş ve uygulama temelli olmasını önemseyen bir katılımcının ifadeleri şöyledir: *“Videolar gösteriyor çocuklara evde nasıl davranacaksınız eşine nasıl davranacaksınız bunlar çok önemli. Boşanmalar zaten çok aştı, sınır aştı görerseniz. Çünkü biri batı diyor, bizim batı diyor bizim kuzey diyor. Çünkü anlaşma önceden anlaşılıyor. Ama sonra artık boşanmalar çoğaldı. Çünkü bu eğitim olmayacağı sürece daha çok boşanmalar olur çok.”*

Pek çok katılımcının ortak algılarından biri, çocuğun yemek yeme sürecindeki zorlanmalar olmuştur. Bunu yansıtan katılımcılardan birinin (K14) örneği şu şekildedir: *“Çocuğun yemek konusunda çok şikâyetim var. Yemek konusunda nasıl ona her şeyi yedirebilirim. O konuda bir eğitim (gülüş) almamız. Bunla ilgili de o yönden çok sıkıntı çekiyorum o yönden. Biraz da bende de var herhalde diyorum. Çünkü mesela bu çocuk bunu yiyemez diye düşünüyordum yedirmiyordum herhalde bunu sevmez diye düşünüyordum yedirmiyordum ben. Herhalde o yüzden biraz da çocuklar da öyle mi alıştı acaba diyorum.”*

Çocuğuyla iletişimde sınır koyma becerisini geliştirmeyi isteyen bir katılımcı (K17) görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır: *“Mesela şöyle, istiyorum ki beni böyle anne gibi görsün. Biraz daha konuşurken hani arkadaşı değil de annesi gibi konuşsun. Mesela tabii yeri geldiğinde arkadaşı gibi görüp benimle her şeyini paylaşsın. Zaten o konuda asla katı kurallarım yok. Ama olmaz, nasıl bana söylersin gibi şeylerim yok. Her şeyini bana çekinmeden söyleyebilir. Ama o saygıyı, ben onun annesiyim. Bu sefer şey oluyor işte hani annem her şeye evet diyor, bu tarz şeyler yani.”*

Eğitim almaya ihtiyaç duymadığını ifade eden katılımcının (K9) algısı Şu yöndedir: “Hiçbir eğitimi almak istemiyorum çünkü çocuklarımı kendi kafama göre yetiŐtirmeyi tercih ederim. Kimse bana karıŐmıyacak, benim çocuğum, ben yapıcam. Benim ocuğuma da kimse karıŐmayacak, onu çok isterim.” Kendisine ocuk yetiştirmeyle ilgili bilgilere nasıl eriŐtiđi sorulduğunda “*kitaplar okurum*” Şeklinde açıklamıştır.

4.2.2.1.3. Annelik kimliği

Kişinin anneliğe yüklediği anlamı, anneliği nasıl deneyimlediğini ve annelik inancını açıklayan bu alt tema (i) *anneliğe yüklenen anlam*, (ii) *ocuğa yüklenen anlam* ve (iii) *ocuğun davranışsal uyumu* ile karakterize olmuştur.

4.2.2.1.3.1. Anneliğe yüklenen anlam

Katılımcıların söylemlerinde, büyük bir çoğunluğunun anneliğe yüce bir kavram olarak baktığı, ocuk bakımı ve ebeveynlik süreçlerinde annenin merkezi bir rol üstlendiği ve kimilerinin ise bu yolla baba katılımını artırdığı görülmüştür. Bu alt tema (i) *yüceleştirme* ve (ii) *annenin merkeziliği/yoğun annelik* ile karakterize olmuştur.

4.2.2.1.3.1.1. Yüceleştirme

Anneliğin yceleŐtirilmesi, katılımcıların çoğunda dikkati çeken bir olgudur. Katılımcılardan alıntılarla da ortaya konulduğu gibi çocuğun varlığına yüklenen kutsal bir anlam söz konusudur:

(K4): “*ok güzel bir Şey hani dünyaya bir varlık getirmek çok güzel, çok kutsal bir Şey ama onu bytmek çok zor bir Şey tabi ki de yani önemli olan dünyaya getirmek deđilmiŐ onu bytmekmiŐ onu öğrendim.*”

(K6): “*En mkemmek en kutsal bir Şey diyebilirim. Paranızdan bir parça, paranızdan parçanın nasıl diyeyim vücudunuzdan paranıza nasıl davranıyorsanız çocuğunuza da o Şekilde davranıyorsunuz. Hani onu nasıl diyeyim ifade etmekte güçlük çekiyorum aslında hani nasıl anlatabilirim ki onu. Çok değişik bir duygu anlatmam mümkünatı yok ki anlatamam. Belki hani zorlandım ama çok değişik bir Şey o yani cevap vermeyeceğim her halde kaldım çünkü. İnsanın kendine ait olan bir Şeyi tanımlaması zordur bunun güçlüğü sanırım bu.*”

4.2.2.1.3.1.2. Ebeveynlik ilişkisinde annenin merkeziliği

Katılımcıların öykülerinde, ebeveynlik sürecinde kendilerinin daha aktif olduğu, kendilerinin sorumluluk almaya yöneldiği/tercih ettiği yahut kimi katılımcıların ise babayı sorumluluk almaya teşvik ederek babanın ebeveynlik rolüne katılımını artırdığı görülmüştür.

(K4) kodlu katılımcı, eskiden eşinin çocuk yetiştirme sürecine dahil olmadığını ve bu düşüncesiyle eşini sıklıkla eleştirdiğini, fakat artık bu yaklaşımını farklılaştırdığını şu şekilde açıklamıştır: *“Bütün sorumluluğu ben anne olarak kendimde hissediyorum. Hani karnının aç olduğunu mesela babası düşünmüyor bile. Hani hep onlar benim beynimde ilerliyor. Hani tuvalete gideceği saatler yemek yiyeceği saatler; hepsini ben düşünüyorum babası düşünmüyor tabi ki onları. Ona da kaç defa demişimdir hep bunu.”* Aynı katılımcı, yorulduğunu yahut baş edemediğini düşündüğünde ise eşini sürece dahil etmek için adımlar attığını: *“Ben genelde oturup hani eşimi karşıma alır konuşurum. Hani beklentilerimi her zaman söyleyen bir insanım. Hani beni beklesin, beni anlamaya çalışsın, ne istediğimi bulsun. Ona ilk evlendiğim zaman yapıyordum şimdi artık yapmıyorum. Şimdi kendim söylüyorum yani hani bu konuda rahatsızım ya da ben çok bunaldım ya da neyse onu söylüyorum”* şeklinde tanımlamıştır.

(K6) kodlu katılımcı, babanın çocuk bakım sürecine dahil olmasındaki teşvik edici rolünü şu şekilde ortaya koymaktadır: *“Mesela bazen ben yorgun olduğum zaman çocuklar üzerinden bakarsan ve sen yatırır mısın babası kucağına dahi alıp götürüp yatağına yatırmışlığı vardır. Hani yemeğini de yedirdiği, yeri geldiği zaman yardımcı olduğu olmuştur. Özellikle büyük oğlum da çok yaramaz olduğundan dolayı gece uykusuzluğundan dolayı çok zorluk çektim. Ben mesela yani zamanla gerekirse bir iki saat ben salladım ondan sonra onu kaldırdım. O sallarken ben yattım uyudum.”*

Bir başka katılımcı (K8) çocuk bakım ve ev işlerinde sorumluluğu çoğunlukla kendisinin üstlendiği, fakat ihtiyaç duyduğunda eşinden destek istediğini şöyle ifade etmiştir: *“Ben elimden geleni yapıyorum hem çocuklarım açısından hem evdeki halkın yüzleri asılmasın diye ben üstleniyorum her şeyi. Ama babaya da devrettiğim şeyler oluyor. Yani ikna edemediğim konularda babaya havale ediyorum, sıkışıyorum o zaman. Baba telefonda konuşuyor ya da akşam geldiğinde bir istişaresini yapıyoruz işte hep beraber.”*

Anneliği çocuğun bakımında önemli bir yere oturtan ve çocuğun davranışlarının belirleyiciliğinden biri olarak gören bir katılımcının (K12) ifadeleri şu şekildedir: “Biz görüyoruz yani şuanda. Biz çocuklar içinde olduğumuz için, anneler yeteri gelmediği için bu çocuklar bu şeyden çıkıyorlar. O yüzden lazım eğitim.”

4.2.2.1.3.2. Çocuğa yüklenen anlam

İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışları olmayan annelerin çocuklarına yönelik beklentilerine dair cevapları (1) *ahlaki kimliğin uygulanabilirliği*, (2) *sağlık*, (3) *özgüven* ve (4) *akademik başarı* kavramlarının etrafında kümelenmiştir.

4.2.2.1.3.2.1. Ahlaki kimliğin uygulanabilirliği

Katılımcıların öykülerinde, ahlaki kimliğin; ahlaki davranışları motive eden bir tür kendini düzenleme mekanizması olarak sembolize olduğu ve ebeveynlik ilişkisine çocuklardan beklenti olarak yansıdığı görülmektedir. Ahlaki kimliğin uygulanabilirliğinde (i) *hayırlı evlat*, (ii) *saygı*, (iii) *dürüstlük* ve (iv) *özdenetimlilik* ortak özellikler olarak belirlemiştir. Katılımcıların bunları örnekleyen söylemleri aşağıdaki gibidir:

Hayırlı evlat

İstismar edici olmayan annelerde çocuklarının hayırlı evlat olmasına dair söylemler göze çarpmıştır. Bunu örnekleyen bir katılımcının (K6) alıntısı şu şekildedir: “Öncelikle hayırlı bir evlat olması.”

Saygı

Çocuklarından saygılı olmalarına dair beklenti, katılımcılarda beliren ortak algılardan biridir. Bunu ortaya koyan alıntılardan bazıları şu şekildedir:

(K6): “Annesine babasına karşı saygılı olsun büyüklerine karşı başka da bir beklentisi olamaz zannedersen anne babanın.”

(K9): “Saygıyı bilsin her zaman.”

(K17): “Çok böyle lakayt tavırları davranışları sokaklarda, ne bileyim otobüse bindik az önce gelirken bacıklarını böyle açtı yaydı. Hani bu çok önemli bir şey değil ama olsun ben yine söyleyeyim. Hani bunu yapmaması gerektiği gibi şeyler söylüyorum. Hani böyle

topluma uygun bir insan gibi. Şey gibi bir insan olarak yetişsin; efendi, saygılı, büyüğünü küçüğünü bilsin. Fazla bir şey istemiyorum aslında.”

Dürüstlük

Çocuklarından dürüst olmaya dair beklenti katılımcı öykülerinde kendini gösteren algılardan biridir. (K8) kodlu katılımcının bunu örnekleyen söylemi şu şekildedir: “*Dürüst davranmasını isterim anne babasının yaptığı gibi. Yalandan kaçmasını isterim.*”

Özdenetimlilik

Çocuğun birtakım kurallar doğrultusunda kendini kontrol etmesinin önemli görüldüğü katılımcı (K11) söylemi şöyledir: “*Çocuk biraz yani kuralları olması gerekir bence. Biraz kurallı olması gerekir yani her konuda. Bu kurallar şimdi tabi küçük kurallar ama anne baba affeder küçük olduğu için. Ama ilerde her kurala uyması gerekir yani okulda olsun, daha ilerki büyüdüğü zaman bize hatta yapsa da başka birisine hata yaptığı zaman bunu başkası affetmez. Evet onun için ben kuralları dinlemesini istiyorum ben öyle istiyorum.*”

4.2.2.1.3.2.2. Sağlık

İstismar edici tutum ve davranışları olmayan annelerin çocuklarına yönelik beklentilerinden biri *sağlıklı* olabilmeleriyle ilgilidir. Buna dair temennilerini katılımcılar şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

(K6): “*Sağlıklı olsun.*”

(K12): “*Çocuklarım sağlıklı olsunlar.*”

4.2.2.1.3.2.3. Özgüven

Bu alt tema, katılımcıların çocuklarına yönelik özgüven beklentilerini açıklamaktadır. Katılımcılar, kendi kendine yetebilen, güçlü özellikleri olan ve haklarını savunabilen çocuklar istediklerini ortaya koyan ifadeleri şu şekilde sunmuştur:

(K11): “*Bu dünyada herkes öğretmen olacak, herkes doktor olacak diye bir şey yok. Küçük kademedede de olsa kendi ayaklarının üzerinde durmasını, özgüvenli olmasını istiyorum.*”

(K4): “*Bence bir çocuk özgüveni yüksek olmalı, çok böyle utangaç olmamalı. Ben de onun için uğraştım zaten. Şuanda çok fazla özgüveni olduğu için zapt etmek çok zor oluyor. Ben belki de hata yaptım bilmiyorum hani hayır çok demedim özellikle iki yaşına kadar dememeye çalıştım. Kendine zarar verici durumlarda ben önüne geçip durdurdum ama yine de hani çok hayır demedim ama artık diyorum.*”

4.2.2.1.3.2.4. Akademik başarı

Katılımcı öyküleri, çocukların geleceğine yönelik beklentilerin akademik başarı teması üzerinden tanımlandığını ortaya koymuştur. Akademik başarının getirisinin ise bir meslek sahibi olmayla ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu beklentiye işaret eden katılımcı söylemleri aşağıdaki gibidir:

(K6): “*Öncelikle hayırlı bir evlat olması. Doğruya doğru hani, sonrasında okuyup bir yerlere gelmesi. Başka da ne beklentisi olabilir ki insanların? Yani mesleğini alsın eline, okusun mesleğini alsın, kariyer yapsın başka da ne beklentim olabilir?*”

(K8): “*Zamanında işlerini yapabilmesi, derslerini de aynen, planlı programlı olması.*”

(K9): “*Okumaları, sadece okumalarını istiyorum.*”

(K11): “*Çocuğumdan ileriki dönemlerde bir şey olmasını istiyorum; işte bir mesleğinin olmasını, küçük de olsa bir meslek alsın eline inşallah da olur. Kendi ayakları üzerinde durmasını isterim.*”

4.2.2.1.3.3. Çocuğun davranışsal uyumu

İstismar edici olmayan katılımcıların öykülerinde, annenin çocuğa yaklaşım biçimindeki belirleyiciler çocuğun algıdaki (i) *beklentiyle uyuşması* ve (ii) *beklentiyle uyuşmaması* etrafında kümeleniyor.

4.2.2.1.3.3.1. Beklentiyle uyuşma

Katılımcıların anlatımlarında, çocuğun davranışlarında *kabul* tutumunun benimsendiği yahut davranışların *kolay mizaç özellikleri* ile tanımlandığı görülmektedir.

Kabul

Kabul kavramıyla karakterize olan çocuğun davranışsal uyumuna dair algılar, çocuğun gelişimsel dönemine özgü özelliklerini işaret etmekte ve bu algı, katılımcıların kendilerini kontrol edebilmelerini sağlamaktadır. Bu alt temayı örnekleyen katılımcı alıntıları şu şekildedir:

(K8): “Çocuktur, yaramazlık yapacaklardır ya da başkalarından dolayı tepkileri farklı olabiliyor, oraya gelebiliyor.”

(K11): “Yani ne kadar şey yapsam da çocuktur yapar, sinir olsan da sinirlensen de parlasan da çocuk.”

Kolay Mizaç Özellikleri

Katılımcılar, çocuklarına yaklaşımlarının belirleyicilerinden birini onların davranışlarını kolay mizaç özellikleriyle açıklayarak ortaya koymaktadır. Örneğin katılımcılardan biri (K12) bunu, çocuğunun kendine özgü mizaç özellikleri olduğunu ve bunu göz önünde bulundurduğunu ifade etmiştir: “Her çocuk başka çünkü yetiştiği tarz vardır çocuğun. Çocuğu artık kendim yetiştirdiysem bu artık böyledir. Neyse o, yer içer yemekte de zorlamam bahane etmezler, zorlamazlar beni. Öyle yetiştirmişim çocukluktan öyle gitmiş.”

Çocuğunun kendisini zorlayan özelliklerinin olmadığını (K14) kodlu katılımcı: “Çocuğun öyle hani çok aşırı bir talepleri olmuyor bana. Çok zorlayıcı bir durumla karşılaşmadım o yönde yani” ifadesiyle vurgularken, (K17) kodlu katılımcı ise: “Öyle çok zor bir çocuk değil. Öyle ekstra bir şey yapmadım, bir çaba” şeklinde açıklamaktadır.

4.2.2.1.3.3.2. Beklentiyle uyuşmama

İstismar edici olmayan katılımcıların öykülerinde, çocuğunun beklenen şekilde davranmaması durumunda, bu davranışların kaynağının belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Katılımcılardan biri (K4), çocuğunun olumsuz davranışı karşısında davranışın kaynağını anlamaya çalışan tutumunu şöyle özetlemektedir: “Yani bilmiyorum doğru mu da bunu yapmamalısın yanlış yapıyorsun diye söylüyorum ona hani ben dili sen dili falan filan var ama olmuyor yani. O konuda bazen yapamıyorum çünkü biraz sınırları zorlayan bir çocuk yani markete gittiğimiz zaman bebek arabasında ayaklarını açıp etrafta ne varsa

dökmeyi seviyor. Yani o tarz şeyleri aşırı hareketleri oluyor hatta yani belki ilk zamanlar gülmüştüm ben, hoşuna gitmiş bile olabilir. Çocukların böyle bazı yaramazlıkları benim hoşuma gider belki de güldüm ilk yaptığında yani sürekli yapıyor şuanda. Yani hoşumuza gittiğini düşünüyor olabilir. Belki de iki yaş sendromudur bilmiyorum.”

Çocuğunun istenmeyen davranışını kendi sınır koyma becerisindeki yetersizlikle ilişkilendiren bir katılımcıya (K17) ait söylemler şu şekildedir: *“Belki birazcık o sınırı koymak isterdim hani. Bazen mesela beni zorluyor aslında. İşte bu yapılmayacak dediğimde hani şey yapamıyorum, nasıl söyleyeyim, ikna edemiyorum yani. Bazen çok zor ikna ediyorum. Bilmiyorum, sınır da nasıl koyacağım bilmiyorum.”*

4.2.2.1.4. Ebeveynlik ilişkisi

Katılımcı öyküleri, çocuk yetiştirme sürecinde anne ve babaların ebeveynlik ilişkisini, süreci nasıl yönettiklerini, kendi kişilik ve davranış özelliklerini ne şekilde gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, ebeveynlik ilişkisinin iki temel alanla karakterize olduğu görülmüştür: (i) *babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyeti* ve (ii) *ebeveyn tutarlılığı*.

4.2.2.1.4.1. Babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyeti

Çocuk yetiştirmede ebeveynlerin sürece ne oranda dahil olduğunu, sorumlulukları nasıl paylaştıklarını ortaya koyan bu temada, beş katılımcı, ebeveynlik sürecinde babanın katılım gösterdiğini ortaya koyan ifade örnekleri sunmuştur. Katılımcı öykülerinde, babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyetini en iyi açıkladığı düşünülen örnekler şu şekildedir:

(K4): *“Ben çalışmadığım için gündüzleri hep ben bakıyorum hani hafta sonu mesela babası daha çok ilgileniyor ben kendi işlerimi hallediyorum falan onun için baba bütün gün evde olsa rol dağılımı eşitlenebilirdi belki de ama şuan ben öndeyim. Durumdan memnunum yani. Eşim şey yapmaz o konuda beni çok kırmıyor yeri geliyor arkadaşları ile buluşmayı erteleyip hani evde kalıp Aras’a baktığı da olmuştur. Birçok kere de oğlumu hani babasına bırakıp gittiğim de olmuştur memnunum.”*

(K8): “*Baba çok güzel iletişim kuruyor çocuklarla. Bir büyük insanmış gibi görüşüyor, yanlışlığı doğruyu anlatmaya çalışıyor onun anlayacağı bir şekilde, ben de öyle. Maddi ve manevi yönden baba bir kenarda, ben evin işleri ve derslerini yapmada bir kenarda.*”

(K12): “*Eşim çok güzel çocuklarla çok güzel diyalog kurardı kendisi baya bir gerçekten söyleyim hakkını inkâr etmem gerçekten çok güzel ilgilendi. Çocuklarla ne bir gün bir saçının teline, bu kadar yetiştirmiş, hiçbir tane çocuğun daha bir tane o çocuğun böyle bir tane bir sille vurmamıştır. Sadece konuşarak anlaşarak çocuklara anlatırdı.*”

Annelerle yapılan görüşmeler esnasında baba desteğinin önemine ve kimi zaman da bu desteğin yetersizliğine vurgu yapan katılımcılarda bu durum nasıl farklılaşabileceğine dair önerilerin sunulduğu dikkati çekmiştir. Aynı zamanda, katılımcılar çocuklarıyla tutarlı bir iletişim biçiminin bu şekilde geliştirilebileceğini belirtmiştir. Bunu örnekleyen katılımcı söylemleri şu şekildedir:

(K8): “*Eğitilmeye eşimin de gelmesini isterim. Çünkü bazı şeyleri söylediğimde; işte psikologlar böyle diyor telefonda gördük işte, seminere gelenler böyle bahsetti. Ben daha iyi psikoloğum, ben daha iyi doktorum diyor. Gelsen sen de daha iyi olur diyorum. Şurdan sana da göndereyim sen de bir bak diyorum.*”

(K12): “*Eğitilmeye anne de katılması lazım baba da katılması lazım. Annelere ayrı verilmesi lazım babalara ayrı verilmesi isterse birlikte verilmesi lazım. O zaman daha iyi olur. Hani biri öyle biri öyle olmaz.*”

4.2.2.1.4.2. Ebeveyn tutarlılığı

Katılımcı öykülerinde, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili bir konuda karar alma süreçleri farklı şekillerde kendini göstermektedir. Beş katılımcı kararlarında eşleriyle tutarlı olduğunu, iki katılımcı eşinin sınır koymada daha esnek olduğundan tutarlı olmada zorlandığını, bir katılımcı ise eşinin uyumlu olduğunu ve kendisinin verdiği kararlara uygun hareket ettiğini ifade etmiştir.

Ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili konularda karar alma sürecinde tutarlı olmanın açık örneğini (K8) kodlu katılımcı ortaya koymaktadır: “*Eşim de öyle; son hadde kadar dinliyoruz, birlikte karar verip hareket ediyoruz. Yani ikna edemediğim konularda babaya*

havale ediyorum, sıkışıyorum o zaman. Baba telefonda konuşuyor ya da akşam geldiğinde bir istişaresini yapıyoruz işte hep beraber karar veriyoruz.”

(K6) kodlu katılımcı, anne-babanın çocuk yetiştirme sürecinde, birlikte alınan kararlarla hareket etmesinin gerekliliğine dair görüşlerini ve kendi deneyimini şu şekilde sunmaktadır: *“Anne baba ortaklaşa disipline etmeleri gerekiyor kesinlikle. Tek taraflı olmasın hani çünkü benim verdiğim disiplin, benim öğrettiğim, nasıl diyeyim özveriler baba farklı bir şekilde söyleyebilir ama babayla anne aynı şekilde konuşup karşı taraf onu hissettirirse o çocuğa zaten hiçbir şey yapmaya gerek yok. Anne babayı rol model alıp o şekilde alır disipline, başka çabaya gerek yok diye düşünüyorum. Zaten ne yapıyorsak biz babayla, babanın evet dediğine ben kesinlikle hayır demem. Onun hayır dediğine ben kesinlikle evet demem. Yani biz orda ortaklaşa karar almışız yani, çünkü birimiz farklı diğerimiz farklı konuştuğumuz zaman çocuk iki tarafa da uymak zorunda kalıyor. Hem ne bir tarafı kıramıyor, babayı kıramıyor, anneyi de kıramıyor. İkimiz de aynı bir konuştuğumuz zaman diyorlar ki evet bunlar sabit fikirli ben bunlara ısrar etsem de dahi ben başaramayacağım çocuk geriye adım atıyor.”*

Karar alma sürecinde eşin daha esnek olması sebebiyle çocuğa yaklaşımlarında tutarlı bir tablo sunmakta güçlük yaşadığını ifade eden annenin (K11) deneyimi şu şekildedir: *“Biraz baba tarafında ben babayı hatalı görüyorum. Çünkü öğretmenimizin de dediğine göre çocuğun her dediğini yapmayacaksınız diyor biraz sanki fazla yüz verir gibi. Ben sınır mesela bunu yapma dediğim zaman yapmamasını istiyorum, o bırak boşver o çocuk dediği zaman bu sefer ipler orada kopuyor. Bak babam böyle dediği zaman onu benim lafımı kaileye almaz onu dinliyor yani. Baba biraz daha fazla yuz veriri gibi yani. Hiçbir şeyini kısıtlama istemiyoruz ama tabii ki her şeyin de bir sınırı var. Ben sınır koymak istiyorum işte baba koymuyor.”*

Karar alma sürecinde eşinin kendisine uyumlandığını ve ona göre hareket ettiğini ifaden bir katılımcının (K17) ifadeleri şu şekildedir: *“Şöyle, eee, şöyle mesela çocukla alakalı bir şey olduğunda son kararı ben verirdim hani. Bana mantıklı düşündüğüm için hani onu her şeyinin iyisi olsun dediğim için, çaba sarf ettiğim için eşim de sağolsun bu konuda beni hiç şey yapmazdı. Okulla alakalı, çocukla alakalı bir şey olacağı zaman bana sorardı, beraber fikir alışverişi yapardık.”*

4.2.2.1.5. *Aile dinamikleri*

Katılımcıların öykülerinde (i) *aile tipi* ve (ii) *çocukların yaş farkı* alt temalarıyla sembolize olan aile dinamiklerinin anne-çocuk ilişkisinde belirleyici bir unsur olduğu görülmüştür.

4.2.2.1.5.1. *Aile tipi*

Çocuklarına yönelik istismar edici olmayan katılımcıların öykülerinde, aile tipinin ebeveynlik tarzını nasıl etkilediği, anne-çocuk ilişkisinin özelliklerini belirlemektedir. Bu bağlamda, *geniş aile* yapısı katılımcılar tarafından aile tipini sembolize eden özellikler olarak ortaya çıkmış; bu yapının ebeveynlik tarzını etkilediği betimlenmiştir.

Geniş aile

Kayınvalidesiyle birlikte yaşadıklarını belirten bir katılımcı (K8) ebeveynlik sürecinde zorlandığını ve çocuğa yaklaşımının etkilendiğini düşündüğü unsurlardan birini şöyle örneklendirmiştir: “*Şimdi ben kayınvalidemle yaşıyorum, görüncem yeni evlendi. Ben çocuklarıma bir anne otoritesi kuramadım açıkçası onların baskınlığı, ay babaanne ne der? Ay git halana sor. Sonra kendime kızıyorum, neden halana sor dedin diye kendime kızıyordum. Annesi benim çocuklarımin. Hani biraz fazla karışıyorlar. Onların etkenliği benim şeyliğimi biraz geride bıraktı, annelik otoritemi; kural koyamadım, benim istediğimi yaptıramadım özellikle. Ben istediğimi yaptıramadım. Hani hem davranışları açısından, hem ders disiplini açısından. Beni dinlemiyor, onları dinliyor, gevşek davranıyor. Onların sözünü dinleyip beni dinlememesi beni daha çok üzüyor. Ama bunları yavaş yavaş aşıyoruz. Anne gibi davranmayı bana stop dedirttiler. Benim yerime babaanneyle hala olmayı tercih etti. Onların tepkilerinden, onların karışmalarından ben şey yapamadım yani. Çocuklara onlar bağırınca ben niye bağırayım ki artık. Üçüncü kişinin bağırması, zaten çekingen oluyor çocuk, pısırık oluyor. Yeteri kadar hakaret de yiyor onlardan. Yeteri kadar itekleniyor da. Ben geri çekildim. O yüzden bana sen çok sakınsin sen niye şey davranmıyorsun, sen niye konuşmuyorsun? Artık demeye başladım yani siz karışılıyorsunuz benim konuşmama gerek yok. Söylenenizi siz söylüyorsunuz. Kayınvalidem işte bir oğluna gittiğinde; Ankara’da oturuyor oğlu, ben istediğim zaman süpürgeyi açabilirim, istediğim zaman akşam, çay neydiyse, tezgâha bıraktım, anında yıkamadım, rahat davranırım. Kayınvalideler olunca biraz daha farklı oluyor. Yani, ütü biriktiği zaman kızım yapsana*

bunu niye yapmıyorsun, işte gidiyorsun oraya buraya, gezmeyi biliyorsun, ütü yapmayı da aradan çıkar falan. Kendim yaşadığım zaman kendime zaman ayırabiliyorum.”

4.2.2.1.5.2. Çocukların yaş farkı

Katılımcıların çocuklarıyla ilişkisindeki belirleyicilerden biri, çocuklar arası yaş farkıdır. Anneler, ilk çocukta acemi olduklarına vurgu yaparken, 5-6 yıl aradan sonra doğan çocuklarında yaklaşım biçimlerinin olumlu yönde farklılaştığını aşağıdaki örneklerle ortaya koymuştur:

(K6): *“Kızımdan öncesine baktığım zaman, çok daha fevri olabiliyordum çocuklara karşı. Ama kızımdan sonra yaklaşık işte yedi yaşında olacak kısmet olursa yirmi gün sonra falan yedi senedir o doğduğundan bu tarafa ben kendimi çok fazla değiştirdiğime inanıyorum. Daha sakın yaklaşıyorum, daha anlatma yoluna gidiyorum hani. Çocuklara karşı şimdi daha sakınım anlatma yoluyla her şeyi, hani böyle anlayışla karşılayarak; diğer çocuklarıma karşı da değişti tutumum, sadece ona karşı değil. Yedi sekiz yıldır kendimde bayağı farklılıklar görebiliyorum.”*

(K8): *“İkincide daha sabırlıyım. O zaman belki de bilmiyor muydum? Artık şuan mesela o çocuğuma davrandığım gibi 2. çocuğuma sanki davranmıyormuşum gibi geliyor bana. Daha çok çabuk sinirleniyordum ilk çocuğumda mesela. Halbuki o daha da şeydi; akıllı, daha da uysal bir çocuğu 2. çocuk biraz daha hani çok şey zor bir çocuklar değildi. İkisi de zor bir çocuk değil ama ikincideki sabrımı binincide yapmıyordum.”*

(K17): *“2. çocuk daha da farklıydı şimdi mesela şüandaki düşüncem bile 2. çocuktaki gibi değil yani. İnsan büyüdükçe bunu daha çok iyi anlayabiliyor gerçekten.”*

4.2.2.1.6. Çalışma hayatı ve maddi imkanlar

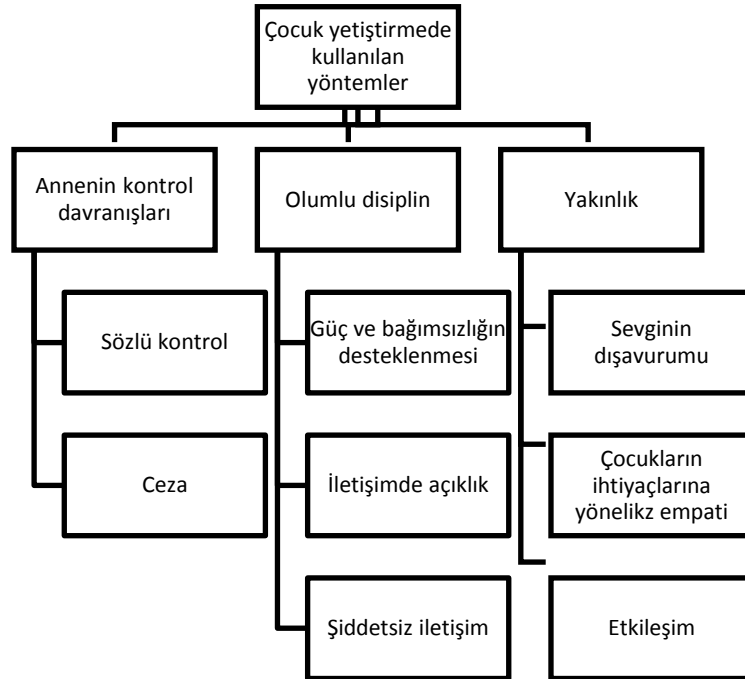
İstismar edici olmayan katılımcıların öykülerinde, çalışma hayatının yahut maddi olanakların, çocuğa yaklaşımda belirleyici olmadığı ortak algılardan biridir. Katılımcılardan birinin (K11) söylemleri, maddi olanakların belirleyici olmadığına örneğini açıkça sunmaktadır: *“Benim eşim fabrikada işçi, ben çalışmıyorum. Hani çok bi gelirimiz yok ama çok şükür geçinip gidiyoruz. İmkanlarımız yok diye öyle streslenmiyoruz. Niye streslenelim ki? İnsanlar hep bi strestir gidiyor. Çağın şeyi bu. Eşim de ben de sakiniz.”*

(K12) kodlu katılımcı ise çalışma hayatının yoğunluğuna karşın çocuklarıyla nitelikli zaman geçirebildiğini şu şekilde betimlemiştir: “Çok şükür çalışıyorum, eve ekmek giriyor. Yeter ki çalışabileyim. Param olunca çocuğumla da daha çok şey yapabiliyorum. Çok uzun saat çalışsam da, yorulsam da memnunum. Yine de onlarla zaman geçiriyorum.”

Maddi imkanlarının eskiye oranla daha iyi olduğunu ifade eden bir katılımcı (K14), yaşam standartlarının iyileşmesinin çocuklarıyla ilişkisi üzerindeki etkisini şöyle tanımlamıştır: “Bilmiyorum sabır ya da ailenin iyiye gidişi, yani maddi durumların daha düzelmesiyle. Biraz daha çalışınca insan kendine güveni artıyor. O yönden de olabilir. İkinci çocukta daha çoğaldı tabi. Biraz da diyorum ya hani maddi durum da düzeldikten sonra şartlarınız değişiyor. İhtiyaçlarınızı biraz daha almaya başlıyorsunuz. Çocuklarınızı de öyle. Birlikte de daha çok şey yapabiliyorsunuz. Daha geziyor, hava alıyorsunuz mesela.”

4.2.2.2. Çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler

Çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler teması, katılımcıların çocuklarıyla ilişkilerinde onlara yönelik yaklaşım biçimlerinin örneklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların öykülerinde, bu temayı (i) *annenin kontrol davranışları*, (ii) *olumlu disiplin* ve (iii) *yakınlık* kavramları sembolize etmektedir.

Şekil 4.12. Çocuk Yetiştirmede Kullanılan Yöntemlere İlişkin Alt Temalar

4.2.2.2.1. Annenin kontrol davranışları

İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışları olmayan annelerin kontrol davranışlarına yönelik söylemleri (i) *sözlü kontrol* ve (ii) *ceza* kavramları etrafında kümelenmiştir.

4.2.2.2.1.1. Sözlü kontrol

İstismar edici olmayan annelerin çocuklarıyla deneyimleri, çocuklarının istenmeyen davranışlarında onlara kızma yahut bağırma yönelik tepkilerini, kurallar aracılığıyla sınır koyucu tutumlarını içermektedir. Ayrıca, katılımcıların öykülerinde, vurma eylemine karşı çıktıklarına ve kendi çocuklarına bu tür yaklaşımda bulunmadıklarına dair söylemler mevcuttur. Bunun yanında, katılımcıların çocuklarının davranışlarına yönelik kontrolü *kızma, bağırma ya da kural koyma* tepkilerini içeren sözlü kontrol yoluyla sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Çocuklarının davranışlarına sınır koymaya yönelik bir tepki olarak ortaya çıkan kızma ya da bağırma tepkisinde katılımcıların deneyimlerini en iyi yansıttığı düşünülen ifadeler şunlardır:

(K8): “*En büyük tepkimiz yüksek sesle bağırma.*”

(K9): “*İstemediğin bir şey yaptığında, yanlış bir şey, tamam kızarsın ama vurma olayı başka.*”

(K11): “*İşte şimdi anne bana da çocuğun iyiliğini ister. Onun iyi yetişmesini ister. Tabii ki kötü yola gitmesini istemiyor, her şeyin iyi olmasını istiyor. Ama anneyi babayı da dinlemezse, her şeyin bir kuralı olmalı dediğim gibi. Yani şimdi kural da olmazsa, anne babayı dinlemezse, başkalarını da dinlemeyecek, yani öğretmenini. Kural olmalı ama vurma olmaz. Sakince anlatırız biz.*”

Alt sosyo-ekonomik gelir düzeyindeki (K12) kodlu katılımcı, maddi koşullara bağlı olarak çocuklarının isteklerini karşılamakta güçlük çektiğini ve o anlarda çocuklarına kızarak yahut bağırarak gergin tepki verebildiğini, diğer zamanlarda sakinliğini koruyabildiğini ve sevgi dolu bir anne olduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcının kızma ya da bağırma davranışlarında ekonomik koşulların belirleyici olduğu ebeveynlik tarzını yansıtan söylemi şu şekildedir: “*Onu öperdim. Bizim yorgunluğumuz düşerdi. Bizim de öyle şimdi sinir stres, dışardaki sinir stresi çocuklarıma hiç yansıtmazdım. Çünkü çocuklarıma öperdim, hiç ne kızardım ne de bağırırdım. Eve gelir onları öperdim, onlar*

hoş geldiniz derdi. Sinir stres değil sadece maddi istekleri bitmediği için kızardım, o zaman bağırırdım çok. Benim burada hatam vardı başka yok.”

4.2.2.2.1.2. Ceza

Katılımcıların ikisinin öyküsünde, çocuklarının istenilmeyen davranışları karşısında müdahalede bulunurken ceza yöntemine başvurdukları görülmektedir. Çocuklarının istenilmeyen davranışını ortadan kaldırmak için, o davranışa yol açan nesneyi ortadan kaldırmayı tercih eden ve istediği davranışı yapması için koşullayan bir katılımcının (K8) deneyimi şu şekildedir: *“Gerçi teknoloji çağındayız; laptoplar evden gitse de cep telefonları evde oluyor. Hepsinde tablet var açıkçası. Büyüğünde de laptop var. Ama biz onları, ortaokuldaki oğlan hala sezemedi; güya baba Pazartesi sabahından götürüyor, Cuma akşam getiriyor olarak biliyor. Halbuki evde bazanın altında saklıyoruz. Bütün gün elimizin altında olmuş olsa da, alamadığımız günler de oluyor. Uzaklaştırmak, teknolojiden uzaklaştırmak, televizyondan, hiç yok diyoruz. Sevdiği şeyleri ortadan kaldırarak yapıyoruz.”*

(K12) kodlu katılımcının öyküsünde, çocukları istenmeyen bir davranışta bulunduğu kural koyarak, sevdiği şeyleri yasaklayarak ya da küsmeye eyleminde bulunarak çocuklarını kontrol etmeye, istenilmeyen davranışını ortadan kaldırmaya çalıştığı görülmektedir: *“Kuralımı koyuyorum. Kural koyuyorum. Konuşmam, 2 saat de konuşmam, 3 saat de konuşmam. Televizyonu, en sevdiği çizgi film mi çocukların onu kapattırırım, ona öyle bir ders veririm.”*

4.2.2.2.2. Olumlu disiplin

Saygı gösterme, sevgiyi belli etme, olumlu davranışları ödüllendirme, çocuğu etkin dinlemeyle kendini gösteren olumlu disiplin teknikleri beş katılımcının öyküsünde belirgin bir şekilde açığa çıkmıştır. Katılımcılar çocuklarıyla ilişkilerinde olumlu disiplini (i) *güç ve bağımsızlığın desteklenmesi*, (ii) *iletişimde açıklık*, ve (iii) *şiddetsiz iletişim* yoluyla gerçekleştirmektedir.

4.2.2.2.2.1. Güç ve bağımsızlığın desteklenmesi

Bu alt tema, katılımcıların çocuklarının çevrelerini keşfetmesine, soru sormasına ve otorite karşısında kendilerini savunabilmesine izin verici yaklaşımlarını işaret etmektedir.

Bu katılımcılarda, çocukların güç ve bağımsızlığı desteklenirken, uygun ebeveyn-çocuk rol dağılımının olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların rol model olduğu, disiplin oluşturulurken örneklendirme yoluna başvurduğu belirlenmiştir.

Bir katılımcı (K4), çocuğuna bir şeyler öğretmek ve sorumluluk vermek istediğinde ona eşlik etmeyi, örnekler vermeyi ve model olmayı tercih ettiğini şu deneyimiyle aktarıyor: *“Ben çok disipline etmekten ziyade işte ona hayatı öğretmeye çalıştım. Mesela balığımız var balığın yemini her sabah kendisi veriyor. Unuttuğu zaman bile, aa sen kahvaltını yaptın bak ona yaptırmadık. Hemen koşup mutlaka yemini o veriyor hani bu tarz şeyleri öğrensin diye. Odasını topluyor çünkü odasında oyuncak kutumuz yok. Bizim her şeyimiz rafta dizilidir. Bütün oyuncakları öyle olunca da hani, böyle dökme toplama çok yaşamıyoruz. Hani genelde alıyor oyuncuğunu oynayıp yerine geri koyabiliyor. Ama hani dağıldığı zaman da topluyor. Onu da şöyle yapıyoruz. Mesela hadi ekip çalışması diyorum sen burayı topla ben burayı toplayayım. Ekip çalışması diye öğrendi. Onu da onu öyle yapıyor.”*

Çocuğuna sorumluluk vermenin önemini savunan ve kullandığı yolları belirten katılımcının (K6) öyküsü şu şekildedir: *“Oğlum inan ki aynı bir kız çocuğu gibi bana yardım eder her konuda, sadece cam silmek hariç. Silmesinde, süpürmesinde çok affedersiniz kek pasta börekte her şeyde yardımcıdır. Kızımda da aynı şekilde. Ufak, hani onu da alıştırmaya başladım. Onların sorumlulukları iyidir. Hatta yataklarını düzeltmeye kadar ben onlara sorumluluk vermeye başladım. İstisnalar hariç hasta olur çok yorgun olur o ayrı. Bir kere o çantayı verip sırtıma ben okula götürmüş değilim çocuğu. Hasta olur, çok yorgun olur veya arkadaşları hani sürekli muhakkak görmüşsünüzdür, o zamanlar taşıyorum tabii. Habire konuşuluyor, veliler çantaları sırtlarında alıp götürdüklerinden dolayı benim çocuğum bazen çok eziliyor. Hani anneleri alıp götürüyor diğer arkadaşlarımın. Sen benim çantamı niye almıyorsun? Hadi diyorum bugünlük alayım bazen dış kapıya kadar götürüyorum, bazen sokağın dibine evimize kadar götürdüğüm oluyor. Bunun dışında kesinlikle çocuk sorumluluğun farkında olmalı. Şu işte çok ısrar ettiği dönemler oldu olmadı değil. Ama çantasını bıraktım ben kenardan yürüdüm istiyorsan çantanı alırsın, istiyorsan almazsın ağlayarak peşime geldiği zamanlar oldu kesinlikle dedim o çantayı almadım gideceksin çantanı alacaksın geleceksin. Evimiz okula çok yakın. Ben çocuklarıma ilk dönem okula götürüp getirdim sadece alışınlar diye, ondan sonra kendileri gitti kendileri geldi.”*

Çocukları kendi arasında çatışma yaşadığında çözüme yönelik sorumluluğu onlara bırakan bir katılımcı (K8) yaklaşım biçimini şöyle aktarmaktadır: *“Mesela aralarında bir sürtüşme olduğu zaman, saç yapma sırası, sabahları genelde oluyor. Çekiyorum kapıyı kendi aranızda halledin diyorum. Kendi aralarında, şey, öyle bir yöntem buldum, inanın iki dakika sürmüyor. Kanki şekilde çıkıyorlar kapıdan. Ben olsam uzatsam, hem bana zıt kapıyorlar hem diğer kardeşleriyle daha bir sürtüşme halini devam ettiriyorlar. Bilmem, bu kendiliğinden çıktı işte. Belki kullandığım cümleler profesyonelce olmayabilir, hani ev haliyle. Yeter artık napıyorsunuz, ben bıktım artık sizden; hani o sözleri de sarf ettiğimiz oluyor. Ama kendi aranızda halledin, bunu bana getirmeyin, ben çünkü sizinle baş edemiyorum. Bunu da açık açık söylemişliğim vardır.”*

Çocuğuna özbakım becerilerinde güvendiğini ifade eden bir katılımcının (K17) deneyimi şu şekildedir: *“Kendi başına yapabilir şuanda yıkanma, giyinme. Güveniyorum çünkü hani kime güvenip kime güvenmeyeceğini biliyorum. Çünkü o şeyde büyüttüm onu. Alt yapıyı sağlam yaptık, oluşturduk. Şuanda o güveni de verdik.”*

Katılımcı öykülerinde, annelerin çocuklarının duygusal ve psikolojik özerkliğini destekleme düzeyini onları karar alma sürecine dahil ederek, seçenekler sunarak, fikirlerini alarak ortaya koydukları görülmektedir. Çocuğunun bağımsız bir birey olduğunu benimseyen ve karar alma sürecine dahil eden bir katılımcı (K4) bu algısını şu şekilde örneklemektedir: *“Biz işte bayram tatilinde ne yapalım diye karar alacağız. Yazı tahtasına yazdım isimlerimizi. Altına da yazdım üç seçeneğimiz var. Ona internetten gösterdim bunları, herkes kim neyi seçecekse. Ben seçimimi yaptım, işte oğlum yaptı, babasının seçimini bekliyorduk. Hani ortak, eğer üçümüz de ayrı şeyi söylersek; dedim ki zar atacağız dedim. Hani yapacağız ki bir kişinin dediği olmasın üçümüz seçiyoruz zaten.”*

Çocuğunun kendi hayatı ile ilgili kararlar alırken yaptığı seçimlere saygı duyan, onu bu konuda teşvik eden ve yanlış yaptığı durumlarda istişare yoluyla çözümler oluşturmaya çalışan bir katılımcı (K6) deneyimini şu şekilde özetlemektedir: *“Bir tanesi düz, bir tanesi yanyol. Kendin özgürsün ne taraftan gitmek istiyorsan sana bırakıyorum. İster bu yoldan git ister bu yoldan git. Ben senin yanlışlarını sadece uyarmakla mükellefim. Yanlış yapabilirsin, yapmaz değilsin. Ama yanlış yaparsan bana gelip anlattırsan doğru yolu buluruz. Ama yine de tercih senin. Yanlış mı yapmak istiyorsun yap. Yanlışlarından kendin dön. Doğru yolla mı gitmek istiyorsun? Doğru yola gittiğin zaman zaten yanlış yapacağın bir yer yok zaten doğru yoldasın.”*

4.2.2.2.2. İletişimde açıklık

Katılımcıların çocuklarıyla ilgili herhangi bir sorunda ya da istenilmeyen davranışları durumunda, duygularını birbirleriyle paylaşabildikleri ve birlikte çözüm yolu aradıkları görülmektedir. İletişimde açık oluşu en açık temsil ettiği düşünülen katılımcıların alıntıları şu şekildedir:

(K6): *“Hep konuşmayla karşıma aldım. Öyle anlattım, dışarıdaki çevredeki kötülükleri anlattım. İyilikleri anlattım. Kime ne şekilde hani yakın davranabileceğini, kimden daha uzak durabileceğini hep konuşarak yaptım. Başka hiçbir şey yapmama gerek kalmadı zaten.”*

(K8): *“Oğlum bak, anlat. Bir şey yaşadysan paylaşmanı isterim, iyi veya kötü. Etrafımız kötü insanlarla da dolu, seni kandırabilirler falan. Yok anne bir şey, yok anne bir şey. Sonra biraz ara veriyorum. Gidiyor işimi yapıyorum, tekrar geliyorum. Düşündün mü annecim anlatmak ister misin diyorum. O zaman anlatıyor. O zaman sökülüyorlar. Bunu hep lanse ediyoruz; ne olursa olsun okulda, dışarda, arkadaşlarınız arasında yaşadığınız iyi kötü, muhabbet açısından bize lütfen yansıtın. Çünkü biz size yol gösteriyoruz. Sakın bizden bir şey saklamayın. Sakın bize yalan söylemeyin. Aslında birçok şeyi söylemiyorlar. Biz de durgun anlarında öyle bir şey yakaladığımız zaman konuşmaya çalışıyoruz.”*

(K9): *“Anlatırsın ona, o anlar. Bu çocuk için de yetişkin için de geçerli. Bazı şeyleri anlatarak, konuşarak her şeyi çözebiliyoruz. Onu çocuk gibi değil de, karşında olgun bir insan gibi görürsen, her şeyi anlatmaya çalışırsan zaten o çocuk da olsa seni anlayabilir. Her şeyin bi şekilde cevabını verebilirsen. Ama hayır bu sana göre bir şey değil, sen bırak dediğin zaman zaten onun kafasında bir soru kalacak. Ama ben soru işareti bırakmıyorum.”*

4.2.2.2.3. Şiddetsiz iletişim

Katılımcıların öykülerinde sözlü ya da fiziksel şiddet uygulamalarına eleştirel yaklaşılması ve tepkilerin kızarak gösterilmesi ortak algılardan birini oluşturmaktadır. Kimi katılımcılar fiziksel şiddete hiç başvurmadığını ifade ederken, kimileri ise önceden birkaç kez vurma eyleminde bulunduğunu fakat artık bunu yapmadıklarını belirtmiştir.

Daha önce bir kez şiddete başvurmuş olmanın duygusal olarak ağır bir yük oluşturduğunu ve bir daha tekrarlanmadığını katılımcılar şu şekilde örneklemektedir:

(K9): *“Ben bir kere kızıma vurdum, on gün kendime gelemedim. Bilmiyorum. Onlar biraz fazla, psikoloji olarak da yalpalanıyorlar yani. Onlar biraz cani. Hani bir insan çocuğuna vurduğu zaman içi yanıyor, parçalanıyor. Ne kadar vurmaya kalksa da, tamam kızarsın ama vurma olayı başka.”*

(K14): *“Dayak atıyordum yani yalan söylemiyim yani ufak bir şey yaptığında dayak atıyordum ama dediğim gibi ikincide onu yapmıyorum. Pişmanın o konuda. Vurulmaması gerekiyor.”*

Çocuk yuvasında çalışan ve orada çocuk yetiştirmeye ilgili eğitimlere katılan bir katılımcı (K12), kendi çocuklarıyla etkileşimlerinde olumlu yöndeki dönüşümünü şu şekilde aktarmaktadır: *“Evet oldu. Ama işte şimdiki burada çalıştığım zaman olsaydı ilk kızımın saçına, oğlumun saçına hiçbir zarar vermezdim. Ama tabii ki o bana koyuyor. O zamanlarda bir şey istiyordu, alamayınca, sen yalan konuşuyorsun deyince ben de bu kelimedden çok gıcık kaptığım için. Hani öyle çok olmazdı zaten. Öyle hani elimle yapıştırırdım ama çok üzülürdüm. O ağlayan kadar ben iki misli ağlardım. Vurma ile dövme ile olmaz. Vurmam yani artık asla. Bırakırım kendi haline biz kendi haline bırakırız. Bırakırım ertesi gün kendi haline hatamı anladım diyor geliyor yanıma.”*

Çocuğuna yönelik fiziksel şiddette hiç bulunmamış bir katılımcının (K11) şiddet algısı ise şu şekildedir: *“Şiddet şimdi eski kadar kalmamıştır sanırım. Şimdi şiddet pek kaldığını sanmıyorum ama tabii ki. Yok, şimdi vurduğum yok ama çok küçükken belki bağırmışım korkutmak amacıyla belki hafif hafif poposuna poposuna öyle.”*

Çocuğunun istenmeyen davranışlarına hafif düzeyde kızarak tepki gösteren, fiziksel şiddeti bir yol olarak görmeyen bir katılımcı (K17), deneyimlerini şöyle özetlemektedir: *“Bizim kızma boyutumuz zaten çok şiddetli değildi. Öyle işte vurma, şiddet asla yoktu.”*

4.2.2.2.3. Yakınlık

Katılımcı öyküleri, anne-çocuk arasında duygusal bir beslenmenin varlığına işaret etmektedir. Annenin duygusal sıcaklığı ve olumlu desteğiyle sembolize olan yakınlık kavramı (i) *sevginin dışavurumu* ve (ii) *çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* ile açıklanmıştır.

4.2.2.2.3.1. *Sevginin dışavurumu*

Katılımcıların çocuklarıyla ilişkilerinde duygularını açabilmeleri, sevgi sözcükleri kullanabilmeleri, fiziksel teması önemsemeleri ortak olgulardan biri olarak belirlenmiştir. Katılımcılar sevgilerini dokunarak, sarılarak, ifade ederek aktardıklarına vurgu yapmıştır.

(K4) kodlu katılımcı çocuğuna sevgisini sözel yollarla ya da fiziksel temas yoluyla ifade ettiğini belirtmiştir: *“Sözlü olarak çok söylüyorum o da bana söyler. Seni çok seviyorum diyorum. O da bana anneciğim seni çok çok seviyorum diye her zaman söyler ve çok öper de hani. Birbirimizi öperiz de. O şekilde de gösteriyorum. Hem de ona sürprizler yaparak, güzel şeyler yaparak da gösteriyorum.”*

Anneliğinde sabırlı ve şefkatli olmayı güç kavramıyla sembolize eden bir katılımcının (K8) söylemleri şu şekildedir: *“Bir anne olarak en güçlü yanımdır; sabır ve şefkatli olmam. Sevgimi göstermem.”*

Sevgiyi çocuğun ihtiyacı olarak gören ve doğal temasları önemseyen katılımcının (K9) aktarımı şu şekildedir: *“Candan, içtenlikle ona yaklaştığında karşıdaki bir yabancı da olsa anlar. Sevecen davranıyorum, çocuk bu sonuçta.”*

Çocuğa sevgi sunma yollarını, emzirme ve fiziksel temasla tanımlayan bir katılımcıya (K12) ait alıntılar şu şekildedir: *“Çok güzel süt verdiğim için, ehehehe, süt emzirdiğim için çok, bilir benim çocuğum onu nasıl sevdiğimi. Kimi anneler mesela, ona ben hep çok fazla şey yaptım; oturdum, sarıldım, sohbet ettim, sevgimi güzel gösterdim. Kimi başka bir şey der ama ben çok güzel emdirdim, çok da hep yanımdaydı.”*

(K17) kodlu katılımcı annelik deneyiminde sevgi aktarımına ve fiziksel temasa yer verdiğini ifade etmiş, deneyimlerini olumlayarak tanımlamıştır: *“Galiba hepsinde iyiydim. Bilmiyorum ama hani öyle her şeyde iyiydim. Sınır da koyabilirim. Yeri geliyor işte seviyorum, kucaklıyorum, sarılıp öpüyorum. Ne bileyim öyle şeyim olmadı yani. Annelik konusunda zorlandığım nokta hiç olmadı.”*

4.2.2.2.3.2. *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati*

Çocuklara yönelik empatik yaklaşımın katılımcı öykülerinde (i) *çocukla etkileşim içinde olma* ve (ii) *çocukların ihtiyaçlarını fark etme* etrafında kümelenildiği belirlenmiştir.

Bir katılımcı (K4) çocuğuna yönelik empatik farkındalığını onun yaş döneminin özellikleriyle karakterize olan ihtiyaçlarını ve duygudurumunu dikkate almayla ilişkilendirmiştir: *“Aa mesela etrafı çok karıştırdığı oluyor. Mesela ben o tarz şeylere hiçbir zaman kızmadım. Bir şey döktüğü zaman ya da vitrini açıp her şeyi indirdiği zaman ki o tarz şeylerle oynamayı çocuklar çok sever. Birçok etrafta arkadaşlarım var mesela vitrinin önüne bir sürü şey yığıldılar hiçbir şey almasın diye. Ben bugüne kadar hiçbir şeyi evde kaldırmadım onlarla büyüdü. Yani nasıl davranması gerektiğini öğrensin. Çünkü evde görmeyen çocuk dışarıda başka birinin evine gittiği zaman, aa bu ne diye her şeye saldırabiliyor. Onun için hani ben evde her şeyi bırakıp büyüttüm. Ama insanlar diyorum ya işte vitrini ellemesin, televizyona ulaşmasın, onu ellemesin, o tarz şeylere çok kızıyor. Ama ben yapmadım. Bazen hiçbir şey istemiyor kendini kapatıyor. Ben ona diyorum ki ağlaması bitti diyelim konuşuyoruz tekrar. Ama diyor ağlamak istiyorum. Demek ki gerçekten hani bazı insanların ruhsal bir durumu kötü olur da ağlamak ister. Bana diyor ki yani çözüm yapamıyorum. Çözümü ulaştıralım diyorum; ağlamak istiyorum anne. O zaman demek ki hani ağlamak istiyor. Bırakmam lazım yani. Hani her şeyi de çözüme ulaştıramayız.”*

(K9) kodlu katılımcı ise çocuğun ihtiyacını fark edebilmeyi: *“Onun sorularına cevap vererek. Ne soruyorsa ben onun cevabını veririm. Konuştuğu şeye ilişkin de, o şekilde doğru değil bu şekilde olur dediğimde zaten dinlediğimi anlar”* şeklinde tanımlamıştır.

4.2.2.2.3.3. Etkileşim

Katılımcıların anlatılarında *etkileşim*, anne ve çocuk arasında bakım, oyun ve boş zaman aktiviteleri sürecindeki doğrudan etkileşimi temsil etmektedir. İstismar edici olmayan gruptaki katılımcılarda, yoğun bir şekilde etkileşime yönelme çabasının olduğu görülmektedir. Sekiz katılımcının ifadelerinde, çocukla iletişimde göz temasının ve aktif dinlemenin, çocuğun duygudurumuna ilişkin farkındalığın belirleyici olduğu göze çarpmaktadır. Çocukla etkileşim alt temasını yansıtan katılımcı örnekleri şu şekildedir:

(K4) kodlu katılımcı, başka şeyler ile uğraşırken de çocuğunu sürece dahil ettiğini, göz teması kurduğunu, onunla etkileşimde olmayı önemseydiğini ifade etmektedir: *“Mutfakta bir şeyler yaparken bile, o tabureyle yanıma çıkıyor, zaten benim hani hep bir şeyiz. Şöyle o göz teması vardır ya onun seviyesine her zaman iniyorum ben. Oturduğumuz yerde de olsun hani geçip karşısına dinliyorum zaten. Televizyondur, telefondur o tarz*

şeyleri çok vermediğim için biz yemek yerken bile ben ona hep hikaye anlatırım, masal anlatırım öyle geçiyor bizim zamanımız. Hep konuşuyorum ben.”

(K6) kodlu katılımcı çocuğunun duygularını önemseydiğini, çocuğunda gözlemlediği farklılıkları dikkate aldığını şu şekilde yansıtmaktadır: *“Yaklaşık on gün önce filan on beş gün önce kızım da oldu. Burada yani okulun kapısından aldım ben onu. Hissettim kafa aşağıda yüzü asık. Benim normalde kızım neşelidir. Ondan sonra kızım sende bir şey var, yok bir şey anne dedi. Ama dedim bir şey var, bir şey gözüküyor yani. Yok bir şey, tamam dedim kızım. Yoksa yoktur sormayalım ama eve gidince birazcık üstünü başını değiştirsin yemeğimizi yeriz dinlenirsin bana anlatırsın tamam mı? Anlatmayacağım dedi. Tamam kızım sen bilirsin. Birebir yaşanmış olayı anlatıyorum size gittik babamızla konuştuk o da tabi hissetti ne var bunda dedi. Anlamıyorum bir şey, eve çıkınca konuşacağız dedim. Çıktık aynı şekilde üzerini değiştirdi yemeğini yedi dinlendi. Kızım dedim sen bana anlatırsan dedim ben yarın okula gelirim sorununu beraber çözeriz istersen. Ama dedi çözülecek sorun yok ki dedi anne. Ne var dedim kızım bu sefer yavaş ben ona. Oyunla, işte birkaç oyun falan oynayarak ben onu birazcık yumuşattım. Yumuşattıktan sonra tekrar sorunca, akıl oyunları turnuvaları var okulda ondan elenmiş, onun üzgünlüğü ile birlikte eve gelmiş. Hiç sorun değil dedim, problem değil. Çok samimi bir arkadaşı var o kazanmış. Tamam dedim kızım senin sevdiğin arkadaşın kazandı, onun kazanması senin kazanman demek. Sınıfımızdan biri çıkarsa sen mutlu olmaz mısın? Birazcık durdu evet anne haklısın dedi. Doğru benim en sevdiğim arkadaşım kazandı. Sonuçta biraz daha sonra hiçbir şey yokmuş gibi hayatına devam etti. Yaşanmış bir örneği anlattım ben size.”*

Çocuğuyla etkileşimde göz temasına dikkat eden ve bir şey aktarmak istediğinde dikkatini çocuğuna vermeyi önemseyen bir katılımcının (K14) söylemi şu şekildedir: *“Gözlerinin içine bakıyorum. Yani o an çok acil bir işim yoksa dinlemeye çalışıyorum ama çok acil bir işim olursa oğlum biraz sonra olur mu diyorum.”*

Erken çocukluk yıllarında, çocuğunu korkutma yoluyla istenilen şekilde davranmaya zorlayan, ancak daha sonra bunun yanlışlığını fark edip, çocukla daha fazla etkileşime geçerek bu durumu telafi etmeye çalışan bir katılımcı (K8), kendi yaklaşım biçimlerini farklılaştırmış olmasına karşın çocukla etkileşimde halen güçlük yaşadığını şu ifadelerle ortaya koymuştur: *“Bir de benimkilerin pek anlatma şeyi yok; okulda yaşadıklarını ya da dışarıda oynarken şunu yaptım, bunu gördüm falan, anlatma huyları yok. Anlatın diyorum; hani merak ediyorum, nasıl geçti gününüz, nasıl yaptınız, nasıl ettiniz, parmak kaldırdın*

mi, faaliyette bulundun mu? Anca ben biraz zorladıkça şey yapıyorlar. Acaba bu da küçükken işte bak sakallı adam geliyor kızar sana. Bak şu abi sana böyle baktı şunu ye çabuk o kızar sana. Bu da olabilir. Hani ufaktan birkaç korkutma yöntemiyle; ondan gizliyor olabilirler. O da olmuştur yani küçükken.”

4.2.2.3. Başa çıkma stratejileri

Bu tema, annelerin çocuk yetiştirme sürecindeki baş etme stratejilerinin ne şekilde kullanıldığını, belirleyicilerinin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Beliren alt temalardan biri istismar edici tutum ve davranışları olan annelerin *işlevsel duygu düzenleme* stratejilerinin olmasıdır. Bir diğer alt tema ise annelerin stratejilerini şekillendiren *geçmiş eğitim deneyimleridir*.

Şekil 4.13. Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Alt Temalar

4.2.2.3.1. İşlevsel duygu düzenleme

Katılımcı öyküleri, istismar ve ihmal edici olmayan annelerin, hayatındaki olumsuz durumlar karşısında kendi duygularını düzenleyebildiğine, başa çıkma stratejileri geliştirebildiğine ya da bunlar için çabaladığına işaret etmektedir. Bu alt temada, katılımcılarda *farkındalık, tanımlama ve adlandırma, anlama, kabul ve tolerans ve kontrol edebilme* özellikleri ön plana çıkmaktadır.

Farkındalık

Yaşanan duygunun farkında olarak duygu düzenleme sürecinin başlatılabilmesiyle sembolize olan bu alt temayı açıkça ortaya koyan bir katılımcının algısı şu şekildedir (K6): *“Bağırıp sakinleştikten sonra kendi kendime düşündüğüm zaman ben bunu niye yaptım diye biliyorum kendimi sorgulayabiliyorum. Aslında var ya kendi kafamızda büyütüyoruz bazı şeyleri. İnanın ki ben düşünüyorum şimdi bazen de benim de söylediğim zamanlar olmuştur çokta zaman olmuştur özellikle diğer ilk çocuklarımda. Ama şimdi baktığım*

zaman çok fazla büyütülecek bir şey yok. Cenabı Allah bunu bize nasip etmişse bu anneliği göz önüne almışsan zaten bu senin sorumluluğun. Hiçbir şey değil ki sen onu zevkle yapman gerekirken biz bunu abartıyoruz üstüne koyuyoruz ekliyoruz.”

Tanımlama ve adlandırma

Duyguların adlandırılması ve tanımlanması olarak ortaya çıkan bu alt temayı ortaya koyan bir katılımcı (K6), deneyimini etkili olabileceğini düşündüğü stratejiyle örneklendirmektedir: *“Bir anda fevri davranabiliyorum biraz önceki dediğim şey. Sinirlenebiliyorum anında ama anında parlayıp anında sönen bir kişiliğim var. Bunun da farkındayım. Bunu bilerek davranıyorum. Ya uzaklaşıyorum. Ya da söylüyorum ne düşündüğümü, buluyoruz orta yolu.”*

Anlama

Duygudurumlarının oluşumundaki etkenleri fark edebilme ve anlamayla ilişkilendirilen bu temaya ait katılımcı (K11) öykülerinden biri şu şekildedir: *“Ben ev kadını olduğum için pek stres yaşamıyorum ama dışarı çıktığım zaman yine de strese giriyorsun girmemek diye bir şey yok yani bir çarşıya gitsen bir pazara gitsen yani çeşit çeşit insanlarla karşılaşsın yani farklı farklı. Olumsuzluklar olumsuzluklar şimdi köyde stres diye bir şey yok; çıkıyorsun oh hava güzel insanlar birbirini tanıyor. Şimdi çıksan çarşıya yani her tarafı stres, çağın işte çağın getirdiği şeyler herhalde stresi yaşarsın yaşarsın ama çocuğa ya da işte eve bunu yaşatmazsın. Bunu yaparım biraz, böyle bakmaya çalışırım.”*

(K6) adlı katılımcı ise kendi zorlandığı süreçlere dair tanımlamalarını şu şekilde ortaya koymaktadır: *“Yorulduysan otur zaten kimse seni zorlamıyor ki illa yap diyen. Bugün değil yarın yap. Ben şimdi onu yapıyorum mesela. Bende çok hani biraz temizlik hastasıyım demeyeyim de biraz titiz bir insanım kendimce ama şimdi eşim diyor ki artık yeter diyor bırak diyor bakıyorum bazen hakikaten yapıyorum niye yapıyorum ki? Bugün yapıyorsam bir saat sonra aynı oluyor karışıyor. Yapma bugün de kendine ayır çık dolaş kafanı dağıt diye kendimi rahatlatabiliyorum. İnsanların kendi kendini birikmesinden kaynaklanıyor başka hiçbir şey değil.”*

Kabul ve tolerans

Bu alt tema, katılımcıların öykülerinde, kendilerini zorlayan durumlarda kabul ve tolerans yoluyla duygularını düzenleyebildiklerini göstermektedir. Durumu örnekleyen bir katılımcıya (K8) ait söylemler şu şekildedir: “*Bizimkiler çok küçük olmasına rağmen ben dışında babası, babaannesi, halası, açıkçası laf dönüyor onlara geliyor; onların yaşını büyüterek büyük bir insanmış gibi davranmaya çalışıyorlar, olduğundan büyük. Sen abisin işte eşek gibi oldun, çok af edersiniz, eşek gibi oldun; yapsana sen, alsana sen, ver ona oynasın işte bilmem ne. Sen daha şöylesin, sen daha böylesin. Hiç çocuk ruhuna dönemiyorlar. Ne bileyim; kırmızı ponpon ya da tütülü taç olur, tütülü elbise olur her şeye bir şey. Ama çocuk zaten bunu 2 ay giyecek sonra da olmayacak, onun şevkini neden kırıyorsun mesela. Bilmiyorum, ben elimden geleni yapıyorum hem çocuklarım açısından hem evdeki halkın yüzleri asılmasın diye ben üstleniyorum her şeyi. Hop yiyorum yutuyorum mideye gidiyor, sonra atıyorum denizlere pihuuuuu gidiyor. Nasıl güzel mi? (kahkaha). Ben kendi kendimin yöntemini böyle bulmaya başladım yani. Başka kaçır yolum yok ki dört duvar arasında, napayım yani. Kafam rahat böyle, kimseyle uğraşmıyorum.*”

Kontrol edebilme

Kontrol edebilme alt teması, katılımcıların eş ilişkilerindeki çatışmalarının ebeveynlik ilişkisindeki yansımalarını betimlemektedir. Katılımcıların beşinin eşleriyle ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaları çocuklarına yansıtmaktan kaçındıkları ve kendini kontrol ederek önlemler almaya yöneldiği görülmektedir. Diğer üç katılımcının ise eşleriyle yaşadıkları çatışmalarda sağlıklı iletişim biçimlerini kullanmaya çalıştıkları belirlenmiştir. Eş çatışmalarının gölgesi olarak yansıyan bu temada, istismar edici olmayan annelerin baş etme ve işlevsel duygu düzenleme stratejilerini kullanmaya çalıştıkları görülmüştür. Bunu ortaya koyan bir katılımcının (K14) örneği şu şekildedir: “*Elimden geldiğince iyi bir anne olmaya çalışıyorum ama yani biraz tabi stresli olduğunda farklı davranıyorsun. Normal bir gün geçirdiyse daha farklı davranıyorsun. Mesela iş hayatındaki zamanın nasıl geçiyorsa eve de biraz daha yansiyabiliyor tabi ya da eşinle aran nasılsa o çocuğa farklı yansiyabiliyor. Ama bu konuda özellikle dikkat ediyorum, yanında tartışmamaya.*”

Bir başka katılımcının (K8) öyküsüne ait alıntılar ise şu şekildedir: “*Çok şahit bırakıyor eşim. Ona çok üzülüyorum. Ya diyorum bak çocukların yanında şu kelimeleri*

kullanma, şunu yapma. Tamam, bi tartışma programı seyredebilirsin, bi haber seyredebilirsin. Ya bana yanına çağırıp söyle ya da oturduğun yerden ooooo oooo ooh; bazı adamlar yapar ya, yorgunluktan mı, kafasına takıldığı zaman başkasından çıkartır. Arada bir yapıyor benim eşim de böyle. Kayınvalidemin yanında, çocuklarımın yanında, bana göre beni küçük düşürüyor. Hem yüksek sesle konuşması, ana avrat affedersiniz hiç küfretmedi, el kol hareketini de görmedim şuna kadar; inşallah olmaz bundan sonra da. Yalnız itici konuşması beni çok üzüyor çocukların karşısında öylece. Sonra diyorum ki çocuklara; babanız çok yorgun, babanız hepimizi çok seviyor, şimdi lütfen duamızı edelim yatalım, sağlık dileyelim, huzur dileyelim. Anladınız mı babanız çok yorgun kafası dağınık iş yerinden, o yüzden. Ben biraz üzüldüm falan yapıyorum. Ama geçer diyorum, ben babanızı çok seviyorum.”

K4 kodlu katılımcı ise kendini kontrol edebilmeyi şu şekilde yansıtmıştır: *“Mesela konuşmasının bitmesini bekliyorum önce kafamda bir yorumluyorum hani acaba bu doğru mu yanlış mı? Bana söylediği doğruysa hiçbir şey demiyorum yanlışsa tartışma yoluna değil de ben onun ile birebir hani konuşmayı daha böyle çözüm odaklı konuşmayı deneyebiliyorum.”*

K17 kodlu katılımcı ise kontrolü: *“Hayır değişmiyordu. Hiç değişmiyordu. Tam tersi, ona sarılıyordum eşimle tartıştığımda. Bir şey olduğunda asla ve asla ona yansıtmıyordum yansıtmam yani. Kontrol ederim illa ki”* ifadeleriyle betimlemektedir.

4.2.2.3.2. Geçmiş eğitim deneyimleri

Katılımcıların deneyimlerinde, ebeveynliğe yönelik eğitimler alma, çocuk yetiştirme sürecinde baş etme stratejileri geliştirmesini kolaylaştıran ve ebeveynliğinin niteliğine olumlu yönde yansıyan bir süreç olmuştur. Katılımcıların eğitimle ilgili deneyimlerine bakıldığında, (K12) kodlu iki yıldır çocuk yuvasında yardımcı abla olarak çalışan katılımcı, aldığı eğitimlerin kendisindeki etkilerini şu şekilde tanımlamıştır: *“Çünkü ben, çocuğumu böyle yetiştireceksin, çocuğuna yaklaşman böyle olacak, çocuğuna böyle yapacaksın, bir aile böyle olacak, sofrayı böyle kuracaksın, bir soğan ekme yesen bile tatlı dille güzel yüzle, hayat böyledir böyledir, öğretmenler çok güzel bizi yetiştirdi. Tabi biraz da sakinleştim. Daha biraz, daha önce böyle düz bakıyordum şimdi geniş geniş çok çok geniş bakıyorum.”* Aynı katılımcı, hamileyken de eğitim aldığından bahsetmiştir: *“Ben oğluma hamileydim. Ben oğlumda 2 aylık hamileydim. Ben ismet İnönü’den, Maltepe’den*

İsmet İnönü İlkokulu öğretmeninden oradan eğitim gördüm. Zeynep Kamil’de çocuk gelişimi kursuna da katıldım. Onlar hep katıldım. Ben hep araştırdım, hep giderdim de. Hep araştırdım. Çünkü ben köyden gelmişim. Köy ile buranın çocuk yetiştirilmesi aynı olmaz. Yarın bir gün çocuğumu nasıl yetiştireyim, nasıl yapıyım, hep kuşum vardı. Hep gittim eğitime.”

(K17) kodlu katılımcı, katıldığı seminerlerin, baş etme stratejilerinin geliştirilmesindeki olumlu etkilerini işaret etmiştir: “Çocuk yetiştirirken ben hani şeye çok dikkat ettim sabretmeye. Yani hani seminerlerde de zaten bununla ilgili şeyleri vardı, etkiledi beni. Hani, sabırlı olmayı şey yaptım.”

BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın temel amacı; istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesine yönelik bir ölçüm aracının Türkçeye uyarlaması, ardından çocuklarını istismar ve ihmale maruz bırakan ve bırakmayan iki farklı grup annelerle bireysel görüşmeler yapılarak annelerin çocuk yetiştirmedeki tutum ve davranışlarının derinlemesine incelenmesidir. Karma araştırma yöntemiyle yapılandırılan çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın nicel ve nitel aşamalarına yönelik sonuç, tartışma ve önerilere yer verilmektedir.

5.1. Sonuç

Bu bölümde, araştırmanın nicel ve nitel aşamalarına ilişkin sorular/hipotezler tek tek belirtilerek, analizlerden elde edilen sonuçlar yargı ifadeleriyle sunulmuştur.

5.1.1. Nicel aşamaya ilişkin sonuç

Araştırmanın nicel aşamasında, alan yazın taramasıyla elde edilen bulgulardan faydalanılarak seçilmiş ve istismar edici ebeveynlik tutum ve davranışlarının belirlenmesini hedefleyen *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri (Adult-Adolescent Parenting Inventory-AAPI-2.1)* Türk dili ve kültürüne uyarlanmıştır. Yapılan betimleyici analizler doğrultusunda: “Türkçeye uyarlaması yapılan *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri* geçerlik ve güvenirlik ölçütlerine sahip midir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Envanterin amacı, istismar ve ihmal edici davranışlar için riskleri belirleyebilmektir. Envanter, istismar ve ihmal edici davranışlara yönelik riskleri beş alt yapıda ölçmektedir. Envanterin alt boyutlarını temsil eden madde örnekleri şu şekildedir: i) *Çocuklardan beklentiler*: “Çocuklar, kendilerine söylenmeden ebeveynlerinin ihtiyaçlarını bilmeli”, ii) *çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati*: “Çocuklarını onlarla konuşmaya teşvik eden ebeveynler sadece şikayetlerini dinlerler” iii) *disiplin aracı olarak fiziksel cezanın kullanımı*: “vurmak, çocuklara doğruyu yanlıştan ayırmalarını öğretir” iv) *ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları*: “çocuklar ebeveynlerinin iyi oluşundan sorumludur” v) *çocukların güç ve bağımsızlığı*: “inatçı iki yaş çocuğundan daha kötü bir şey yoktur.” Burada, örnek maddelerle ifade edilen her bir yapı, çocukların genel sağlığını etkileyebilecek potansiyel

risklerle ilişkilidir. *Çocuklardan beklentiler* alt boyutu, ebeveynlerin, çocuklarının çeşitli gelişim ve büyüme aşamalarındaki beceri ve yeteneklerine ilişkin algılarının uygunluğunu ölçmektedir. *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* alt boyutu, ebeveynlerin çocukların ihtiyaç ve duygularının farkında olma yeteneğini ölçmektedir. *Disiplin aracı olarak fiziksel cezanın kullanımı* alt boyutu, ebeveynlerin disiplin hakkındaki inançlarını ve disiplin tekniklerini ölçmektedir. *Ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları* alt boyutu, çocukların gelişimine uygun sorumlulukları üstlenip üstlenmediğini, kendisine yetişkin rollerinin verilip verilmediğini ve çocuğun ebeveyninin mutluluğuna karşı duyarlı ve sorumlu olup olmadığına ilişkin ebeveyn tutumlarını değerlendirir. *Çocukların güç ve bağımsızlığı* alt boyutu ise, bir çocuğun bağımsızlığı ve gücünü bastıran ebeveyn davranışlarını ve ebeveynlerin çocuklarının çevrelerini keşfetmelerine, soru sormalarına ve otoriteye meydan okumalarına izin verme yeteneklerini ölçmektedir.

Çalışmada, nicel aşamanın verileri “Kişisel Bilgi Formu”, “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri”, “İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği” aracılığıyla toplanmıştır. Envanterin geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesinde doğrulayıcı faktör analizi, ölçüt bağımlı geçerlik, Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı, madde analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışmanın örneklem grubu 348 (%76,6) kadın ve 105 (%23,4) erkek olmak üzere toplam 453 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada ilk olarak dilsel eşdeğerlik analizleri, ölçeklerin çeviri ve adaptasyon basamaklarına uygun olarak yapılmış ve envanterin dil geçerliği sağlanmıştır. Envanterin Türkçeye uyarlanmış formunun yapı geçerliğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizinin yapılması için örneklemin yeterli ve uygun olduğunu belirlemek adına Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Sphericity testlerinden faydalanılmıştır. Bulgular incelendiğinde, KMO ve Bartlett Sphericity testinden elde edilen sonuçlar, örneklem büyüklüğünün yeterli, verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2006).

Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen sonuçlara göre örtük değişkenler ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişkilerin “Çocuklardan Beklentiler” alt boyutu için .42 ile .74 arasında, “Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati” alt boyutu için .33 ile .72 arasında, “Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı” alt boyutu için .32 ile .74 arasında, “Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları” alt boyutu için .44 ile .74 arasında, “Çocukların Güç ve Bağımsızlığı” alt boyutu için ise .37 ile .69 arasında değiştiği

görülmektedir. Bu doğrultuda, doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen sonuçlara göre uyum indeks sonuçları, model ve veri arasındaki uyumun sağlandığını göstermektedir (Büyüköztürk, 2006).

Çalışmanın güvenilirliğini test etmek için yapılan madde toplam ve madde kalan analizleri sonucunda elde edilen korelasyon katsayıları, envanterin orijinalinde olduğu gibi istatistiksel olarak anlamlıdır. Maddelerin envanterin alt boyutları ile tutarlılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, maddelerin ayırt edicilik gücünü saptamak amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi analizi sonucunda, alt ve üst gruplara ait puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu veriler, envanterin orijinalinden elde edilen sonuçlarla uyumludur. İç tutarlılık analizinde, envanterin alt boyutları için yapılan Cronbach α güvenilirlik katsayısı hesaplamalarında elde edilen sonuçlar, envanter puanlarının güvenilirliği için yeterli görülmektedir. Söz konusu tüm istatistiksel analizler envanterdeki her alt boyut için ayrı ayrı yapılmış olup, elde edilen sonuçlar envanterdeki maddelerin alt boyutlar bazında birbiri ile tutarlı olduğunu yani iç tutarlığın yüksek olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, yapılan test-tekrar-test güvenilirlik çalışmasında iki uygulama arasındaki korelasyon ilişkilerinin anlamlı olması envanterin kararlılığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Diğer taraftan, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nin ölçüt bağımlı geçerliği, İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu ve Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ) aracılığıyla sınanmıştır. Ölçüt bağımlı geçerliğine yönelik yapılan analizlerde, ölçüm araçları arasındaki korelasyon değerleri anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, uyarlaması yapılan envanterden elde edilen ölçümlerin geçerli ve güvenilir olduğu saptanmıştır. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri, 5 faktörden ve 40'ar maddeden oluşmaktadır. Envanter, 5'li likert tipi bir ölçüm aracı olup (1) Kesinlikle katılıyorum ile (5) Kesinlikle katılmıyorum arasında yanıtlanmaktadır. “(1) Kesinlikle katılıyorum” 1, “(2) Kesinlikle katılmıyorum” 5 puan olarak değerlendirilmektedir. Envanterde, “Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı” alt boyutunda 4 madde ve “Çocukların Güç ve Bağımsızlığı” alt boyutunda 3 madde olmak üzere toplam 7 madde tersten kodlanmaktadır. Envanterden elde edilen yüksek skorlar, ilgi ve empatiyi içeren olumlu ebeveyn tutumlarına işaret ederken, düşük skorlar istismar içeren riskli davranışlarla ilişkilendirilmektedir.

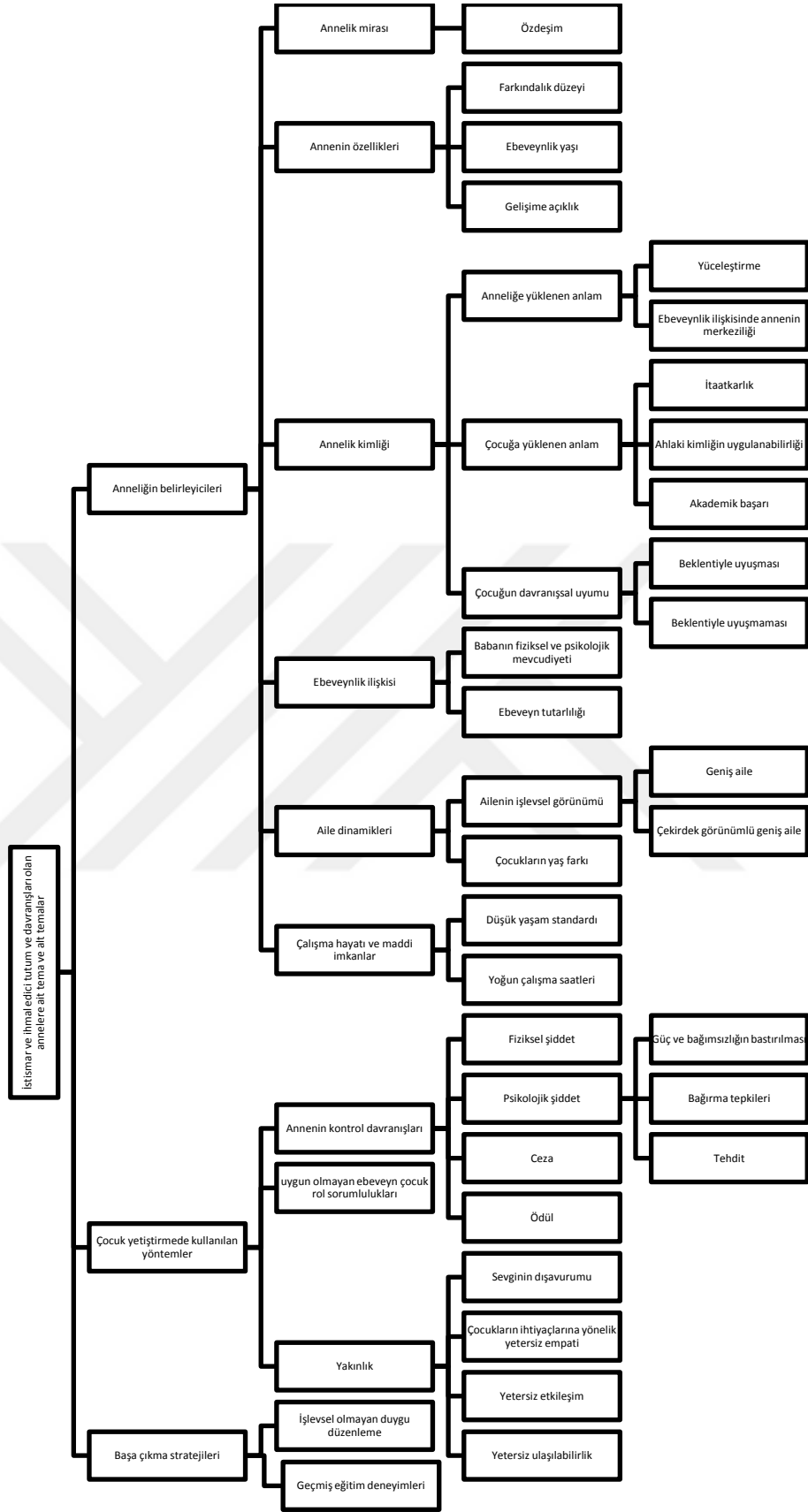
5.1.2. Nitel aşamaya ilişkin sonuç

Araştırmanın nitel kısmında, istismar edici çocuk yetiştirme tutumlarına sahip olan ve olmayan annelerin deneyimlerini ortaya koymak amacıyla bireysel görüşmeler yapılmıştır. Ebeveynlerin eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik gelir düzeyi ile istismar ve ihmal edici tutumlar arasında yüksek ilişkinin varlığı pek çok çalışma ile tespit edilmiş olup (Demiriz ve Öğretir, 2007; Müderrisoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut, 2014), buradan hareketle, bu çalışmanın örneklem grubunu, istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının daha fazla gözlemlendiği eğitim ve sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük anneler oluşturmaktadır. Nitel veriler için yapılan analizler doğrultusunda, “*anneliğin belirleyicileri, çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler ve başa çıkma stratejileri*” olmak üzere üç ana tema elde edilmiştir. Alt temalar ise, istismar edici olan ve olmayan gruplara göre farklılaşmaktadır. Aşağıda her iki gruptan elde edilen bulgulara ilişkin yargılar sunulmuştur.

5.1.2.1. İstismar ve ihmal edici olan annelere ait sonuçlar

Araştırma kapsamında çocuklarına yönelik istismar ve ihmal edici tutum ve davranışları olan dokuz anne ile bireysel görüşmeler yapılmıştır. Nitel veriler için yapılan analizler doğrultusunda, “*anneliğin belirleyicileri, çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler ve başa çıkma stratejileri*” olmak üzere üç ana tema elde edilmiştir. Ana tema ve alt temalara ait sonuçlar aşağıdaki biçimde oluşmuştur:

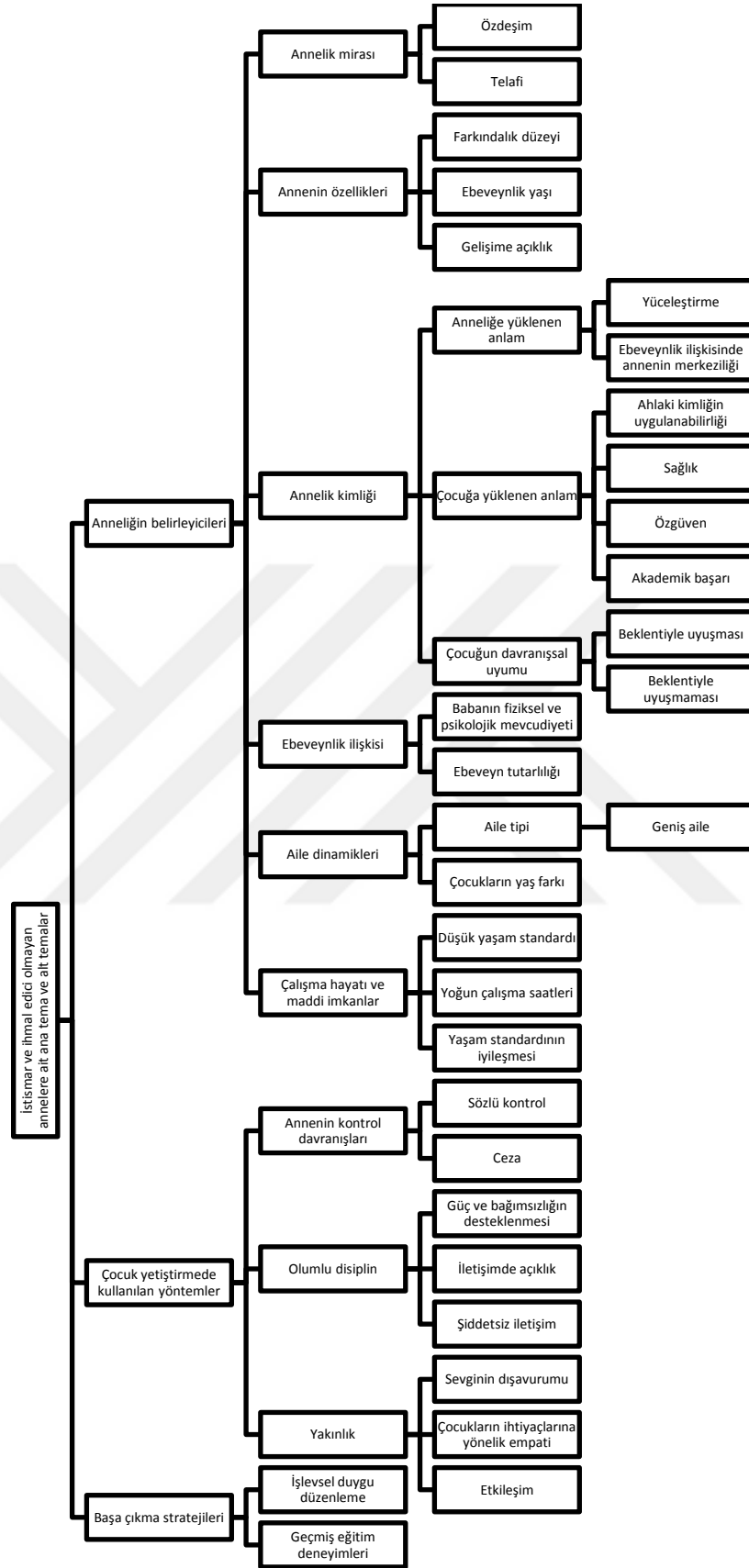

Şekil 5.1. İstismar ve İhmal Edici Olan Annelere Ait Ana Tema ve Alt Temalar

5.1.2.2. İstismar ve ihmal edici olmayan annelere ait sonuçlar

Araştırma kapsamında çocuklarına yönelik istismar ve ihmal edici tutum ve davranışları olmayan 8 anne ile bireysel görüşmeler yapılmıştır. Nitel veriler için yapılan analizler doğrultusunda, “*anneliğin belirleyicileri, çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler ve başa çıkma stratejileri*” olmak üzere üç ana tema elde edilmiştir. Ana tema ve alt temalara ait sonuçlar aşağıdaki biçimde oluşmuştur:

Şekil 5.2. İstismar ve İhmal Edici Olan Annelere Ait Ana Tema ve Alt Temalar

5.2. Tartışma

Bu bölümde araştırmanın neticesinde elde edilen sonuçlardan yola çıkarak araştırmanın amaçlarına uygun olarak tartışmalara yer verilmiştir. Araştırmanın sonuçları, ilgili alan yazın ve benzer araştırmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır. Öncelikle nicel aşama bulgularına ait tartışma sunulurken, ardından nitel aşama bulgularına ait tartışmaya yer verilmiştir.

5.2.1. Nicel aşamaya ait tartışma

Bu bölümde, nicel aşamanın amaçları doğrultusunda, sırasıyla araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dair yorumlar sunulmuştur.

Yapılan analizler neticesinde, orijinalinde 40 madde ve 5 alt boyuttan oluşan ve istismar ve ihmal edici ebevenlik tutumlarını belirlemeyi amaçlayan *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin*, benzer yapıyı koruduğu, madde elenmesine ihtiyaç duyulmadığı görülmüştür. Bu alt boyutlar; “Çocuklardan Beklentiler”, “Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati”, “Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı”, “Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları” ve “Çocukların Güç ve Bağımsızlığı” olarak doğrulanmıştır. Envanter, yaş aralığı 18-48 arasında olan 491 kişiye uygulanmış, veri ayıklama yönteminin ardından 453 kişiden elde edilen veriler analize tabi tutulmuştur. Araştırma kapsamında ulaşılan kişilerin betimsel bilgilerine bakıldığında, kadın oranının daha fazla olduğu, ancak erkek sayısının örnekleme temsil edebilecek ölçüde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların yaş dağılımlarının homojen olduğu görülmektedir. Türkçeye çevrilen envanterin dil açısından özgün İngilizce formuna göre farklılık göstermediği ve çocuk yetiştirmede istismar edici tutum ve davranışları belirlemede eşdeğer olduğu saptanmıştır.

Orijinal ölçüm aracında, envanterin değerlendirmeleri yalnızca alt boyut puanlarıyla yapılmakta, toplam puan vermemekte Envanter uyarlanırken bu kriter dikkate alınmıştır. Envanterin alt boyutlar bazındaki Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı sonuçları orijinal yapıda .80’den .90’a değişim gösterirken, bu çalışmada söz konusu değerler .71 ile .78 arasında değişmektedir. Cronbach Alfa katsayısı sonuçları, “0.60- 0.80” arası oldukça güvenilir ve “0.80- 1.00” arası yüksek derecede güvenilir olarak kabul edildiğinden, envanterin sonuçlarının güvenilirliğinin sağlandığı görülmektedir.

Envanterin iç ölçüt geçerliğinin değerlendirilmesinde alt ve üst grup ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu ve iç ölçüt geçerliğinin sağlandığı belirlenmiştir. Envanterin iç tutarlılık analizi sonucuna göre, envanter orta düzeyde güvenilir olduğu görülmüştür. Envanterin uyum indekslerinin kabul edilir aralıkta olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizler doğrultusunda, ölçekte yer alan her bir alt boyuttaki maddelere ait madde toplam korelasyonlarının 0,30' dan büyük olduğu belirlenmiştir. Bu sebeple, envanterde yer alan tüm maddelerin ayırt edicilik bakımından iyi olduğu tespit edilmiştir. Envanterin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, tüm alt boyutlar arasındaki ilişki, doğrusal ve istatistiksel açıdan anlamlı bulunmakla birlikte, değerlerin .37 ile .78 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Envanterin orijinali incelendiğinde elde edilen sonuçların istatistiksel açıdan anlamlı olduğu ve değerlerin .80 ve .92 arasında değiştiği görülmektedir.

Envanterin uyarlanması aşamasında ölçüt geçerliliğini incelemek amacıyla ebeveynlerin günlük yaşamlarında çocuklarına yönelik istismar potansiyellerini ölçen İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu ile ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarını ölçen Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği kullanılmıştır. İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formunda yer alan maddeler “çocuğa fiziksel ceza uygulama, çocuğun vücudunda yer alan darp izleri ile ilgili tutum, çocuğun istek ve ihtiyaçlarını görmezden gelme, çocuğun cinsellikle ilgili davranışlarında sergilenen yaklaşım biçimleri”ni kapsamaktadır. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği’nden ise, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin içeriği ile ilişkili olduğu öngörülen “demokratik tutum ve eşitlik tanıma” ile “artık boyut ya da sıkı disiplin” alt boyutları analize dâhil edilmiştir. “Demokratik tutum ve eşitlik tanıma” alt boyutu çocuğa eşit haklar tanıma, fikirlerini açıkça belirtmesini destekleme, onunla arkadaşlık etme ve birçok şeyi paylaşma konuları içermektedir. “Sıkı disiplin” alt boyutu ise, sıkı disipline inanma, çocuğu zorlama, anne babanın mutlak hâkimiyetine inanmayı kapsamaktadır. Analizlerden elde edilen sonuçlarda, ölçüm araçları arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiş olup, envanterin ölçüt geçerliliğinin sağlandığı görülmüştür. Zira Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin alt boyutları incelendiğinde, “Çocuklardan Beklentiler” alt boyutunun ebeveynlerin, çocuklarının çeşitli gelişim ve büyüme aşamalarındaki beceri ve yeteneklerine ilişkin algılarının uygunluğunu ölçtüğü; “Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati” alt boyutunun ebeveynlerin çocukların ihtiyaç ve duygularının farkında olma yeteneğini ve çocuklarının kişisel gelişimlerine karşı hassasiyetini ölçtüğü; “Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın

Kullanımı” alt boyutunun ebeveynlerin disiplin hakkındaki inançlarını ve kullandıkları disiplin tekniklerini ölçtüğü; “Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları” alt boyutunun çocuğun ebeveyninin mutluluğuna karşı duyarlı ve sorumlu olup olmadığına ilişkin ebeveyn tutumlarını ölçtüğü; “Çocukların Güç ve Bağımsızlığı” alt boyutunun ise: çocuğun bağımsızlığı ve gücünü bastıran ebeveyn davranışlarını ölçtüğü görülmektedir. Bu bakımdan, envanterin ölçüt geçerliliği için belirlenen ölçüm araçlarının benzer yapıları temsil edebildiği görülmektedir.

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin kullanıldığı ya da başka ülkelere uyarlamasının yapıldığı çalışmaların olduğu dikkati çekmektedir. İlgili yazın incelendiğinde, Portekizli annelerin riskli çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemek amacıyla Portekiz dili ve kültürüne uyarlanan Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinden elde edilen bulgular, envanterin geçerli ve güvenilirliğini doğrulayıcı niteliktedir. Ayrıca bu çalışmada, ölçüt geçerliliği için Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri (Child Abuse Potential Inventory) (Milner, Robertson, & Rogers, 1990) ile Çok Boyutlu İhmal Davranışı Ölçeği (The Multidimensional Neglectful Behaviour Scale) (Kantor, Holt, & Straus, 2003) kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, ölçüm aracının ölçüt geçerliliğinin sağlandığını bulgulanmıştır.

Reed-Perricone (2002) ile Duke, Elzeftawy ve Spies (2015) tarafından ebeveyn merkezli istismarı önleme programının geliştirildiği çalışmalarda, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri, programın etkililiğinin sınanmasında kullanılmıştır. Bulgular, ölçüm aracının riskli ebeveyn davranışlarının belirlenmesinde işlevsel olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Allen (2011) tarafından çocuk istismar ve ihmalini önlemede ailelere yönelik geliştirilen eğitim programlarının etkililiğinin sınanmasında ve Robbers (2008) ile Cowen (2001)’in çalışmalarında Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin ebeveynlerin istismar edici tutumlarının belirlenmesinde etkili bir ölçüm aracı olduğu bulgulanmıştır. Barnett, Liu, DeVoe, Alperovitz-Bichell ve Duggan’ın (2007) ergen annelerin ebeveynliklerine yönelik yürüttükleri çalışmada da Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri ebeveynlik tutumlarının belirlenmesinde ölçüm aracı olarak kullanılmıştır. Bu araştırmanın araştırma sonuçları ebeveynlik tutumlarının belirlenmesinde envanterin belirleyici etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında, Khosravan, Sajjadi, Moshari ve Sofla’nın (2018) Yetişkinlik-Ergen Ebeveynlik Envanterinin kullanıldığı ve annelerin istismar edici tutum ve davranışlarına yönelik yürüttükleri çalışmada, istismar

edici çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesinde ve önlenmesinde etkili sonuçlar elde edilmiştir.

Kendi çocukluk yaşantısı ve olası riskli ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yürütülen ve Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin de kullanıldığı bir çalışmada, ebeveyn-çocuk saldırganlığının onaylanması ve konformist olma eğilimi, sert bir geçmiş, otoriter disiplin katılımcıların sert ebeveynler olup olmayacağı arasındaki ilişkiyi kısmen açıklamıştır. Ayrıca, ebeveyn-çocuk saldırganlığını ve daha fazla uyumu onaylayan tutumların, otoriter bir ebeveynlik öyküsü ile gelecekteki risk altındaki ebeveynlik arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiği bulunmuştur (Boppa ve Rodriguez, 2017). Diğer taraftan, bekar İspanyol ergenler annelerin çocuk yetiştirmeye yönelik tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmak amacıyla yürütülen bir başka çalışmada da, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri kullanılmış olup, envanter, katılımcıların riskli çocuk yetiştirme tutumlarını ortaya koymuştur. Bulgular, İspanyol ergen anneleri arasında çocuklara kötü muamele riskini telafi etmek için ebeveynlik eğitim programlarına ihtiyaç olduğunu göstermiştir (Smith, Chiappone ve Wilson, 2017).

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin kullanıldığı birbirinden farklı ülkelerdeki çalışmalardan elde edilen anlamlı sonuçlar, envanterin dünya normları ile tutarlılık gösterdiğini ve farklı kültürlere duyarlı bir yapısının olduğunu işaret etmektedir. Türkçeye uyarlanması yapılan envanterin analizlerinde modifikasyona ihtiyaç duyulmadan uyum indekslerinin sağlanmış olması ve envanterin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması; istismar ve ihmal edici ebeveyn tutum ve davranışlarının belirlenmesinde uygun bir ölçüm aracı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Türk dili ve kültürüne uyarlanan Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin, istismar ve ihmal edici ebeveyn tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik gerçekleştirilecek çalışmalarda önemli bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir.

5.2.2. Nitel aşamaya ait tartışma

Bu çalışmada, istismar edici olan ve olmayan çocuk yetiştirme tutum ve davranışları belirlemeye yönelik olarak annelerle gerçekleştirilen görüşmeler, ayrı ayrı ele alınarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında ortaya çıkan bulgular ortak bir çatı altında tartışılmış, benzerlikler ve farklılıklara yönelik sentezler ortaya konulmuştur.

Çalışmanın amacına yönelik olarak, istismar edici çocuk yetiştirme tutumlarına sahip olan ve olmayan toplam 17 anneyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İlgili yazında, düşük sosyo-ekonomik gelir düzeyi istismar edici ebeveynlik yaklaşımlarında önemli risk faktörlerindedir (Horton ve Cruise, 2001; Stith, Liu, Davies, Boykin, Alder ve Harris, 2009). Bu çalışmanın katılımcıları da sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük annelerden seçilmiştir. Gelir düzeyi istismarda belirleyici faktörlerden biri ise, aynı gelir düzeyinde olup da istismar edici tutumu olan ve olmayanların tutum ve davranışlarının nasıl farklılaştığına odaklanılmıştır. Elde edilen bulgular Giorgi'nin betimleyici fenomenolojik deseniyle (Giorgi, 1992) analiz edilmiştir.

Nitel veriler için yapılan analizler doğrultusunda, her iki grubu da kapsayan üç ana tema elde edilmiştir: (i) *anneliğin belirleyicileri*, (ii) *çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler*, (iii) *baş çıkma stratejileri*. Alt temalar ise, istismar edici olan ve olmayan gruplara göre farklılaşmaktadır. Araştırmada, her bir annenin çocuğu ile ilişki/iletişim örüntüsü ve annelerin tutum ve davranışları kendine özgü özellikler göstermekle birlikte, benzer deneyimleri yaşayan annelerin deneyimleriyle de ilişkili çıkmıştır. Annelerle görüşmelerden elde edilen bulgular, yalnızca bu araştırmanın çalışma grubu üzerinden değerlendirilmiştir. Bulguların bazılarında kodlardan alt-temalara, alt-temalardan temalara ulaşılırken verilerin derinliğinden kaynaklı birden fazla alt tema basamağı yer almaktadır. Bu tür analizlerde, kodlardan birinci düzey alt-temalar, birinci düzey alt temalardan ikinci düzey alt temalar elde edilerek temalara ulaşılmıştır. Burada sunulan çalışmanın deseninin, sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük bölgedeki annelerin istismar edici olan ve olmayan tutum ve davranışlarını karşılaştırmaya imkân tanınması nedeniyle, konunun açıklığa kavuşturulmasında yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın bulguları, kolektivist kültürdeki anne-çocuk ve ebeveynlik ilişkilerini değerlendirmeye katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Bu araştırmanın nitel sorusu “Annelerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına ilişkin algıları nelerdir?” şeklinde belirlenmiş olup, tartışma kısmında, araştırmanın amacına uygun olarak, aşağıdaki sorulara yönelik elde edilen bulgular tartışılmıştır.

1. İstismar ve ihmal edici olan ve olmayan annelik tutum ve davranışları nasıl ortaya çıkmaktadır?
2. Annelerin çocuk yetiştirmede kullandığı yöntemler nelerdir?

3. Anneler çocuk yetiştirmede karşılaştıkları güçlüklerle nasıl başa çıkmaktadır?

Tema 1: Anneliğin Belirleyicileri

Annelerin öyküleri, annelik tutum ve davranışlarının kökeninde birtakım belirleyicileri işaret etmektedir. Annenin kendi çocukluk yaşantısında ebeveynleriyle olan deneyimlerini tanımlayan annelik mirası, annenin özellikleri, annelik kimliği, ebeveynlik ilişkisi, aile dinamikleri, çalışma hayatı ve maddi olanaklar, söz konusu belirleyiciler olarak ortaya çıkmıştır. İstismar edici olan ve olmayan annelerde ortaya çıkan bu ana temada beliren alt temalar aşağıda tanımlanmaktadır.

Annelik Mirası

Annelik mirası teması, istismar edici grupta *özdeşim*, istismar edici olmayan grupta ise *özdeşim* ve *telafi* kavramlarıyla sembolize olmuştur. İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışları olan anneler kendi ebeveynleriyle olan ilişkisini *baskı*, *şiddet*, *ilgisizlik*, *kontrolcülük*, *bağırma*, *kızma* şeklindeki olumsuz deneyimlerle tanımlamıştır. Bu annelerin, çocukluklarında ebeveynleriyle deneyimledikleri olumsuz ilişki kalıplarını kendi çocuklarında da sürdürdükleri görülmüştür. Birçok araştırma sonucu da, ebeveynin çocukluğunda istismara maruz kalması ya da şahit olmasının kendi çocuklarını istismara maruz bırakma oranını artırdığını ortaya koymaktadır (Başbakkal ve Baysal, 2004; Berhman ve Kliegman, 2002; Reyome, 2010).

İstismar edici olmayan grupta ise, “çok güzel, iyi, uysal, hatasız, vurmayan, güçlü aile bağları, sabırlı” gibi ebeveyn özelliklerini tanımlayan terimlerin yer aldığı olumlu deneyimlerle çocukluk yaşantılarını tanımlayanların, benzer tutumu kendi çocuklarında özdeşim yoluyla sürdürdüğü belirlenmiştir. Çocukluğunda olumsuz ilişki kalıpları olanların ise onları telafi etmeye ve çocuğuyla sağlıklı ilişkiler kurmaya yöneldiği görülmektedir. İstismara maruz bırakan ebeveynlerin çocuklarında yanlış buldukları şeylerin çoğu, kendilerinin çocukken eleştirildiği ve cezalandırıldığı şeylerdir. Dolayısıyla, ceza bu gibi durumlarda geleneksel aile otoritesinin onaylanması ve doğrulanmasına işaret eder. İstismara uğrayan çocukların kendi saldırgan ebeveyniyle özdeşleşmeleri yaygın bir eğilimdir. Ek olarak, tekrarlayan ciddi şiddet eylemlerini kendi ailelerinde gören ve yaşayan çocuklar, şiddetin sorunları çözmede yararlı bir yol olduğunu öğrenir. Bu çocukların ebeveyn olduklarında kendi çocuklarını cezalandırma eğilimleri de yüksektir.

Sosyal öğrenme kuramı, çocukluğunda istismara maruz kalmış kişilerin kendi ebeveynlerinde gözlemedikleri tutum ve davranışları içselleştirdiğini ve kendi çocuk yetiştirme sürecine taşıdığını savunmaktadır (Muller, Hunter ve Stollak, 1995). Bağlanma teorisinde, çocuklarını istismara maruz bırakan ebeveynlerin, güvensiz bağlarının kendi ebeveynleriyle kurdukları ilişkiden kaynaklı olduğu öne sürülür (Amos, Furber ve Segal, 2011). Bağlanma türü çocukla ilişkiyi ve aynı zamanda çocuğun ilişki biçimlerini de etkiler. Bunun ebeveyn-çocuk ilişkisindeki yansımaları göz ardı edilmemeli ve bağlanma biçiminden kaynaklı çocuğa ait özellikler yalnız çocuk üzerinden değerlendirilmemelidir.

Bağlanma teorisi, bebek ve anne arasındaki güvenli ya da güvensiz bağların bebeğin yaşamının ilk aylarında oluşabileceğini belirtir. Bebek ve anne arasında kurulan bağ, çocuğun yaşamı boyunca sahip olduğu ilişkilerin kalitesini etkiler. Bağlanma teorisinin önemli bir varsayımı, ebeveynlerin erken çocukluğun tamamında bir güvenlik sığınağı olduğudur. Araştırmalar, bebeklik döneminde kötü muamelenin genellikle çocuğun geleceğinde güvenli olmayan bağlanma ilişkilerine yol açabileceğini gösterir (Tarabulsky, Pascuzzo, Moss, St-Laurent, Bernier ve Cyr, 2008). Sağlıksız bağlanmalar yalnızca çocuk-bakım veren ilişkilerine zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda uyumsuz bir kişisel gelişim, zayıf akran ilişkileri, madde bağımlılığı sorunları ve eğitim zorluklarına da neden olabilir (Toth ve Cicchetti, 2004).

Ekolojik kuramda ise, istismarın kuşaklararası aktarımından ve disiplin, duygu düzenleme, saldırgan tutumlar, kişilik özellikleri, psikolojik semptomlar üzerindeki belirgin etkisinden bahsedilir (Cicchetti ve Valentino, 2006). Martinez, Figueiredo ve Albiol (2014)'e göre, benzer çocukluk istismar yaşantısına rağmen, çocuklarını istismara maruz bırakmada da anneler babalara kıyasla daha fazla risk taşımaktadır.

Sosyal modelde (Kars, 1996) ise, davranışların değerlendirilmesinde, çevre ve birey etkileşimi kriter alınmaktadır. Aynı zamanda, anne-babaların istismar edici yaklaşımlarında kendi ebeveynlerini örnek aldıkları ve çocuklarına karşı gerçekçi olmayan beklentiler geliştirdikleri görülmektedir. Bir başka araştırma sonucuna göre de, ebeveynler çocukluk döneminde istismara maruz kalıp kalmama üzerinden değerlendirildiğinde, maruz kalanlarda kendi çocuklarına kötü muameleyle daha fazla karşılaşılmaktadır (Heyman ve Slep, 2002).

Araştırmalar, olumsuz çocukluk yaşantılarıyla genel psikolojik belirtiler arasındaki ilişkinin kadınlarda erkeklerden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Bilim, 2012; MacMillan vd., 2001). Bir diğer deyişle, istismar öyküsü olan kadınlara, istismar öyküsü olan erkeklerden daha yüksek düzeylerde psikolojik belirti göstermektedirler. Bu durum, istismar yaşantısıyla ilişkili olarak kendini suçlamayla ve başa çıkma stratejileri ve duygu düzenleme yöntemlerini kullanmada zorlanmayla ilişkilendirilir (Cutler ve Nolen-Hoeksema, 1991). Olumsuz çocuk yetiştirme tutumları ile yetiştirilen çocukların ileride psikolojik belirti geliştirme riskinin de yüksek olduğu bilinmektedir (Yolcuoğlu, 2010).

Sonuç olarak, istismara maruz kalan çocukların istismarcı ebeveynler olma riski yüksektir. Diğer taraftan, çocukluğunda kötü muamele görmüş olup, kendi çocuklarında bunu uygulamayan ve farklı disiplin yöntemlerine başvuran ebeveynlerin de olduğu görülmektedir (Barkin, Scheindlin, Richardson ve Finch, 2007). Burada, telafi etme mekanizmasını harekete geçiren unsurların detaylı incelenmesine ihtiyaç vardır.

Annenin zellikleri

Katılımcıların öyküsünde, *farkındalık düzeyi*, *ebeveynlik yaşı* ve *gelişime açıklık* alt temaları annelik özelliklerini açıklayan kavramlardır.

Katılımcıların öyküsünde, annenin kişisel özelliklerini sembolize eden bu kavramlardan ilki *farkındalık düzeyidir*. Çocuklarını istismara maruz bırakmayan gruptaki katılımcılar, kendi ihtiyaçlarını fark etmenin ve onları karşılamak için bir Şeyler yapmanın hem kendilerine hem de çocuklarıyla etkileşimlerine olumlu etkilerinden bahsetmiştir. İstismar edici grupta ise kendilik ihtiyaçlarını fark etmede yetersizlik söz konusudur. Bir yandan ev işlerinin, çocukların temel bakımının her Şeyden önce geldiğini savunurken, diğer taraftan da yorgunluklarından, streten ve öfke patlamalarından bahsetmektedirler. İki arasındaki dengenin bozulması istismarda risk faktörü iken, dengenin sağlanması ise sağlıklı anne-ocuk etkileşiminin belirleyicisidir (Barth, 2009). Bu noktada, etkili öz destek sağlama, duygularla yüzleşme, duygu yoğunluğunu kontrol etme becerilerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Zira karşılanmamış önemli ihtiyaçlar mevcutken kişinin kendisini ebeveyn olarak adaması kolay değildir (Cori, 2017). İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışları olan annelerin farkındalık düzeyini yansıtan alanlardan biri de kendi olumsuz ebeveynlik davranışlarında belirleyici olan psikolojik destek ihtiyaının fark edilmesi ve dile getirilmesidir. Geçmişinde psikolojik destek sürecinden geçen bir

katılımcı, o günlerdeki zorlanmalarının çocuğuyla ilişkisinde oldukça belirleyici olduğunu belirtmiş ve çocuğuna yönelik kötü muamelelerini bununla ilişkilendirmiştir. Genel psikolojik belirtilerin yordayıcısı ilk değişkenlerden biri olan “psikiyatrik tedavi geçmiş” ebeveynlikteki önemli risk etmenlerindedir. Bu sebeple, psikiyatrik tedavi geçmişinin genel psikolojik belirtileri yordaması beklenen bir sonuçtur (Bilim, 2012).

Her iki katılımcı grubu da *erken yaşta evliliğin* kendi ebeveynliklerindeki olumsuz etkilerini deneyimsizlik, acemilik, sabırsızlıkla ilişkilendirerek vurgulamıştır. İstismarcının yaşı ve istismara maruz bırakma arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda, yaşı küçük ebeveynlerin istismara maruz bırakma olasılıklarının arttığı, özellikle annelerde bu oranların daha fazla olduğu görülmektedir. Burada annelerin çocukların ihtiyaçlarını fark etme ve ihtiyaca uygun tepki verme becerilerinin yetersizliği ile karşılaşmaktadır (Black, Heyman ve Smith-Slep, 2001; Mersky, Berger, Reynolds ve Gromoske, 2009). Bu bakımdan, genç yaşlar, genel psikolojik belirtiler için tanımlanan risk faktörleri arasındadır. İlerleyen yaşla birlikte de kişilerin kendilerini daha fazla tanıdıkları ve kabul edici oldukları, sorunlarla baş etmede işlevsel çözümler üretebildikleri görülmektedir (Bilim, 2012). Bununla birlikte sosyal destek alanlarına sahip annelerin istismara maruz bırakma düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir (Mersky, Berger, Reynolds ve Gromoske, 2009). Çocuk ve gençlerin istismarında rol oynayan etmenlerin incelendiği boylamsal bir araştırmada, annenin doğum yaptığı yaş ile istismar arasında olumsuz yönde güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, sosyal destek alanlarına sahip annelerin istismara maruz bırakma düzeylerinin düştüğü saptanmıştır (Mersky, Berger, Reynolds ve Gromoske, 2009).

Gelişime açıklık, her iki katılımcı grubunda da kendini gösteren bir özelliktir. İstismar edici olmayan gruptaki annelerin öykülerinde, kendilerini geliştirmek adına eğitimlere katılmaya, kitap okumaya önem verdikleri görülmüştür. Bu destekleyici adımların her biri, istismar konusunda bilgilenen ebeveynlerin çocuklarını daha güvenli bir şekilde koruyabilmelerinin önünü açmaktadır (Xie, Qiao ve Wang, 2015). Zira istismar edici ebeveynlik, çocuk yetiştirme konusundaki bilgilerin yetersiz olması ya da işlevsiz bir biçimde kullanılmasıyla da ilişkilidir (Mammen, Kolko ve Pilkonis, 2003). İstismar edici grupta da eğitim alma isteğine dair tanımlamalar görülmüş olmasına karşın, ebeveynlerin eğitimlere katılma durumlarının daha düşük olduğu görülmüştür. Katılanların da

eğitimlerde öğrendiklerini kendi ebeveynliklerine aktarmaya ve işlevsel olabileceğine dair inancının zayıf olduğu fark edilmiştir.

Diğer taraftan, katılımcıların çoğunluğu ebeveynliğe yönelik eğitimler alma konusunda isteklidir. İstismar edici olmayan annelere hangi ihtiyaçlarının eğitim alma isteğini artırdığı sorulduğunda, katılımcılar, *güvenli bağlanma, sağlıklı ayrışma-bağımsızlaşma, bağırmeden ebeveynlik, sınır koyabilme* şeklinde tanımlamıştır. İstismar edici gruptaki annelere hangi ihtiyaçlarının eğitim alma isteğini artırdığı sorulduğunda ise, *şiddet eğilimi, etkili iletişim, bağırmeden ebeveynlik, duygu düzenleme, etkin dinleme, istismar, babaların eğitimi, ebeveynlik öncesi eğitim, kişisel farkındalık, çocuğun ihtiyaçlarına empatik farkındalık, sevgi aktarımı, ebeveynlikte eşlerarası sorumluluk paylaşımı, özgüven, sınır koyabilme* ile ilgili içerikleri sıralamışlardır.

Annelik Kimliği

Katılımcıların deneyimlediği ortak olgulardan biri de *anneliğin yüceleştirilmesidir*. Her iki gruptaki katılımcılar anneliği yüce bir kavram olarak tanımlamakta, çocuğunun varlığına şükretmekte ve çocuklarına yönelik yoğun bir sevgiden bahsetmektedir. Ancak, yoğun sevgiye karşın çocuğunu istismara maruz bırakabildikleri görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, anne çocuğa bir yandan sevgisini aktardığını ifade ederken, diğer yandan şiddet uygulamakta, öfke patlamaları yaşamaktadır. Burada, sevgi ve şefkat ile dürtüselliğin iç içe geçtiği çelişik duyguların varlığı karşımıza çıkmaktadır. Kağıtçıbaşı (2007) bunu, Türkiye ve benzeri toplulukçu kültürlerde ebeveyn disiplini ve sıcaklığının birbirinin karşısında değil birbirini tamamlayan boyutlar olarak algılanmasıyla açıklamaktadır. Türkiye’de kırsal bölgelerde yapılan çalışmalarda, aileler çocuklara değer vermekle ve sevgilerini göstermekle birlikte, sıklıkla fiziksel cezanın kullanıldığı, olumlu disiplin tekniklerinin nadiren kullanıldığı belirlenmiştir (Kükürtçü, 2011). Bu algı çocuğa yaklaşımı belirleyen kültürel unsurlara dayandırılmaktadır.

Diğer taraftan, katılımcıların öykülerinde, anneliği yüceleştirmeye oldukça ilişkili olduğu düşünülen, annenin ebeveynlik süreçlerinde merkezi bir rol üstlenmeyi tercih etmesi durumuyla karşılaşılmıştır. Bu da babanın ebeveynliğe katılımının anne tarafından teşvik edilme ya da kısıtlanma ile belirlendiğini göstermektedir. Bu olgu, ilgili yazında *yoğun annelik (intensive mothering), annelik bekçiliği (maternal gatekeeping)* kavramları üzerinden incelenebilir. 21. yüzyıl ve onun beraberinde getirdiği politik, sosyal ve felsefi

dönüşümler aile ilişkilerinin derinden sorgulanmasına ve ebeveynlik kimliğinin yeniden inşa edilmesine ön ayak olmuştur. Kadınların iş yaşamına katılımı, babaların çocukların iyi oluşlarına olan olumlu katkısına dair artan farkındalık, aile yapısındaki değişimler, toplumsal cinsiyet rollerinin daha eşitlikçi bir şekilde düzenlenmesine duyulan ihtiyaç gibi birçok faktör bu sürece ivme kazandırmıştır. 21. yüzyılda ebeveynlik olgusu “co-parenting/eş ebeveynlik” (Pleck ve Pleck, 1997) kavramı üzerinden tanımlı hale gelmiştir. Teorisyenler ve araştırmacılar aile içinde anne-babanın rollerinin günümüzde toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız hale geldiğini ve babanın ev idaresi ve çocuk bakımı konusunda anneye yardımcı olan kişi değil, aksine anneye eşit hak ve sorumluluklara sahip olan ebeveyn olduğunu rapor etmektedir (Aldous, Mulligan ve Bjarnason, 1998; Amato, 1994; Strega, Fleet, Brown, Dominelli, Callahan ve Walmsley, 2008; Lamb, 2010; Parke, 2002; Pleck ve Pleck, 1997; Saracho ve Spodek, 2008). Ancak bu durumun gerçeği ne kadar yansıttığı konusu her zaman tartışmalıdır. Araştırmalar, kadının yaşamındaki değişimlerin onların rol ve sorumluluklarına dair yeni eklemeler yaptığını ortaya koymakla birlikte, aynı durumun erkekler için çok da geçerli olmadığını bildirmektedir (Amato, 1998). Aile araştırmaları, aile yapısı ve işlevlerindeki değişimlere rağmen günümüzde pek çok kültürde ve ailede aile ilişkilerinin merkezinde annelerin yer aldığını, gerek ev gerekse çocuk bakımı konusunda annelerin birincil, babaların ise ikincil (inferior/subordinst/periferik) konumda kaldığını (Paquetteve Bigras, 2010; Vogel, Bradley, Raikes, Boller ve Shears, 2011) ve baba-çocuk ilişkisinde annelerin kolaylaştırıcı (facilitater) veya kısıtlayıcı (inhibator) rol üstlendiğini göstermektedir (Allen ve Hawkins, 1999; Çelik, 2019; Puhlman ve Pasley, 2013). Çalışmalar ayrıca kadının erkeğe göre toplumsal açıdan üstün olduğu en önemli iki alanın çocuk bakımı ve idaresi olduğunu ve bunu kaybetmek istemediklerine yönelik bilinçli ve/veya bilinçsiz tutumlarının olduğunu bildirir. Anneler bir taraftan babalara ev işleri ve çocuk bakımı konusunda onlarla eşit roller üstlenmek istediklerine yönelik mesajlar gönderirken, öte taraftan da ebeveynlik yeterlilikleri ve becerileri konusunda eleştirerek veya rol vermeyerek onların ebeveynlik rolünü ne derece üstleneceklerini kontrol altında almaya çalışmaktadır (Puhlman ve Pasley, 2013; 2017). Bir diğer ifadeyle, kadın hem eve ve çocuğa hakim olma ve bunlar üzerindeki gücünü kaybetmeme, hem de eşinin baba olarak kendisiyle eş pozisyonda olma beklentisindedir. Fakat gönderdiği gizil mesaj, güçlü kimliğini kaybetmemek üzerinedir (Puhlman ve Pasley, 2013). Bu temada, kadınların babalık rolü beklentisine dair tutarsızlıktan bahsedilebilir. Hâlbuki istismanı uygulayan ebeveyn sıralamasında annelerin birinci sırayı

almasında, annenin çocuğa bakmakla yükümlü asıl kişi olması ve yetersiz destek temel risk faktörlerindedir (Bahar, Savaş ve Bahar, 2009).

Türkiye’de ise, özellikle 90’lı yıllara gelindiğinde, annelikle ilgili alan yazının gelişiminde feminist yaklaşımların hakim olduğu görülmektedir. Bora’nın (1998) annelik ideolojisini eleştirel biçimde ele aldığı araştırmasının yanı sıra, annelik bağlamında *siyasal aktivizm* ve *çekişmeli annelik*, *sözde annelikle* ilgili (Gedik, 2010) ve son dönemlerde ise *queer ebeveynlik* ve *yoğun annelikle* ilgili çalışmaların yaygınlaştığı görülmektedir (İş, 2013). Anneliği olumlu bir çerçevede ele alan bu yaklaşımların kökleri 1900’lere dayanmaktadır. Maternal feminist anlayışla birlikte, kadının bakım işinin, anaç değerlerinin yüceltilmesi ve bunun kamuya yansıtılması ön plandadır. Anneliğe yönelik yaklaşımlar ideolojik bir ayırım üzerinden tasnif edildiğinde ise, anneliği kadınların kendini adaması gerektiği alan olarak gören ataerkil ideoloji, anneliği görev olarak tanımlayan ve anneliğin çerçevesini “yapılacaklar listesiyle” sınırlandıran teknoloji ideolojisi ve anneliğin değerinin çocuğun değeri ve niteliğiyle ölçüldüğü kapitalizm ideolojisi olmak üzere üç alanda kümelendiği görülür. Bunun yanında, anneliğin kadının biyolojik özellikleri dolayısıyla kaçınılmaz bir olgu olduğu ve annelik becerilerinin doğuştan geldiği savıyla bilinen özcü ideolojiler de annelik ideolojisini şekillendirmiştir (Rothman, 1994). Yoğun annelik ise, annelik yapma biçiminin modern söylemlerdeki karşılığıdır. Bu ideoloji kadına kendini gerçekleştirmek için anne olması gerektiği mesajını verir (Hallstein, 2010). Tüm bu hareketlerin her biri annelik kültürünün ve annelik algısının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu bağlamda, toplumsal hareketlilik ve kamuoyu etkisi annelik algısı üzerinde önemli güce sahiptir. Annenin bir taraftan istihdama katılması eş zamanlı olarak da kendini anneliğe adaması imkan sınırlarını zorlayan bir beklentidir. İyi annelik ölçütlerinin medya üzerinden sunulması ve bunun ideolojik olarak yaygınlaşması, kadınların eş rolü ile annelik rolü arasındaki sıkışmışlığı artırmaktadır. Dolayısıyla, bu yaşantı anne-çocuk etkileşimine olumsuz yansımaktadır. Halbuki annelik, onu deneyimleyen kişiye özgüdür. Dayatılan bu beklentilerin anne tarafından içselleştirilmek zorunda kalınması ya da toplumdan dışlanmamak adına uyulmaya çalışılması annenin kendinden ödün vermesiyle, kendi bireysel ihtiyaçlarını göz ardı etmesiyle sonuçlanmaktadır.

Çalışmadaki tüm katılımcıların çocuk yetiştirme biçimlerine etki eden ortak kavramlardan biri de *çocuğa yüklenen anlamdır*. Çocuğa yüklenen anlamda, istismar edici annelerin söylemleri daha çok, “*itaatkarlık, ahlaki kimliğin uygulanabilirliği ve akademik*

başarı” üzerinedir. İstismar edici olan annelerde görülen itaatkarlık alt teması, çocuğun annenin uygun gördüğü şekilde davranmasına yönelik beklentilerini içermektedir. Bunun yanında, annenin çocuktan dışarıya karşı atılgan, girişken, hakkını savunan bir birey olması yönünde arzuları bulunmakla birlikte, benzer davranışların kendisine yönelik olması istenmemektedir. Annenin çocuktan kendisine karşı uyumlu olmasına yönelik beklentisinin olduğu görülmektedir. Bu beklenti, anneye yöneltilmemiş girişkenlik olarak tanımlanmıştır. İstismar edici olmayan annelerin çocuklarına yönelik beklentileri ise “*ahlaki kimliğin uygulanabilirliği, sağlık, özgüven ve akademik başarı*” yönündedir. İstismar eden gruptaki katılımcılarda ahlaki kimliğin uygulanabilirliğini ortaya çıkaran algılar, katılımcılar tarafından “*dürüstlük ve kendini kontrol edebilmeyi sağlayan özdenetimlilik*” kavramlarıyla ortaya konulmaktadır. İstismar edici olmayan grupta belirginleşen söylemler ise “*hayırlı evlat, saygı, dürüstük, özdenetimlilik, sağlık, özgüven ve akademik başarı*” şeklindedir. Akademik başarı, her iki katılımcı grubunda da, kendi ayakları üzerinde durabilmenin yolu olarak görülmektedir.

Çocuğa yüklenen anlam aynı zamanda annelerin çocuklarından beklentilerini belirleyen aracı faktörleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, anneler çocuklarından beklentilerini kendi sorumluluklarıyla ilişkilendirerek dolaylı yoldan tanımlamaktadır. Ceylan, Gözün-Kahraman ve Ülker’in (2016) çalışmasında, anneler çocuklarına dair en önemli sorumluluklarını; onları iyi birer insan olarak yetiştirmek, ilgilenmek ve istediklerini yapmak, bakımını sağlamak, geleceğini hazırlamak ve korumak, iyi anne baba olmak ve mutlu olmak şeklinde sıralamıştır. Katılımcıların öyküsünde baskın söylemlerden biri de özgüveni yüksek çocuklarının olması ve onların gelecekteki mutluluğudur. Bir diğer ifadeyle, çocuğun hayatta mutlu olmasına ve kendi ayakları üzerinde durabilmesine yönelik temenni ve ebeveynliği bunun üzerinden şekillendirme çabası göze çarpmaktadır. Halbuki mutluluk çocuk için tanımlanmış zor bir hedeftir. Mutluluk ve özgüven başka şeylerin yan ürünleri olabilir ancak, birincil hedef olması güçtür. Bir çocuğun mutluluğu ebeveyn için oldukça adaletsiz bir yükür. Hatta ebeveynlerin mutluluk beklentisi, bir çocuk için de oldukça adaletsiz bir yükür. Mutlu çocuklar yetiştirmek için umutsuz bir arayış içinde olmak belki de sorgulanması gereken kısımlardan biridir (Senior, 2014). Sonuç olarak, tüm katılımcılar, sağlıklı, mutlu, özgüveni yüksek çocuklarının olmasını arzulamıştır. Halbuki, tanımlanan bu özellikler ebeveynlerin çocuklara zaman ayırdığı ve istikrarlı bir ilgi ve yakınlık sunduğu ailelerde

mümkündür. Dolayısıyla, başarılı ebeveynlik yoğun çaba gerektirmektedir (Bowlby, 2012).

İstismar edici tutum ve davranışları olan annelerde beliren temalardan biri de *itaat beklentisidir*. *İtaatkârlık*, annelerin öyküsünde sorumluluk adı altında çocuklarından kendi koydukları kurallara ya da belirledikleri eylemlere uymayasını beklediği tutumları yansıtmaktadır. Yalçın, Koçak ve Duman'ın araştırması (2014), ebeveynlerin %29'unun çocukları disipline etmede baskıcı ve itaat temelli tekniklere yöneldiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgular, dayanın işlevsel bir yol olduğu inancının halen sürdüğünü göstermektedir.

Katılımcıların algısını yansıtan bu kavramların yanında, yalnızca, istismar edici tutum ve davranışları olan annelerde ortaya çıkan kavramlardan biri de, annenin itaatkarlık beklentisiyle ilişkili olduğu belirlenen anneye yöneltilmemiş girişkenliktir. Bu gruptaki anneler bir taraftan çocuklarının kendi ayakları üzerinde durabilmelerini, kendilerini savunabilmelerini isterken, diğer taraftan, çocuk kendi haklarını anneye karşı savunduğunda bu durum sözlü yahut fiziksel şiddete sebep olmaktadır. Anne, çocuğun kendisini dışarıya karşı savunmasını beklerken, kendisine karşı ise uyumlu olmasını arzulamaktadır. Bu da annenin “çocuğum hakkını dışarıya karşı savunsun ama bana karşı değil” beklentisini açığa vurmaktadır. Çocuğun ebeveynlere bağımlılığı ve uyumu kültürel olarak erken çocukluktan itibaren arzulanan bir olgudur. Bu durum, ilerleyen yıllarda ebeveynlerin çocuklarına bağımlılıklarında onlardan geri alabilecekleri bir hak gibi de düşünülebilir (Kağıtçıbaşı, 1996; 2017). Bu çalışmada, çocuklardan beklentiler arasında sıralanan “kendini kurtarması, düzgün bir işinin olması, iyi koşullara sahip olması” arzuları, adeta ebeveynlerin kendi tamamlamadıkları telafi mekanizmasının bir uzantısı gibidir. Ancak bu, uygun olmayan beklentileri de içermekte ve çocuk üzerinde baskıya yol açmaktadır.

Günümüzde, sanayileşme, kentleşme ve tarımda makineleşmenin artmasına bağlı olarak fiziksel emeğe dayalı işgücü ihtiyacında görülen azalma ve refah seviyelerindeki göreceli artış maddi bağımlılıkları azaltmakta, ancak benzer durum duygusal bağımlılıklara yansımamaktadır (Kağıtçıbaşı, 1996). Sunar'ın (1990) şehirde yaşayan ve üç kuşağı kapsayan orta sınıf ailelerle yürüttüğü çalışmasında, çocuğun ekonomik bağımlılığına dair azalan beklentilerde çocuğun ekonomik değerinden çok, psikolojik değerine yapılan vurguların ön plana çıktığı ortaya konulmuştur. Aynı zamanda bu grubun yarıya yakınının

çocuklarında tercih ettiği bir cinsiyet tanımının olmadığı, cinsiyet tercihi olanlarında da kız çocukların daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Maddi katkının çocuk sahibi olmak için artık önemli bir neden oluşturmadığını; “sevmek” ya da “sevilmenin” daha belirgin nedenler olarak var olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında, yaşlılıkta çocuktan gelecek desteğin ön plana çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan, kent yaşam koşullarındaki zorunlu eğitim ve tarımsal olmayan sosyo-ekonomik değişimlerle birlikte, çocukların ailelerine maddi katkıları azalırken, maddi maliyetleri artmaya başlamıştır. Nihayetinde, çocukların ekonomik olmayan değeri ebeveynleri için daha önemli olmuştur. Dolayısıyla, toplumsal düzlemde yaşanan değişimler ebeveynlerin çocuk algısını belirlemede etkili bir unsur olmuş ve maddi bağılıkların yerini duygusal bağılıklar almaya başlamıştır (Kağıtçıbaşı, 1985). Bu durum, ebeveynlerin çocuklarına ilişkin beklentileri üzerinde farklılaşmaların yaşanmasına sebep olmuş, eski beklentilerin yerini ahlaki ve manevi beklentiler almıştır. İdeal çocuğun nasıl olduğuna dair algıların değerlendirildiği bir çalışmada annelerin çocuk yetiştirme sürecinde hangi değerleri daha fazla önemsedikleri incelenmiştir. Bulgularda, annelerin beklentileri sırayla; “terbiyeli-uslu”, “kendine güvenen” ve “başarılı” sıfatlarıyla betimlenmiştir (Ceylan, Gözün-Kahraman ve Ülker, 2016).

Bu çalışmanın bulgularında, istismar edici annelerin çocuklarına yönelik beklentilerinin çocukları tarafından karşılanmamasının ya da çocuklarının kendi beklentileriyle uyuşmamasının istismarı tetiklediği belirlenmiştir. *Çocuğun davranışsal uyumu* olarak betimlenen bu alt temada, çocuğun eylemleri annenin beklentisi yönünde; çocuk anne tarafından beğeni almakta ve olumlu özelliklerle tanımlanmaktadır. Çocuğun eylemleri annenin beklentisinden uzaklaştığında ise bu durum istismarın kaynağını oluşturmaktadır. Bir diğer ifadeyle, çocuğun davranışlarının annenin beklenti şemasıyla örtüşmemesi durumunda, hayal kırıklıkları, çocuktan umudu kesme gibi unsurlar ebeveynlerin istismar ve ihmal edici tutumlarını kolaylaştırmaktadır. Diğer taraftan, katılımcıların çocuklarından beklentileri arasında sıraladıkları “kendi ayakları üzerinde durabilmesi, hakkını savunması, pısrık olmaması” ebeveynlerin kendi tamamlamadıkları telafi mekanizmasının bir uzantısı gibidir. Ancak bu beklentiler çocuk üzerinde kurulan baskıyı artırmaktadır (World Health Organization, 2010). Bağlanma teorisine benzer şekilde, Ebeveyn Yatırım Teorisi (Parental Investment Theory), fırsat maliyetleri ebeveyne faydasından daha ağır bastığında ebeveynlerin bazen çocuklarına yatırımlarını azalttığını veya tamamen durdurduğunu öne sürmektedir (Maestriperi ve

Carroll, 1998). Fiziksel ya da zihinsel özürü olan çocuklar Ebeveyn Yatırım Teorisi'ne göre ihmal riski altındadır. Bunun nedeni, ebeveynin çocuğun bekledikleri gibi olduğunu hissetmemesi ya da çocuğun ebeveynlerin beklentilerini karşılamaması olabilir. Bu teoriye göre, ebeveynlerin maddi yatırımları çocuklarından ziyade farklı yerlere yönelikse, muhtemelen daha fazla kişisel kazanç sağlamak içindir (World Health Organization, 2010). İstismar edici olmayan grupta ise çocuktan beklentilerin, çocukların gelişimsel özelliklerine uygun olduğu görülmektedir. Bu gruptaki anneler de çocuklarının geleceği ile ilgili temennilere sahip olsa da, bu arzuların çocuk üzerinde baskı aracına dönüşmediği göz çarpmaktadır.

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin bir alt boyutu olan *çocuklardan beklentiler*, ebeveynlerin, çocuklarının çeşitli gelişim ve büyüme aşamalarındaki beceri ve yeteneklerine ilişkin algılarının uygunluğunu ölçmektedir. Örneğin, uygun beklentileri olan ebeveynler, bir çocuğun hazır olduğunda tuvalet eğitimi alması gerektiğine inanırken, uygun olmayan beklentiye sahip ebeveynler, tuvalet eğitiminin en kısa zamanda tamamlanması gerektiğini düşünebilir. Çocuk istismarı ve ihmali kapsamında tanımlanan en yaygın ebeveynlik tutumlarından biri, anne-babaların çocuklarına yönelik uygun olmayan beklentileridir. Bebeğin dünyaya gelişi itibariyle, istismar edici ebeveynler çocuklarının beceri ve yeteneklerini yanlış anlamaya meyillidir. Çocuklara yönelik uygun olmayan beklentiler üç faktörde ele alınmaktadır:

1. Çocukların büyüme ve gelişiminin çeşitli aşamalarındaki ihtiyaçlarını ve yeteneklerini bilmeme.
2. Ebeveynin kendisine ve çocuğuna yönelik olumsuz bakış açısı, yetişkin olarak kendiliğe ilişkin yetersiz algılar, çocukluktaki başarısızlık, dikkate alınmama, alay edilme ve hayal kırıklığı deneyimleri.
3. İstismar edici tutum sergileyen ebeveynlerin, çocukların gelişimsel dönemlerine uygun beklentilere sahip olma bakımından düşük empati düzeyine sahip olması.

Ebeveynlerin çocukluktaki başarısızlık örüntüleri, kendi çocuklarının duygusal, fiziksel ya da zihinsel olarak gerçekleştiremeyecekleri görevleri yerine getirmeleri için talepkâr davranmalarına yol açabilmektedir. Empati eksikliği ile ilişkilendirilen bu yaklaşımlarda ebeveynler çocuklarına karşı daha talepkâr davranmaktadır. Etkili bir ebeveynlik için önkoşul olan empatinin yetersizliğiyle istismar edici tutumlarla karşılaşmakta ve empati becerisi zayıf olan ebeveynlerin çocuklarını daha fazla istismara

maruz bıraktıkları görülmektedir (Müderrisoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut, 2014). Uygun olmayan ebeveyn beklentileri ise, çocukların kendilerini değersiz, başarısız, kabul edilmeyen ve yetişkinleri hayal kırıklığına uğratan kişiler olarak algılamalarına yol açabilmektedir.

Ebeveynlik İlişkisi

Son yıllarda yapılan araştırmaların, eşlerin birbirlerinin ebeveynliklerini nasıl etkiledikleri üzerine yoğunlaşmaları, ebeveynlik ilişkisinin önemini ortaya koyar niteliktedir (Tu, Chang ve Kao, 2014). Bu çalışmada beliren alt temalardan biri de ebeveynlik ilişkisinde *babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyetidir*. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin sistem içerisinde yer alan etkileşimlere duyarlı olması ve ebeveynlik süreçlerine baba katılımının annelik rolünün çeşitli boyutlarından etkilenmesi de dikkate değer bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır (DeLuccie, 1995). Cinsiyet varsayımları, anne ve babaların ebeveynlikteki rollerini nasıl belirlediği ve değerlendirdiğini etkiler (Cowdery ve Knudson-Martin, 2005). Literatür, annelerin birincil, doğal ve en uygun bakıcılar olarak görüldüğünü göstermektedir. Ebeveynlerin rol dağılımlarındaki belirsizlikler ya da bir ebeveynin daha fazla sorumluluk yüklenmesi, artan stresle ilişkili olarak istismara yol açabilmektedir (Martinez, Figueiredo ve Albiol, 2014). Bu sonuçlar, annelerin iki ebeveynli ailelerde ebeveynlik sorumluluklarından daha fazla pay alma eğilimi göstermesi ve çocuklara daha fazla zaman ayırmak durumunda kalmasıyla açıklanabilir (Martinez, Figueiredo ve Albiol, 2014).

Türkiye’de son yüzyılda yaşanan sosyo-kültürel dönüşümler, modernleşme ve kentleşme süreçleri ile birlikte genel olarak cinsiyetler arası ilişkilerde özelde ise evliliklerde eşler arası ilişkilerde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu çerçevede, aile kurumunda erkek egemenliğinin zayıfladığı, eşler arası eşitliğin arttığı ve kadının karar alma süreçlerine daha aktif katıldığı söylenebilir. Buna bağlı olarak, çocuğun disiplini ve eğitiminde, problem çözme süreçlerinde eşlerin birlikte hareket etme eğilimi de artmıştır (Kağıtçıbaşı, 1982; 1993). Ancak ev işlerinde eşler arası rol dağılımı son yıllarda daha dengeli olmasına rağmen, anneler hala birincil bakıcıdır ve eşin çocuk bakım sürecine dahil olma durumu sınırlıdır. Annelerin çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmesi muhtemel olduğundan, bu durum onlara istismar edici davranışlar sergilemek için de daha fazla alan açmaktadır (Chang, Theodore, Martin ve Runyan, 2008). İstismarın yanı sıra, annelerin çocuklarını ihmal etme olasılığı da daha yüksektir, çünkü çocukların alması gereken

günlük bakım ve korumadan büyük ölçüde onlar sorumludur ve bunu yeterli destek olmadan düzenleyebilmek güçtür. Anneler olumlu, yapıcı bir ortamı teşvik etme yeteneğine sahip olsa da, bunu yapmak için sosyal desteğe ihtiyaçları vardır.

AÇEV'in (2017) babalık ve belirleyicilerine yönelik geniş kapsamlı Türkiye raporu, son yıllarda cinsiyet hiyerarşisinin azalmasına rağmen, kadın ve erkeğin dolayısıyla anne ve babanın rollerinin tam olarak eşitlenmediğini, annelerin çocuk bakımı rolünün babalara göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Babalarla yapılan bir çalışmada, çocuğa ilişkin temel sorumlulukların kadına yüklendiği ve kadının sorumlulukları olarak tanımlandığı dikkati çekmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2003). TÜİK'in yaptığı Zaman Kullanım Araştırması'na göre (2015) ise çalışan kadınlar aile bakımına 5 kat daha fazla mesai harcamaktadır. Çalışan kadınlar bunun için 3 buçuk saat ayırırken, erkekler ise 46 dakika ayırmaktadır. Orta sınıf ailelerinin en yaygın yapılanmalarını inceleyen UCLA'nın çalışmasında ve Amerikan Zaman Kullanım Anketi sonuçlarına göre, anneler çocuk bakımına babalara oranla iki kat daha fazla zaman ayırmaktadır. Günümüzde babaların da babalık rolünü daha iyi yapmaya dair çabalarının varlığına, kendi babalarıyla kıyaslandığında daha fazla ilgilendiklerine aşikâr olunmakla birlikte, iş-yaşam çatışmasının yaşandığını daha çok babaların belirttiği görülmektedir. (Senior, 2014). Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2013) tarafından Türkiye genelinde yapılan araştırmaya göre, halen, kadının ailedeki temel rolü çocuk yetiştirme üzerinden tanımlanmaktadır. Bu durumda, kadının kendisini ve anneliğini nasıl konumlandığı, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Sakallı-Uğurlu'ya göre (2008) kadınlarda erkeklerin üstün konumda olmalarına karşı koyma eğilimi artmasına karşın, erkekler tarafından korunma ve bakılma arzusu devam etmektedir. Bunlar kültürel kodlamaların bir yansıması olmakla birlikte, kadının eş rolünden beklentileri ile babalık rolünden beklentilerini ayırıştırmasını zorlaştırmaktadır (Puhlman ve Pasley, 2013). Ebeveynlik rollerinin belirginliği ve uyumluluğu doğrudan evlilik doyumuna, dolaylı yoldan ise çocuklarla etkileşim biçimlerine yansımaktadır. Evlilik doyumu ve ebeveyn çocuk ilişkilerinin incelendiği boylamsal bir çalışmada (Shek, 1998) evlilikten alınan doyum ile ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliği arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Evlilikteki çatışmaların daha fazla cezalandırıcı çocuk yetiştirme tutumuyla sonuçlandığı görülmektedir (Kanoy, Ulku-Stenier, Cox ve Burchinal, 2003). Bunun yanında, psikolojik veya fiziksel istismar içeren eş ilişkisi içinde olan kadınlar, muhtemelen Kuşaklararası Aktarım Teorisi ile açıklanan nedenlerden dolayı, çocuklarına

karşı sağlıklı, destekleyici bir ilişkisi olan kadınlardan en az iki kat daha fazla istismar uygulamaktadır (Mapp, 2006).

Müderrişoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut'un (2014) araştırma sonuçları babanın ev içi işlerde sorumluluk almasının ihmal ve istismar konusunda kayda değer bir fark yaratmadığını ortaya koymasına karşın, bu çalışmada anneler, eşlerinden gördükleri destekle üzerindeki yükün azaldığını, kendilerine vakit ayırabilme imkânı yaratarak sakinleşebildiklerini ifade etmiştir. Diğer taraftan, çalışma kapsamında kadınlarla yapılan bireysel görüşmelerde eş desteği ve aile içerisindeki rollerin belirsizliği önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir (Ataca ve Sunar, 1999). Araştırmalar, çalışma hayatına daha fazla katılmış olmalarına ve yoğunluklarına rağmen 60'lı yıllara göre annelerin çocuklarıyla daha çok zaman geçirdiklerini gösteriyor. Bu da modern ebeveynliği daha karışık yapmaktadır. İyi ebeveynler olarak yapılan, çocukların her türlü gelecek ihtimaline karşı hazırlanması ve bu çabaların sonuç vermesine dair umut beslenmesidir. Diğer taraftan, bir çocuğun anne babasının ikisinin de çalıştığını anladığında ne yapacağına dair belirlenmiş bir senaryo yahut norm bulunmamaktadır. Bu durumda, anneler ve babalar olarak yeni rolleri bulmak da zorlaşmaktadır. Ebeveynlerin yeni rollere girmeleri çocuklarını neye hazırladıklarını bildiklerinde daha kolay olmaktadır (Senior, 2014).

Babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyetinin artmasına duyulan ihtiyaç ve beklenti tüm katılımcıların deneyimlediği ortak bir olgudur. Babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyetinin yetersizliğine vurgu yapan katılımcılara, tanımladıkları deneyimlerin nasıl farklılaşacağı sorulduğunda, babalarla birlikte katılmaları muhtemel bir eğitim programının olmasını dile getirmişlerdir. Katılımcılar, bu yolla çocuklarıyla sürdürülebilir ve sağlıklı bir iletişim geliştirebileceklerine inanmaktadır. Ayrıca, katılımcıların tümü, kendilerine verilecek eğitimlere eşleriyle birlikte katılmanın daha faydalı olacağını belirtmiştir. Katılımcılardan bazıları, çocuklarının da bu eğitimlere katılmasının iyi olabileceğini öne sürmüştür. Bu alanda yapılan çalışmalar da, aile temelli uygulamalara aile üyelerinin birlikte dahil olmasının olumlu birçok etkide bulunacağına işaret etmektedir (Bruce, 2010; Özmen, 2013).

Ebeveyn tutarlılığı, tüm katılımcıların öyküsünde ortak algı alanlarından biri olmuştur. Annelerin istismar edici tutumlarının kaynağında ebeveynlik ilişkisinde baba ile farklı yaklaşımlarda olmalarının olumsuz etkileri göze çarpmaktadır. Çocuğa yaklaşımda anne ile babanın farklı tutumlarının olması ve tutarlılık göstermemesi, annenin kendi otoritesinin

zayıfladığını, kendisinin doğrulanmadığını hissetmesine yol açtığı ve bu otoriteyi çocuğuna yönelttiği baskıyla ya da şiddetle sağlamaya çalıştığı göze çarpmaktadır. İlgili yazında, çocuğa yaklaşımda anne babanın tutarlılığının önemi vurgulansa da (Cowdery ve Knudson-Martin, 2005), ebeveynlik ilişkisinde bunun hangi dinamikleri beslediğinin araştırılarak ortaya çıkarılması ve ebeveynlere bu konuda farkındalık kazandırılması önem arz etmektedir.

Aile Tipi

Karar alma süreçlerinde aile büyüklerinin belirleyici olduğu *geniş aile* ya da *çekirdek görünümlü geniş aile* yapısı, istismar edici gruptaki annelerin gerginliğini artıran ve çocuklarına yaklaşımlarını olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. Her iki aile yapısında da kendisi adına karar veren ya da annenin ebeveynliğine müdahale eden kişiler mevcut olabilmektedir. Bu durum, özellikle, katılımcıların anneliğinde baskıcı tutumlarını artırmaktadır. Tuna'ya göre (2010), çocuk istismarının önemli risk faktörlerinden biri de aileye ve aile yapısına ait özelliklerdir. Araştırmalarda geniş ailelerde istismar oranlarının daha yüksek seyrettiği görülmektedir (Horton ve Cruise, 2001).

Diğer taraftan, benzer aile yapılarının istismar edici olmayan grupta çocuğa yaklaşımda belirleyici olmadığı, kimi annede “geri çekilme ve arka planda kalma” olarak işlediği görülmüştür. Annenin geri çekilmesinin kendisinde oluşturacağı olumsuz duygular bir yana, olumsuz yaşantıların çocuğa yansıtılmaması kendini kontrol edebilme becerisiyle ilişkilidir (Ceylan, Gözün-Kahraman ve Ülker, 2016). Kontrol edememe durumu ise işlevsel olmayan başa çıkma yöntemlerini (Tower, 2005) ve yetersiz problem çözme becerisini (Tuna, 2010) işaret etmektedir. Sonuç olarak, gerek geniş aile yapısı, gerekse çekirdek görünümlü geniş aile yapısı annelerin ebeveynliklerine müdahale olarak yansımakta ve annenin ebeveynliğini kısıtlamaktadır. Bowlby'e göre (2014), en yaygın sorunlardan biri, anneliğin az yapılması (annelik rolünün zayıflaması) ya da başka kişilerin annenin yerini almasıyla oluşan sonuçlardır.

Ailede sosyal desteğin olup olmadığı bir diğer önemli unsurdur. Ailedeki kişi sayısı artarken sosyal destek de artıyorsa, annelerin ebeveynlik süreci kolaylaşmaktadır. Bu anlamda, çocuk istismarına ilişkin bir diğer risk faktörü, sosyal destekten yoksunluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal destek, bireyin diğerleriyle bağlantıda/ilişkide olması, duygusal yardım alma ya da bilgi alma gibi diğer imkanlardan yararlanma durumudur

(Corse, Schmid ve Trickett, 1990). Sosyal yalıtım ise sosyal destek kaynaklarının bulunmaması ya da yetersiz olmasıdır (Streeter ve Franklin, 1992). İstismarcı ebeveynler, yetersiz sosyal destek kaynağından bahsetmektedir (Black, Smith-Slep ve Heyman, 2001). Ayrıca, ailelerdeki rol yapısının istikrarsız ve aile içi iletişimin daha az olduğu, istismara maruz kalan çocukların yaşadığı ev ortamında yüksek düzeyde çatışma yaşanma oranının yüksek olduğu, aile içi iletişim arttıkça ebeveyn çocuk ilişkisinin de arttığı bilinmektedir (Stith vd, 2009).

Çalışma Hayatı ve Maddi İmkânlar

Çalışma hayatı ve maddi koşulların belirleyicisi pek çok faktör vardır. Bu alt temada, katılımcıların çocuk yetiştirmedeki tutum davranışlarında çalışma hayatı maddi imkanların ne yönde etkiye sahip olduğu incelenmiştir. İstismar edici katılımcıların çocuklarıyla kurulan gergin ilişki biçimlerinde çalışma hayatının zorlukları ve maddi imkan sınırlılıklarına vurgu yaptıkları görülmektedir. İş ve aile ortamındaki stres ve sosyal destek düzeyinin, yaşam standartlarının düşük olmasının çocuğun istismar edilmesinde risk oluşturduğu pek çok çalışmada ortaya konulmuştur (Demiriz ve Öğretir, 2007; Peltonen, Ellonen, Pösö ve Lucas, 2014). Çocukların isteklerine maddiyat sebebiyle karşılık verememe durumu aile içinde çatışmaya, huzursuzluğa, strese yol açabilir ve çocuğa yönelik olumsuz yaklaşım biçimlerini tetikleyebilir (Kars, 1996). Demiriz ve Öğretir'in çalışmasında (2007), sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük olan annelerin daha korumacı, annelik rolünü kabul etmeyen, aile ortamında geçinilmesi zor ve katı disiplin yöntemleri uygulayan anneler oldukları görülür. Aynı zamanda, artan aile gelir düzeyiyle annelerin red davranışlarında azalmanın olduğu, gelir düzeyinin azalmasıyla red davranışlarının arttığı saptanmıştır (Erkan ve Toran, 2004). Haktanır ve arkadaşlarının (1999) Türkiye'de ebeveyn tutumunu araştırdıkları çalışmalarında, ailenin artan sosyo-ekonomik gelir düzeyiyle birlikte ebeveynlerin demokratik tutumlarının arttığı, azalan sosyo-ekonomik gelir düzeyiyle de istismar ve ihmal edici davranışların arttığı tespit edilmiştir. İhmal edici yaklaşımlar ise toplumsal, ekonomik ve ekolojik nedenlerle şekillenen bilinçsizlik, eğitimsizlik ve yoksullukla ilişkilendirilmektedir (Kozcu, 1991).

Sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük olmakla birlikte, istismar edici grupta olmayan annelerin öyküsünde maddi sıkıntıların ya da yoğun çalışma koşullarının çocuğa yaklaşımda belirleyici olmadığı görülmüştür. İş ve yoğun çalışma koşullarıyla tetiklenen stres düzeyi yüksek her ebeveynin çocuğunu istismar etmediği anlaşıldığından, stresin

yanında başka hangi faktörlerin ebeveynler üzerinde risk oluşturduğunun belirlenmesine yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Olumsuz çocukluk yaşantılarında etkili faktörlerden bir tanesi de eğitim düzeyidir. Zira ilköğretim mezunları, lise ve üniversite mezunlarından, lise mezunları da üniversite mezunlarından daha fazla istismar yaşantısı bildirmiştir (Aydın ve İşmen, 2003). Bununla birlikte, kişinin düşük eğitim seviyesine sahip olmasının nedenlerinden biri de düşük sosyo-ekonomik gelir düzeyidir. Düşük sosyo-ekonomik gelir düzeyi çocuğun istismar riskini arttıran faktörlerdendir. Eğitim düzeyi değişkeninin, duygu düzenleme gücü, besleyici tarz ve genel psikolojik belirtiler üzerinde de etkisi vardır. İlkokul mezunları lise ve üniversite mezunlarından, lise mezunları da üniversite mezunlarından daha fazla duygu düzenleme gücü ve genel psikolojik belirti bildirmişlerdir. Ayrıca üniversite mezunları lise ve ilköğretim mezunlarından, lise mezunları da ilköğretim mezunlarından daha fazla besleyici kişilerarası tarza sahiptir (Yolcuoğlu, 2010).

Tema 2: Çocuk Yetiştirmede Kullanılan Yöntemler

Bu tema, katılımcıların çocuklarıyla iletişim ve etkileşimlerinde ne tür davranışlara sahip olduklarını yansıtmaktadır. Çocuk yetiştirme tutumları, kültüre ve topluma bağlı özellikler sebebiyle tanımlanması güç bir kavramdır. Başka bir ifadeyle, çocuk yetiştirmeye ilişkin tanım ve davranışlar kültürden kültüre, toplumdaki topluma çeşitlenmektedir. Zira her toplum ve kültürün kendine özgü uygulamaları, gelenekleri ve inanışları vardır. Dolayısıyla bu uygulamalar, bir kültürde istismar olarak nitelenebilirken, diğerinde kültürel bir uygulama olarak görülebilir (Kozcu, 1991). Aile içi çocuk istismarı da, ebeveynlerin çocuk yetiştirmedeki tutum ve davranışlarından birini yansıtmaktadır. Çocuk istismarına yönelik tanımlamalar incelendiğinde, çocuğun bakımını üstlenen kişiler tarafından disiplin sağlama, cezalandırma, kontrol altına alma gibi gözetici hakların sömürülmesi, çocuğun bakım, korunma, ulaşılabilirlik, beslenme, giyim, etkileşim, eğitim, sağlık gibi gereksinimlerine yönelik sorumlulukların yeterince yerine getirilmemesi tutumlarının her biri istismar ve ihmal edici tutum ve davranışlar arasında değerlendirilmektedir (Yenibaş ve Şirin, 2007).

Annenin Kontrol Davranışları

Her iki katılımcı grubunda da annelik tarzını sembolize eden ortak kavramlardan biri *annenin kontrol davranışlarıdır*. Çocukların kendilerinden beklenen davranışları

gösterebilmeleri için anneleri tarafından kontrol edilmeye çalışıldığı görülmektedir. İstismar edici olmayan annelerin bu tür tutum ve davranışlarının *sözlü kontrol ve cezayla* gerçekleştiği görülürken, istismar edici annelerin davranışlarının ise *fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, ceza ve ödülü* barındırdığı belirlenmiştir.

İstismar edici olmayan annelerin çocuklarıyla etkileşimlerinde, çocuklarının istenmeyen davranışlarında onlara kızma yahut bağırma yönelik tepkiler, kurallar aracılığıyla sınır koyucu tutumlar tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların öykülerinde, vurma eylemine karşı çıktıklarına ve kendi çocuklarına bu tür yaklaşımda bulunmadıklarına dair söylemler mevcuttur. Katılımcıların çocuklarının davranışlarına yönelik kontrolü *kızma, bağırma ya da kural koyma* gibi sözlü kontrol yoluyla sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Bununla birlikte, çocuklarının istenilmeyen davranışını değiştirmede, o davranışa yol açan nesneyi ortadan kaldırmanın bir yöntem olarak tercih edildiği ve çocuğun istenilen davranışı yapmaya bu yolla koşullandırıldığı belirlenmiştir.

İstismar edici grupta ise, anneler çocukları tarafından sınırlarının zorlandığı, çocuğunu kontrol altında tutmayı arzuladığı ya da çocukların söz dinlemediğini düşündüğü zamanlarda onları kontrol altına alabilmede fiziksel ve psikolojik şiddete başvurmaktadır. Müderrisoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut'un (2014) yürüttüğü araştırma bulgularında da, ebeveynlerin duygusal şiddete genellikle işe yaradığına inandıkları için, fiziksel şiddete ise öfkelerini kontrol etmede güçlük yaşadıkları için başvurdukları görülmektedir. Bir diğer bulgu ise çocuklarının kendilerini kızdıran davranışları karşısında ebeveynlerin %74'ünün duygusal şiddet yöntemlerine (çocuğun sevdiği bir şeyin yasaklanması, temel ihtiyaçların kesilmesi, bir odaya kilitlemek, bağırma, tehdit etmek, vb.), %23'ünün ise fiziksel şiddet yöntemlerine (tokat atmak, itmek, sarsmak, saç/kulak çekmek vb.) başvurusudur. Bu araştırmanın sonuçları, aynı zamanda ihmal ve duygusal/fiziksel şiddetin ilişkili olduğu değişkenleri de ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, ihmal ve duygusal/fiziksel şiddetle ilişkili bulunan değişkenler "düşük eğitim seviyesi, ailedeki artan çocuk sayısı, düşük gelir düzeyi, psikolojik sorunların varlığı, işsizlik, göç/yer değiştirme, ebeveynin istismar öyküsünün bulunması, eşler arası uyum" olarak betimlenmiştir.

Psikolojik şiddet, bu katılımcıların öykülerinde *güç ve bağımsızlığın bastırılması, bağırma tepkileri* ve *tehdit* şeklinde kendini göstermiştir. Güç ve bağımsızlığın bastırılması, ebeveynlerin çocuklarının çevrelerini keşfetmelerine, soru sormalarına ve otoriteye meydan okumalarına izin vermeme durumlarını yansıtmaktadır. İstismar edici

olmayan grupta, ebeveynlerin çocuklarının kontrolü ile ilgili sorunları olmadığı, çocuklarıyla açık iletişimi teşvik ettikleri ve onların ihtiyaçlarını dikkate almaya çalıştıkları gözlenmektedir. Bağırma ve tehdit içeren yaklaşımlar ise, çocukları kendilerinin istediği yönde davranmadıklarında ortaya çıkan tutumları ve ebeveynlerin kendilerini kontrol etmede güçlük yaşadıkları anları örneklemektedir. Bu çalışmanın katılımcıları yalnızca annelerden oluştuğu için, onların ebeveynlik yaşantılarına dair bulgu ve tartışmalar sunmaktadır. Fakat yapılan araştırmalarda çocukları disipline etmede kullanılan tehdit yöntemleri ile ebeveyn cinsiyeti arasında fark bulunmamıştır (Dallar-Bilge, Taşar, Kılınçoğlu, Özmen ve Tıraş, 2013).

Diğer taraftan, çocuğu kontrol edebilmede disiplin aracı olarak fiziksel cezanın kullanımı Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteriyle de ölçülen boyutlardan biridir. Buradaki amaç, ebeveynlerin disiplin hakkındaki inançlarını ve disiplin yöntemlerini ölçmektir. Çocuğu disipline etmede fiziksel cezaya başvuran katılımcılar, küçük bir tokattan zarar gelmeyeceğine ya da katı bir disiplinin çocuk yetiştirmedeki en iyi yol olduğuna inanırken, çocuğuna fiziksel istismar uygulamayan katılımcılar mola vermenin ya da konuşmanın daha işlevsel bir yol olduğuna inanmaktadır. Sunar'ın (2002) bulgularına göre, Türkiye'de anneler, çocuklarını sıkı gözetim altında tutan kişiler olarak algılanmasına rağmen, çocuklarına katı kurallar koymayan bireyler olarak görülmektedir. Katılımcı öykülerinde, özdenetim ve özgüvenin çocuk yetiştirmede öncelikli amaçlar arasında tanımlanması, psikolojik kontrolü yaygınlaştırmaktadır. Bunun yanında, otoriteyi bireylerden çok, kural ve kanunlara atfetme eğilimi, kişiyi kuralların daha sıkı uygulandığı katı kontrol yaklaşımına yöneltebilir. Çatay, Allen ve Samstag (2008), Türkiye'deki veya toplumumuzdaki annelerin sonuç odaklı stratejilere başvurmaya daha yatkın olduklarını ve katı kontrolün daha yaygın kullanıldığını öne sürmüştür. Batı kültürlerinde aşırı korumaya dayalı anababalık olumsuz algılanırken Türkiye'de bu durum olumlu koruma olarak algılanmaktadır (Sümer ve Kağıtçıbaşı, 2010). Bu doğrultuda, kültürün normatif yapısının, çocukların ebeveynlerinin davranışlarına yönelik beklenti ve yorumlarını etkilediği savunulmaktadır (Soenens ve Beyers, 2012). Sunar (2009), şehirli Türk ergenlerde bulunduğu yüksek kontrol ve sevgi algısı arasındaki negatif ilişkinin, kendi ebeveynlerindeki veya büyükbaba ve büyükannelerindeki çok daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, fiziksel cezanın genellikle istismar edici ebeveynler tarafından disiplin sağlama amacıyla tercih edildiği görülmektedir. Esasen, fiziksel cezanın çeşitli kullanım

biçimlerine insanlık tarihi boyunca rastlanılmaktadır. Bavolek ve Keene (2010) tarafından fiziksel cezaya başvurma gerekçeleri:

1. “Çocuklara doğruyu yanlış ayırt etmeyi öğretmek
2. Geleneksel öğretiler doğrultusunda fiziksel cezanın işlevselliği inancı
3. Cezayı kültürel bir disiplin uygulaması olarak görmek
4. Çocukların uygun olmayan davranışlarına sevgi dolu bir şekilde ceza verme düşüncesi
5. Davranışı basitçe cezalandırmak
6. Kısa yoldan çözüme ulaşma düşüncesi” olarak tanımlanmaktadır.

Tanımlanan gerekçeler arasında yer alan çocuklara doğruyu yanlış ayırt etmeyi öğretme isteği, fiziksel cezanın işlevselliği inancı, davranışı basitçe cezalandırma yönelimi ve kısa yoldan çözüme ulaşma düşüncesi, katılımcılarla yapılan görüşmelerde de ulaşılan sonuçlar arasındadır. Diğer taraftan, çocuğun istenilmeyen bir davranış göstermesi durumunda yahut onu istenilen davranışa yöneltmede *sevdiği şeyden mahrum bırakma*, katılımcıların tümündeki ortak olgulardan biridir. Çocuğun sevdiği şeyden mahrum bırakılması eylemi pek çok faktörle ilişkilidir. Katılımcıların öyküsünde çocuğun yaşı, çocuklar arası yaş farkı, annenin çalışma koşulları, annenin yoğunluğu bu faktörler arasındadır. Genellikle çocukların istenmeyen davranışı karşısında başvuru bu yöntemin kullanım sıklığı yaygındır. Kurniasih ve Hastuti'nin (2017) araştırması, annelerin %76,1'inin bu yöntemi işlevselliğine inanarak kullandığını ortaya koymaktadır.

İstismar edici ebeveynler, genelde çocukların kendilerini otorite olarak görmelerini, kendilerine saygı duymalarını bekleyerek, çocukların özgürlüklerini kendi izin verici eylemleriyle belirler. Bu şekilde, çocuklarının inatçı ya da şımarık olmalarının önüne geçeceklerine inanırlar. İstismarcı ebeveynler fiziksel cezayı yalnızca uygun bir disiplin aracı olarak değerlendirmekle kalmaz, aynı zamanda fiziksel güç kullanma haklarını da şiddetle savunurlar. Ebeveynlerin fiziksel saldırganlıkları genellikle kontrol edilemeyen, dürtüsel tepkiler değildir. Aksine, ebeveynlerin fiziksel cezayı çocuklardaki belirli olumsuz davranışları ya da yetersizlikleri cezalandırmak ve düzeltmek için tasarladığı görülmektedir. Aynı zamanda, fiziksel cezalandırma istismar ve ihmal edici tutum ve yaklaşımları olan katılımcıların çoğunda ilk aşamada gerçekleşmemektedir. Başlangıçta sözlü uyarı, kızma, bağırma gibi tepkiler kullanılırken, davranışların istenilen yönde değişmemesi durumunda yaklaşımların şiddeti artmaktadır.

İstismar edici gruptaki annelerin kullandığı tekniklerden biri de *ödüldür*. Ödüllendirme olumlu bir yaklaşım biçimi olarak değerlendirilse de annelerin bu yöntemi, çocukları beklenti yönünde davrandıklarında yahut beklenti yönünde davranmaya teşvik etmede ve istenileni yaptırmada şart koşarak kullandığı görülmektedir. Zira uygun olan, ödülün davranıştan sonra verilmesi iken, çocuklarını istismar eden katılımcılarda ödül, çocuğun davranışından önce tehdit yoluyla verilmektedir. Ödül yöntemi her ne kadar cezadan daha masum gibi değerlendirilse de, doğru kullanılmaması en az ceza kadar zarar verici olabilir (Gündüz ve Balyer, 2011). Bu bakımdan, olumlu davranışları öğretmede başvurulacak uygun tekniklerden biri pozitif ödüllendirmedir. Bu yöntemde, çocuğun olumlu davranışı fark edilip ödüllendirilir ve olumsuz davranışların sönmesi sağlanır (Erdemli, 2010). Genellikle çocukların olumlu davranışları yerine olumsuzları fark edildiğinden, çocuklar olumsuz davranışlarıyla dikkat çekmeyi öğrenirler. Ebeveyninin dikkatini olumsuz davranışla çekmeyi başarmasıyla birlikte ebeveynin olumsuz tepkisi bir süre sonra çocuğun ödülü gibi olmaktadır. Bu sebeple duygu ve davranışların ayırt edilebilmesi önemlidir. Dolayısıyla, ödül yöntemine başvururken çocuğun duygularının değil davranışlarının değiştirilmesine dikkat edilmelidir. Katılımcı öyküsünde de görülen, ödülün davranıştan önce söylenmesi durumu çocuk için zarar vericidir.

Uygun Olmayan Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları

Çocuklarını istismara maruz bırakan ebeveynlerde dikkat çeken bulgulardan biri de, ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarına karşı yetersiz empatik farkındalığının olması ve çocuğun ebeveynleştirilerek, ebeveyne ait sorumlulukların ona yüklenmesidir. Ebeveynleştirme kavramı, ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarından ziyade kendi ihtiyaçlarına yönelmesi ya da bu ihtiyaçların çocuk tarafından karşılanmasının beklendiği anları ifade etmektedir (Hooper, 2007; Zencir ve Haskan-Avcı, 2019). Burada, ebeveyn-çocuk rollerinin tersine döndürüldüğü durumlar kastedilmektedir. Başka bir ifadeyle, burada çocuklardan ebeveynlerinin mutluluğuna sorumlu ve duyarlı olmaları beklenir. Tersine dönmüş rollerde ebeveynler çocuklarının bakımına ve desteğine muhtaç çocuklar gibi davranırken, çocuklar yetişkin rollerini üslenir. Ebeveyn-çocuk sorumluluklarının uygun olduğu ailelerde ise çocukların konforunun gözetildiği, kendi gelişimsel özelliklerine uygun sorumlulukların verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Ebeveynleştirme kavramının kimi zaman sorumluluk alma ile de karıştırıldığı görülmektedir. Fakat burada çocuğun gelişimine uygun olmayan sorumluluklar ifade

edilmektedir. Ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteriyle de ölçülebilen bir boyut olup, çocuğun ebeveyninin mutluluğuna karşı duyarlı ve sorumlu olup olmadığına ilişkin ebeveyn tutumlarını değerlendirmektedir (Bavolek ve Keene, 2010). Uygun olmayan ebeveyn-çocuk rol değişimi, ebeveyn ile çocuk arasındaki geleneksel rol davranışlarının değiş-tokuş edilmesi, böylece çocuğun geleneksel olarak ebeveynlerle ilişkilendirilen bazı davranışları benimsemesidir. Örneğin, ebeveyn-çocuk sorumluluklarının uygun olduğu ailelerde, ebeveynler çocuklarının da konforunu dikkate alırken, rollerin yer değiştirdiği ailelerde zor bir iş gününün ardından, çocuktan ebeveynlerini rahatlatmanın yollarını bilmesi yahut bu konuda hassas olması beklenebilir. Rolün tersine dönme olgusu çoğunlukla çocukların ihtiyaçlarını empatik olarak tanıma becerisiyle ilişkilendirilse de, iki davranış belirgin şekilde farklıdır. İstismarcı ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçları konusunda empatik bir farkındalık gösteremediğinde, çocuklar kendi bakımlarını genellikle kendileri üstlenir. Çocuklar otorite, kontrol ve karar almanın kaynağı olarak aile fonksiyonlarının ayrılmaz birer parçasıdır ve tersine dönmüş rollerin çocuklar üzerindeki etkileri yıkıcı olabilir. Bu anlamda, çocuklar sorumlu ebeveyn rolünü üstlenerek yaşamın her bir aşamasında kendi gelişimsel görevlerinin gerçekleşmesinde ve uyum sağlamada güçlük yaşayabilir. Gelişimsel görevlerin herhangi birinin yerine getirilmemesi, yalnızca ilerleyen aşamalarda gelişmeyi engellemekle kalmaz, yetersizlik duygularını daha da güçlendirebilir. Bu durumdaki çocukların öz benlikleri zayıf olduğu ve kendilerinin sadece ebeveynlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için var olduğuna inandığı göze çarpmaktadır.

Olumlu Disiplin

İstismar edici olmayan annelerde göze çarpan yaklaşımlardan biri de olumlu disiplin yöntemini kullanmalarıdır. Olumlu disiplin tekniklerinin çocuğa saygı gösterme, sevgiyi belli etme, olumlu davranışları ödüllendirme, çocuğu etkin dinlemeyle uygulandığı görülmektedir. Bu yaklaşım biçimlerinin *güç ve bağımsızlığın desteklenmesi, iletişimde açıklık ve şiddetsiz iletişim* ile karakterize olduğu görülmektedir. Ayrıca, istismar edici gruptaki annelerden farklı olarak, çocukların çevrelerini keşfetmesine, soru sormasına ve otorite karşısında kendilerini savunabilmesine izin verici yaklaşımların olduğu dikkati çekmektedir. Bununla birlikte, çocukların güç ve bağımsızlığı desteklenirken, uygun ebeveyn-çocuk rol dağılımının olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, katılımcıların çocuklarına uygun davranışları göstermede rol model olmayı önemseydiği, çocukların

gelişimlerine uygun sorumluluk vermeye çalıştığı ve özbakım becerileri konusunda çocuğa güvenildiği göze çarpmaktadır. Anneler çocuklarının duygusal ve psikolojik özerkliğini desteklemeyi, onları karar alma sürecine dahil ederek, seçenekler sunarak, fikirlerini alarak ortaya koymaktadır. Ayrıca, çocuğun kendi seçimlerine saygı duyma, onu bu konuda teşvik etme ve yanlış yaptığı durumlarda istişare yoluyla çözümler üretme söz konusudur.

İstismar edici olmayan annelerin çocuklarını disipline etme öyküleri incelendiğinde, sözlü ya da fiziksel şiddete karşı olma, söylemlere yansıyan yaklaşım biçimlerindedir. Bu katılımcı grubundaki anneler arasında, daha önce şiddete başvuran, ancak bunun kendisinde duygusal olarak ağır bir yük oluşturduğunu ve bir daha tekrarlanmadığını, bunun işe yaramayan bir yöntem olduğunu savunanlar olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, çocuk yetiştirmeyle ilgili eğitimlere katılan katılımcılar anneliğinde olumlu yöndeki değişimlere “güç ve bağımsızlığın desteklenmesi, iletişimde açıklık ve şiddetsiz iletişim” kavramları üzerinden vurgu yapmaktadır.

Yetişkin-Ergen Envanteriyle de ölçülebilen çocukların güç ve bağımsızlığı boyutu, bir çocuğun bağımsızlığı ve gücünü bastıran ebeveyn davranışlarını yansıtmaktadır. Bu boyut, aynı zamanda, ebeveynlerin çocuklarının çevrelerini keşfetmelerine, soru sormalarına ve otoriteye meydan okumalarına izin verme becerilerini inceler (Bavolek ve Keene, 2010). Katılımcı öykülerinde çocuklarının kontrolü ile ilgili sorun yaşamayan ebeveynlerin, çocuklarıyla açık iletişimi teşvik ettiği; çocuklarının kontrolü ile ilgili sorunları olan ebeveynlerin ise, çocuklarını dinlemeye ve ihtiyaçlarını dikkate almaya uzak olduğu görülmektedir. Burada, fiziksel cezanın önemi ve çocukların ihtiyaçlarına yönelik empatik farkındalığın yetersizliğiyle bağlantılı olarak, çocukların bağımsızlığının ve gücünün baskı altına alınması inancı bulunmaktadır. Ebeveynler, çocuklarının çevreyi keşfetmek için kendi güç ve bağımsızlıklarını kullanmalarına, soru sormalarına ya da ebeveyn otoritesine meydan okumalarına izin vermeleri durumunda, düşünmeden hareket edeceklerinden ya da saygı içeren tutumdan uzaklaşacaklarından çekinmektedir. Bu nedenle, çocuklardan itaat ve ebeveyn otoritesine uyum beklentisinin olduğu görülmektedir. Rudy ve Grusec (2001) kültürlerarası çalışmalarında otoriter ebeveynliğin en güçlü yordayıcısını toplulukçuluk olarak tanımlamıştır. Benzer sonuç bir başka çalışmada da elde edilmiş olup; özellikle yüksek düzeyde otoriter tutumdaki ebeveynlerin genellikle toplulukçu kültürden geldiği saptanmıştır (Rudy ve Grusec, 2006). Bu bakımdan, çocuğa yaklaşım biçimleri ve kaynakları değerlendirilirken kültürel özelliklerin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Çocukların gücü ve bağımsızlığı baskı altına alındığında, meydan okumalarına, fikirlerini dile getirmelerine veya seçim yapmalarına izin verilmez; aksine, soru sormadan “yapmaları gerekeni yapmaları” söylenir. Ebeveyn otoritesine uyma beklentisi birçok sınırlamayı da beraberinde getirir. Çünkü itaat güçsüzlüğü doğuran bir eylemdir. Kişinin kendisini ve gücünü fark etmeyi sağlayan bağımsızlık, bir büyüme durumu olarak desteklenmediğinde, bağımlılık hissi, baskın bir kişilik özelliği haline gelebilir (MEB, 2012). Özellikle, küçük çocuklarda yaşamda başarı için gerekli olan “hayır” diyebilme kabiliyeti, sınırların çizilebilmesinin ve kendi gücünü keşfetmenin bir yoludur (Kaytez, Yücelyigit ve Kadan, 2018). Bununla birlikte, ebeveyn kurallarına itaat, ayrı bir varlık olmayı öğrenmenin kritik olduğu bir evrede, çaresizlik ve bağımlılık duygusunu beraberinde getirebilmektedir. İtaat aynı zamanda, kişinin kendisinin veya başkalarının *daha az, yeteneksiz veya değersiz* olduğu algısı ile betimlenen yetersizlik duygusuyla da iç içedir. Ebeveynlerin çocuklarından itaat beklentisi, gücün başkalarının üzerinde istediklerini yapmayı sağlamada kullanılacak bir şey olduğunu modeller. Dolayısıyla, *güç kontrolle eşittir ve sahip olunan güç ne kadar çoksa başkaları üzerinde o kadar fazla kontrol uygulanabilir* düşüncesi (Bavolek ve Keene, 2010) beslenmiş olur. Aynı zamanda, çocukta hissettirilen güçsüzlük duygusu, kişisel bir yetersizlik duygusunu teşvik eder, çünkü kendi yaşamınızın karar vericisi olmak bir seçenek değildir. Güçsüzlük, aşırı bağımlılık ve kişisel yetersizlik duygusu, itaati benimseyen birçok çocuğun ortak özelliğidir. Bu da kişinin diğerlerine koşulsuz uyumuna hizmet eder. Yalnızca başkalarının yapılması gerektiğine inandıkları şeyleri yapmak, çocuklarda öğrenilmiş bir uyum tepkisinin oluşumunu tetikleyebilir. Böylelikle, güç karşında çocuklar kendi iradelerinden ziyade otomatik bir uyum davranışı sergilemeye yönelir. Bu durum, çocukların “hayır” diyebilmesini de zorlaştırır. Diğer taraftan itaat, isyanı doğurur. Zira insan ruhu varlığını inkâr edemez. İtaat uygulama ve güç mücadelelerinin tümü, yıllarca süren itaat altında olma ve ebeveyn yönetiminden kaynaklanan ortak davranışlarla ilişkilidir.

Yakınlık

Her iki katılımcı grubunun çocuk yetiştirme davranışlarındaki ortak kavramlardan biri yakınlıktır. Yakınlık, istismar edici olmayan grupta, çocuğun doğal ihtiyacı olarak benimsenip, annenin duygusal sıcaklığı ve olumlu desteği ile kendisi göstermektedir. İstismar edici grupta ise daha çok, çocuğun beklenen yönde davranmasının bir sonucu

olarak belirlemektedir. İstismar edici grupta yakınlık kavramı empatik yaklaşımda, etkileşimde ve ulaşılabilir olmada yetersizlikle sembolize olmaktadır.

Yakınlık teması altında tanımlanan *sevginin dışavurumu* her iki grupta da kendini göstermekle birlikte çocuğa yansıtılma biçimleri farklılaşmaktadır. İstismar edici gruptaki kimi katılımcı, çocuğu beklenti yönünde davrandığında sevgi aktarımında bulunurken, kimi katılımcı ise sevgi aktarımının çocuğun sevdiği şeylerin alınması ile yapıldığını ortaya koymaktadır. İstismar edici olmayan grupta ise, katılımcıların çocuklarıyla ilişkilerinde duygularını açabilmeleri, sevgi sözcükleri kullanabilmeleri, teması önemsemeleri ortak olgular arasındadır. Katılımcılar sevgilerini dokunarak, sarılarak ya da sözlü yollarla aktardıklarını ve bunun çocuğun ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir. Zira bağlanma figürü olan anne ile kurulan ilişkinin güvenli, ihtiyaçların giderildiği, duygusal yakınlığın sağlandığı bir şekilde yürütülmesi, çocuğun kendini koşulsuz sevgiye değer görmesini ve diğerleri için önemli olduğuna inanmasını, anne ile etkileşimin doyum verici olmasını sağlamaktır (Kim, Stifter, Philbrook ve Teti, 2014). Çalışmanın katılımcılarının çocuklarından beklentileri arasında tanımladıkları özgüven, mutluluk kavramlarının çocuğun eylemlerine yansımada, anneye kurulan yakınlık ilişkisi oldukça belirleyicidir. Çocuk annesine yakın olma ihtiyacı içindeyken annenin ona vereceği tatmin edici yakınlıkla çocuğun mutluluğu artar ve kendini keşfe çıkabilir. Bir başka ifadeyle, çocuğun kendini tanımasının, diğerleri karşısında kendini nasıl konumlandıracağını bilmesinin ve kendini başkalarının karşısında ifade edebilmesinin başladığı yerdir yakınlıktır (Bowlby, 2012). Annenin çocuğa yaklaşma davranışı, çocuğu anneye getiren, yakınlaştıran temel güçtür (Bowlby, 2014). Başkasına duyulan güven zor kazanıldığı gibi, kolay kaybedilir bir duygudur (Paktuna-Keskin, 2012). Annenin çocuk için duygusal olarak ulaşılabilir durumda olması, farkında olarak ya da olmayarak kendini çocuktan duygusal yahut fiziksel olarak geri çekmesi güven ilişkisini zedelemektedir (Cozolino, 2014). Dolayısıyla, anne ile iletişim kurabilme rahatlığı, anlaşıldığını bilme ve ev içinde kurulan psikolojik yakınlık çocuk için önem taşır (Thompson, 2006). Bu bakımdan, annelik davranışlarının incelendiği araştırmalarda anne-çocuk yakınlık ilişkisinin “aynalama” çalışmalarıyla ele alınması önemlidir. Annenin yansıtıcı rolü olarak da tanımlanan aynalama yoluyla çocuklar hem kendilerini tanır hem de tanındıklarını bilirler (Corin, 2010). Marshall’ın (2006) bir çalışmada kullandığı “içinde hiç ayna olmayan bir evde büyüdüğünüzü hayal edin” metaforuyla ebeveyn-çocuk ilişkisinde aynalama davranışının önemine atıfta bulunmaktadır. Bu metaforda, aynalama davranışının önemi bronz bir heykel örneğiyle

detaylandırılmaktadır: “Çok güzel bir kadını simgeleyen bronz heykelin elinde bir ayna vardır. Fakat aynanın açısının kadına dönük olmamasından dolayı, aynadaki görüntü kadına ait olmayan, tanımlanamayan bir objeyi yansıtmaktadır.” Burada, kadın kendine dönük olmayan aynanın görüntüsü üzerinden kendini değerlendirdiğinde, güzelliğinin ve gerçek benliğinin farkında olması da güçtür. Çocukla etkileşimde de aynalamanın uygun şekilde yapılması önem taşımaktadır. Aynalamanın önemli rollerinden biri de çocuğun rotasını belirlemede annenin pusula görevi görmesidir. Kendini tanıyan ve yansıtan birinin varlığı çocuğun yaşamında önemli ihtiyaçlarından birini oluşturmaktadır.

Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati, istismar edici olmayan annelere ait ortak bir olgu iken, istismar edici gruptaki annelerde yetersiz empatik yaklaşımlar belirgindir. İstismar edici gruptaki annelerin, çocukları hata yaptığında onları dinlemeden, olumsuz olarak tanımlanan durum üzerinde konuşmadan vurmaya yöneldiğinden bahsettiği, çocuklarının o anlardaki ihtiyacının ne olabileceğine dair düşünceleri sorulduğunda; “bilmiyorum” şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Aynı zamanda, çocuğu kendisiyle iletişime geçmek istediğinde ona karşılık vermekte zorlanma ve sıkılma tepkileri göze çarpmaktadır. Çocuklara yönelik empatik yaklaşımların ise, çocukla iletişim içinde olma ve çocukların ihtiyaçlarını fark etme etrafında kümelenildiği ve çocukların yaş dönemine özgü ihtiyaçlarının ve duygudurumunun dikkate alınmaya çalışıldığı belirlenmiştir. İstismar edici ebeveyn tutumlarını belirlemeye yönelik geliştirilmiş Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri’nde tanımlanan empati alt boyutu, ebeveynlerin çocukların ihtiyaç ve duygularının farkında olma yeteneğini ve çocuklarının kişisel gelişimlerine karşı hassasiyetini ölçer. Örneğin, empatik bir ebeveyn çocukların duygularını ifade etmeleri gerektiğini düşünürken, empatik olmayan bir ebeveyn çocukların kendi duygularını dikkate almayabilir ve paylaşımları gerektiğini düşünmeyebilir (Bavolek ve Keene, 2010). Envanter aracılığıyla belirlenen katılımcıların öyküsünde de empati önemli bulgulardan biri olmuştur. Empati, bir diğer kişinin ihtiyaçlarının, duygularının ve birey oluşunun farkında olmaktır. Aynı zamanda, bir başkasının ihtiyaçlarını öncelikli olarak belirleme yeteneğidir. Empatik ebeveynler, çocuklarına ve çocuklarının duygusal, entelektüel, fiziksel, sosyal, ruhsal ve yaratıcı gelişimini teşvik etmeye yönelik elverişli bir ortam yaratmaya duyarlıdır (Arslan ve Teze, 2016). Empatik ebeveynler, ilgili bir gözlemci olarak çocuklarını dışarıdan değil içeriden anlar. Araştırmacılar, empati yeteneğinin çocuklarda doğuştan var olduğunu ve yaşam deneyimleriyle geliştirildiğini savunur (Shapiro, 2000). Yeterli düzeyde empatiden yoksun ebeveynler, çocukların ihtiyaçlarını ve

isteklerini rahatsız edici ve bunaltıcı bulabilir. Aslında normal olan talepler ebeveynlerce gerçekçi görülmez ve bu da stresi artırıcı bir unsura dönüşür. Böyle durumlarda, çocuğun ebeveynleriyle büyük ölçüde benzer olan ihtiyaçları, ebeveynlerin ihtiyaçlarıyla çatışır. Empatinin eksik olduğu aile ortamında, çocuklar genellikle sağlam ahlaki davranış kuralları geliştirmekte zorluk yaşar. Temel değerler olarak kabul edilmediğinden doğru ve yanlış, işbirliği ve nezaket önemli görülmez (Bavolek ve Keene, 2010). Burada ebeveynlerin kendilerini merkeze alma durumu söz konusudur. Diğerinin ihtiyaçlarını veya duygularını dikkate alma önemli görülmediğinden, kendi olumsuz eylemlerinin bir başkası üzerindeki etkisini dikkate almak da güçtür. Halbuki ebeveynler çocuklarının rol modelidir. Çocuklar, ebeveynlerinden gözlemedikleri yetersiz empatik yaklaşım biçimlerini kendi yaşamlarına aktarır. Bu bakımdan, çocuğa miras olarak bırakılacak ebeveyn yaklaşım biçimlerinin her biri oldukça önemlidir. Diğer taraftan, ebeveynin çocuğuyla etkileşiminin kalitesi, anne-çocuk ilişkisinin kalitesini de belirler. Sözel veya sözel olmayan duygusal aktarımlar diğer ilişkilerde olduğu gibi anne-çocuk arasındaki duygusal yakınlığın kuvvetlenmesine katkı sağlar. Çünkü ilişkiden duyulan memnuniyet her türden sevgi içerikli, olumlu ve destekleyici mesajların doğal bir sonucu olarak gelişir (Horstman, Hays ve Maliski, 2016).

İstismar edici olmayan gruptaki annelere ait ortak olgulardan biri de *etkileşim* olarak kavramsallaştırılmıştır. Katılımcıların öyküsünde *etkileşim*, anne ve çocuk arasında bakım, oyun ve boş zaman aktiviteleri sürecindeki doğrudan etkileşimi temsil etmektedir. Katılımcıların çocuklarıyla etkileşimde olmayı önemseydiği, onları dinlemeye çalıştığı, duygularına önem verdiği, göz teması kurmaya dikkat ettiği görülmektedir. İstismar edici grupta ise çocukla yetersiz etkileşim boyutu karşımıza çıkmaktadır. Bu gruptaki annelerin çocuğu ile sınırlı vakit geçirdiği, boş vakitlerinde çocuklarıyla etkileşim kurmada zorlandığı görülmüştür. Aynı zamanda, katılımcıların söylemlerinde, annenin mevcudiyeti ve çocuğun ona ulaşabilmesiyle karakterize olan *ulaşılabilirlik* teması istismar edici grupta yetersiz ulaşılabilir olma ile kendini göstermiştir. Burada, annenin fiziksel ve psikolojik olarak ulaşılabilir olmadaki güçlüğü söz konusudur.

Tema 3: Başa Çıkma Stratejileri

Bu tema, annelerin çocuk yetiştirme sürecindeki başa çıkma stratejilerinin ne şekilde kullanıldığını, belirleyicilerinin neler olduğunu ortaya koymaktadır. İstismar edici olmayan gruptaki ebeveynlerin işlevsel başa çıkma stratejileri kullandığı görülürken, istismar edici

grupta annelerin *işlevsel olmayan duygu düzenleme* stratejilerinin olduğu belirlenmiştir. Annelerin başa çıkma stratejilerini şekillendiren bir diğer alt tema ise *geçmiş eğitim deneyimleridir*.

İstismar edici gruptaki katılımcıların öykülerinde *duygu düzenleme*, günlük yaşamda herhangi bir durum/olay karşısında hissedilen olumsuz duyguların davranışa dönüştürülmeden, içinde bulunulan duruma bağlı olarak düzenlenmesinde yaşanan güçlüklerle karakterize olmuştur. Duygu düzenleme, kişinin karşılaştığı durumlar karşısında duygusal tepkilerini takip edebilme, kontrol edebilme, değerlendirebilme ve değiştirebilme becerisi olup, kişinin kendi içindeki ve kişilerarası düzeydeki düzenlemelerini de kapsamaktadır (Kring ve Sloan 2009).

Bu çalışmada, annelerin olumsuz durumlarla karşılaştıklarında, kendilerini kontrol etmede yaşadığı zorluklar, beraberinde şiddete başvurma, sinirlenme, tahammülsüzlük, gerginlik tepkilerini doğurmaktadır. İstismar edici gruptaki katılımcıların yaşantısındaki ortak deneyimlerden biri de çocuğuna şiddet içeren eylemlerde bulunurken öfkeyi kontrol edememedir. Kendini suçlama, başkalarını suçlama, felaketleştirme, ruminasyon, kendini kontrol edememe, katılımcılarda en yaygın görülen işlevsel olmayan duygu düzenleme biçimleridir. Bu yaklaşımların her biri işlevsel olmayan duygu düzenlemeyi işaret etmektedir. Duygu düzenleme becerilerini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Araştırmalar, annelerin istismar edici yaklaşımlarının stresle ilişkisine yoğunlaşmaktadır. Artan stres, günlük hayatta karşılaşılan durumları daha olumsuz algılamayı tetiklemektedir. Ayrıca, istismar edici tutumlarla depresyon ve kaygı arasında da yüksek ilişki belirlenmiştir (Whipple ve Webster-Stratton, 1991).

Kubin-Mete'nin (2015) araştırmasında, algılanan stres ve sosyal yalıtım değişkenlerinin çocuk istismar potansiyeli üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Bu çalışmada da, çocuğuna psikolojik ya da fiziksel şiddet uygulayan ebeveynler, öfkelerini kontrol edemediklerini dile getirmiştir. Evlilikteki yetersiz doyum, toplumsal yalıtılmışlık, duygu düzenlemeyi etkileyen diğer faktörler arasındadır (Whipple ve Webster-Stratton, 1991). Aynı zamanda, depresyonda olan kadınların etkili bir şekilde ebeveyn olma yetenekleri azalmıştır; bu anneler çocuklarıyla iletişim kurmakta güçlük çekmekte ve onlarla daha kolay bir şekilde olumsuz etkileşime girmektedir. Depresif bir annenin aile ortamı da genellikle düşmanca, saldırgan ve reddedicidir (Mapp, 2006).

İstismar edici olan annelerin duygu düzenlemede zorlanmaları çocukluk yaşantılarıyla da ilişkilidir. Burns, Jackson, ve Harding'e göre (2010), güçlü duygusal deneyimlere yol açan örselenme yaşantısı, çocuğun duygu düzenleme kapasitesini zorlamaktadır. Gelişimsel psikopatoloji bakış açısı çocukluk çağı örselenme yaşantıları ve duygu düzenleme güçlüğü arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli bilgiler sunmaktadır. Shipman, Schneider, Fitzgerald, Sims, Swisher ve Edwards (2007), kötü muamele görmüş çocukların duygu düzenleme güçlüğü yaşamalarının sebebini, kendi annelerinin de uygun duygu düzenleme becerilerine sahip olmamasına bağlamaktadır. Davidson, Putnam ve Larson (2004), duygu düzenlemenin amigdala ve frontal korteks beyin bölgeleriyle ilgili olduğunu ve bu bölgelerdeki yapısal ve işlevsel özelliklerin de kısmen genetik olarak aktarıldığını belirtmektedir. Diğer bir deyişle, örseleyici anneler ve örselenen çocukların duygu düzenleme güçlüğü yaşamalarının sebebi sadece ortak sosyal çevreyi paylaşmaları değil, ortak genetik özellikleri paylaşmalarından kaynaklanabilmektedir. Kendi iç durumumuzu düzenlemeyi öğrenme olarak tanımlanan kendi kendini düzenlemeyi yapabilmenin birçok yolu vardır. Anne, üzgün olan çocuğu teselli edebilir (dokunarak, sözcüklerle ya da sadece şefkatiyle), çocuğa ihtiyaçlarını ve duygularını tanımlamasında yardımcı olabilir, çocuğun dikkatini var olan sorundan başka bir tarafa çekebilir; böylece çocuğun duygularını düzenleyebilir ve ona güven verebilir. Anne düzenleyici olduğunda olumsuz duygudurumlarından olumlulara doğru geçiş kolaylaşır. Annenin bunu yapmasının ilk yolu, o anda olan durumla empati kurması, sonra da çocuğu rahat bir alana çekmesidir. Bu, çocuğa bir duygudurumundan nasıl uzaklaşacağını ve bir başkasına doğru nasıl kayacağını öğretmenin etkin bir yoludur (Cori, 2017). İşlevsel olmayan duygu düzenleme becerisi başka çalışmalarda da istismarda risk faktörleri arasındadır. Zira etkili bir düzenleyici olarak anne olmaksızın, duyguların etkin bir şekilde yönetilmesi güçtür (Reyome, 2010; Soykan, 2003; Tuna, 2010).

İstismar edici olmayan katılımcıların öyküleri ise, hayatındaki olumsuz durumlar karşısında kendi duygularını düzenleyebildiğine, başa çıkma stratejileri geliştirebildiğine ya da bunlar için çabaladığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, bu gruptaki annelerin kendi duygularına yönelik farkındalıklarının daha fazla olduğu, olumsuz duygudurumunu daha kolay değiştirebildiği, yaptığı hatalı yaklaşım biçimleriyle yüzleşebildiği, hataya karşı kabul ve toleranslarının daha fazla olduğu, etkili öz-destek sağlama becerilerini kullanabildikleri görülmüştür. Bu gruptaki annelerde gözlemlenen *etkili öz-destek sağlama becerisi*, kısa süreli duygudurum bozulmalarında aktif olmaktadır. Örneğin, olumsuz

duygulara yol açabilecek durumlarla yüzleşebilme, başlangıçta strese yol açabilir. O anlarda duygudurumun dengede tutulmasına ihtiyaç vardır. Bu beceriyle birlikte katılımcılar kendilerine öz-şefkat, merhamet gösterebilir ya da kendilerini sakinleştirebilir. Katılımcılarda görülen *değişimleme becerisi*, annelerin duygu yoğunluğunu değiştirebildiğini, böylelikle stres ya da öfke düzeyini düşürebildiklerini ortaya koymaktadır. İstismar edici olmayan katılımcılara ait bir başka beceri ise *yüzleşmedir*. Bu beceriyle annelerin kendi duygudurumlarına ve eylemlerine ilişkin farkındalıklarının daha yüksek olduğu, olumsuz duygularını anlamaya, onları kabul etmeye açık oldukları ve özellikle mizah kullanımıyla bu duyguları daha hızlı değiştirebildikleri görülmektedir.

Katılımcıların istismar edici tutum ve davranışlarını belirleyen faktörlerden diğeri *geçmiş eğitim deneyimleridir*. Ebeveynliğe yönelik eğitimler alma, çocuk yetiştirme sürecinde ebeveynliğin niteliğinin belirleyicilerindedir. Bu çalışmada, çocuklarını istismara maruz bırakan katılımcıların çoğunluğu daha önce ebeveynliğe yönelik eğitim/seminer almadığını ifade etmiştir. Daha önce eğitime katılanlar ise, eğitimden faydalanmış olmakla birlikte öğrendiklerini kendi çocuğuyla etkileşimlerine aktarmada güçlük yaşadığından bahsetmiştir. Çocuklarını istismara maruz bırakmayan katılımcılarda ise eğitim alanların sayısı daha fazla olup, eğitim almanın önemine ve kendilerindeki olumlu etkilerine değinilmiştir. Ayrıca, ebeveynlik ile ilgili eğitimler alma ihtiyacı tüm katılımcıların öyküsünde ortak kavramlardan biri olmuştur. Bunun çocuklarıyla etkileşimlerini olumlu etkileyeceğine ve ebeveynlikte kendilerini geliştirmede katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Yalnızca bir katılımcı eğitim almanın kendisine faydası olmayacağını, ebeveynlikteki yeterliliğinden memnun olduğunu öne sürmüştür.

Katılımcıların öykülerinde, eğitimlere katılma motivasyonları, kendi ebeveynliklerinde geliştirmeyi arzuladıkları becerilerle ilişkili olup, ihtiyaç duyulan sorun alanları istismar edici tutum ve davranışları olan anneler tarafından şu şekilde betimlenmiştir: “*şiddet eğilimi, etkili iletişim, bağırmadan ebeveynlik, duygu düzenleme, etkin dinleme, istismar, babaların eğitimi, ebeveynlik öncesi eğitim, kişisel farkındalık, çocuğun ihtiyaçlarına empatik farkındalık, sevgi aktarımı, ebeveynlikte eşlerarası sorumluluk paylaşımı, özgüven, sınır koyabilme.*” İstismar edici olmayan anneler ise, “*güvenli bağlanma, sağlıklı ayrışma-bağımsızlaşma, bağırmadan ebeveynlik, sınır koyabilme, duygu kontrolü*” çocuk yetiştirmede bilgilenmeye ve deneyimlenmeye ihtiyaç duydukları alanlar olarak tanımlamıştır.

Çalışmanın ilgili araştırmalar bölümünde ebeveynlere yönelik hazırlanan önleyici programlardan bahsedilmiştir. Var olan programların kapsamının amaçlarına uygun olarak farklılaştığı görülmektedir. Ebeveynlere yönelik eğitimler, anne-babaların kendi sosyal, duygusal, psikolojik ve fiziksel ihtiyaçları ile çocuklarınınkini fark edebilmelerini sağlamaya yönelik bir dizi eğitimsel ve destekleyici nitelikte önlemler sunar (Yuen, 2017). Özel ve Zelyurt'un (2016) çalışması incelendiğinde, programın çocukların gelişimsel özellikleri, çocukla nitelikli zaman geçirme ve oyun, çocukla etkileşim ve iletişim, akran ilişkileri, çocukta problem davranışlar ve başa çıkma yolları, ebeveyn tutumları, çocuklara davranış kazandırma ve çocuklarda alışkanlık eğitimi konularını kapsadığı görülmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgular, uygulanan içeriğin ebeveynlerin çocuklarını daha iyi tanımalarında ve çocuklarıyla sağlıklı iletişim geliştirmelerinde etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, anne-babaların çocuğa yönelik ilgisinin arttığı, çocuklarına sevgilerini daha rahat aktarabildikleri, ebeveynlerin kendi davranışlarını daha fazla gözden geçirdikleri, çocuğa yönelik destekleyici yaklaşımın ve sağlıklı iletişimin arttığı, tehdit edici, ihmalkar ve kırıcı yaklaşımların azaldığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Özmen (2013) çalışmasında, ebeveynlere yönelik programa katılanların çocuklarının olumsuz davranışlarında anlamlı düzeyde azalma görülmüştür.

Tönbül (2019) tarafından annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına odaklanılan ve iletişim becerilerinin ve ebeveyn tutumlarının güçlendirilmesinin amaçlandığı çalışmanın, çocuğa yönelik uygulanan sıkı disiplini azaltmada etkili olduğu görülmüştür. Buna karşın, programın, demokratik tutumda, eşitlik tanımada, yoğun annelikte işlevsel olmadığı saptanmıştır.

Ebeveynlere yönelik yapılan çalışmaların daha çok anne-baba tutumları üzerinden yapılandırıldığı, istismara yol açan faktörlerin sürece dahil edilmediği görülmektedir. Bu da çalışmaların etkililiğini ve kalıcılığını zayıflatmaktadır. Halbuki “dürtüsellik, ebeveynlik konusunda bilgi eksikliği (Holden, Willis ve Corcoran, 1992), olumsuz çocukluk yaşantıları, stres (Bulut, 1996), öfke ile baş edememe (Soykan, 2003), işlevsel olmayan başa çıkma yöntemleri (Tower, 2005), düşük gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyinin düşük olması (Erkan ve Toran, 2004), yetersiz problem çözme becerisi, annenin yaşı, çocuğun yaşı, medeni durum, aile yapısı, eşler arası ilişki (Tuna, 2010), yetersiz sosyal beceri ve sosyal destek, toplumsal yalıtılmışlık (Kolko, 1996), hormonal bozukluklar (Milner, 1998), otorite kullanımı, psikolojik iyi oluş (Dokgöz ve Tırtıl, 2005)”

gibi istismar riskini artıran pek çok faktör vardır. Ebeveynlik tutum ve davranışlarını farklılaştırmaya ve istismarı önlemeye yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların genellikle betimsel olduğu, ailelerin ve çocukların ihtiyaçları gözetenmeden içeriklerinin yapılandırıldığı görülmektedir. Ayrıca, çocuğa yönelik kötü muamelede bulunan ebeveynlerle süreci derinlemesine araştıran nitel çalışmaların yetersiz olduğu belirlenmiştir (Eakman ve Nelson, 2001).

Uluslararası uygulamalar incelendiğinde, ebeveynlere yönelik programların *ilişki temelli* ve *davranış temelli* olmak üzere iki şekilde yürütüldüğü görülmektedir. İlişki temelli programlar çocuk merkezli olup, çocuğun davranış kalıplarının ve onları etkileyen faktörlerin anlaşılmasını, çocuğun duygu ve düşüncelerini fark etmeyi, düşünce biçimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu değerlendirmenin merkezinde iletişim becerilerinin kullanımı yer almaktadır. Davranış temelli programların kökeni sosyal öğrenme kuramına dayanmakta olup merkezinde ebeveynler yer almaktadır. Bu kuramda, ebeveynlerin ve çocukların birbirlerinin davranışlarını karşılıklı olarak etkiledikleri döngüsel bir süreçten bahsedilmektedir. Bu doğrultuda, ebeveynin ve çocuğun olumsuz davranış kalıplarının değiştirilmesine odaklanılmaktadır (Arkan ve Üstün, 2010).

Ebeveynlere yönelik düzenlenecek programların niteliğini belirleyen kriterler Morawska ve Sanders (2006) tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

- Ebeveynlikte yeni becerilerin geliştirilmesi
- Öğrenilen tekniklerin evde uygulanması
- Eğitimin içeriğinde gerek olumsuz davranışlar gerekse olumlu etkileşim biçimlerinin tümüne ilişkin uygulamaların yer alması
- Ebeveynler arası ilişki problemlerine değinilmesi
- Eğitimin temelini risk faktörlerinin azaltılması ve koruyucu faktörlerin güçlendirmesi üzerine yapılandırılması.

Ebeveynlere yönelik geliştirilmiş çalışmalar etkililik bakımından incelendiğinde, iletişim becerilerinin, sosyal becerilerin nasıl geliştirilebileceğine dair uygulamalara yer verilmesinin, farklı materyaller, alıştırmaya kitapları, kuklalar, role-play, tartışma olanakları, ev ödevleri ve pekiştirme araçlarının yer aldığı etkinliklerin programın etkililiğini arttırdığı tespit edilmiştir (Wilson, 2000). Aynı zamanda, materyallerle zenginleştirilmiş ve katılımcıların aktif olduğu etkinlikleri içermesinin programda geliştirilen becerilerin kalıcılığını arttırdığı görülmüştür. Bu bağlamda, önleyici programların içeriğinde yalnızca bilgilendirmenin

yanında beceri kazandırılmasına yönelik uygulamalara da yer verilmesi gerekmektedir. Özellikle canlandırmalar yaptıran, video modellemeleri sunan, beyin fırtınası yapılan ve bilgi verici bir içerikle eş zamanlı ya da ardıl olarak hazırlanan programların etkililiği artmaktadır (Brassard ve Fiorvanti, 2015; Zwi vd., 2007). Bunun yanında, programlarda kullanılan tekniklerin temelini oluşturan yaklaşımlardan biri de kişiyi pasif konumdan aktif konuma taşıyan, öğrenme durumlarını yaşantıya dönüştüren, etkililiği diğer yaklaşımlardan daha yüksek olan yaşantısal öğrenme tekniğidir. Programlarda yer verilen yaşantısal öğrenme teknikleri, yapılan uygulamaların kişilerin yaşantılarına aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Zira deneyimleyerek öğrenme, diğer öğrenme yaklaşımlarına göre daha etkili sonuçlar vermektedir (Eakman ve Nelson, 2001).

Önleme programlarının etkililiğini artıran faktörlerden biri de programlar hazırlanırken yapısal uygunluğunu değerlendirilmesidir. Bunun nasıl yapılacağını ortaya koyan bir model Mathews ve Hudson (2001) tarafından belirlenmiştir. Bu doğrultuda, programların “içerik, etkililik, süreç ve çıktı” boyutlarıyla değerlendirilmesi önerilmektedir. İçerik, uygulanacak program içeriğinin yapısal olarak incelenmesi olup, içeriğin hangi teorik temellerden oluşacağı bu kısımda belirlenmektedir. Etkililik, oluşturulan programın içeriğinin *gözlem, ebeveyn rapor ve gözlemleri, öğretmen rapor ve gözlemleri, geçerli ve güvenilir ölçekler* aracılığıyla sınındığı aşamayı temsil etmektedir (Sanders, 2003). Süreç, programın türü, süresi, uzmanların uygulama yapabilmekteki yetkinlik düzeyi, kullanılan eğitim teknikleri, katılımcıların programa katılma ölçütleri, katılımcıların yaş aralığını kapsamakta olup, uygulama sürecine ilişkin değerlendirmelerden oluşmaktadır. Çıktı ise, uygulanan programın sonuçlarının katılımcı grubu ve çocuk üzerindeki etkileri bakımından doğrudan yahut dolaylı ölçüm yollarıyla değerlendirilmesidir. Programın hedefleriyle, elde edilen sonuçların uyumluluğu burada belirlenmektedir. Aynı zamanda, hazırlanan programların uygulama öncesi değerlendirilmesine ilişkin ölçütlerin oluşturulmasının önemi vurgulanmaktadır. Böylelikle programın teorik bir yapıyla oluşturulması ve etkililiğinin değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Teknik bakımdan uygun ve yeterli bir programın oluşturulması için, içeriğinin toplumsal ve kültürel olarak uygunluğu, katılımcı grubunun özelliklerinin belirlenmesi, programın hedef grubu, kapsam ve sınırlılıkları, eğitimin gerçekleştirileceği koşullar, eğitimin standartları bu ölçütlerle sağlanmaktadır. Sunulan programın, program hedeflerini hangi ölçüde karşıladığının bilinmesi, programın uygulanabilir olup olmadığının belirlenmesinde önemli taşımaktadır. Bunun yanında, farklı kültürel kökene sahip

ebeveynlerle çalışırken program hedeflerinin kültürel yapıya uygun olması gerekmektedir. Programın hedefleri belirlendikten sonra, katılımcı grubunun özelliklerinin değerlendirilmesi aşamasına geçilmektedir. Bu adımda, katılımcı grubunun örneklem büyüklüğü, kimlerin katılacağı, yaş düzeyi, ruh sağlığı, katılımcıların nerelerden seçildiği, demografik özellikleri ve kimleri kapsadığı (yalnızca anneler, yalnızca babalar, yalnızca ebeveynler, hem ebeveynler hem çocuklar) belirlenmektedir. Ebeveynlere yönelik bir program hazırlanırken söz konusu aşamalardan oluşan bir değerlendirmenin yapılandırılması, programa ilişkin olası risklerin belirlenmesini kolaylaştırmada, içeriği ihtiyaçlara yönelik yapılandırmada ve etkililiğini artırmada önemli görülmektedir. Hazırlanacak bir programın işlevselliği konusunda çıktılar değerlendirilirken dikkat edilmesi önemli görülen hususlar şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Programa katılan ebeveynlerin katılmayanlardan bilgi ve beceri olarak farklılaşması
- Ebeveynlerin istismar ve istismarın önlenmesiyle ilgili daha fazla bilgiye sahip olması
- Ebeveynlerin çocuklarını istismara bırakma düzeylerinin düşmesi
- Ebeveynlerin istismar edici davranışları konusunda daha fazla strateji kullanabiliyor olması
- Ebeveynlerin kendilerini daha az hatalı hissetmeleri
- Ebeveynlerin işe yarayan ve yaramayan stratejileri tanımlayabilmesi
- Ebeveynlerin çocuklarına yaklaşım biçimlerinde kendilerini daha yetkin hissetmeleri.

5.2.3. Karma yöntem araştırmasına ilişkin sonuç ve tartışma

İstismar olgusu, bireye, duruma ve ilişkiye özgü farklılıklara bağlı olarak geniş bir yelpazede değerlendirilmekle birlikte, bazı faktörlerin istismar olasılığını daha fazla artırdığı açıktır. Kimi istismarcı anne/baba, ebeveynlik rollerinde yeterince desteklenmeyen veya donanımlı hissetmeyen kişiler iken kimi ise yalnızca tanık oldukları veya deneyimledikleri istismar edici davranışları modellemekte ve bu davranışı yeni ilişkilere veya yeni nesil ebeveynliklere taşımaktadır. Sebepleri ne olursa olsun, çocuk istismarı mağdurlar üzerinde yıkıcı etkilere sahiptir.

Çocuk istismarının risk faktörleri incelendiğinde, ilk sırada ailenin yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, pek çok araştırma, biyolojik ebeveynleri tarafından

istismara maruz kalmış çocukların daha çok ilk nesnesi olan anneleri (Cozolino, 2014) tarafından istismar edildiğine dikkat çekmektedir. Araştırmalarda, babayla kıyaslandığında, annelerin fiziksel cezaya, psikolojik şiddete daha fazla başvurduğu görülmüştür (Ceylan, Gözün-Kahraman ve Ülker, 2016; Sedlak ve arkadaşları, 2010; Yılmaz-Irmak, 2012). Bu çalışmada, nitel aşamanın çalışma grubu Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri ile belirlendiği ve bu envanter cinsel istismarı kapsamadığı için, cinsel istismar boyutu hariç tutulmuştur. Yapılan çalışmalar, çocukla daha fazla temas içinde bulunan anneleri işaret ederek, çocuklarını babalarına kıyasla fiziksel istismara daha yüksek oranda maruz bıraktığı (Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2002; Pelendecioğlu ve Bulut, 2009), babaların ise cinsel istismar boyutu devreye girdiğinde fail olarak belirginleştiğini ortaya koymaktadır (Aktepe, 2009; Foote, 2007; İpek, 1996; Sezgin, 1993). Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan (2002) çalışmalarında, annelerin %87,4'ünün çocuklarına fiziksel istismar, %93'ünde duygusal istismar uyguladıklarını tespit etmiş ve bu davranışların ailedeki çocuk sayısının fazlalığı, eğitim düzeyi düşüklüğü, eşin madde kullanımı ve eş tarafından şiddet göme ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

İstismara maruz bırakmada annelerin Türkiye'de çocuk istismarının risk faktörlerini kültürel kodlar üzerinden ele alan ve derinlemesine inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Türkiye genelinde, çocuğun değeri üzerine ve aynı zamanda aile ve toplumsal cinsiyet konularını içeren ilk kapsamlı araştırmanın Kağıtçıbaşı (1981 ve 2007) tarafından; bir diğer çalışmanın ise Kalaycıoğlu ve Toprak (2004) tarafından yapıldığı görülmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (2011) Türkiye'de aile yapısı araştırmaları ise detaylı bulgular sunan bir diğer kaynaktır. İstismarı uygulayan ebeveyn sıralamasında annelerin birinci sırayı almasında, annenin çocuğa bakmakla yükümlü asıl kişi olması temel faktörler arasındadır. Bununla birlikte, annenin sağlığı, çevresinden aldığı destek ve aile ortamı çocuk istismarındaki önemli belirleyicilerdendir (Bahar, Savaş ve Bahar, 2009). Kişinin nasıl biri olduğu, kendini nasıl gördüğü, kendine saygısı, ilişkilerle ilgili inanışları, tek belirleyici anne olmamakla birlikte, büyük ölçüde anneye kurulan etkileşimle şekillenmektedir (Cori, 2010).

Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda, "önleme" kavramı istismarın sonlandırılmasında anahtar kavramdır. Önleme çalışmalarında ise öncelikle, riskli durumların ve kaynaklarının belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu bulgulardan hareketle, bu araştırmada

ilk olarak, istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesine yönelik Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri Türkçeye uyarlanmıştır. Daha sonra, uyarlaması yapılan envanter sosyo ekonomik gelir düzeyi düşük bölgelerde annelere uygulanmıştır. Uygulamalardan elde edilen puanlar neticesinde ise, istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutum ve davranışları yüksek ve düşük düzeyde olan anneler belirlenerek nitel görüşmeler yapılmıştır. Yürütülen araştırmanın nicel ve nitel aşamalarına dair sonuç ve yargılar aşağıda sunulmuştur.

1. Araştırmanın birinci aşamasında, istismar edici çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemeye yönelik, Bavolek ve Keene tarafından 1999 yılında geliştirilen ve 2017 yılında revize edilen “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri” Türkçeye uyarlanmıştır. Araştırma örneklemi, maksimum çeşitlilik yöntemiyle seçilmiştir. 18 yaş üstü 453 kişiden oluşan katılımcılardan veriler “Kişisel Bilgi Formu”, “Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri”, “İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği” aracılığıyla toplanmıştır. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri (YEEE), “Çocuklardan Beklentiler”, “Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati”, “Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı”, “Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları”, “Çocukların Güç ve Bağımsızlığı” alt boyutlarından ve toplam 40 maddeden oluşan, beşli Likert tipinde bir ölçme aracıdır. Çalışmada, envanterin geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesinde doğrulayıcı faktör analizi, ölçüt bağıntılı geçerlik, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı, madde analizi yöntemleri kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen sonuçlara göre örtük değişkenler ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişkilerin “Çocuklardan Beklentiler” alt boyutu için .42 ile .74 arasında, “Çocukların İhtiyaçlarına Yönelik Empati” alt boyutu için .33 ile .72 arasında, “Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Cezanın Kullanımı” alt boyutu için .32 ile .74 arasında, “Ebeveyn-Çocuk Rol Sorumlulukları” alt boyutu için .44 ile .74 arasında, “Çocukların Güç ve Bağımsızlığı” alt boyutu için ise .37 ile .69 arasında değiştiği görülmektedir. Envanterden alınan yüksek skor, ilgi ve empatiyi içeren olumlu ebeveyn tutumlarıyla ilişkilendirilirken düşük skorlar istismar içeren riskli davranışlarla ilişkilendirilmektedir. Yapılan istatistiksel analizler neticesinde, araştırma bulgularının envanterin geçerlik ve güvenilirliğini desteklediği ve istismar edici ebeveyn tutumlarının belirlenmesinde *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin* kullanıma uygun bir ölçüm aracı olduğu görülmektedir.

2. Çalışmanın nitel aşaması, nicel aşamanın ardından şekillenmiştir. Bu doğrultuda, nitel görüşmelerin yapılacağı katılımcılar, araştırmacı tarafından uyarlanan Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nden alınan puanlar doğrultusunda, çocukları ilkokula giden, yüksek ve düşük düzeyde istismar edici tutum ve davranış gösterme riski taşıyan anneler arasından seçilmiştir. Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nde 1-4 istismar edici tutum ve davranışları, 4-7 genel popülasyonun ebeveynlik uygulamalarını, 7-10 ilgili ve empatik yaklaşımları temsil etmektedir. Bu doğrultuda, istismar edici olan ve olmayan anneleri karşılaştırmalı inceleyebilmek için nitel aşamanın katılımcıları, istismar ve ihmal edici tutum ve davranışlar bakımından Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri'nden düşük ve yüksek düzeydeki puan aralıklarında yer alan gönüllü anneler arasından seçilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, annelerin envanterden aldığı puanlarla nitel görüşmelerden elde edilen sonuçların tutarlılık gösterdiği doğrulanmıştır. Diğer bir ifadeyle, istismar edici tutum ve davranışları olan ve olmayan annelerin bu yaşantıları görüşmelerde de kendini göstermiş ve sondaj sorularla derinleştirilmiştir.
3. Araştırmada, Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri aracılığı ile ebeveynlerin çocuk yetiştirmedeki istismar edici olan ve olmayan tutum ve davranışlarının belirlenmesinde;
- Çocuklardan beklentiler* alt boyutu, ebeveynlerin, çocuklarının çeşitli gelişim ve büyüme aşamalarındaki beceri ve yeteneklerine ilişkin algılarının uygunluğunu ölçmektedir.
  - Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* alt boyutu, ebeveynlerin çocukların ihtiyaç ve duygularının farkında olma yeteneğini ölçmektedir.
  - Disiplin aracı olarak fiziksel cezanın kullanımı* alt boyutu, ebeveynlerin disiplin hakkındaki inançlarını ve disiplin tekniklerini ölçmektedir.
  - Ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları* alt boyutu, çocukların gelişimine uygun sorumlulukları üstlenip üstlenmediğini, kendisine yetişkin rollerinin verilip verilmediğini ve çocuğun ebeveyninin mutluluğuna karşı duyarlı ve sorumlu olup olmadığına ilişkin ebeveyn tutumlarını değerlendirir.
  - Çocukların güç ve bağımsızlığı* alt boyutu, bir çocuğun bağımsızlığı ve gücünü bastıran ebeveyn davranışlarını ve ebeveynlerin çocuklarının çevrelerini keşfetmelerine, soru sormalarına ve otoriteye meydan okumalarına izin verme yeteneklerini ölçmektedir.

4. Araştırmanın ikinci aşamasında, uyarlaması yapılan Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinden elde edilen puanlar doğrultusunda, çocuklarına yönelik istismar edici tutum ve davranışları olan 9, çocuklarına yönelik istismar edici tutum ve davranışları olmayan 8 anne ile yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın veri toplama süreci yarı yapılandırılmış görüşme formları ile sağlanmıştır. Annelerin ebeveynlik tutum ve davranışları karşılaştırmalı olarak keşfedilmiştir. Katılımcılar, çocukları ilkokula giden, sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük anneleri kapsamaktadır. Araştırmada nitel desen türlerinden Giorgi'nin "betimleyici fenomenolojik deseni" kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan ana temalar: (i) *anneliğin belirleyicileri*, (ii) *çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler* ve (iii) *başta çıkma stratejileri* şeklindedir. Alt temalar ise, istismar edici olan ve olmayan gruplara göre değişmektedir.
5. Anneliğin belirleyicileri ana teması *annelik mirası*, *annenin özellikleri*, *annelik kimliği*, *ebeveynlik ilişkisi*, *aile dinamikleri* ve *çalışma hayatı ve maddi imkanlar* alt temalarından oluşmaktadır. *Annelik mirası*, istismar edici tutum ve davranışları olan grupta *özdeşim* ile karakterize olurken, istismar edici olmayan grupta *özdeşim* ve *telaflı* olarak belirlemektedir. *Annenin özellikleri*, her iki grupta da *farkındalık düzeyi*, *ebeveynlik yaşı* ve *gelişime açıklık* ile betimlenmiştir. *Annelik kimliği*, tüm katılımcılarda anneliğe yüklenen anlam, çocuğa yüklenen anlam ve çocuğun davranışsal uyumu alt temalarıyla betimlenmiştir. *Ebeveynlik ilişkisi*, babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyeti ile ebeveyn tutarlılığı alt temalarını kapsamaktadır. *Aile dinamikleri*, istismar eden grupta *geniş aile ve çekirdek görünümlü geniş ailenin* etkisiyle şekillenirken, istismar etmeyen grupta yalnızca *geniş aile* yapısıyla ilişkili çıkmıştır. *Çocukların yaş farkı*, her iki katılımcı grubunda da belirleyici olmuştur. *Çalışma hayatı ve maddi imkanlar*, katılımcı gruplarının öyküsünde farklı şekillerde etkiye sahiptir. İstismar eden grupta *düşük yaşam standardı* ve *yoğun çalışma temposu* anne-çocuk etkileşimini olumsuz etkilerken, istismar etmeyen grupta iki farklı sonuç ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, düşük yaşam standardı ve yoğun çalışma temposu anne-çocuk etkileşimine ya yansımamaktadır, ya da artan yaşam standartlarının olumlu yönde değişim yarattığı etkileşimler mevcuttur.
6. Çocuk yetiştirmede kullanılan yöntemler ana teması, istismara maruz bırakan grupta *annenin kontrol davranışları*, *uygun olmayan ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları* ve *yakınlık* ile sembolize olmuştur. İstismara maruz bırakmayan

grupta ise, *annenin kontrol davranışları*, *olumlu disiplin* ve *yakınlık* ile tanımlanmıştır. *Annelerin kontrol davranışları* alt teması istismar eden annelerde *fiziksel şiddet*, *psikolojik şiddet* ve *tehditle* karakterize olurken, istismar etmeyen annelerde *sözlü kontrol* ve *ceza* olarak yansımıştır. İstismar etmeyen annelere ait olan *olumlu disiplin* alt teması, güç ve bağımsızlığın desteklenmesi, iletişimde açıklık ve şiddetsiz iletişim olarak kendini göstermektedir. *Yakınlık* alt teması, annenin duygusal sıcaklığı ve olumlu desteğine ilişkin bilgi vermekte olup, istismar edici grupta sevginin dışavurumu, çocukların ihtiyaçlarına yönelik yetersiz empati, yetersiz etkileşim ve yetersiz ulaşılabilirlik ile sembolizedir. İstismar edici olmayan grupta ise, sevginin dışavurumu, çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati ve etkileşimle karakterize olmuştur. Üçüncü tema olan *başta çıkma stratejilerinin* ise işlevsel ya da işlevsel olmayan şekilde tanımlanan duygu düzenleme becerileri ve geçmiş eğitim deneyimleri ile ilişkili olduğu görülmektedir.

7. Annelerin çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarını belirlemeyi hedefleyen Yetişkin – Ergen Ebeveynlik Envanterinin annelere uygulanmasından elde edilen bulgularla, nitel görüşmelerden elde edilen bulguların birbirini doğruladığı yapılan analizlerde tespit edilmiştir. Bir diğer ifadeyle, envanterde, istismar edici tutum ve davranışlarda yüksek ya da düşük risk grubunda yer alan annelerin görüşmelerden elde edilen bulguları, envanter sonuçlarını doğrular niteliktedir. Karma yöntemle yapılandırılan bu araştırmada, gömülü desen karma araştırmanın seçilmesinin gerekçeleri hatırlanacak olduğunda, veri türlerinden birinin diğerini desteklemesi, beklenilmiştir. Ayrıca, ikinci veri türünün toplanma gerekçesi, birincil veri kaynaklarının sağlayamadığı bilgilerin sunulması, elde edilen bilgilerin çoğaltılması yahut desteklenmesidir. Bu çalışmanın bulgularında da nitel verilerden elde edilen bulguların nicel bulguları destekleyerek derinleştirdiği ve daha kapsamlı hale getirdiği görülmüştür. Gerek ölçüm aracı ile ölçülen, gerekse nitel görüşmelerle desteklenen ebeveyn özellikleri yüksek ve düşük risk grupları için şu şekilde tanımlanmaktadır:
  - a. *Çocuklardan beklentiler* alt boyutunda;
    - i. *Yüksek risk grubunda*: "Çocuğun gelişimini aşan beklentiler, çocuğun büyüme ve gelişimi hakkında yetersiz bilgi, çocuğa karşı talepkarlık"
    - ii. *Düşük risk grubunda*: "Çocuğun büyüme ve gelişimini kavrama, çocukların normal gelişimsel davranışlar sergilemelerine izin verme, bakım"

verme ve destek sağlama ile ilgili olumlu benlik kavramı, çocukları destekleme eğiliminde olma"

- b. *Çocukların ihtiyaçlarına yönelik empati* alt boyutunda;
- i. *Yüksek risk grubunda:* "Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının anlaşılabilmesi/değer verilmemesi, çocukların doğru davranması gerektiği düşüncesi, çocuğu büyütme ve bakım becerilerinde yetersizlik, ebeveynlik stresini kaldıramama/yönetememe"
  - ii. *Düşük risk grubunda:* "Çocuğun ihtiyaçlarını anlama ve değer verme, çocukla iletişim/etkileşim kurma, çocuğun duygularını anlama"
- c. *Disiplin aracı olarak fiziksel cezanın kullanımı* alt boyutunda;
- i. *Yüksek risk grubunda:* "Vurma, tokat atmayı uygun/gerekli görme, fiziksel cezalandırma alternatifleri hakkında bilgi eksikliği, fiziksel cezanın alternatiflerini kullanma becerisinde yetersizlik, katı disiplini önemseme, kontrolcü ya da otoriter olma eğilimi"
  - ii. *Düşük risk grubunda:* "Fiziksel gücün alternatiflerini bilme, fiziksel cezaya alternatif yollar arama, kural koymada demokratik olma eğilimi, kurallar çocuk için değil; aile içindir anlayışına sahip olma, ebeveyn-çocuk ilişkisine değer verme"
- d. *Ebeveyn-çocuk rol sorumlulukları* alt boyutunda
- i. *Yüksek risk grubunda:* "Çocukları kendi ihtiyaçlarını karşılamak için kullanma eğilimi, çocukları yetişkinlerin doyum nesnesi olarak algılama, çocuklara sırdaş ve akran gibi davranma eğilimi, ebeveynlerin hayatını iyileştirmede çocuklardan beklenti, düşük benlik saygısı, zayıf öz farkındalık ve zayıf sosyal yaşam sergileme eğilimi"
  - ii. *Düşük risk grubunda:* "Çocukların ihtiyaçlarını uygun şekilde karşılama eğilimi, çocuklara sosyal destek sağlayabilme, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını karşılmasına izin verme, kendi davranışlarının sorumluluğunu alma, kendini iyi hissetme eğilimi, yüksek farkındalık"
- e. *Çocukların güç ve bağımsızlığı* alt boyutunda;
- i. *Yüksek risk grubunda:* "Çocukların gücünü tehdit olarak algılama, sorunları çözümlenmenin bir yolu olarak konuşma ve uzlaşmayı değersizleştirme, bağımsız düşünceyi saygısızlık olarak görme eğilimi"

- ii. *Düşük risk grubunda*: "Çocukların problem çözme yeteneğine değer verme, çocukları işbirliği içinde görüşlerini ifade etmeye teşvik etme, seçim yapma konusunda çocuğu cesaretlendirme"
8. Nitel aşamada, annelerin istismarla ilgili farkındalık düzeylerini ortaya koymak amacıyla uygulanan bir diğer ölçek olan *Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeğinden* elde edilen bulgularda, istismar edici tutum ve davranışları olan annelerde daha fazla olmakla birlikte katılımcıların tümünde *Genel Bilgiler, Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar, Cinsel İstismar ve İhmal* boyutlarında farkındalık düzeyinin düşüklüğü ile karşılaşmıştır.
9. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, annelerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarının önlenmesine yönelik düzenlenmesi olası önleme programlarına ilişkin birtakım ihtiyaçları işaret etmektedir. Sunulacak eğitimlerin içeriğinde üzerinde durulmasına ihtiyaç duyulan alanlar, katılımcıların öyküsünde: "Annelerin çocukluğundaki bağlanma örüntülerinin ve ebeveynleriyle ilişkilerinin kendi ebeveynliğine yansımaları, özdeşim ya da telafi mekanizmaları, duygu düzenleme becerisi, gelişime açıklık, kendilik ihtiyaçlarının farkındalığı, annelik algısının nasıl şekillendiği, anneliğe ve çocuğa yüklenen anlamlar, eşlerin ebeveynlik ilişkisi, babanın fiziksel ve psikolojik mevcudiyeti, aile dinamikleri, çalışma koşulları ve maddiyat" etrafında kümelenmiştir.

5.3. Öneriler

Bu bölümde, araştırmada ulaşılan bulgular ve sonuçlara ilişkin tartışmadan yola çıkarak araştırmacı ve uygulayıcılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.3.1. Araştırmacılara öneriler

- Bu araştırmanın çalışma grubu, Türkiye'nin en fazla nüfusa ve dolayısıyla sosyo-kültürel çeşitliliğe sahip metropol illerinin başında gelen İstanbul'daki ebeveyn ve anneler arasından seçilmiştir. Ancak tüm veri çeşitliliğine rağmen, annelik tutum ve davranışlarına ilişkin kuramsal bir gerçekliğe ulaşabilmek, kuşkusuz toplumsal ve kültürel farklılıkların tamamını kuşatan bir yapıya erişimle mümkündür. Halihazırda, annelik kavramı ekseninde geliştirilen teorilerin, toplumumuzun kültürel özelliklerini ne ölçüde yansıttığı veya uygulama modellerinin özgün toplumsal yapımızla hangi düzeyde örtüştüğü tartışılmaktadır. Dolayısıyla, alanla

ilgili yapılacak yeni çalışmalarda, Türkiye'nin her bölgesinin optimal düzeyde temsil edilebildiği bir çerçeve oluşturmak, gerek çalışmanın geçerliği gerekse alan yazına sunacağı zengin katkı bakımından önem taşımaktadır.

- Bu araştırmanın ilk aşamasında ebeveynlere ilişkin risk faktörlerini ortaya koymaya yönelik Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin Türkçeye uyarlaması yapılırken, ikinci aşamasında annelere ilişkin risk faktörleri bireysel görüşmelerle betimlenmektedir. Annelerin çocuğa bakmakla yükümlü asıl kişi olarak sorumluluklar üstlenmesi ve çocukla daha fazla zaman geçirmesi ile çocuklarını fiziksel, duygusal istismara ve ihmale maruz bırakma arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Ancak atlanılmaması gereken konulardan biri, var olan çalışmaların istismar ve ihmal edici ebeveynlik tutumunda anneleri hedef göstermesinin ve önlemeye yönelik düzenlenecek çalışmaların yalnızca annelerle yürütülmesine dair vurguların yapılmasının tablonun bütünü görmeyi zorlaştıracağıdır. Halbuki annelerin ebeveynlik tutumlarının belirleyicisi pek çok faktör mevcuttur ve bunların sistemik bakış açısıyla ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında, yapılacak daha kapsamlı çalışmalarda çocuk istismarı ve ihmalinde babalara ilişkin risk faktörlerinin de detaylıca incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, bu çalışmada cinsel istismar kapsam dışı bırakıldığından, yapılacak araştırmalarda cinsel istismar boyutunun da dikkate alınması önerilmektedir.
- Ülkemizde ebeveyn tutumlarının çocuk üzerindeki olası etkilerine yönelik araştırmalar yapılmış olsa da annelerin istismar ve ihmal edici çocuk yetiştirme tutumlarını inceleyen çalışmalar sınırlı düzeydedir. Var olan çalışmaların genellikle nicel araştırma yöntemiyle yürütüldüğü görülmektedir. Annelerin ebeveynlik tutum ve davranışlarını istismar ve olgusu üzerinden kendi kültürel kodlarımızı yansıtarak ele alan bu çalışmanın, annelerin/babaların yaşı, çocukların yaşı, sosyo-ekonomik gelir düzeyi, ailedeki çocuk sayısı, aile yapısındaki çeşitlilikler dikkate alınarak farklı katılımcı gruplarıyla da yürütülmesinin ve uyarlaması yapılan envanterin farklı örneklem gruplarına uygulanarak geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin çeşitlendirilmesinin alana katkı sunacağı düşünülmektedir.
- Bu çalışmadan çıkan nihai sonuçlardan biri, annelik tutum ve davranışlarında belirleyici olan kültürel kodlar ve söylemler üzerinde çalışmalar yapmaya duyulan ihtiyaçtır. Nitekim, “annelik” gibi tekil bir kategorinin indirgemeci bakış açısıyla kadınların geneli için kimliğin inşasında tanımlanmasının annelik tutum ve

davranışlarına ne yönde yansıdığıнын nitel araştırmalar yoluyla derinlemesine araştırılmasının önemli olacağı düşünölmektedir. Bunun yanında, annelikle ilgili költürel kodlar ve istismar edici tutum ve davranışlar arasındaki belirleyiciler nicel araştırmalarla incelenerek daha kapsamlı bulgular elde edilmesi önerilmektedir.

- Bu çalışmada, olumsuz aile koşullarının çocuklar üzerindeki etkilerini en aza indirmek, annelerin çocuk gelişimi ve eğitiminde bilinçlenmelerine katkı sunmak; kendilerine dair öz-farkındalığı artırmak, özellikle alt sosyo-ekonomik gelir düzeyindeki ailelere destek sağlamada etkili olabilecek işlevsel yolları keşfetmeye çalışmak amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, annelerin ebeveynlik gereksinimleri ve költürel özellikleri dikkate alınarak geliştirilecek nitelikli eğitim programlarının hazırlanması zorunlu bir ihtiyaç olarak görölmektedir.
- Çalışmanın alana katılardan biri, annelik algısı ve annelik icrası arasındaki tutarsızlığı işaret etmesidir. Bu çalışma, anne-çocuk ilişkisindeki sevgi ve iletişim temalarının çocuğun ihtiyaçlarına ve beklentilerine göre yeniden tanımlanmasına, çocuk yetiştirme sürecinin çocuğun ihtiyaçlarının da gözetildiği şekilde yapılandırılmasına duyulan ihtiyacı ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır. Beliren bu ihtiyaçlar doğrutusunda, annelik algısı ve icrasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyacak çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Buraya dair yapılacak tespitler doğrutusunda, oluşturulması olası eğitim programlarının içeriğinde bu konulara yer verilmesi, annelerin çocuk yetiştirmedeki tutum ve davranışlarını objektif olarak değerlendirmesini ve farklılaştırmak için daha hızlı yol almasını sağlayacağı düşünölmektedir.
- Çalışmanın nitel bulgularından hareketle, “duyarlılık”, üzerinde çalışılmasına ihtiyaç olduğu düşünölen kavramlardan biri olmuştur. Duyarlılık, çocuğa saygı ile tanımlanan bir kavramdır. Çocuğa saygı da, dünyaya çocuğun gözüyle bakabilmeyi, çocuğun amaçları ve ihtiyaçlarıyla ilgilenmeyi, çocuğun kişisel özelliklerini tanımlayabilmeyi kapsamaktadır. Bir başka ifadeyle, çocuktan gelen sinyalleri alabilme ve ona dönüt verebilme becerisidir. Zira annenin bu becerisinin artması, çocuğun stresi yönetebilme, duygularını düzenleyebilme kapasitesini ve özyeterliliğini de artırmaktadır. İstismar edici gruptaki annelerde görölen, annenin çocuk tarafından ulaşılabilirliğindeki yetersizlik, yetersiz duyarlılığı işaret etmektedir. Bu ihtiyaç doğrutusunda, annelere yönelik önleyici programlarda, duyarlılık kavramı üzerinde çalışılması önemli görölmektedir.

- Çalışmanın bulgularından biri olan; “çocukların davranışsal uyumunun annelerin beklentisiyle uyuşmaması” annelerle yapılacak çalışmalarda odaklanması gerektiği düşünülen kavramlardandır. “Dürüstlük, özdenetimlilik, özgüven, saygı” gibi, annenin çocuktan beklediği özellikleri kendisinin çocuğa ne oranda yansıttığının ortaya konmasının ve anneye kendi davranışlarının aynalanmasının farkındalığı artıracağı düşünülmektedir.
- Annelere yönelik düzenlenecek programlarda, annelik potansiyellerinin nasıl geliştirileceği hedefine odaklanmak nitelikli bir planlama için hazırlayıcı olabilir.
- Araştırma kapsamında uyarlaması yapılan *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin* geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu, hem yapılan istatistiksel analizlerle hem de envanterin uygulanmasıyla belirlenen çalışma grubuyla yapılan nitel görüşmelerdeki bulguların tutarlılığıyla tespit edilmiştir. Dolayısıyla, araştırmacılara bu ölçüm aracını farklı yaş gruplarıyla uygulamaları ve daha kapsamlı bulgulara ulaşabilmeleri önerilmektedir.
- Türkiye’de anneliği anlamaya yönelik yapılan araştırmaların Batı alan yazınındaki kuram, kavram ve uygulamalarla gerçekleştirildiği görülmektedir. Türkiye’de anneliği anlamak ve annelerin ihtiyaçlarını ortaya koyabilmek için kültüre özgü çalışmaların yapılmasına, hatta belki de annelik teorilerinin kendi kültürel yapımıza özgü geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Uyarlaması yapılan *Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanterinin* orijinali cinsel istismarı kapsamadığından, bu çalışmada, istismar ve ihmal edici ebeveyn tutumları ele alınırken cinsel istismar hariç tutulmuştur. Dolayısıyla, ebeveynlerin istismar ve ihmal edici tutum ve davranışlarının kaynaklarına yönelik araştırmaların, cinsel istismarı da kapsayacak şekilde yapılmasının ebeveynliğe ilişkin bütüncül bir tablo sunmada önemli olacağı düşünülmektedir.

5.3.2. Uygulayıcılara öneriler

- Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, ebeveyn temelli programlarda, istismar açısından risk faktörleri konusunda hem annelerin hem babaların değerlendirilmesi ve neye gereksinim duyduklarının belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Bu çalışmada, anneliğin belirleyicilerinin yalnızca annenin kişisel özellikleriyle sınırlı olmadığı; kuşaklararası ebeveyn-çocuk ilişkileri, kadın ve erkeğe yöneltilen

kültürel atıflar ve annelik ideolojileri, anneliğe ve çocuğa yüklenen anlamlar, çocuğun davranışsal uyumunda annenin beklentileri, toplumsal normlar, artan kentleşmeye karşı ayrışmamış akrabalık etkileşimleri, annelerin baba-çocuk etkileşimindeki rolü, geleneksel babalık rolü ve yaşam standartları, büyük ebeveynler faktörlerinin de etkili olduğu belirlenmiştir. Bu bakımdan, ebeveyn eğitim programlarında, Türkiye'deki aile ve ebeveynlik ilişkilerinin, annelik-babalık ideolojilerinin batılı kültürlerden ayrıştırılarak kendi kültürel kodlarımızla incelenmesi önem arz etmektedir.

- Çalışmada anneliğin belirleyicilerinden biri de annelik mirası olarak tanımlanan kendi çocukluk deneyimleridir. İstismar edici gruptaki anneler kendi ebeveynleriyle ilişkilerini olumsuz deneyimler üzerinden tanımlamaktadır. Bu tanımlamaların genel ifadelerle yapıldığı, annelerin ebeveynleriyle ilişkilerinin nasıllığı konusunda derinlemesine sorgulamada bulunulmadığı belirlenmiştir. İhmalkar ya da kötü muamelede bulunan ebeveynlerin genellikle iyileştirilmemiş travma kurbanları oldukları unutulmamalıdır. Çocuklukta deneyimlenenler kişinin kendini ve başkalarını nasıl gördüğünü, ilişkilerden beklentilerini, kendini nasıl hissettiğini, hangi korumacı alışkanlıkları edindiğini belirlemede etkilidir. Bu bakımdan, annelere yönelik düzenlenecek eğitimlerde ele alınması gereken konulardan biri de annelik mirasıdır. Çocuklukta anneyle kurulan yakınlık ilişkisinin özellikleri, ihtiyaçların anne tarafından ne boyutta karşılandığı, üzerinde durulacak konular arasında olabilir. Bunun yanında, güvenilir insanlarla güvenilir bağlar kurmak, kötü annelik görmüş olmaktan kaynaklı eksiklikleri iyileştirmek için önemlidir. Dolayısıyla, annelerle eğitimler yürütülürken sosyal destek kanallarının bulunmasına/geliştirilmesine dikkat edilebilir. Çocukluğunda kötü muameleye maruz kalan bir çocuğun da yetişkinliğinde eskiden ihtiyaç duyduğu şeylere hala ihtiyaç duyabiliyor olması, kendisinin bu ihtiyaçlarını yetişkinlikte de karşılayabileceğini işaret etmektedir (Corin, 2010). Dolayısıyla annelere sunulacak eğitimlerde, kendi çocukluk öykülerinden neleri miras aldıklarının ve nelerin dönüştürülebileceğinin çalışıldığı etkinliklere yer verilmesi önerilmektedir. Bunun yanında, çocukluk yaşantılarının yetişkinlik yıllarındaki etkilerini derinlemesine inceleyen boylamsal çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın nitel aşamasının katılımcı grubundaki annelerin boylamsal takibinin yapılması, aynı zamanda bu annelerin çocuklarının kendi ebeveynlik dönemlerinde de değerlendirilmesinin önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

- İstismar edici olmayan gruptaki kimi anneler çocukluğunda istismar edici tutum ve davranışlara maruz kalmakla birlikte, benzer yaklaşım biçimlerini kendi çocuklarına uygulamadıkları görülmüştür. Annelerin gözlemledikleri olumsuz tabloyu olumluya dönüştürebilme durumu telafi mekanizması ile betimlenmiştir. Bu bağlamda, bundan sonraki çalışmalarda, istismar döngüsünü kıran annelerin telafi mekanizmasının nasıl işlediği, farklı değişkenler üzerinden kapsamlı araştırılacak konulardan biri olabilir.
- Annelerin birey olarak kendilerini tanıması, özfarkındalığını artırması, ihtiyaçları ve ilgileri doğrultusunda çalışabilecekleri alanlara yönelmesi, uygulamalarda üzerinde durulabilecek konular arasındadır. Zira annenin kendilik ihtiyaçlarının farkındalığı, istismar edici olan ve olmayan anne gruplarında farklılaşmaktadır. Kişi kendi ihtiyaçlarının farkında oldukça ve bu alana yatırım yaptıkça, çocukla ilişkisi olumlu yönde beslenmektedir. Bu bakımdan, bağlanma teorisindeki kalıplardan biri olan “dürtüsel bakıcılık” kavramı annelerle yapılacak çalışmalarda ele alınmalıdır. Dürtüsel bakıcı konumundaki annelerin kendi ihtiyaçlarını inkar ettiği ve başkalarınınkine odaklandığı görülür. Halbuki sağlıklı bir anne-çocuk etkileşiminde kendilik ihtiyaçları önemlidir ve çalışılması gerekli konulardandır.
- Bu çalışma, disiplin uygulamalarının fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, ceza, ödül ve kontrol tepkileriyle yapıldığını göstermektedir. Bu yaklaşım biçimlerinin belirleyicileri ayrı bir çalışma konusu olarak, görüşme yönteminin yanında ölçekler aracılığıyla da kapsamlaştırılabilir. Bunun yanında, söz konusu yaklaşımların hangi algısal yüklemelerle şekillendiğinin araştırılması önerilmektedir.
- Ebeveynler arası iş birliği ve disiplin kavramlarından ne anlaşıldığı, ebeveynlerin iç çatışmalarını anlamak, ebeveynlerin kendini suçladığı alanları belirlemek ve duygu düzenleme becerilerinin geliştirilmesi, uygulama alanlarında ele alınabilecek konular olarak önerilmektedir.
- Çocuğu disipline etmede kullanılan yöntemler kültürel temellere sahiptir. Bu bakımdan, ebeveyn-çocuk saldırganlığının kabul edilebilirliğini değiştirmek, risk altındaki ebeveynlik uygulamalarını benimseme olasılığını en aza indirmek için önemli bir önleme hedefi olarak kullanılabilir.
- Anne düzenleyici olduğunda olumsuz duygudurumlarından olumlulara geçiş de kolaylaşır. Bakım verenlerin çocuğun davranışı karşısında kendi duygularını

kontrol etme ve bu duyguları daha yapıcı bir şekilde taşıma becerilerinin geliştirilmesi önemlidir. Bu nedenle, çocuğun bakımında sorumluluk üstlenen tüm aile bireylerinin olumlu disiplin yöntemlerini öğrenmek kadar kendi duygularını kontrol etme becerisini kazandırıcı danışmanlık ve tedavi niteliğinde hizmetlerin bulunması da çok önemlidir. Ebeveynlerin bunu nasıl sağlayacağını tekniklerine eğitimlerde yer verilmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

- Annenin babalık rolüne ilişkin inançlarının, babanın babalık rolüyle ilgili algıladığı yatırımını etkilediği ve gerçekte gösterdiği katılımı düzenlediği pek çok araştırmayla saptanmıştır (Herzog, Umana-Taylor, Madden-Derdich ve Leonard, 2007; McBride, Brown, Bost, Shin, Vaughn ve Korth 2005). Bu çalışmada da istismar edici davranışlarda annenin ebeveynlik ilişkisinde üstlendiği aracılık rolünün etkisinin olduğu görülmüştür. Bu etki, annenin doğrudan daha fazla sorumluluk üstlenmesini, dolaylı olarak da stresi ve gerginliği tetiklemektedir. Ülkemizde bu alanda çalışmaların çok yeni olduğu görülmektedir. Dolayısıyla annenin ebeveynlikteki aracılık rolünün ve istismar üzerindeki etkilerinin kültüre duyarlı bir şekilde incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Günümüzün post-endüstriyel toplum yapısında kitle iletişim araçlarıyla daha da belirginleşen “organik çocuk bakımı, çocuk yetiştirme tekniklerindeki yeni trendler, annenin çocuk için işi bırakma trendi (opting out), yaygınlaşan anne blokları” ebeveynliğin merkezine annenin oturtulmasına, kadının kendisini annelikle gerçekleştirmesine ivme katan oluşumlardır. Bu hareketlilik dikkate alındığında, annenin ebeveynlikte gözlemlenen merkezi rolünde biyolojik etmenler ve annenin tatmin kaynaklarının birbirinden ayrılan noktalarına odaklanması, annelik rolünün hangi kaynaklardan beslenerek içselleştirildiğinin naturalist ve kültüralist söylemler de dikkate alınarak derinlemesine araştırılması önerilmektedir. Diğer taraftan, anneliği içgüdü ile sınırlandırmayan ve kadının kendi ihtiyaçlarını dikkate almasını kolaylaştıran çalışmalar yaygınlaşmalıdır.
- Çalışmalarda, ebeveynlikte kimliklerin korunarak, birbirine feda edilmeden nasıl kavramsallaştırılacağına odaklanılacak konular arasında olabileceği düşünülmektedir. Zira cinsiyetler arası eşitsizliklerin iyileştirilebilmesi adına kadın-erkek farklılıklarının daha fazla vurgulanması, ebeveynlik rollerinde de benzer farklılıkların bulgulanmasını artırmakta; kadının annelik rolünde daha avantajlı bir konuma yerleştirilmesini tetiklemektedir. Nitekim Philips (1995)’in tanımladığı *homojenlik*, baskıcı ve eşit olmayan karakterleri temsil etmektedir. Dolayısıyla,

annelerin ebeveynlik rolünde kaybetmek istemedikleri gücün kaynakları bu bağlam üzerinden araştırılabilir.

- Ebeveynler çocuklarının isteklerini karşılarken ilgi, sevgi, nitelikli birliktelik gibi ihtiyaçlarını gözden kaçırabilmektedir. Bu bakımdan, çocukların isteklerini karşılamak ile ihtiyaçlarını karşılamak arasındaki fark, odaklanması gerekli görülen alanlardan biri olarak görülmektedir.
- Anneliğin nasıl –az ya da aşırı- yapıldığının değerlendirildiği deneysel çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Nasıl ki bebeklikte anne gülümsedikçe bebek de gülümsüyorsa ve bu yolla yakınlık ve sıcaklık içeren ilişki başlıyorsa (Bowlby, 2014; Yavuzer, 2014), benzer dinamikler ilerleyen yıllarda da ilişkilerde belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla çocuğun ilk aynası olan annenin çocukla etkileşimdeki tutum ve davranışların tespit edildiği ve anneye yansıtıldığı uygulamalara ihtiyaç vardır. Ancak, bu konuda yapılan araştırmaların baba faktörü göz ardı edilmeden yürütülmesi önerilmektedir.
- Annelerin çocuklarından beklentileri, çocuğun annenin beklentisiyle uyuşup uyuşmadığı, çalışmadaki önemli bir diğer sonuçtur. Annelerle yapılacak çalışmalarda beklentilerin gerçekliği, çocuğun gelişimsel özelliklerine uygunluğu ve aslında beklentinin kime ait olduğu üzerinde durulmalıdır. Diğer taraftan annelerin çocuklarının gelişimin hangi alanıyla ilgili beklentilerinin baskın olduğu değerlendirilmelidir. Katılımcıların söylemlerinde gelişimin büyümeyle ilgili tarafının daha çok desteklendiği ve çocuk olmanın doğal özelliklerinin arka planda kaldığı görülmüştür. Aynı zamanda, annenin çocukla etkileşiminde çocuğa verdiği mesajların değerlendirilmesi ve bunların anneye yansıtılması annenin farkındalığını artırmada önemli olabilir.
- Kadının annelik rolüne bağlı yükümlülüklerini yerine getirirken yaşadığı zorluk ve çatışmalar “rol gerginliği-çatışması” olarak da tanımlanabilir. Bu çalışma, istismar edici olmayan annelerin ebeveynliğinde karşılaştığı zorluklar karşısında başetme stratejilerini daha kolay geliştirdiklerini, kendi duygularını düzenleyebildiklerini göstermiştir. İstismar edici olan annelerin ise rol gerginliği çatışmasını daha fazla yaşadığı, duygu düzenlemede ve başa çıkma stratejisi üretmede zorlandığı görülmüştür. Bu bulgu doğrultusunda, annelerin başa çıkma stratejilerinin daha detaylı bir şekilde araştırılmasının yeni bir araştırma konusu olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, metafor analizi yöntemi, annelerin başa çıkma

stratejilerinin nasıl işlediğini ortaya koymada kullanılacak yöntemlerden biri olarak önerilebilir.

- Annelerin ebeveynliğiyle ilgili araştırmalarda annelik ideolojilerinin nasıl geliştiği, annelik algısının toplumsal olarak nasıl inşa edildiği, babalık rollerinin nasıl şekillendiği, anneliğe dair kültürel algılar, atfedilen değerler, annelerle birlikte üzerinde konuşulması ve çalışılması gereken konular arasındadır. Annelerle ebeveynliğe yönelik yapılacak grup çalışmalarında en azından bir oturumun bu konuya ayrılması, annelerin ilişki örüntülerini ve kendilerini nasıl konumlandıklarını görebilmelerine katkı sağlayabilir.
- Her iki katılımcı grubunun öyküsünde anneler çocuklarını sevdiğini, bunu onlara yansıttıklarını ifade etmiştir. Fakat annenin aktardığı sevgi ile çocuğun algıladığı sevginin ne olduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla bunun ortaya konulabilmesine yönelik çalışmalar hem çocuklar hem de anneleriyle karşılaştırmalı bir şekilde yürütülebilir. Aynı zamanda, annenin çocukla kuracağı temas yoğunluğunun çocuğu ve gelişimini nasıl etkileyeceği, dokunmanın gerçek sevgiyi mi anlattığı, yoksa bir görev olarak mı yapıldığı konusunda annelerin bilgilendirilmesi önemli görülmektedir. Unutulmamalıdır ki, bir çocuğun ilk lisanı dokunmaktır. Annelerle yürütülecek çalışmalarda dokunmanın anne-çocuk ilişkisinde ne boyutta olduğu, besleyici olup olmadığı belirlenmelidir.
- Anne-çocuk ilişkisinde dinamik bir denge mevcuttur. Birbirlerine yansıttıkları ilgisiz, rekabetçi ya da karşıt davranışların fark edildiği uygulamalar, farkındalığı artırma ve değişim yaratma için önemli olabilir. Ayrıca, ailedeki ilişki örüntülerini annenin ne şekilde değerlendirip yorumladığını fark etmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.
- Çalışmanın nitel aşamasının katılımcıları olan annelerin istismarla ilgili farkındalık düzeylerini ortaya koymak amacıyla uygulanan bir diğer ölçek olan *Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeğinden* elde edilen bulgular, istismar edici tutum ve davranışları olan annelerde daha fazla olmakla birlikte katılımcıların tümünde *Genel Bilgiler, Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar, Cinsel İstismar* ve *İhmal* boyutlarında farkındalık düzeyinin düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, annelerin istismar ve ihmal edici olmayan tutum ve davranışlarını geliştirmek adına yapılacak çalışmalarda, farkındalık düzeylerini artırmaya yönelik psiko-eğitim çalışmalarına yer verilmesi önerilmektedir.

- Ebeveynlikle ilgili çalışmalarda, sokratik söylem teknik olarak kullanılabilir. Örneğin “bir çocuğun hayatını farklılaştırmak için ne yapabilirsin?” şeklindeki sorgulamalarla annelerin algıları belirlenebilir ve farklılaştırılabilir.
- Annelerin kendilerine sunulacak eğitimlerin küçük gruplarla ve uygulamalı bir şekilde yürütülmesini istedikleri görülmüştür. Eğitimlerde, öyküsel söylem, narradrama, yaratıcı drama, dışavurumcu terapi, çözüm odaklı ve Gestalt yaklaşımları temel alınarak düzenlenebilir. Ayrıca, örnekler sunmanın ve onlar üzerinden tartışmanın, sağlıklı ebeveyn-çocuk ilişkisi için kitle-iletişim araçlarının kullanılmasının kendileri için kalıcı öğrenmeyi ve günlük hayata aktarmayı kolaylaştırdığı dile getirilmiştir. Dolayısıyla eğitim içerikleri hazırlanırken örnek davranış modellerine ihtiyaç duyulan içeriklere dair bu beklentiler göz önünde bulundurulabilir.
- Annelik tutum ve davranışlarını ve bunların belirleyicilerini daha kapsamlı ortaya çıkarabilmede, uygulamaların farklı eğitim ve sosyo-ekonomik gelir düzeylerini kapsayacak şekilde yapılmasına ihtiyaç vardır. Zira farklı sosyo-ekonomik düzeylerinde yer alan annelerin standart bir eğitime tabi tutulmaları *kendini farklı hissetme, anlaşılmayacağını düşünme, kendi sorun alanlarını ortaya koymada çekinme* gibi sorunlar üretebilecektir.
- Katılımcılar kendilerine eğitim verecek uzmanların “aktif katılım, güven oluşturma, dinleme, empati kurma, özetleme, açıklama, öz-farkındalığı artırma, etkili iletişim sağlama, bilgi sunma, anlama, kendine güvenme ve yetkin olma, değere dayalı etik uygulama sunma, değerlendirme, pratiğe aktarma, belgeleme, karar verme, sözlü sunum ve analiz” becerilerinin önemine vurgu yapmıştır. Sunulacak eğitimlerin içeriği liyakat esasına dayalı olarak belirlenen uygulayıcılar tarafından koordine edilmelidir.
- Çocukların ve ailelerinin hayatlarına olumlu ve etkili bir biçimde müdahalede bulunabilmek, konunun yalnızca bir kurum ya da uzman grubun sorumluluğuna bırakılmadan, bunun toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir mesele olarak ele alınmasıyla mümkündür. Dolayısıyla, önleme programlarının geliştirilmesine ilişkin kamu destek kaynaklarının artırılması, gerek programların nitelikleri gerekse çalışmaların etki düzeylerine olumlu katkılar sunacaktır.
- İstismar edici olan ve olmayan annelik tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik, annelerle yapılan görüşmeler doğrultusunda elde edilen bulgular

neticesinde, önleyici nitelikteki programlarda olması gerekli görülen başlıklar genel olarak “duygu düzenleme becerileri, öz farkındalık, kendilik ihtiyaçlarının farkındalığı, anneliğe ve çocuca yüklenen anlamlar, empati becerisi, çocuğun özellikleri, ebeveynlik ilişkisi, eşler arası ilişkiler, aile dinamikleri, çalışma koşulları, disiplin uygulamaları, annenin duygusal sıcaklığı, çatışma çözme yöntemleri ve etkili iletişim becerileri, destek sistemleri ve bunların nasıl kullanılacağı” etrafında kümelenmektedir. Ebeveynlerle yürütülecek çalışmalar, bu başlıklar göz önünde bulundurularak yapılandırılabilir. Bunun yanında, ebeveynlikte yüksek ve düşük risk grubundakilere yönelik düzenlenecek programlar için beliren ihtiyaçlar şu şekildedir:

- İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışlarda yüksek risk grubundaki katılımcılar için;
  - “Anne-babaların birlikte eğitimi, şiddet eğiliminin azaltılması, etkili iletişim yollarının uygulamalı olarak kazandırılması, bağırmadan ebeveynlik yöntemleri, duygu düzenleme teknikleri, etkin dinleme becerilerinin geliştirilmesi, ebeveynlik öncesi eğitimler, kişisel ihtiyaçların farkındalığının artırılması, çocuğun ihtiyaçlarına empatik farkındalığın artırılması, başkalarının duygularına dair empatik farkındalık, sevgi ve duygu aktarım yollarına dair pratikler, ebeveynlikte eşlerarası sorumluluk paylaşımı, özgüven ve sınır koyabilmenin çerçevesinin belirlenmesi, ebeveyn-çocuk arasındaki bağlanma, çocukla sağlıklı ayrışma-bağımsızlaşma, zor durumlar ve başa çıkma yolları, ebeveynler arası tutarlı disiplin yöntemleri, olumlu disiplin yöntemleri, kültürel olarak şekillendirilen annelik algısı, annelerin kendilerini daha güçlü ve güvende hissetmesi, büyük ebeveynlerle sağlıklı ilişkilerin düzenlenmesi, ebeveynlikte destek kanallarının aktifleştirilmesi, ebeveyn-çocuk rol ve sorumluluklarının belirlenmesi.”
- İstismar ve ihmal edici tutum ve davranışlarda düşük risk grubundaki katılımcılar için;
  - “Anne-babaların birlikte eğitimi, duygu düzenleme teknikleri, ebeveynlikte eşlerarası sorumluluk paylaşımı, özgüven ve sınır koyabilmenin çerçevesinin belirlenmesi, ebeveyn-çocuk arasındaki güvenli bağlanma, çocukla sağlıklı ayrışma-bağımsızlaşma, zor durumlar ve başa çıkma yolları, ebeveynler arası tutarlı disiplin yöntemleri, olumlu disiplin

yöntemleri, kültürel olarak şekillendirilen annelik algısı, büyük ebeveynlerle sağlıklı ilişkilerin düzenlenmesi, işlevsel sınır koyabilme, bağırmandan ebeveynlik.”

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011) *Türkiye’de aile yapısı araştırması*. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- Akduman, G. G., Ruban, C., Akduman, B. ve Korkusuz İ. (2005). Çocuk ve cinsel istismar. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 3(1), 9-14.
- Akgül, A. (2003). *Tıbbi araştırmalarda istatistiksel analiz teknikleri*. Ankara: Emek Ofset Ltd. Şti.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 1, 95-119.
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aldous, J., Mulligan, G. M., & Bjarnason, T. (1998). Fathering over time: What makes the difference? *Journal of Marriage and the Family*, 60(4), 809–820.
- Allen, J. N. (2011). *Development of an evidence-based parent-training program aimed at preventing child abuse and neglect*. Spalding University/The School of Professional Psychology, Louisville/Kentucky.
- Allen, S. M., & Hawkins, A. J. (1999). Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 61(1), 199–212.
- Altan, H. (2015). *Üniversite öğrencisi gençlere çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan eğitimin bilgi ve farkındalıklarına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altrichter, H., Posch, P. & Somekh, B. (2005). *Teachers investigate their work: An introduction to the methods of action research*. Taylor and Francis e-Library.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2004). *Sosyal Bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.

- Altuntaş, B. (2016). *Dezavantajlı gruplar ve sosyal politika*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Amato, P. (1998). More than money? Men's contributions to their child-ren's lives. In A. Booth & A. C. Crouter (Eds.), *Men in families: Whendo they get involved? What difference does it make?* Mahwah, NJ: Erlbau.
- American Psychological Association. (2012). *Child sexual abuse: What parents should know*. www.apa.org'dan alınmıştır.
- Amos, J., Furber, G., & Segal, L. (2011). Understanding maltreating mothers: A synthesis of relational trauma, attachment disorganization, structural dissociation of the personality, and experiential avoidance. *Journal of Trauma Dissociation*, 12(5), 495–509.
- Anderson-Butcher, D. (2006). Building effective family support programs and interventions. Franklin, C., Harris, M. B. ve Meares P. A. içinde. *The School Services Sourcebook*. New York: Oxford University Press.
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV). (2017). Türkiye'de babalığı anlamak serisi I: Türkiye'de ilgili babalık ve belirleyicileri ana raporu. <http://www.acev.org/kaynaklarimiz/arastirmalarimiz-ve-yayinlarimiz> 03.01.2020 tarihinde erişildi.
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV). (2018). Anne babalar için. <https://www.acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin/> 19.09.2018 tarihinde erişildi.
- Aral, N. (1991). Ailenin güçlenmesinde aile bireylerinin sorumlulukları: Ailede anababa tutumları. *Aile Araştırma Kurumu Eğitim Serisi*, 39.
- Aral, N. (1997). *Fiziksel istismar ve çocuk*. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.
- Aral, N. (1998). *Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara: Bilim Serisi.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151.

- Arıkan, Ç. (1998). Ailede çocuğa yönelik şiddet. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 6, 1-3.
- Arkan, B. ve Üstün, B. (2010). Ebeveyn eğitim programlarını değerlendirme rehberi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(2), 102-107.
- Arslan, E. ve Teze, S. (2016). Bağlanma kuramı. N. Sargın, S. Avşaroğlu & A. Ünal(Ed.), *Eğitim ve Psikolojiden Yansımalar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- ASUMA ve İMDAT, (2018). *Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu-2*. http://imdat.org/wp-content/uploads/2018/04/RAPOR-ÇOCUK-İSTİSMARI-tam_v2_cleancopy.pdf adresinden erişilmiştir.
- Assessing Parenting (AP) (2017). *Adult Adolescent Parenting Inventory-version 2.1*. <https://www.assessingparenting.com/assessment/aapi> adresinden erişilmiştir.
- Ataca, B. & Sunar, D. (1999). Continuity and change in Turkish urban family life. *Psychology and Developing Societies*, 11, 1.
- Atay, M. (2003). Gelişimi tehlikede olan çocuklar. (Ed. A. Ataman), *Özel Eğitime Giriş* içinde, Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.
- Aydın, B. (1997). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- Aydın, İ. (2019). *Türkiye’de çocuk istismarı, çocuk istismarını önleyici sosyal politikalar ve Diyarbakır örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, O. ve İşmen, A. E. (2003). 18-25 yaş grubu erkeklerde çocukluk çağı örselenme yaşantısının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18, 7-20.
- Ayral, F. (2010). *Çocukların cinsel istismarı suçu ve bu suçla mücadele*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.

- Bacıoğlu, S. D. (2014). Şiddet ve saldırganlığın azaltılmasında önleme ve müdahale programlarının etkililiği: Meta analiz çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(42): 294-304.
- Bagley, C. & King, K. (2004). *Child sexual abuse-The search for healing*. London: Routledge.
- Bahadır-Yılmaz, E. (2013). Çocuk istismarının önlenmesinde kullanılan programlar ve özellikleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16:4.
- Bahar, G., Savaş, H. A. ve Bahar A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 51-65.
- Bakır, E. ve Kapucu, S. (2017). Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansması: Bir literatür incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(2), 13-24.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Balcı, A. (2009). *Sosyal Bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Barkin, S., Scheindlin, B., Ip, E. H., Richardson, I. & Finch, S. (2007). Determinants of parental discipline practices: A national sample from primary care practices. *Clinical Pediatrics*, 46 (1), 64-69.
- Barnet, B., Liu, J., DeVoe, M., Alperovitz-Bichell, K. & Duggan, A. K. (2007), Home visiting for adolescent mothers: Effects on parenting, maternal life course, and primary care linkage. *Annals of Family Medicine*. 5(3), 224-232.
- Barth, R. P. (2009). Preventing child abuse and neglect with parent training: Evidence and opportunities. *The Future of Children*, 19(2), 95-118.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1998). *Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet*. <http://www.vuslatdergisi.com/?vuslat=yazi&id=311&k=27> adresinden erişilmiştir.

- Başbakkal, Z. ve Baysal, L. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali konusuna ilişkin polislerin bilgi düzeylerinin ve düşüncelerinin incelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi*, 65-70.
- Baumrind, D. (1995). *Child maltreatment and optimal caregiving in social contexts*. New York: Garland Publishing
- Bavolek, S. J. & Keene, R. G. (2001). *Adult-Adolescent Parenting Inventory (AAPI-2): Administration and development handbook*. Park City, UT: Family Development Resources.
- Bavolek, S. J. & Keene, R. G. (2005). *AAPI online development handbook: The Adult-Adolescent Parenting Inventory (AAPI-2): Assessing high-risk parenting attitudes and behaviors*. Park City, UT: Family Development Resources.
- Bavolek, J., & Keene, R. G. (2010). *Adult-adolescent parenting inventory: AAPI-2 online development handbook*. Park City, UT: Family Development Resources, Inc.
- Bekçi, B. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Belsky, J. (1993). Etiology of child maltreatment: A developmental-ecological analysis. *Psychological Bulletin*, 114, 413-434.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83-96.
- Belkin, D. S., Greene, A. F., Rodrique, J. R., & Boggs, S. R. (1994). Psychopathology and history of sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 9, 535-547.
- Berhman, R. E. & Kliegman, R. M. (2002). *Nelson essentials of pediatrics*. M. Tuzcu (Çev.) İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.
- Bethea, L. (1999). Primary prevention of child abuse. *American Family Physician*, 59(6):1577-85.

- Biglan, A., Flay, B. R., Embry, D. D. & Sandler, I. N. (2012). The critical role of nurturing environments for promoting human well-being. *American Psychologist*, 67(4), 257-271.
- Bilgel, N. (2002). *Aile psikolojisi ve eğitimi: Aile içi şiddet ve çocuk istismarı*. Dursun Gökdağ (Ed.). (s.67-76). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Bilim, G. (2012). *Çocukluk çağı örselenme yaşantıları: Duygu düzenleme, kişilerarası tarz ve genel sağlık açısından bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Psikoloji Bilim Dalı.
- Bilir, S., Arı, M., Dönmez, N. B., Atik, B. ve San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi, *Aile ve Toplum*, 1 (1).
- Black, D. A., Heyman, R. E. & Smith-Slep, A. M. (2001). Risk factors for child physical abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 121-188.
- Black, D. A., Smith-Slep, A. M. & Heyman, R. E. (2001). Risk factors for child psychological abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 189-201.
- Bolen, M. G., McWey, L. M., & Schlee, B. M. (2008). Are at-risk parents getting what they need? Perspectives of parents involved with child protective services. *Clinical Social Work Journal* 36, 341-354.
- Boppana, S. & Rodriguez, C. M. (2017). Mediators between parenting history and expected at-risk parenting: Role of conformity, coping, and attitudes. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 3237-3245.
- Bora, A. (1990). *Türk modernleşme sürecinde annelik kimliğinin kurulması*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Boratay, B. H., Fişek, G. O. ve Eslen-Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye halleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bornstein, M. H. (2012). Cultural approaches to parenting. *Parenting*, 12(2-3), 212-221.

- Bowlby, J. (1971) *Attachment and loss*. Volume 1. Attachment. Harmondsworth: Penguin Books.
- Bowlby, J. (2012). *Güvenli bir dayanak*. (çev: Sarp Güneri) 1. Baskı, İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Bowlby, J. (2014). *Ayrılma* (Çev. Müge Günay) 1. Baskı, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Boyle, C., & Lutzker, J. (2005). Teaching young children to discriminate abusive from nonabusive situations using multiple exemplars in a modified discrete trial teaching format. *Journal of Family Violence*, 20, 55–69.
- Brassard, M. R., Rivelis, E. & Diaz, V. (2009). School-based counseling of abused children. *Psychology in the Schools*, 46(3): 206-17.
- Brassard, M. R., Hart, S. N. & Hardy, D. B. (1991). Psychological and emotional abuse of children. *Case studies in family violence*. R. T. Ammerman ve M. Hersen (Ed). New York: Plenum Press.
- Brassard, M. R. & Fiorvanti, C. M. (2015). School-based child abuse prevention programs. *Psychology in the Schools*. 52(1), 40-60.
- Breitenbecher, K. H. & Scarce, M. (1999). A longitudinal evaluation of the effectiveness of a sexual assault education program. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(5), 459-479.
- Briere, J. & Runtz, M. (1990). Differential adult symptomatology associated with three types of child abuse histories. *Child Abuse & Neglect*, 14, 357-364.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (2004). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, CA: Sage Press.

- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J. G. & Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse and Neglect*, 22 (11), 1065-1078.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research serie*. New York: The Guilford Press.
- Bruce, T. (2010). *Early chidhood: A guide for studsents*. London: Sage
- Bulut, I. (1996). *Genç anne ve çocuk istismarı*. Ankara: Bizim Büro.
- Burn, M. F. & Brown, S. (2006). A review of the cognitive distortions in child sex offenders: An examination of the motivations and mechanism that underlie the justification for abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 11: 225-236.
- Burns, E. E., Jackson, J. L. & Harding, H. G. (2010). Child maltreatment, emotion regulation, and posttraumatic stress: the impact of emotional abuse. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19: 8, 801-819.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: PegemA.
- Campbell, D. T. & Russo, M. J. (2001). *The translation of personality and attitude tests. Social measurement*. California: Sage Publications, Inc.
- Campbell, J. A., Walker, R. J. & Egede, L. E. (2016). Associations between adverse childhood experiences, high-risk behaviors, and morbidity in adulthood. *American Journal of Preventive Medicine*, 50(3), 344-352.

- Cantos, A. L., Neale, J. M. & O'Leary, K. D. (1997). Assessment of coping strategies of child abusing mothers. *Child Abuse and Neglect*, 21(7), 631- 636.
- Ceylan, Ş., Gözün-Kahraman, Ö. ve Ülker, P. (2016). Annelerin erken çocukluk dönemine bakış açısı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 1333-1356.
- Chang, J., Theodore, A., Martin, S., & Runyan, D. (2008). Psychological abuse between parents: Associations with child maltreatment from a population-based sample. *Child Abuse & Neglect*, 32(8), 819-829.
- Child Welfare Information Gateway. (2006). *Child abuse and neglect fatalities: Statistics and interventions*. Washington, DC: Children's Bureau/ACYF.
- Cicchetti, D., Rogosch, F. A., Toth, S. L. & Spagnola, M. (1997). Affect, cognition, and the emergence of self-knowledge in the toddler offspring of depressed mothers. *Journal of Experimental Child Psychology*, 67(3), 338-362.
- Cicchetti, D. & Toth, S. L. (2000). *Developmental processes in maltreated children*. In D. J. Hansen (Ed.), *Motivation and child maltreatment: Volume 46 of the Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Cicchetti, D., & Valentino, K. (2006). *An ecological transactional perspective on child maltreatment: Failure of the average expectable environment and its influence upon child development*. D. Cicchetti, & D. J. Cohen (Ed.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation içinde*. New York: Wiley
- Clark, D. B., Thatcher, D. L., & Martin, C. S. (2010). Child abuse and other traumatic experiences, alcohol use disorders, and health problems in adolescence and young adulthood. *Journal of Pediatric Psychology*, 35, 499-510.
- Clarke, A. E. (2005). *Situational analysis: Grounded theory after the postmodern turn*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Cloonan, T. (1995). The early history of phenomenological psychological research in America. *Journal of Phenomenological Psychology*, 26, 46-126.
- Corby, B. (2006). *Child abuse towards a knowledge base*. Open University Press, England: McGraw Hill Education.

- Cori, J. L. (2017). *Var olan annenin yokluğu: Verilmeyen sevginin telafisi*. E. Akay (Çev.). İstanbul: Okuyan.
- Corse, S. J., Schmid, K., & Trickett, P. K. (1990). Social network characteristics of mothers in abusing and nonabusing families and their relationships to parenting beliefs. *Journal of Community Psychology*, 18, 44-59.
- Cowdery, R. S., & Knudson-Martin, C. (2005). The construction of motherhood: Tasks, relational connection, and gender equality. *Family Relations*, 54(3), 335–345.
- Cowen, P. S. (2001). Effectiveness of parent education intervention for at-risk families. *Journal for the Society of Pediatric Nurses*, 6(2), 73-82.
- Cox, A. D. (1997). Preventing child abuse; A review of community-based projects I: Intervening on processes and outcome of reviews. *Child Abuse Review*, 6(4):243-56.
- Cozolino, L. (2014). *İnsan ilişkilerinin nörobilimi*, (Çev. Mirel Benveniste) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Creswell, J. W. (2017). Karma Yöntem Desenleri. (H. Çelik, Çev.). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi* içinde. İstanbul: EDAM.
- Creswell J. W & Clark, V.L.P (2015). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi* (Çev. Ed. Y. Dede ve S.B. Yüksel). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. M. Bütün & S. Demir (Çev. Ed.). 3. Baskıdan Çeviri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Creswell, J. W. (2006). *Understanding mixed methods research*, (Chapter 1). http://www.sagepub.com/upm-data/10981_Chapter_1.pdf. adresinden edinilmiştir.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. London: Sage Publications.

- Cropley, A. (2002). *Qualitative research methods: An introduction for students of psychology and education*. University of Latvia: Zinatne.
- Crosson-Towner, C. (2005). *Understanding child abuse and neglect*. Boston: Allyn & Bacon.
- Cutler, S. E. & Nolen-Hoeksema, S. (1991). Accounting for sex differences in depression through female victimization: Childhood sexual abuse. *Sex Roles*, 24, 425–438.
- Çarkoğlu, A., ve Kalaycıoğlu, E. (2013). *Türkiye’de aile, iş ve toplumsal cinsiyet*. <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/11/turkiyedeaileisvetoplumsalcinsiyetraporu2.pdf> adresinden 28.02.2019 tarihinde edinilmiştir.
- Çamurdan, A. D. (2006). Çocuk ihmali. *Çocuk istismarı ve ihmaline multidisipliner yaklaşım* içinde. (s. 35-47). Ankara: Ankara Ünitesi Basımevi.
- Çatay, Z., Allen, R. & Samstag, L. W. (2008). Maternal regulation strategies in the United States and Turkey: A brief report. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(5), 644–649.
- Çeçen, A. R. (2007). Çocuk Cinsel İstismarı: Sıklığı Etkileri ve Okul Temelli Önleme Yolları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 4(1), 1-17.
- Çelik, H. (2012). Bağlanma, saldırganlık ve şiddet. T. Solmuş (Ed). *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi* içinde. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çelik, H. (2019). The mediator roles of mothers in father-child communications and family relationships. *Eurasian Journal of Educational Research*, 84, 135-158.
- Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu. (2015). *Türkiye’de aile ve çocuk eğitimi araştırması*. <http://cocukhaklarinikorumaplatformu.org/turkiyede-aile-ve-cocuk-egitimi-arastirmasi-raporu-aciklandi/> adresi Çelik, H. (2019). The mediator roles of mothers in father-child communications and family relationships. *Eurasian Journal of Educational Research*, 84, 135-158. nden 05.03.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği. (2006). *Çocuk istismarı ve ihmaline multidisipliner yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal Bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem yayınları.
- Dallar-Bilge, Y., Taşar, M. A., Kılınçoğlu, B., Özmen, S. ve Tıraş, Ü. (2013). Alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14:27-35
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113 (3), 487-496.
- Daro, D., & Donnelly, A. C. (2002). *Child abuse prevention: accomplishments and challenges*. içinde Briere vd. (Ed.), *The APSAC handbook on child maltreatment*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Davidson, R. J., Putnam, K. M. & Larson, C. L. (2000). Dysfunction in the neural circuitry of emotion regulation- A possible prelude to violence. *Science*, 289, 591-594.
- Davis, M. K. & Gidycz, C. A. (2000). Child sexual abuse prevention programs: A meta-analysis. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(2), 257-265.
- Deci, E. & Ryan, R. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-269.
- DeLuccie, M. F. (1995). Mothers as gatekeepers: A model of maternal mediators of father involvement, *The Journal of Genetic Psychology*, 156(1), 115-131.
- Demiriz, S. ve Öğretir, A. D. (2007). Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15,105- 122.
- Deniz Z. (2007). Psikometrik ölçüm aracı uyarlama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), 1-16.
- Dervişoğlu S. (2012). *Çocuk istismarı ve ihmali açısından sokakta çalışan çocuklar ve Avrupa Birliği uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Dey, I. (1993). *Qualitative data analysis: A user-friendly guide for social scientists*. London: Routledge.
- Dinleyici, M. ve Şahin-Dağlı, F. (2016). Duygusal ihmal, istismar ve çocuk hekiminin rolü. *Osmangazi Journal of Medicine*, 38.
- Dokgöz, H. ve Tırtıl, L. (2005). Çocuklarda fiziksel istismarı olgu sunumu. *Çocuk Forumu Dergisi*, 8: 37-41.
- Dube, S. R., Anda, R. F., Felitti, V. J., Edwards, V. J., & Williamson, D. F. (2002). Exposure to abuse, neglect, and household dysfunction among adults who witnessed intimate partner violence as children: implications for health and social services. *Violence and Victims*, 17(1), 3-17.
- Dubowitz, H., Black, M., Starr, R. H., & Zuravin, S. (1993). A conceptual definition of child neglect. *Criminal Justice and Behavior*, 20(1), 8-26.
- Duke, M. E., Elzeftawy, E. & Spies, M. D. (2015). *Program evaluation of clark county department of family services, parenting project*. UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. [Online] <http://digitalscholarship.unlv.edu/thesesdissertations/28> adresinden erişilmiştir.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2006). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence*. http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf adresinden erişilmiştir.
- Eakman, A. M., & Nelson, D. L. (2001). The effect of hands-on occupation on recall memory in men with traumatic brain injury. *The Occupational Therapy Journal of Research*, 21, 109-114.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Anı: Ankara.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık,
- Elmacı, F. (2009). Çocukların korunması ve refahlarının artırılmasında okulun rolü: İngiltere örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 7(1), 69-84.

- Erdemli, M. (2010). *Pozitif ödüllendirme*. <http://www.spinabifidaturkey.com/smf/index.php?topic=6105.0> adresinden erişilmiştir.
- Erkan, S. ve Toran, M. (2004). Alt sosyo-ekonomik düzey annelerin çocuklarını kabul ve reddetme davranışlarının incelenmesi (Diyarbakır ili örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 91-97.
- Erkuş A. (2010). Psikometrik terimlerin Türkçe karşılıklarının anlamları ile yapılan işlemlerin uyumsuzluğu. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 1(2):72-7.
- Ersoy, Ö. ve Şahin, F. (2003). Üç-altı yaş grubunda çocuğu olan alt ve üst sosyo ekonomik düzeydeki ailelerin ev ortamlarının incelenmesi. B. ONUR içinde, *Cumhuriyet'in 80. Yılında Disiplinlerarası Bakışla Türkiye'de Çocuk*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Fagan, J. & Barnett, M. 2003. The relationship between maternal gatekeeping, paternal competence, mothers' attitudes about the father role, and father involvement, *Journal of Family Issues*, 24(8), 1020-1043.
- Fantuzzo, J. W., DePaula, L. M., Lambert, L., Martino, T., Ander, G., & Sutton, S. (1991). Effects of interpersonal violence on the psychological adjustment and competencies of young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(2), 258-265.
- Farmer, E., & Lutman, E. (2014). Working effectively with neglected children and their families—What needs to change? *Child Abuse Review*, 23(4), 262–273.
- Ferguson, C. J. (2013). Spanking, corporal punishment and negative long-term outcomes: A meta-analytic review of longitudinal studies. *Clinical Psychology Review*, 33(1), 196–208.
- Fine, J. M. & Lee, W. S. (2001). *Handbook of diversity in parent education*. California: Academic Press.
- Finkelhor, D. (1986). *Prevention: A review of programs and research*. D. Finkelhor (Ed.), A Sourcebook on Child Sexual Abuse (224-254). Beverly Hills, CA: Sage Publications.

- Finkelhor, D., Asdigian, N. ve Dziuba-Leatherman, J. (1995). The effectiveness of victimization prevention instruction: An evaluation of children's responses to actual threats and assaults. *Child Abuse and Neglect*, 19(2): 141-153.
- Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I. A., & Smith, C. (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors. *Child Abuse & Neglect*, 14(1), 19-28.
- Floyd, F. J. ve Widaman, K. F. (1995). Factor analysis in the development and refinement of clinical assessment instruments. *Psychological Assessment*, 7(3), 286-299.
- Foote, W, L .(2007). *Child sexual abuse allegations in the family court*. University of Sydney, Australia.
- Fontes, L. A. (2007). Sin verguenza: Addressing shame with Latino victims of child sexual abuse and their families. *Journal of Child Sexual Abuse*, 16, 61-82.
- Fontes, L. A. (2008). *Child abuse and culture: Working with diverse families*. New York: A Division of Guilford Publications.
- Franzini, L. R. (2010). Humor in therapy: The case for training therapists in its uses and risks. *The Journal of General Psychology*, 128(2), 170-193.
- Ganley, A. L. & Schechter, S. (1996). *Domestic violence: A national curriculum for child protective services*. San Francisco: Family Violence Prevention Fund.
- Gaudin, J. M., & Pollane, L. (1983). Social networks, stress and child abuse. *Children & Youth Services Review*, 5, 91-102.
- Gedik, E. (2010). İdeological ambivalence of motherhood: Mothers of martyrs in Turkey. *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme*, 5, 269-275.
- Giannakaki, M. S. (2005). Using mixed-methods to examine teachers' attitudes to educational change: The case of the skills for life strategy for improving adult literacy and numeracy skills in England. *Educational Research and Evaluation*, 11(4), 323-348.

- Giardino, A. P., Lyn, M. A. & Giardino, E. R. (2010). Introduction: Child abuse and neglect. *A practical guide to the evaluation of child physical abuse and neglect* içinde. New York: Springer Publishing.
- Gibson, L.E. & Leitenberg, H. (2000). Child sexual abuse prevention programs: Do they decrease the occurrence of child sexual abuse? *Child Abuse and Neglect*, 24(9), 1115-1125.
- Gillham, B., Tanner, G. & Cheyne B. (1998) Unemployment rates, single parent density and indices of child povert: Their relationship to different categories of child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 22:2.
- Gingrich, R. D. & Hudson, J. R. (1981). Child abuse in a small city: Social psychological and ecological correlates. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 8(2), 376-403
- Giorgi, A. (1992). Description versus interpretation: Competing alternative strategies for qualitative research. *Journal of Phenomenological Psychology*, 23(2), 119-135.
- Giorgi, A. (1994). A phenomenological perspective on certain qualitative research methods. *Journal of Phenomenological Psychology*, 25(2), 190-220.
- Giorgi, A. (1997). The theory, practice, and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28(2), 235-260.
- Giorgi, A. P., & Giorgi, B. M. (2003). Chapter 13: The descriptive phenomenological psychological method. P. M. Camic, J. E. Rhodes & L. Yardley (Ed.) içinde, *Qualitative research in psychology: Expanding perspectives in methodology and design* (s. 243- 273). Washington, DC: American Psychological Association.
- Giorgi, A. & Giorgi, B. (2008). Phenomenological psychology, C. Willig and W. Stainton Rogers (ed) içinde. *The Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology*. London: Sage Publications.
- Glaser, D. (2000). Child abuse and neglect and the brain: A review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 97-116.

- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26, 697–714.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. P. Yalçınoğlu (Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gökler, R. (2006). Eğitimde çocuk istismarı ve ihmaline genel bir bakış. *TSA*, 3:47-76.
- Gözütok, F. D., Karacaoğlu, Ö. C. ve Er, K. O. (2007). Çocuklar evde de okulda da dövülüyor. A. Solak. (Ed.) *Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu* içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Greene, J. C., Caracelli, V. J. & Graham, W. F. (1989). Toward a conceptual framework for mixedmethod evaluation designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 11(3), 255–274.
- Grolnick, W. S. & Pomerantz, E. M. (2009). Issues and challenges in studying parental control: Toward a new conceptualization. *Child Development Perspectives*, 3(3), 165-170.
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 24 (3), 128-134.
- Gülerce, A. (1996). *Türkiye’de ailelerin psikolojik örüntüleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Günçe, G. (1999). *Çocuğun cinsel istismarı. Çocuk istismarı ve ihmali*. (Der: Esin Konanç, İpek Gürkaynak, Ayten Egemen). Ankara: Ofset Tipo Matbaacılık.
- Gündüz, Y. ve Balyer, A. (2011). Eğitimde ödül ile cezanın yeri ve buna buna ilişkin alternatif yaklaşımlar. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(40), 10-23.
- Gürsel, C. (2012). Çocuk istismarı: müdahale ve çocuğa yaklaşım. *Eğitimci Öğretmen Dergisi*, (12), 29-31.
- Haktanır, G., Aral, N., Alisinanoğlu, F., Baran, G., Baflar, F., Köksal, A. vd. (1999). Türkiye’de anne-baba tutumu araştırmalarına genel bir bakış. *Cumhuriyet ve Çocuk: II. Ulusal Çocuk Kültürü Bildirileri* 4-6 Kasım 1998, Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

- Hall, L. & Lloyd, S. (2005). *Surviving child sexual abuse: A handbook for helping women challenge their past*. Taylor & Francis e-Library.
- Hallstein, D. L. O. (2010). Public choices, private control: How mediated mom labels work rhetorically to dismantle the politics of choice and white second wave feminism successes. S. Hayden ve D. L. O. Hallstein (Ed.), *Contemplating maternity in an era of choice: Explorations into discourses of reproduction* içinde (s. 5-26). New York: Lexington Books.
- Hamamcı, Z. (2005). Üç-altı yaşlarında çocukları olan anne ve babaların aile eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 319, 28-36.
- Hançer, A. (2018). Toplumsal cinsiyet öznesi olarak kadının “annelik” kimliğine eleştirel bir bakış. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(2), 177-202.
- Harrington, D. (2009). *Confirmatory Factor Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Hart, S., Brassard, M. & Karlson, H. (1996). *Psychological maltreatment*. L. Berliner, J. Briere, J. Bulkley, C. Jenny, & T. Reid (Ed.), *The APSAC handbook on child abuse and neglect* içinde. London: Sage Publications.
- Hecht, D. B. & Hansen, D. J. (2001). The environment of child maltreatment: Contextual factors and the development of psychopathology. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 433-457.
- Heppner, P. P., Wampold, B. E. ve Kivlighan, D. M. (2013). *Psikolojik danışmada araştırma yöntemleri* (Çev. Ed. D. M. Siyez) Ankara: Mentis Yayınları
- Herrera, R., Delcampo, R. L. & Ames, M. H. (1993). A serial approach for translating family science instrumentation. *Family Relations*, 42 (3), 357- 360.
- Herzog, M. J., Umana-Taylor, A. J., Madden-Derdich, D. A. & Leonard, S. A. (2007). Adolescent mothers' perceptions of fathers' parental involvement: Satisfaction and desire for involvement, *Family Relations*, 56, 244-257.
- Heyman, R. E. & Slep, A.M.S. (2002). Do child abuse and interparental violence lead to adulthood family violence? *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 864-870.

- Hidroglu, S., Topuzoğlu, A., Ay, P., ve Karavuş, M. (2006). Risk factors for physical abuse towards children and women. *New Symposium Journal*, 44, 196–202.
- Hibbard, R. A, Brack C. J, Rauch S., & Orr D. P. (1988). Abuse, feelings and health behaviors in a student population. *American Journal of Diseases of Childhood*, 142, 326-330.
- Holden, E. W., Willis, D. J. & Corcoran, M. M. (1992). Preventing child maltreatment during the prenatal/perinatal period. *Prevention of Child Maltreatment. Developmental and Ecological Perspectives* içinde, Willis, D., Holden, E. W., Rosenberg, M. (ed.). John Wiley and Sons: New York, Chichester, Brisbane, Torontoand Singapore.
- Hooper, L. M. (2007). The application of attachment theory and family systems theory to the phenomena of parentification. *The Family Journal*, 15, 217-223.
- Hooper, D., Coughlan, J. & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*. 6(1), 53-60.
- Horstman, H. K., Hays, A. & Maliski, R. (2016). Parent-child interaction. In J. Nussbaum (Ed.), *Oxford research encyclopedia of communication*. New York, NY: University Press.
- Horton, C. B. & Cruise, T. K. (2001). *Child Abuse and Neglect*. New York: The Guilford Press.
- Hořođlu, R. (2009). *Engelli ođrencilerin ihmal ve istismar dűzeyleri*. Yűksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Őniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitűsű, Samsun. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiřtir.
- Hovardaoğlu, S. (2007). *Davranış bilimleri için araştırma teknikleri*. İkinci baskı. Ankara: Hatipoğlu Yayınevi.
- Hughes, R. & Ong, B. (1995). Effective prevention programs for children. *Human Development and Family Life Bulletin*, 1(2).

- Hurley, K. D., Huscroft-D'Angelo, J., Trout, A., Griffith, A. & Epstein, M. (2014). Assessing parenting skills and attitudes: A review of the psychometrics of parenting measures. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 812-823.
- Husserl, E. (2001). *Logical investigations*. (Çev. J. N. Findlay). London, United Kingdom: Routledge.
- Husserl, E. (2010). *Fenomenoloji üzerine beş ders*. (Çev. H. Tepe). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Iorizzo, C. (2013). *Divorce and blended families*. Canada: Crabtree Publishing Company.
- İlden-Koçkar, A. (2012). Çalışan annelerin çocuklarında bağlanma örüntüleri. T. Solmuş (Ed). *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi içinde*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- İnanç, D. Ç., Baysal, S. U., Coşkun, L., Taviloğlu, K. ve Ünüvar, E. (2008). Çocukluk çağı yaralanmalarında hazırlayıcı nedenler. *Türk Pediatri Arşivi*. 43(3), 84-87.
- İpek, S. (1996). *1990-1995 Yılları arasında İstanbul adliyelerine yansıyan ensest olgularının psikososyal açıdan incelenmesi*. İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- İş, S. M. (2013). *Tracking the invisible: Queer approaches to parenthood and family in Turkey*. Master of Arts, School of Arts and Social Sciences, Sabancı University.
- İşmen, E. A. (1999). *Aile içi çocuk istismarı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jacobs, J. N., & Kelley, M. L. (2006). Predictors of paternal involvement in childcare in dual earner families with young children. *Fathering*, 4, 23-47.
- Johnson, R. B. & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.
- Jones, E. (1991). *Working with adult survivors of child sexual abuse*. London: Karnac Books.
- Jones, E. D. & McCurdy, K. (1992). The links between types of maltreatment and demographic characteristics of children. *Child Abuse&Neglect*, 16(2), 201-215.

- Johnson, M. A., Stone, S., Lou, C., Vu, C. M., Ling, J., Mizrahi, P., & Austin, M. J. (2008). Family assessment in child welfare services: Instrument comparisons. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 5(1-2), 57-90.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye'de değerler ve doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). *The changing value of children in Turkey*. (No. 60-E). Honolulu, HI: East-West Center.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). A model of family change through development: The Turkish family in comparative perspective. I. R. Lagunes & Y. H . Poortinga (Ed). *From a different perspective: Studies of behavior across cultures* içinde. Lisse: Swets&Zeitlinger.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1993). Türkiye'de aile kültürü. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1, 49-57.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *Family and human development across cultures: A view from the other side*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kagitcibasi, C. (2017). *Family, self, and human development across cultures: theory and applications*. New York: Taylor & Francis.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D. ve Bekman, S. (2001). Longterm effects of early intervention. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22, 333-361.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Family, self, and human development across cultures: Theory and applications*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Kanoy, K., Ulku-Steiner, B., Cox, M., & Burchinal, M. (2003). Marital relationship and individual psychological characteristics that predict physical punishment of children. *Journal of Family Psychology*, 17(1), 20-28.
- Kaplan, S., Pelcovitz, D. & Labruna V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(10), 1214-1222.

- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 47: 140-15.
- Kara-Doruk, S. (2012). 0-14 Yas çocuğu olan annelerin çocuklarına yönelik fiziksel ve duygusal istismar/ihmal durumu. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Kayseri.
- Karaman, Y. (1993). İlkokul öğretmenlerinin gözlemlerine göre çocukların aileleri tarafından istismarı ve ihmali. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Karakaş, M., Konuk, O. ve Çağın, K. (2007). Bolvadin’de toplumsal yapı ve değişim. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(2), 1-37.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kars, Ö. (1996). *Çocuk istismarı: Nedenleri ve sonuçları*. Ankara: Bizim Büro.
- Karson, M. (2001). *Patterns of child abuse: How dysfunctional transactions are replicated in individuals, families, and the child welfare system*. USA: The Haworth Press.
- Kartal, H. (2008). *Geçmişten günümüze erken çocukluk eğitimi uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Kaytez, N., Yücelyiğit, S. ve Kadan , G. (2018). Çocuğa Yönelik İstismar ve Çözüm Önerileri. *Eurasian JHS*, 1(1),18-24.
- Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemueller, W., & Silver, H. K. (1962). The battered-child syndrome. *Journal of the American Medical Association*, 181, 17-24.
- Kenny, M. C., & Wurtele, S. K. (2010). Children’s ability to recognize a “good” person as a potential perpetrator of childhood sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 34, 490-495.
- Khosravan, S., Sajjadi, M., Moshari, j. & Sofla, F. B. S. (2018). The effect of education on the attitude and child abuse behaviors of mothers with 3-6 year old children: A randomized controlled trial study. *International Journal of Community Based Nursing and Midwifery*. 6(3), 227–238.

- Kırca, C. (2006). *İlköğretim ilk kademedeki öğrencilerin anne babalarının cinsel istismarı önleme programlarına yönelik tutumları*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kim, J., & Cicchetti, D. (2010). Longitudinal pathways linking child maltreatment, emotion regulation, peer relations, and psychopathology. *Child Psychology and Psychiatry*, 51, 706-716.
- Kim, B., Stifter, C. A., Philbrook, L.E. & Teti, D.M. (2014). Development infant emotion regulation: Relations to bedtime emotional availability, attachment security and temperament. *Infant Behavior and Development*, 37, 480-490.
- Kitzman, H. J. (2004). Effective Early childhood development programs for low-income families: Home visiting interventions during pregnancy and early childhood. R. E. Tremblay, R. G. Barr R. & Peters, R. içinde, *Encyclopedia on Early Childhood Development* (pp. 1-7). Montreal, Quebec: Centre of Excellence for Early Childhood Development.
- Ko, S. F. & Cosden, M. A. (2001). Do elementary school-based child abuse prevention programs work? A high school follow-up. *Psychology in the Schools*, 38(1): 57-66.
- Kolk, B. A. (2018). *Beden kayıt tutar*. (N., Gümüshal-Maral, Çev.). Ankara: Nobel Yaşam.
- Kolko, D. J. (1996). Child physical abuse. *The Apsac handbook on child maltreatment* içinde. (Ed: John Briere, Lucy Berliner, Josephine A. Bulkley, Carole Jenny, Theresa Reid). London: Sage Publications.
- Kopp, B., & Miltenberger, R. (2009). Evaluating the acceptability of four versions of a child sexual abuse prevention program. *Child & Family Behavior Therapy*, 31, 192-202.
- Kozcu, Ş. (1991). Çocuk istismarı ve ihmali. *Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi*, 5(3), 379-390.
- Köksal, S. E. (2003). *Geleneksel çiraklıktan çocuk emeğine bir alan araştırması*, İstanbul: Fes Yayınları.

- Kring, M. A. & Sloan, M. D. (2009). *Emotion regulation and psychopathology a transdiagnostic approach to etiology and treatment*. New York: Thr Guilford Press.
- Kubin-Mete, B. (2015). *Çocuk istismarı: Stres, aile işlevselliği, sosyal yalitim, kabul/red*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik dönemi: Ailede çocuk eğitimi*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Basımevi.
- Kurniasih, N. ve Hastuti, D. (2017). Effect of mother's discipline parenting pattern on discipline character of kindergarten children. *Journal of Child Development Studies*. 2 (1), 23-34.
- Kükürtçü, S. (2011). *5-6 Yaş Çocuklarının ailelerinin ve öğretmenlerinin kullandıkları disiplin yöntemlerinin çocuk hakları ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Ankara.
- Lamb, M. E. (2010). *The role of the father in child development*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Langdrige, D. (2007). *Phenomenological psychology: Theory, research and method*. London: Pearson Prentice Hall.
- Leung, C., Sanders, M. R., Ip, F., & Lau, J. (2006). Implementation of Triple P-Positive Parenting Program in Hong Kong: Predictors of programme completion and clinical outcomes. *Journal of Children's Services*, 1(2), 4-17.
- Maccoby, E. E. & Martin, J. A. (1980). *Socialization in the context of the family: Parent-child interaction*. P. H. Mussen & E. M. Hetherington (Ed.), *Handbook of child psychology: Socialization, personality and social development*. New York: Wiley.
- MacIntyre, D. & Carr, A. (2000). Prevention of child sexual abuse: Implications of programme evaluation research. *Child Abuse Review*, 9, 183-199.
- MacMillan L., Fleming E., Streiner D., Lin E., Boyle M., Jamieson E., Duku E., Walsh C., Wong, M. & Beardslee W. (2001). Childhood abuse and lifetime psychopathology in a community sample. *American Journal of Psychiatry*, 158 (11).

- MacMillan, H.L., Wathen, C.N., Barlow J, Fergusson, D. M., Leventhal, J. M. and Taussing, H. N. (2009). Interventions to prevent child maltreatment and associated impairment. *Lancet*, 373: 250-66.
- Mammen, O., Kolko, D., & Pilkonis, P. (2003). Parental cognitions and satisfaction: Relationship to aggressive parental behavior in child physical abuse. *Child Maltreatment*, 8, 288-301.
- McBride, B. A., Brown, G. L., Bost, K. K., Shin, N., Vaughn, B. & Korth, B. (2005). Paternal identity, maternal gatekeeping, and father involvement, *Family Relations*, 54, 360–372.
- Mangalçı, B. (2002). Lise 2. sınıf öğrencilerinin ailede çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Mapp, S. (2006). The effects of sexual abuse as a child on the risk of mothers physically abusing their children: A path analysis using systems theory. *Child Abuse and Neglect*. 30, 11, 1293-1310.
- Marshall, R. J. (2006). Suppose there were no mirrors: Converging concepts of mirroring. *Modern Psychoanalysis*. 31, 289-312.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. New York: Sage.
- Martinez, A. R., Figueiredo, B. & Albiol, L. M. (2014). Childhood history of abuse and child abuse potential: The role of parent's gender and timing of childhood abuse. *Child Abuse & Neglect*, 38, 510–516.
- Mathews, J. M., & Hudson, M. A. (2001). Guidelines for evaluating parent training programs. *Family Relations*, 50(1), 77-86.
- McBride, B. A., Brown, G. L., Bost, K. K., Shin, N., Vaughn, B., & Korth, B. (2005). Paternal identity, maternal gatekeeping, and father involvement. *Family Relations*, 54, 360–372.
- McMillan, J. H. (2000). *Educational research: Fundamentals for the consumer*. Boston: Allyn and Bacon.

- MEB, (2012). Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek programı. Ankara.
- Mersky, J. P., Berger, L. M., Reynolds, A. J., & Gromoske, A. N. (2009). Risk factors for child and adolescent maltreatment: A longitudinal investigation of a cohort of inner-city youth. *Child Maltreatment*, 14(1), 73-88.
- Mikulincer, M. & Florian, V. (2001). Attachment style and affect regulation: Implications for coping with stress and mental health. *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes*. 535-557.
- Miller, E., Breslau, J., Chung, W. J., Green, J. G., McLaughlin, K. A., & Kessler, R. C. (2011). Adverse childhood experiences and risk of physical violence in adolescent dating relationships. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 65, 1006-1013.
- Milner, J. S. (1998). Individual and Family characteristics Associated with Intrafamilial Child Physical and Sexual Abuse. *Violence against children in the family and the community* içinde. (Ed: Penelope K. Trickett, Cynthia J. Schellenbach). Washington: American Psychological Association.
- Mondimore, F. M. & Hopkins, J. (2000). *Sexual orientation and abuse*. U. McCluskey & C. A. Hooper (Ed.) Psychodynamic perspectives on abuse: The cost of fear. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Moracco, K. E., Runyan, C. W., Bowling, J. M., & Earp, J. A. (2007). Women's experiences with violence: A national study. *Women's Health Issues*, 17(1), 3-12.
- Moran, D. (2000). *Introduction to phenomenology*. New York, NY: Routledge.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Muller, R. T., Hunter, J. E., & Stollak, G. (1995). The intergenerational transmission of corporal punishment: A comparison of social learning and temperament models. *Child Abuse & Neglect*, 19(11), 1323-1335.
- Mulryan, K., Cathers, P. & Fagin, A. (2004). How to recognize and respond the child abuse. *Nursing*, 34, 52-57.

- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Müderrişoğlu, S., Dedeoğlu, C., Akço, S. ve Akbulut, B. (2014). *Türkiye’de 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırması*. İstanbul: Bernard van Leer Vakfı.
- Neuman, L. (2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri. nitel ve nicel yaklaşımlar. (2. Cilt)*. Ankara: Yayın Odası.
- O’Conner, T. G. (2002). Annotation: The “effects” of parenting reconsidered: Findings, challenges, and applications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(5), 555–572.
- Onwuegbuzie, A. J. & Johnson, R. B. (2004). *Mixed method and mixed model research*. In Johnson, R.B., Christensen, L.B. (Eds.) *Educational Research: Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches*, (pp. 408–431). Allyn and Bacon, Needham Heights, MA.
- Oral, G. ve İnanıcı, M. A. (2004). *Risk altındaki çocukların saptanmasında öğretmenin rolü*. İstanbul: 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası.
- Osei-Hwedie, K. & Hobona, K. (2001). Secondary school teachers and the emotional abuse of children: A study of three secondary schools in gaborone. *Botswana. Journal of Social Development in Africa*, 16, 1.
- Ögel, K. ve Yılmazçetin, C. (2005). *İstanbul’daki okullarda suç ve şiddetin yaygınlığı*. İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği. s.9. <http://www.yeniden.org.tr/dokuman/vio14.pdf>
- Öner, N. (2006). *Türkiyede kullanılan psikolojik testlerden örnekler: Bir başvuru kaynağı*, 2. Basım, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Öner, U. ve Sucuoğlu, B. (1994). Zihinsel özürlü çocukların istismarı. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 2(4), 316-328.
- Özburun, N. (2018). Derleme: Genel sistem teorisinden etkilenen aile terapisi modellerinin karşılaştırılması. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(2), 172-188.

- Özbey, S. ve Şahin, F. T. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir?. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3, 12.
- Özdamar, K. (2013). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi* (9. Baskı). Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Özdoğan, F. (2006). *Türkiye’de uygulanan anne-baba eğitim programları*. Küreselleşen Dünya’da Sosyal Hizmetlerin Konumu Sunum Kitabı, T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Hedefleri ve Geleceği Sempozyumu, Nisan, Antalya.
- Özel, E. ve Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(36), 9-34.
- Özmen, S. K. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 27-39.
- Özmen, S. K. (2013). Anne-baba eğitim programının çocuklardaki davranış sorunları ve anne-babaların depresyon düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 98-113.
- Öztop, (1994). *Anne ve babaların ebeveyn eğitimine ilişkin bilgi ihtiyacının belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztop, H. ve Telsiz, M. (1996). Ana-baba eğitimi. *Yaşadıkça Eğitim*, 46, 4-7.
- Öztürk-Can, H. ve Irmak-Yılmaz, T. (2017). Yenidoğan dönemde çocuk istismarı ve ihmali. Rabia Ekti Genç & Hava Orhan (Ed.) *Ebeler için Yenidoğan Sağlığı ve Hastalıkları* içinde, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Öztürk, N. (2017). 6., 7. ve 8. Sınıf öğrencilerinde ailelerin çocuk yetiştirme tutumu ile istismar arasındaki bağlantının incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Öztürk, S. (2007). Çocuklarda duygusal istismar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ.

- Öztürk, Ş. (2001). *Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Öztürk, Ş. (2005). *Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özyürek, A., Yavuz, N. F., Begde, Z. ve Özkan, İ. (2017). Okul Öncesi Çocuğa Sahip Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İki Farklı Bakış Açısından İncelenmesi. *2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*.
- Paktuna-Keskin, S. (2012). *Anneye güvenli bağlanma* (2. Baskı) İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Paquette, D., & Bigras, M. (2010). The risky situation: A procedure for assessing the father-child activation relationship. *Early Child Development and Care, 180*(1-2), 33–50.
- Parke, R. D. (2002). Fathers and families. In Bornstein, M. H. (Ed.), *Handbook of parenting. Vol. 3. Being and becoming a parent*. Hillsdale: NJ: Erlbaum.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pekdoğan, S. (2017). İstismar farkındalık ölçeği ebeveyn formu: Ölçek Geliştirme Çalışması. *Akademik Bakış Dergisi, 62*.
- Pelendecioğlu, B. ve Bulut, S. (2009). Çocuğa yönelik aile içi fiziksel istismar, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 9* (1), 1-7.
- Peltonen, K., Ellonen, N., Pösö, T. & Lucas, S. (2014). Mothers' self-reported violence toward their children: A multifaceted risk analysis. *Child Abuse & Neglect, 38*, 1923–1933.
- Phanichrat, T. & Townshend, J.M. (2010) Coping strategies used by survivors of childhood sexual abuse on the journey to recovery. *Journal of Child Sexual Abuse, 19*(1), 62-78.

- Phillips, A. (1995). *Democracy and difference: Some problems for feminist theory*. W. Kymlicka (Ed.). *The Rights of Minority Cultures*. New York: Oxford University Press.
- Pişi, D. (2013). İstismar ve İhmale uğrayan çocukların psiko-sosyal özellikleri. *Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Konya.
- Pleck, E. H., & Pleck, J. H. (1997). Fatherhood ideals in the United States: Historical dimensions. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*. New York: Wiley.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Polat, O. (2006). *Cinsel istismar rehberi*. İstanbul: Forart Matbaa.
- Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı 2- Önleme ve rehabilitasyon*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yok oluşu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Powell, D. R. (1990). Parent education and support programs. *Clearinghouse on Assessment and Evaluation*. <http://ericae.net/db/edo/ED320661.htm> adresinden erişilmiştir.
- Puhlman, D. J. & Pasley, K. (2013). Rethinking maternal gatekeeping, *Journal of Family Theory and Review*, 5(3), 176-193.
- Puhlman, D. J. & Pasley, K. 2017. The Maternal Gatekeeping Scale: Constructing a measure". *Family Relations*, 66, 824–838.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş. Nicel ve nitel yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Reed-Perricone, K. (2003). *Parent-focused sexual abuse prevention program: A look at familial risk factors*. Pace University, Department of Psychology, New York.
- Repetti R. L., Taylor S. E. & Seman T.E. (2002). Risky families: family social environments and the mental and physical health of offspring. *Psychological Bulletin*. 128(2), 330-336.

- Reyome, D. N. (2010). Childhood emotional maltreatment and later intimate relationships: themes from the empirical literature. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19, 224-242.
- Rispens, J., Aleman, A. & Goudena, P. P. (1997). Prevention of child sexual abuse victimization: A meta-analysis of school programs. *Child Abuse and Neglect*, 21(10), 975-987.
- Robbers, M. L. (2008). The Caring Equation: An intervention program for teenage mothers and their male partners. *Children & Schools*, 30, 37-47.
- Roberts, R, O'Connor, T, Dunn, J, Golding, J & ALSPAC Study Team. (2004). The effects of child sexual abuse in later family life: Mental health, parenting and adjustment of offspring. *Child Abuse & Neglect*, 28(5), 525-545.
- Rosenzweig, H. D. & Kaplan, S. J. (1996). Child and adolescent neglect and emotional maltreatment. In *Family Violence: A Clinical and Legal Guide*. S. J. Kaplan, (Ed). Washington DC: American Psychiatric Press.
- Rossman, B. R. R., & Rosenberg, M. S. (1997). Psychological maltreatment: A needs analysis and applications for children in violent families. *Journal of Aggression, Maltreatment, and Trauma*, 1(1), 245-262.
- Rothman, B. K. (1994). Beyond mothers and fathers: Ideology in a patriarchal society. N. E. Glenn, G. Chang, ve R. L. Forcey (Ed.), *Mothering: Ideology, Experience, and Agency* içinde (s. 139- 157). New York and London: Routledge.
- Rowan, E. L. (2006). *Understanding child sexual abuse*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Rudy, D. & Grusec, J. E. (2001). Correlates of authoritarian parenting in individualist and collectivist cultures and implications for understanding the transmission of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(2), 202-212.
- Rudy, D. & Grusec, J. E. (2006). Authoritarian parenting in individualist and collectivist groups: Associations with maternal emotion and cognition and children's self-esteem. *Journal of Family Psychology*, 20(1), 68-78.

- Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F. & Ramiro, L. (2002). *Child abuse and neglect by parents and other caregivers*. E.G. Krug, L. L. Dahlberg, J. A. Mercy, A. B., Zwi, & R. Lozano, (Ed). World Report on Violence and Health. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
- Russel, M., Gockel, A. & Harris, B. (2007). Parent perspectives on intensive intervention for child maltreatment. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 24(2):101-20.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11), 1–20.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2008). Erkeklere ilişkin çelişik duygular ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 1–11.
- Sanders, M. R. (2003). Guest Editorial: The translation of an evidence-based parenting program into regular clinic services. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health*, 2 (3).
- Sanders, M. R., Cann, W. & Dadds, C. M. (2003). The Triple P-Positive Parenting Programme: A universal population-level approach to the prevention of child abuse. *Child Abuse Review*, 12(3):155-71.
- Sanders, M. R., Ralph, A., Sofronoff, K., Gardiner, P., Thompson, R., Dwyer, S., etc. (2008). Every family: A population approach to reducing behavioral and emotional problems in children making the transition to school. *Journal of Primary Prevention*, 29, 197-222.
- Sanderson, C. (2006). *Counselling adult survivors of child sexual abuse*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Sanderson, C. (2010). *Anne baba ve öğretmenler için çocuğun cinsel eğitimi ve tacizden korunma rehberi*. (A. H. Gül ve F. Şar, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Saracho, O. N., & Spodek, B. (2008). Trends in early childhood mathematics research. In O. N. Saracho, & B. Spodek (Eds.), *Contemporary Perspectives in Early Childhood Education*. Charlotte, NC: Age Publishing.

- Scannapieco, M., & Connell-Carrick, K. (2005). *Understanding child maltreatment: An ecological and developmental perspective*. New York: Oxford University Press.
- SCC (Somerset Country Council). (2014). *Youth club young volunteer handbook still development: Assertiveness*. Somerset Youth and Community Service.
- Schinke, S.P. (2008). *Behavioral methods in social welfare: Helping children, adults, and families in community settings*. New Brunswick: AldineTransaction.
- Schumacher, J. A., Smith-Slep, A. M. ve Heyman, R. E. (2001). Risk factors for child neglect. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 231-254.
- Scully, D. (1994). *Tecavüz, cinsel şiddeti anlamak: Tutuklu tecavüzcüler üzerine bir inceleme*. (Ş. Tekelli ve L. Aytek, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1990).
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları: Çalışan çocuklar ve eğitim sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 25-35.
- Senior, J. (2014). *For parents, happiness is a very high bar*. TED talks, https://www.ted.com/talks/jennifer_senior_for_parents_happiness_is_a_very_high_bar
- Sezgin, U. (1993). *Ensest olguları*. İstanbul: Adli Tıp Enstitüsü Yayınları.
- Shapiro, L.E. (2000). *Yüksek EQ'lu Çocuk Yetiştirmek: Anne ve babalar için duygusal zeka rehberi* (Ü.Kartal, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Shaver, P. R. & Miculincer, M. (2002). Attachment-related psychodynamics. *Attachment & Human Development*, 4 (2), 133-161.
- Shek, D. T. L. (1998). Linkage between marital quality and parent-child relationship: A longitudinal study in the Chinese culture. *Journal of Family Issues*, 19, 687-704.
- Shipman, K. L., Schneider, R., Fitzgerald, M. M., Sims, C., Swisher, L. & Edwards, E. (2007). Maternal emotion socialization in maltreating and non- maltreating families: Implications for children's emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 268-285.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data*. London: Sage.

- Silvern, L., Karyl, J., Waelde, L., Hodges, W. F., Starek, J., Heidt, E. & Min, K. (1995). Retrospective reports of parental partner abuse: Relationships to depression, trauma symptoms and self-esteem among college students. *Journal of Family Violence*, 10(2), 177-202.
- Smith, M.L., Chiappone, A.L. & Wilson, K.L. (2017). Parenting and child rearing attitudes of unmarried hispanic teenage mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 643-651.
- Snygg, D. (1941). The need for a phenomenological system of psychology. *Psychological Review*, 48(5), 404-424.
- Soenens, B. & Beyers, W. (2012). The cross-cultural significance of control and autonomy in parent-adolescent relationships. *Journal of Adolescence*, 35, 243–248.
- Soenens, B. & Vansteenkiste, M. (2010). A theoretical upgrade of the concept of parental psychological control: Proposing new insights on the basis of self-determination theory. *Developmental Review*, 30, 74–99.
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11(2), 19-27.
- Soysalı, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. ve Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8, 88-99.
- Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D. & Carnes, M. (2003). The long-term health outcomes of childhood abuse. *Journal of General Internal Medicine*, 18, 864-870.
- Stecher, B. & Borko, H. (2002). Integrating findings from survey and case studies: Examples from a study of standards – Based educational reform. *Journal of Educational Policy*, 17(5), 547-560.
- Stinson, J. D., Sales, B. D. & Becker, J. V. (2008). *Sex offending: Causal theories to inform research, prevention, and treatment*. Washington: APA.
- Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C. & Harris, J. M. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 14 (1), 13–29.

- Strauss, A. L. (2003). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Streeter, C. L., & Franklin, C. (1992). Defining and measuring social support: Guidelines for social work practitioners. *Research on Social Work Practice*, 2, 81-98.
- Strega, S, Fleet, C, Brown, L, Dominelli, L, Callahan, M ve Walmsley, C. (2008). Connecting father absence and mother blame in child welfare policies and practice. *Children and Youth Services Review*, 30, 705-716.
- Sunar, D. (1990). Changes in Turkish child rearing practices. *Paper presented at the Workshop on Individualism and Collectivism*, Seoul, Korea.
- Sunar, D. (2002). Change and continuity in the Turkish middle class family. E. Özdalga ve R. Liljestrom (Ed.), *Autonomy and dependence in family: Turkey and Sweden in critical perspective* içinde. Istanbul: Swedish Research Institute.
- Sunar, D. (2009). Mothers' and fathers' child rearing practices and self-esteem in three generations of urban Turkish families. Bekman, S. ve Aksu-Koç, A. (Ed.), *Perspectives on human development, family and culture* içinde (126–139). New York: Cambridge University Press.
- Sümer, N., Gündoğdu-Aktürk ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*.13 (25), 42-59.
- Sümer, N. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Culturally relevant parenting predictors of attachment security: Perspectives from Turkey. P. Erdman ve N. Kok-Mun, (Ed.), *Attachment: Expanding the cultural connections* içinde (157-179). New York: Routledge Press.
- Şahin-Demirkapı, E. (2013). *Çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme ve kimlik gelişimine etkisi ve bunların psikopatolojiler ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Şahin, T. F. ve Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şendil, G. (2012). Bağlanma ve ebeveynlik tarzları. T. Solmuş (Ed). *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi içinde*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş, Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*, Ankara: Ekinoks.
- T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve UNICEF. (2010). Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Tabachnick, B. G. & Fidell L. S. (2001) *Using multivariate statistics*. Needham Heights: Allyn & Bacon.
- Tarabulsky, G., Pascuzzo, K., Moss, E., St-Laurent, D., Bernier, A. & Cyr, C. (2008). Attachment-based intervention for maltreating families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(3), 322-332.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Taylor, S. (1991). *An evaluative study of the child abuse research and education program*. (Unpublished master’s thesis), Memorial University of Newfoundland, Canada.
- Taylor, S. (1991). *An evaluative study of the child abuse research and education program*. Unpublished master’s thesis. Memorial University of Newfoundland.
- Taylor, L., Zuckerman, B., Harik, V. & Groves, B. (1994). Witnessing violence by young children and their mothers. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 15(2), 120-123.
- Teixeira, B. L. S. (2017). *Estudo de adaptação e validação da escala "Adult-Adolescent Parenting Inventory - AAPI 2.1 Form A": Numa amostra de mães Portuguesa*. Lisboa: ISCTE-IUL. Dissertação de mestrado. [Consult. Dia Mês Ano] Dis.

- Tercan, M. (1995). *Çocuğun ana-babası tarafından fiziksel istismarı ve ihmali*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tezcan, M. (2005). *Çocuk sosyolojisi*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Thompson, R. A. (2006). Erken dönemde bağlanma ve sonraki gelişim üzerindeki etkileri, (Çev. Melike Sayıl ve Gözde Özdikmenli Demir) *Türk Psikoloji Bülteni*, 12 (38), 113-120
- Topçu, S. (2009). *Cinsel istismar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Toth, S. & Cicchetti, D. (2004). Child maltreatment and its impact on psychosocial child development. *Encyclopedia on Early Childhood Development*, 1-8.
- Tower, C. C. (2005). *Understanding child abuse and neglect*. USA: Pearson Education.
- Tönbül, Ö. (2019). Aile eğitimi programının annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(1), 46-72.
- Tracy, S. J. (2013). *Qualitative research methods collecting evidence, crafting analysis, communicating impact*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Tu, Y. C., Chang, J. C. & Kao, T. F. (2014). A study on the relationships between maternal gatekeeping and paternal involvement in Taiwan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 122, 319-328.
- Tuna, S. (2010). *Aile içi çocuk istismarı: Annelerin bazı risk faktörleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tuzcu, A. (2017). *Evli bireylerde kişilik özelliklerinin evlilik uyumu ve evlilik doyumu üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Tümkaya, S. (2012). *Erken Çocukluk Eğitimi*. Fikret Gülaçtı (Ed.). Okul öncesi eğitim döneminde ailenin rolü ve önemi. Ankara: Pegem.
- Türk Ceza Kanunu. (2005). <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> adresinden erişilmiştir.

- Türker, G. (2017). *Aile hekimleri, hemşire ve ebelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda farkındalık düzeyleri: Burdur örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015). Zaman kullanım araştırması. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *Adalet istatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1070 adresinden erişilmiştir.
- Unicef (2010). Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf> 14.02.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Uslu, R, Kapçı, E. G., Yıldırım, R. ve Öney, E. (2010) Sociodemographic characteristics of Turkish parents in relation to their recognition of emotional maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 34, 345-353.
- Ünal, F. (2008). Ailede çocuk istismarı ve ihmali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 9-18.
- Ünal, G. (2005). Aile içi şiddet. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2 (8): 77-85.
- Ünal, H. B. (2017). Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği'nin geliştirilmesi ve uygulanması (Yüksek lisans tezi). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Venet, M., Bureau, J. F., Gosselin, C. & Capuano, F. (2007). Attachment representations in a sample of neglected preschool-age children. *School Psychology International*. 28(3), 264-293.
- Vogel, C. A., Bradley, R. H., Raikes, H. H., Boller, K., & Shears, J. K. (2006). Relation between father connectedness and child outcomes. *Parenting: Science and Practice*, 6(2-3), 189-209.
- Voltan-Acar, N (1989). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Servislerinin Örgütlenişi, Fonksiyonları ve Personel Eğitimi Paneli. *Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Sempozyumu*, Ankara: 22-24 Kasım 1989.

- Walsh, F. (2017). Aile normalliği sağlığı ve işlevsizliğine dair klinik görüşler: Eksiklikler perspektifinden güçlü yanlar perspektifine. (Çev. Edit. M. Kaya). *Normal Aile Süreçleri: Büyüyen Çeşitlilik ve Karmaşıklık* içinde. Ankara: Pegem Akademi
- Wang, J. & Wang, X. (2012). *Structural equation modeling: Applications using Mplus: methods and applications*. West Sussex: John Wiley & Sons.
- Wang, Y. W. (2008). Nitel araştırma. P. P. Heppner, B. E. Wampold ve D. M. Kinlighan (Ed.). *Psikolojik danışmada araştırma yöntemleri* içinde, (ss. 285-326). (Çev. Ed. D. Müge Siyez). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Ward, T. (2000). Sexual offenders' cognitive distortions as implicit theories. *Aggression and Violent Behavior*, 5, 491-507.
- Ward, T. & Casey, A. (2010). Extending the mind into the world: A new theory of cognitive distortions in sex offenders. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 49-58.
- Weiss, R. S. (1987). Reflections on the present state of loneliness research. *Journal of Social Behaviour and Personality*, 2 (2), 1-16.
- Whipple, E. E. & Webster-Stratton, C. (1991). The role of parental stress in physically abusive families. *Child Abuse & Neglect*, 15 (3), 279-291.
- Wolfner, G. D., & Gelles, R. J. (1993). A profile of violence toward children: A national study. *Child Abuse Neglect*, 17, 197-212.
- World Health Organization. (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf adresinden edinilmiştir.
- World Health Organization. (2010). Child maltreatment: Key facts. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/index.html> adresinden erişilmiştir.
- Wurtele, S. K., & Kenny, M. C. (2010). Partnering with parents to prevent childhood sexual abuse. *Child Abuse Review*, 19, 130-152.

- Xie, Q., W. Qiao, D. P. & Wang, X. L. (2015). Parent-Involved Prevention of child sexual abuse: A qualitative exploration of parents' perceptions and practices in Beijing. *Journal of Child and Family Studies*. 25, 999–1010.
- Yalçın, N. (2011). Türkiye'de çocuk istismarı ve çözüm önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi, *T.C. Beykent Üniversitesi/ İşletme Yönetimi Bölümü*, İstanbul.
- Yalçın, H., Koçak, N. ve Duman, G. (2014). Anne babaların çocuk istismarıyla ilgili tutumlarının incelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16(Özel Sayı I), 137-143.
- Yavuzer, H. (2007). *Ana-baba ve çocuk*. Ankara: Remzi Kitapevi.
- Yavuzer, H. (2014). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yenibaş, R. ve Şirin, A. (2007). *Ailede çocuğun istismarı ve umutsuzluk*. Ankara: Nobel Basımevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız-Arabacı, S. (2007). *İlköğretim II. kademesindeki çocuklara yönelik istismarın ve ihmalin çeşitli değişkenler yönünden incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sakarya.
- Yılmaz-Irmak, T. (2012). Bağlanma ve çocuk istismarı-ihmal. T. Solmuş (Ed). *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi içinde*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2010). Çocukların ihmal istismara uğramasında aile ve çocuklara yönelik risk faktörleri ve sosyal hizmet müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(1), 73-83.
- Yücel, D., (2016). *Çocuk istismarı ve ihmali: Adli sosyal hizmet yaklaşım ve müdahale*. Edt. Yücel D, Gönültaş B, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Zencir, T. ve Haskan-Avcı, Ö. (2019). Development of the parentified child scale- adult version: A reliability and validity study. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48(1), 531-553.

Zwi, K. J., Woolfenden, S. R., Wheeler, D. M., O'Brien, T. A., Tait, P. & William, K. W. (2007). School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 18 (3).

EKLER

Ek 1: Ebeveynler için Kişisel Bilgi Formu

Yetişkin-Ergen Ebeveynlik Envanteri

Bu araştırma, anne-babalık ve çocuk yetiştirmeye ilişkin maddeler halinde verilmiş birtakım görüşler içermektedir. Görüşlerinizi belirtirken dikkat edilmesi beklenen kısımlara ilişkin sizden ricamız:

- Hiçbir maddeyi atlamadan cevaplayınız.
- Her bir madde için yalnızca bir seçeneğe işaret koyunuz.
- Maddelerin hiçbiri için doğru ya da yanlış cevap bulunmamakta olup her biri sizin kendi düşüncelerinizi içermektedir. Maddelerin her birine olabildiğince hızlı ve aklınıza gelen, sizin için uygun olduğunu düşündüğünüz ilk cevabı veriniz.
- Maddelere vereceğiniz cevapların gerçekçi oluşu çalışmaya katkı sunması bakımından oldukça önemlidir.
- Cevaplarınız gizli tutulacak, paylaşılmayacaktır.

Değerli katılımınız ve desteğiniz için teşekkür ederiz.

Neslihan YAMAN / e-mail: nesli_balci@hotmail.com

1. Cinsiyetiniz: _____ **2. Yaşınız:** _____

3. Yaşadığınız Şehir: _____

4. Medeni Durumunuz:

- a. Evliyim.
- b. Bekârim.
- c. Boşandım.
- d. Resmi olarak boşanmadım-ayrı yaşıyorum.
- e. Evli değiliz birlikte yaşıyoruz.
- f. Eşim vefat etti.

5. Çocuğunuzun Yaşı: _____

6. Sahip olduğunuz çocuk sayısı: _____

7. Çalışma Durumunuz:

- a. Çalışıyorum.
- b. Çalışmıyorum.
- c. Yarı zamanlı çalışıyorum.
- d. Hem çalışıp hem okuyorum.
- e. Yalnızca okuyorum.
- f. Çalışmıyorum, okula gitmiyorum.
- g. Emekliyim.
- h. Diğer: _____

8. Eğitim Seviyeniz:

- a. Okula gitmedim.
- b. İlkokul mezunuyum.
- c. Ortaokul mezunuyum.
- d. Lise mezunuyum.
- e. Üniversite mezunuyum.
- f. Lisansüstü mezunu (Yüksek Lisans/
Doktora)

9. Ailenizin Aylık Ortalama Toplam Geliri:

- a. 1000 TL'nin altında
- b. 1000-2000 arası
- c. 2000-3000 arası
- d. 3000-4000 arası
- e. 4000-5000 arası
- f. 5000 ve üstü

*****

Çocuğunuzla ilgili uzmanla birebir görüşme yapmak, fikir paylaşımında bulunmak olanağına sahip olmak isterseniz size ulaşabileceğimiz iletişim bilgilerinizi yazabilirsiniz.

Ad-Soyad:

Telefon:

*****

Ek 2: Yetişkin Ergen Ebeveynlik Envanteri – Örnek Maddeler

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. Çocukların kendi dünyalarını güven içerisinde keşfedebilmeleri için özgür bırakılmaya ihtiyaçları vardır.					
4. İnatçı çocuklara anne-babalarının sözünü dinlemeleri gerektiği öğretilmelidir.					
5. Çocuklar, kendi başına yemek yemeyi, giyinmeyi ve tualete gitmeyi ne kadar erken yaşta öğrenirlerse o kadar iyi yetişkin olurlar.					
15. Anne-babaların çocuklarını daha iyiyi yapması için zorlaması gerekir.					
22. Çocukların anne-babalarına saygı duymaları için bir miktar korku gereklidir.					

Ek 3: İstismar Farkındalık Ölçeği-Ebeveyn Formu – Örnek Maddeler

İfade	Maddeler	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
	Çocuğum olumsuz bir davranış sergilediğinde					
1	Fiziksel ceza uygulamam					
2	İstedığı şeyden yoksun bırakırım					
3	Davranışı görmezden gelirim					

Ek 4: Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği – Örnek Maddeler

1. Çocuk, yorucu veya zor işlerden korunmalıdır.
4. Bir anne çocuğunun düş kırıklığına uğramaması için elinden geleni yapmalıdır.
6. Çocuk yetiştirmek sinir bozucu, yıpratıcı bir iştir.
10. Sıkı kurallarla yetiştirilen çocuklardan en iyi yetişkinler çıkar.
12. Daima koşuşturan, hareketli bir çocuk büyük bir olasılıkla mutlu bir insan olacaktır.
14. Çocuğun en gizli düşüncelerini kesinlikle bilmek, bir annenin görevidir.

Ek 5: Ebeveynlerin Çocuk İhmali ve İstismarı Farkındalık Ölçeği - Örnek Maddeler

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. 18 yaşından küçük yaşta çocuk sahibi olmak, ebeveynlerin çocuk istismarı ve ihmali potansiyellerini artırır.					
2. Çocuğu istismar eden bireyler, kendi çocukluğunda istismara uğramış olan kişiler olma ihtimali yüksektir.					
7. Aile içi çatışmalara şahit olmak çocukların gelişimlerini etkilemez.					
18. İstismar mağduru olan çocuğun olumsuz etkilenmemesi için çocukla istismar vakası ile ilgili hiç konuşulmaması gerekir.					
31. Evde babanın yokluğunda erkek çocuk babalarının sorumluluğunu üstlenmelidir.					

Ek 6: Anneler İçin Kişisel Bilgi Formu

Yaş:

Eğitim düzeyi:

Ailenizin sosyo-ekonomik gelir düzeyi:

Medeni durum:

Çocuk sayısı:

Çocuklarınızın yaşları:

Ek 7: Anneler İçin Görüşme Formu

1. Anne-babalarınız nasıl ebeveynlerdi? Siz bir hata yaptığınızda anneniz-babanız nasıl yaklaşırdı?
2. Sizce nasıl bir annesiniz? Çocuğunuzla ilişkinizde neleri iyi yaptığınızı düşünüyorsunuz? Sürecin bu şekilde ilerlemesinin sebepleri neler?
3. Anne olduğunuz yaş, çocuk yetiştirme sürecinizi nasıl etkiledi?
4. Çocuğunuzun yetiştirme biçiminizde bir şeyleri değiştirecek olsanız neyi değiştirirdiniz? Sürecin bu şekilde ilerlemesinin sebepleri sizce neler?
5. Eşinizle bir konu hakkında gerildiniz/çatışma yaşadınız. O esnada çocuğunuz da evde. Süreç nasıl gelişir, neler olur?
6. Yapmak üzere olduğunuz ve tamamlamak istediğiniz bir iş varken çocuğunuz yanınıza geldi ve size bir şeyler anlatmak istiyor. O an ne yaparsınız? Bu yaklaşımınızın sebepleri neler?
7. Çocuğunuzun yetiştirirken en çok zorlandığınız zamanları hatırlayın. O anlardaki tepkileriniz neler?
8. Zorlandığınız durumlarla baş etmenizi kolaylaştıran neler yaparsınız?
9. Yorucu bir gün geçirdiniz ya da stresli/gergin bir anınızdasınız. O anlarda, çocuklarınızdan beklentileriniz neler olur?
10. Çocuğunuzun yetiştirilmesinde eşiniz ve kendinizin rollerine dair neler söylersiniz? Sizce neden?
11. Çocuğunuzdan en büyük beklenti(leri)niz nedir?
12. Çocuğunuza onu sevdiğinizi nasıl gösterirsiniz?
13. Çocuğunuz hoşlanmadığınız bir davranışta bulundu. O an tepkiniz nasıl olur?
14. Çocuğunuz olumlu olduğunu düşündüğünüz bir davranışta bulundu. Tepkiniz nasıl olur?
15. Sizce ne olduğunda/ne yaşandığında bir anne çocuğuna bağırır?
16. Sizce ne olduğunda/ne yaşandığında bir anne çocuğuna vurur?
17. Bir çocuk ne olduğunda cezalandırılır? Sizde bu durum nasıldır?
18. Çocuğunuzun neleri kendi başına yapabilmesine izin verirsiniz? Çocuğunuza evde hangi sorumlulukları verirsiniz (odasını toplama, yemek masasını hazırlamaya eşlik etme, oyuncaklarını toplama... vb gibi)?
19. Akşamlarınızı/hafta sonlarınızı ailenizle birlikte nasıl geçirir/neler yaparsınız?

20. Evde yapılacak birçok iş var, aynı zamanda dinlenmeye de ihtiyacınız var. O an neler yaparsınız?
21. Çocuklarını büyütürken insanların dilinde stres kelimesini sıklıkla duyuyoruz. Sizce insanları strese sokan şeyler nelerdir? Stresli olduğunuz bir anda çocuğunuzla iletişiminiz/etkileşiminiz nasıldır?

